

რომენ როლანი

კოლა ბრონიონი

გადადით ლინკზე და მოიწონეთ გვერდი

<https://www.facebook.com/eExistentialCrisisA1/>

2

Contents

რომენ როლანი.....	1
კოლა ბრონიონი.....	1
ომის შემდგომი წინასიტყვაობა	2
გაფრთხილება მკითხველისადმი.....	5
I. მირქმის ტოროლა.....	8
II. ალყა, ანუ მწყემსი, მგელი და ბატკანი	17
III. ბრევის მოძღვარი.....	33
IV. დოყლაპია მოხეტიალე, ანუ გაზაფხულის დღე.....	48
V. დედოფალა.....	66
VI. მოფრენილი ჩიტუნები, ანუ სერენადა ანუაში	88
VII. ჭირი.....	99
VIII. დედაბრის სიკვდილი	110
IX. დამწვარი სახლი	119
X. აჯანყება	131
XI. ვერ მივართვით ჰერცოგს	149
XII. სხვისი სახლი	159
XIII. პლუტარქეს კითხვა	169
XIV. მეფე ქეიფობს	178

ომის შემდგომი წინასიტყვაობა

ეს წიგნი, მთლიანად დასტამბული, ჯერ კიდევ ომამდე მზად იყო გამოსაცემად და მასში არაფერს ვცვლი. სისხლიანმა ეპოპეამ, რომლის მსხვერპლნი და

გმირები კოლა ბრონიონის შვილიშვილები გახდნენ, მსოფლიოს დაუმტკიცა, რომ „კიდევ ცოცხლობს ძმაცაი“.

და მე მგონია, ევროპის ხალხები, შარავანდმოსილნი და დაბეჭილნი, გვერდების ზელობით იპოვიან ცოტაოდენ საღ აზრს „მწყემსა და მგელს შორის მოქცეული ჩვენებური ბატონის“ მსჯელობაში. ნოემბერი, 1918.

რ. რ.“

გაფრთხილება მკითხველისადმი

„ჟან-კრისტოფის“ მკითხველები უთუოდ არ ელოდნენ ამ ახალ წიგნს. არანაკლებ მოულოდნელი იყო იგი ჩემთვისაც.

მე სხვა ნაშრომს ვამზადებდი, - დრამასა და რომანს თანამედროვე თემაზე, - „ჟანკრისტოფივით“ ტრაგიკულს, მაგრამ იძულებული გავხდი, განზე გადამედო ჩანაწერები და დამზადებული სცენები ამ უწყინარი წიგნის გამო, რომელზედაც წინადღითაც კი არ მიფიქრია.

ასე ავუმხედრდი ათი წლის მანძილზე „ჟან-კრისტოფის“ საჭურველის ტარებას, რომელიც თავდაპირველად ტანს კარგად მედგა, მერე კი მეტად დამივიწროვდა. ისევ მომწყურდა ლალი, გალური მხიარულება, რომელიც ხშირად თავხედობამდეც კი მიდის. მშობლიურ მხარეში დაბრუნებამაც, მხარეში, ჭაბუკობის დროიდან რომ არ მენახა, კვლავ დამაკავშირა ნევერული ბურგუნდიის მშობლიურ მიწასთან; გააღვიძა წარსული, რომელიც სამუდამოდ მიძინებული მეგონა, გააღვიძა ყველა კოლა

ბრონიონი, ჩემს სულში რომ თვლემდა. იძულებული გავხდი, მათ ნაცვლად მელაპარაკა. ამ შეჩვენებულ ყბედებს, ჩანს, სიცოცხლეში ლაპარაკით გული ვერ მოუჯერებიათ. ისარგებლეს იმით, რომ ერთ მათ შვილიშვილთაგანს მწიგნობრის ბედნიერი ხვედრი ერგო (ხვედრი, რომელიც თავადაც უნატრიათ) და მდივნად ამიყვანეს. რამდენი არ ვეცადე:

- პაპაჩემო, ბოლოს და ბოლოს, თქვენ გქონდათ თქვენი დრო! ახლა მეც მალაპარაკეთ. ყველას თავისი დრო აქვს.

- ჯერ ჩვენ გვაცალეო, - მიპასუხეს. - ჯერ ერთი, საინტერესო არაფერი გაქვს სათქმელი. აი, აქ დაჯექ, მისმინე და ერთი სიტყვაც არ გამოტოვო... აბა, აბა, ჩემო ბიჭიკო, შენს მოხუცს დაუჯერე! მერე კი, როდესაც აქ მოხვალ, სადაც ჩვენა ვართ, მიხვდები, ჩემო, რომ... ყველაზე საზარელი სიკვდილში დუმილია... რა უნდა მექნა? იძულებული გავხდი, დამეთმო და მათი კარნახით მეწერა.

ახლა კი მორჩა, გათავდა...და აი, მეც ისევ თავისუფალი ვარ (ყოველ შემთხვევაში, ასე

მგონია). მივუბრუნდები საკუთარ სათქმელს, თუკი რომელიმე ჩემს ყბედთაგანს არ მოეპრიანა კვლავ დატოვოს საფლავი, რათა შთამომავლობისათვის თავისი წერილები მიკარნახოს.

ფიქრადაც ვერ გავივლებ იმას, რომ ჩემი კოლა ბრონიონი მკითხველს ისევე გაართობს, როგორც ავტორს. მაგრამ ეს წიგნი მიიღონ ისე, როგორც არის, -

გულია, მოურიდებელი. იგი არ ცდილობს მსოფლიოს გარდაქმნას ან ახსნას, ეს არის უპოლიტიკო, უმეტაფიზიკო წიგნი „კარგ ფრანგულ ყაიდაზე“, რომელიც

დასცინის ცხოვრებას, იცის მისი გემო და თვითონაც ჯანსაღია. მოკლედ, როგორც ამბობს „ქალწული“^[1] (აუცილებელი იყო მისი სახელის ხსენება გალური მოთხრობის თავში), მეგობრებო, „კეთილი თვალით შეხედეთ“.

მაისი, 1914 წ.

რომენ როლანი

I. მირქმის ტოროლა

2 თებერვალი.

იკურთხოს წმინდა მარტენი! საქმეები ჩახლართულია, არცა ღირს წელის წყვეტა. ცხოვრებაში შრომა არ მომკლებია, მოდი და, ცოტა დროც გავატაროთ. აი, მეც ჩემს მაგიდას ვუზივარ, ხელმარჯვნივ ხელადით ღვინო მიდგას, ხელმარცხნივ - სამელნე, წინ კი ახალი რვეული საწერად მეპატიჟება. შენი სადღეგრძელო იყოს, ბიჭო, მოდი ერთი, ვიბაასოთ. ქვემოთ ცოლი ბუზდუნებს, გარეთ ჩრდილოეთის სუსხიანი ქარი ზუზუნებს და ომიც იმუქრება. დაე, იბობოქროს, ეჰ! რა სიხარულია, ჩემო ჩაგოდრებულო გვრიტუნიავ, ჩვენი პირისპირ შეყრა! (ჰეი, შენ გეუბნები, ჯიგრისფერო, ცნობისმოყვარე და ხითხითა სიფათო, გრძელი ბურგუნდიული ცხვირი გვერდზე მოქცეული ქუდივით რომ გაქვს დაკოსებული.) ერთი მითხარი, გეთაყვა, თუ იცი, როგორ მსიამოვნებს შენი დანახვა, ჩემს მოხუც პირისახეს რომ ჩავხედავ, მის ნაოჭებში მხიარულად რომ გავივლ-გამოვივლი და როგორც ჭის სიღრმიდან... რაო? (ჯაჰნაბას ჭა!) როგორც ჩემი ქვევრის სიღრმიდან, ჩემი გულიდან ძველ მოგონებათა ერთ ყლუპს

დავლევ? კაცმა რომ იოცნებო, არა უშავს, მაგრამ დაწერო ის, რაზეც ოცნებობ!.. რაო? ოცნებაო? რას ვროშავ? თვინიერი, დამცინავი, ნაოჭებშემოვლებული თვალები ხომ ფართოდ მაქვს გახელილი. ცარიელი ოცნება სხვისთვის დამილოცნია, მე კი ვყვები იმას, რაც მინახავს, მითქვამს ან გამიკეთებია. მერედა, ეს დიდი სიგიჟე არ არის? რისთვისა ვწერ? რასაკვირველია, სახელისათვის არა, მადლობა უფალს, ჩერჩეტი არა ვარ, საკუთარი თავის ფასიც ვიცი... მაშ, შვილიშვილებისათვის? ჰე!.. ათი წლის შემდეგ რაღა დარჩება ჩემი ნაჯღაბნისაგან? ჩემი დედაბერი ჩემ ნაჯღაბნებზე ეჭვიანობს და, რაც ხელში ჩაუვარდება, წვავს... მაშ, ვილასთვის ვწერ? ეჰ, ჩემთვის, ჩემი სიამოვნებისათვის. გული მისივდება, თუ არ დავწერე. ტყუილად ხომ არა ვარ შვილიშვილი პაპაჩემისა, რომელიც მანამ ვერ დაიძინებდა, სანამ ძილის წინ არ ჩაწერდა რამდენი ხელადა დაელია და ამოენტხია. ლაპარაკი მოთხოვნილებად მექცა. ჩემს კლამსიში მჭევრმეტყველებთან პაექრობა რას გამაძლებს, რა ბრძანებაა! მეფე მიდასის¹²¹ დალაქისა არ იყოს, რაც გამიგია, უნდა გადმოვანთხიო. ენაც ცოტა გრძელი მაქვს. ჩემი ლაპარაკი რომ გაიგოს ვინმემ, კოცონი არ ამცდება. ეჰ, ჩემდათავად, მოხდეს, რაც მოსახდენია, კაცი რომ ყველაფერს მოერიდო, სევდისაგან გაიგუდები; ჩვენი დიდი თეთრი ხარებისა არ იყოს, მეც მიყვარს დღისით ნაჭამის საღამოთი

გადაცოხნა; მერედა, რა კარგია შეხება, ცაცუნი, ფათური ყოველივე იმისა, რაც გიფიქრია, რასაც დაკვირვებინარ და დაგიგროვებია; რა კარგია ჩანისკარტება,

ჩაკვნიტა, მირთმევა, ენაზე დადნობა, მოგონება და ნელა ჩახრამუნება ყოველივე იმისა, რისი მშვიდად დაჭაშნიკების დროც არ გქონია. რა კარგია შემოუარო შენს პატარა სამყაროს, უთხრა შენს თავს: „ეს ჩემია, აქ მე ვარ ბატონ-პატრონი, ჩემს სამყაროს არ აშინებს არც სუსხი, არც მეფე, არც რომის პაპი¹³, არც ომები და არც ჩემი ბუზღუნა დედაბერი“ ... აბა, ერთი ამ სამყაროს ნუსხა შევადგინოთ!

* * *

უპირველეს ყოვლისა, და ყველაზე მნიშვნელოვანი ჩემს ავლადიდებაში მე მყავს ჩემივე მე, ჩემი თავი, კოლა ბრონიონი, ბურგუნდელი, ხათრიანი და დარდიმანდი ბიჭი, ღიპიანი, ჩასუქებული, ჩაკურატებული, არც მთლად ჭაბუკი - ორმოცდაათ წელს გადასული, მაგრამ ჯანიანი, კარგად ჩასხმული, საღვბილებიანი, ნაფოტასავით მკვირცხლთვალეებიანი. ვერ გეტყვით, რომ ჭადრა თმას ქერა არ მერჩიოს. იმაშიც გამოგიტყდებით, მაინცდამაინც თავს არ შევიპატიებ, თუ ოცი ან ოცდაათი წლით

უკან დახევას შემომთავაზებთ, მაგრამ ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ნახევარი საუკუნეც დიდებული რამ არის. იცინეთ, ჯელებო, იცინეთ, ამ ხანს ყველა როდი აღწევს. გგონიათ, არაფერია, შენი ტყავი ორმოცდაათი წლის მანძილზე საფრანგეთის გზებზე ათრიო და ისიც ასეთ დროს?.. ღმერთო! ეჰ, ჩემო კარგებო, თავს რამდენი გვალვა და დელგმა დაგვტყდომია, რამდენჯერ შევბრაწულვართ, გადავბრაწულვართ და გავრეცხილვართ. ამ ძველ, დათრიმლულ ქიშელაში რამდენი დარდი და შვება, ოინბაზობა და ოხუნჯობა, გამოცდილება და სიანცე ჩაგვიწყვია. დაგვიგროვებია ჩალა და თივა, ლელვი და ყურძენი, მკვახე და მწიფე ხილი, ვარდი და ასკილი, ნახული, წაკითხული, ყურმოკრული, გაგონილი, შეძენილი და გადატანილი! ეგ ყველაფერი ჩვენს სანადირო ჩანთაშია დაგროვილი, არეულ-დარეული. ოჰ! რა კარგია ამ ჩანთაში ქექვა და ხელის ფათური... აბა, აქ შესდექ, ჩემო კოლა! ხვალ ვქექოთ, დღეს რომ დავიწყო, ვერ მოვრჩები... მოდი და, ჯერ ჩემი ავლადიდების ნუსხა შევადგინოთ.

მაქვს სახლი, მყავს ცოლი, ოთხი ბიჭი, ერთი ქალიშვილი, გათხოვილი (მადლობა უფალს), სიძე (რა გაეწყობა, საჭიროა), თვრამეტი შვილიშვილი, ნაცრისფერი ვირი, ძაღლი, ექვსი ქათამი და ერთი ღორი. ეჰე! ბარაქალა! ხედავთ, რა მდიდარი ვყოფილვარ! აბა, ერთი სათვალე მოვიმარჯვოთ და დაკვირვებით შევხედოთ ჩვენს საუნჯეს. თუმცა, მართალი რომ გითხრათ, ზოგი მათგანი მოგონებაშია შემრჩა, რადგან ომები გადავიტანეთ, ჯარისკაცებმა ჩაიარეს, მტრებმაც და მოკეთებმაც. ღორი დამარილდა, ვირი ოთხივე ფეხით კოჭლობს, მარანი დაილია და ქათმები გაიპტყვნა. მაგრამ ცოლი შემრჩა. ჰაი, ჰაი, რომ ნამდვილად შემრჩა! ერთი უსმინეთ, როგორ ჩხავის. შეუძლებელია ჩემი ბედნიერების დავიწყება. ჩემია, ჩემი, ეს ტურფა ჩიტუნია, მე ვარ მისი მფლობელი. ჰა! შე ყალთაბანდო ბრონიონო! მთელი ქვეყანა შენ შემოგნატრის!.. ბატონებო, აბა

მიბრძანეთ, თუ ვინმეს გინდათ... გამრჯე ქალია, ყაირათიანი, უშიშარი, პატიოსანი, ერთი სიტყვით, მაღლით სავსე (თუმცა ეს მაღლი მას არ აპურებს; მე კი, ცოდვილი, უნდა გამოვტყდე, შვიდ მჭლე მაღლს ერთი ფუნჩულა ცოდვა მირჩევნია. ეჰ! რა გაეწყობა, დავრჩეთ უცოდველი, რადგან სხვა გზა არ არის. ასეთია ნება უფლისა)... ჰაიტ! როგორ ბორგავს ჩვენი ფეთხუმი მარიკო, როგორ ძირისძირამდე ავსებს სახლს თავისი აწოწილი სხეულით და მთელ სახლს აქოთებს. დამკრება, ანჩხლობს, წუწუნებს, ბუხუნებს და ბუზღუნებს, გვის მტკერსა და მყუდროებას. თითქმის ოცდაათი წელია, რაც დავქორწინდით, ეშმაკმა იცის, რატომ. მე სხვა მიყვარდა, ის დამცინოდა, ამას მე ვუნდოდი, მე კი მასზე გული არ მიმდიოდა; იმ

დროს ერთი ფერმიხდილი, შავგვრემანი გოგონა იყო. მისი მკაცრი თვალები მზად იყვნენ შევექამე და ისე დავედაგე, როგორც წყლის ორი წვეთი დაჟანგავს ხოლმე რკინას. ვუყვარდი ისეთი სიყვარულით, რომელსაც შეეძლო სამარის კარამდე მიეყვანა. იმდენი მდია, იმდენი მაწვალა, ისე მომაბეზრა თავი, ისე დამდალა, რომ (რა სულელები ვართ მამაკაცები!) შემებრალა, სულგრძელობამ და სიამაყემ დამდალა და, ბოლოს და ბოლოს, ცოლად შევირთე (ვაის გავეყარე და ვუის შევეყარე). იმ დღიდან მყავს ის, მყავს ოჯახში მაღლიანი და ეს ნაზი ქმნილება ჯავრს იყრის ჩემზე. იცით, რატომ? იმიტომ, რომ ვუყვარდი. მაბრაზებს; არა, ცდილობს გამაბრაზოს, მაგრამ ამაოდ, სიმშვიდე ისე მიყვარს, რომ დარდს ახლოსაც არ გავიკარებ. როდესაც წვიმს, ხელს არ ვუშლი, დაე, იწვიმოს. როცა გუგუნებს, ჩემთვის ვღულუნებს; თუ ყვირის, ვიცინი, რატომ არ უნდა იყვიროს? სულაც არ ვაპირებ ყვირილი დავუშალო, მისი სიკვდილი როდი მინდა, სადაც ქალია, იქ მყუდროება ხომ ზღაპარია. დე, იგალობოს, მე ჩემს სიმღერას ვიტყვი. რატომ ვერ ბედავს, ჩარბები დამიმუწოს? იცის, ძვირი დაუჯდება და ძალიან ერიდება. თვითონ ხომ შეუძლია ჭიკჭიკი.. ყველა თავის მუსიკას უკრავს.

ერთი სიტყვით, ჩვენი ჩონგურები შეწყობილნი იყვნენ თუ არა, მაინც საკმაოდ საამური

ნაწყვეტები შევასრულეთ; ერთი ქალიშვილი და ოთხი ვაჟკაცი გვყავს, ყველა ბრგე და ტანადი; ამისათვის არც ქსოვილი დამიზოგავს და არც ხელობა დამიკლია, თუმცა ამ ნაბარტყში ერთადერთი, რომელშიც ჩემს თესლს ვცნობ, არის ჩემი მატრაბაზი, ჩემი ოინბაზი მარტინა. რამდენი ჭაპანწყვეტა გადამხდა, სანამ ქორწინების ნავსადგურს უხიფათოდ მიადგებოდა. უჰ! აი, ისიც დამშვიდებულია!.. არა, ძალიან კი არ უნდა დაენდო, მაგრამ ეგ უკვე ჩემი საქმე აღარ არის. მარტინამ საკმაოდ მატეხინა ღამეები. მაცუნცულა და მამუნძულა; ახლა ალავერდს ჩემს სიძესთან ვარ, მისი ჯერია, ჩემი სიძის, ფლორიმონ

მეფუნთუშისა, ახლა მან იკითხოს, მან მიხედოს თავის თონეს... ყოველ ნახვაზე მე და მარტინა ერთ ბასტი-ბუბუს ავტეხთ ხოლმე, მაგრამ არავისთან ვართ ისე შეხმატკბილებული, როგორც ერთმანეთთან. ყოჩალი გოგოა, თავის სიანცეშიც კი ფრთხილი და პატიოსანი; ოღონდ პატიოსნებამ იცინოს, ვინაიდან მარტინას ყველაზე დიდ ზადად ის მიაჩნია, რაც ადამიანს ადარდებს. ჯაფისა არ ეშინია. ჯაფა ბრძოლაა, ბრძოლა კი სიამოვნებაა და მარტინასაც უყვარს ცხოვრება. ჩემი არ იყოს, იცის რა არის კარგი. ჩემი სისხლი და ხორცია, მხოლოდ მის გაკეთებაში ვყოფილვარ მეტად გულუხვი.

ბიჭები კი აგრე კარგი ვერ გამომივიდნენ, დედამ თავისი საფუარი გაურია და ცომიც დამიმჟავდა. ოთხიდან ორი მოწმინდანოა, დედის კვალობაზე, მაგრამ სხვადასხვა ჯურისა. ერთი შავანაფორიანებს გადაჰკიდებია, ხუცებს, ღვთისმსახურ ბაღლინჯოებს, მეორე კი ჰუგენოტია¹⁴. ვერ გამიგია, როგორ გამოვჩეკე ასეთი ბჟიტები. მესამე ჯარისკაცია, ომობს, ღმერთმა იცის, სად დაწანწალებს; მეოთხე მთლად არარაობაა, ერთი პატარა მეწვრილმანეა, უმნიშვნელო, სხვისი ფეხის ამყოლი, მის გახსენებაზე მამთქნარებს ხოლმე. ჩემს ჯილაგს მხოლოდ მაშინა ვცნობ, როდესაც ექვსივე დანა-ჩანგალმომარჯვებული მაგიდას შემოვუსხდებით. სუფრაზე არც ერთს არ გვძინავს, ყველანი შეხმატკბილებულნი ვართ; მართლაცდა, საამური სანახაობაა და არაფერი სჯობს იმის ცქერას, თუ როგორ ვიქნევთ ყბებს, რა ჯიგრიანად ვილუკებით და ლოთიანად გადავუძახებთ ხოლმე ნუნუას წიაღსა სტომაქისასა.

მოდრავ ქონებას თავი გავანებოთ, ახლა სახლზე გადავიდეთ. ესეც ჩემი პირმშოა, ჩემი ხელით ნაგები, აგური აგურზე თვითონვე დამიდვია, ერთხელ კი არა, სამჯერ ამიშენებია ზანტი, ბინძური, მწვანე ბალახებითა და ნეხვით უხვად ნაკვები ბოვრონის პირად. ქალაქის კარიბჭესთან, ხიდს გაღმა ჩაცუცქულა ეს მოკლეფეხა ფინია, წყალი

მუცელს უსველებს. მის პირდაპირ აღმართულა ქედმაღალი, ჰაეროვანი, ჩიხორამოქარგული წმინდა მარტენის კოშკი და ყვაავილებით ჩაჩუქურთმებული სტოვა, რომლისაკენაც ისე, როგორც სამოთხისაკენ, ძველი რომის შავი და ციცაბო საფეხურები მიიმართება. ჩემი ხულა, ჩემი ხუხულა, გალაგანს გარეთ არის მოქცეული. ასე რომ, როდესაც კოშკიდან ბარში მტერს შენიშნავენ, ქალაქი გალაგანის კარს კეტავს და მტერი მე მესტუმრება ხოლმე. თუმცა მუსაიფი ძალიან მიყვარს, ასეთი სტუმრები არაფრად მეპიტნავენა და მეც, უმეტეს შემთხვევაში, სახლს ვტოვებ და გასაღებს კარის ქვეშ ვინახავ, მაგრამ დაბრუნებისას არც კარია და არც გასაღები, ოთხი კედელილა მხვდება და ისევ თავიდან ვიწყებ შენებას. მიკიჟინებენ:

- გამოთაყვანებულო! მტრისთვის მუშაობ, დაეხსენი მაგ თხუნელას სოროს და გალაგანის კედელს შემოაფარე თავი, უშიშრად მაინც იქნები.

მე კი ვპასუხობ:

- ღმერთო ჩემო! სადაცა ვარ, კარგადა ვარ. რა თქმა უნდა, სქელი კედლის უკან უშიშრად ვიქნები, მაგრამ სქელი კედლის უკან რას დავინახავ! მხოლოდ კედელს.

სევდისაგან ჩამოვხმები. მე სილაღე მინდა, მინდა, თუ ხოში მაქვს, ბოვრონის პირად წამოვწვე, და თუ ბაღში არ ვმუშაობ, მშვიდად ვუმზირო წყალზე ამოხატულ ათინათებს, წყლის ზედაპირზე თევზების ბოყინით ამომსხდარ ბუშტულებს, წვერა ბალახებს, წყლის სიღრმეში რომ ირხევინ, მინდა ვითევაო, არა, გეთაყვა, ავად თუ კარგად, ნიადაგ აქ ვყოფილვარ; წასვლა გვიანდაა, რაც მომსვლია, იმაზე ცუდი რა უნდა მომივიდეს. მეუბნებით, სახლს კიდევ დაგინგრევენო. შესაძლებელია. მერე რა? ხალხნო! ხომ არ ვამბობ, სამუდამჯამო რამ უნდა ავაშენო-მეთქი; მაგრამ სადაც ფესვი გამიდგამს, იქიდან ჩემი აღმოფხვრა, ჰაი დედასა, ადგილი როდია. სახლი ორჯერ ამიშენებია. კიდევ ათჯერ ავაშენებ. იმიტომ კი არა, რომ ეს მართობს, - ათჯერ მეტს შევწუხდები, ადგილი რომ გამოვცვალო, გატყავებულ სხეულს დავემსგავსები. სხვა სახლს მთავაზობთ? უფრო კარგს, უფრო ახალს, უფრო მშვენიერს? ისე მომიხდება, როგორც აქლემს გალია, თვითონვე დავანგრევ. არა, ძმაო, ჩემი მირჩევნია, ჩემი...

აბა, გადავთვალოთ: ცოლი, შვილები და სახლი. განა მთელი ჩემი ქონება ჩამოვთვალე? არა! დამრჩა უკანასკნელი, ყველაზე უკეთესი. გემრიელი ლუკმა ყელის ჩასატკბარუნებლად შემოვინახე. ჩემს ხელობაზე მოგახსენებთ. მე წმინდა ანას ამქარს

ვეკუთვნი, დურგალი ვარ. დაკრძალვებისა და პროცესიების დროს მე მიმაქვს ფარგლიანი ქნართი შემკული კვერთხი. ფარგალზე ქრისტეს ბებია კითხვას ასწავლის თავის პაწაწინა ქალიშვილს, ცეროდენა გოგონას, კურთხეულ მარიამს. მე ჩემს დაზგასთან ვდგავარ, ცულითა და შალაშინით შეიარაღებული, კორძებიანი მუხისა და გულკრიალა კაკლის მეფე ვარ. რას ვაკეთებ მათგან? რაც მომეპრიანება, ანდა რის ფულსაც მუშტარი მომცემს. რამდენ მიჩქმალულსა და მიმალულ ფორმას სძინავს ამ ხეებში. მზეთუნახავი რომ გააღვიძოთ, მისი შეყვარებულის დარად, ხის სიღრმეში უნდა შეიჭრათ. სილამაზე, რომელსაც შალაშინის ქვეშ ვპოულობთ, პრანჭია როდია. იტალიელ ხელოვანთა რომელიმე უმკერდო, უუკანალო და კაფანდარა დიანას¹ მირჩევნია ბრინჯაოს ფერმოღებულის, მკვრივი, ნაყოფით დამძიმებული ვაზივით დოვლათიანი ბურგუნდული ავეჯი, მშვენიერი, მუცელგამობერილი ზანდუკი, ანდა კიდევ ოსტატ ჰიუგ სამბენის² მკაცრი ფანტაზიით მოჩუქურთმებული კარადა. მე ლირსით და ჩუქურთმებით ვმოსავ სახლებს. ვშლი ხვეულ კიბეთა რგოლებს და, შპალერებზე ამოხატული ვაშლების მსგავსად, კედლებში მძიმე და განიერი

ავეჯი გამომყავს, იმ ადგილისათვის ზედგამოჭრილი, სადაც დამიდგამს. მაგრამ ჩემი ყველაზე საამო ფაზა არის ფურცელზე გადატანა ყოველივე იმისა, რაც ჩემს ფანტაზიაში იცინის: რაიმე მოძრაობა, ჟესტი, გადაზნექილი წელი, მსუქანი ყელი, აყვავებული ხვია, გირლანდა, გროტესკი, ანდა რომელიმე გამვლელის სიფათი, რომელსაც სახელდახელოდ დავიჭერ და ჩემს დაფაზე მივაკრავ ხოლმე. მონრეალის ეკლესიის საგალობლის მერხებზე ჩემსა და კიურეს სანეტაროდ ამოვაქანდაკე (ეს ჩემი შედეგია) სუფრაზე ხელადასთან მჯდარი ორი მედაბური, ლხინში მხიარულად ჭიქებს ერთმანეთს რომ უჭახუნებს, და ორი ლომი, ძვლისათვის რომ უღრენს ერთიმეორეს.

ვსვამ და ვმუშაობ, ვმუშაობ და ვსვამ -- რა საამური ცხოვრებაა... ჩემს ირგვლივ უხიაგი ხალხი ჯუჯღუნებს. მეუბნებიან: შენც რაღა სიმღერისათვის მოგიცლიაო, ახლა ახირებული დროება არისო... არა, გეთაყვა, არ არსებობს ახირებული დროება, არიან მხოლოდ ახირებული ადამიანები. მადლობა უფალს, მათ რიცხვს არ ვეკუთვნი. ერთმანეთს ჟლეტენ? ძარცვავენ? ყვლეფენ? მუდამჟამს ასე ყოფილა, მუდამჟამს ასე იქნება. თავი წამჭერით, თუ ოთხასი წლის შემდეგ ჩვენი შთამომავალნი ასევე გააფთრებით არ დაერევიან, თავ-პირს არ დაამტვრევენ და თმებით არ ათრევენ ერთიმეორეს. ის კი არა და, მრავალ ახალ ხერხს გამონახავენ, ეს ჩვენზე უკეთ

მოიმოქმედონ, მაგრამ გარწმუნებთ, სმის ახალ ილეთს ვერ გამოიგონებენ. აბა, თუ ბიჭები არიან, ჩემზე უკეთ დალიონ... თანაც, ვინ იცის, რას ჩაიდენენ ეს არამზადები ოთხასი წლის შემდეგ? შესაძლებელია, მედონის კიურეს ბალახის, საოცარი პანტაგრუელონის წყალობით მთვარის სამყაროს, მეხის სამჭედლოს, ან წვიმების სათავეს ეწვიონ, ზეცაში დაბინავდნენ და ღმერთებთან ილოთონ... კეთილი, მეც მათთან ერთად წავალ. განა ისინიც ჩემი ხორცი და ჯილაგი არ არიან? იმრავლეთ, ჩემო კეთილებო! მაგრამ ჩემი დრო უფრო ნალდია. აბა, ვინ მეტყვის, რომ ოთხი საუკუნის შემდეგ ღვინო ისეთივე კარგი იქნება, როგორც დღეს არის?

ქეიფი მეტად გიყვარსო, მაყვედრის ცოლი. მე არაფერს ვწუნობ, მიყვარს ყველაფერი, რაც კარგია. მიყვარს კარგი პურ-მარილი, კარგი ღვინო და უხვად ხორცშესხმული, ნაზკანიანი, ხავერდოვანი და ჩაქვირითებული... ნეტარება, რომლითაც ოცნებაში ტკბები. ოცნება! ღვთიური უსაქმობა, სადაც ამდენს საქმიანობ (ხარ სამყაროს მბრძანებელი, გესმის როგორ იზრდება ბალახი, ესაუბრები ხეებს, ცხოველებსა და ღმერთებს). შენც მიყვარხარ, ჩემო მეგობარო, ჩემო აქატოლ, ჩემო შრომავ!.. რა საამურია იარაღით ხელში დაზგასთან დგომა, გამოხარატება, შემოჭრა,

გამოთლა, გალესვა, რანდვა, ქლიბვა, ხერხვა, ქექვა მშვენიერ და მკვრივ მასალაში, რომელიც ჯერ ურჩობს და შემდეგ ქედს იხრის, მიყვარს ნაზი და მსუქანი კაკლის გარანდვა, ხელში ფერიის ტანივით რომ თრთის, რა საამოა ცქერა ცულით სამოსელშემოდარცვული ჩვენი ტყეების ნიმფების ვარდისფერი, შავგვრემანი და ოქროსფერი სხეულებისა, რა კარგია ლხენა მარჯვე ხელისა, გონიერი და მსუქანი თითებისა, რომელნიც ქმნიან ხელოვნების სათუთ ნიმუშებს, ლხენა გონებისა, რომელიც მბრძანებლობს მიწიერ ძალებზე და ხეზე, რკინასა და ქვაზე თავისი კეთილშობილი და დალაგებული ფანტაზიის ჟინს ასახავს ხოლმე. ქიმერთა სამეფოს მბრძანებელი მგონია თავი. ჩემი მინდორი თავის ხორცს მაჭმევს და ვენახი თავის სისხლს მასმევს, შანარის სულები ჩემი ხელოვნებისათვის ზრდიან, ასუქებენ, აგრძელებენ და აკრიალებენ ხეების ტანის მშვენიერ ნაკვთებს, რომელთაც ვეაღერებ. ჩემი ხელები მორჩილი მუშებია, რომელთაც ჩემი პირველი თანაშემწე -- ჩემი ტვინი ხელმძღვანელობს. ტვინი მე მემორჩილება და ჩემი ოცნებისათვის სასიამოვნო ტაშფანდურს მართავს. განა ოდესმე ვინმეს ჩემზე უკეთ მომსახურებია? ხომ მაქვს უფლება, ჩემი სადღეგრძელოც დავლიო? ნურც ჩემს ყოჩაღ ქვეშევრდომებს დავივიწყებთ (უმაღური როდი ვარ). კურთხეულ იყოს ამქვეყნად ჩემი გაჩენის დღე.

რამდენი რამ არის თვალწარმტაცი, საამური და ტკბილი ამ მრგვალ მანქანაზე. ღმერთო დიდებულო! რა საამურია ცხოვრება! რამდენიც არ უნდა ჩავცეცხლო, მაინც მშია, შიმშილისაგან ნერწყვი მომდის, უთუოდ ავადაც ვარ. რა დროც არ უნდა იყოს, მიწისა და მზის მიერ გაშლილი სუფრის დანახვაზე იმტაზე მოვდივარ...

* * *

მაგრამ, ძმობილო, მგონი წავიტრაბახე, მზე ჩაესვენა, ჩემს სამყაროში ყინავს. სათოკე ზამთარი ოთახში შემოპარულა. გათოშილ თითებში კალამი ბორძიკობს. უფალმა შემიწყალოს, ჭიქას ყინული ედება და ცხვირი გამფითრებია. დაწყევლილი ფერი მაქვს, სასაფლაოს სამოსის მსგავსი. მძაგს მკრთალი ფერი. ჰეი! რეკენ და გუგუნებენ წმინდა მარტენის ზარები. დღეს მირქმია... „ზამთარი ან სულს ღაფავს, ან ანჩხლდება“... ზვაობს ავაზაკი, ღონიერდება. კეთილი, მოდი, მივბადოთ, დიდ შარავნაზე გავიდეთ და პირისპირ შევხვდეთ...

დიდებული სიცივეა, ლოყებზე ნემსებივით მჩხვლეტს. ქუჩის მოსახვევში ჩასაფრებული ქარი ღაწვებში მწვდება. გავთბი, ვიწვი. იდიდოს უფალი, ადამიანის

ფერი დამედო... მიყვარს ფეხქვეშ გამაგრებული მიწის ღრჭიალი, თავი ჭაბუკი მგონია. რა ჩემი ცოდვა დაემართა ამ ხალხს, რა საბრალო და აპრუწული გამომეტყველება აქვთ, რა აბუზული დადიან?

- აბა, აბა, მხიარულად, ტურფა მეზობელო, ვისზე ხართ გაჯავრებული? ამ ცულლუტ ქარზე, კაბის კალთებს რომ გიფრიალებთ? კარგს შვრება, ჭაბუკია. რატომ მეც ჯეელი არა ვარ? კარგ ადგილს კბენს ეგ სალახანა, კარგ ადგილს. იცნობს მსუნაგი გემრიელ ლუკმას. მოთმინება იქონიე, ნათლიდედ, ყველამ უნდა იცხოვროს, მაშ!.. კი მაგრამ, სად გარბიხართ ასე დაოთხილი? თითქოს უკანალზე ეშმაკი მოგკიდებოდეთ. წირვაზე? ვადიდოთ უფალი, ის ყოველთვის მოერევა ტარტაროზს. ვინც ტირის, იცინის კიდეც, გაყინული გათბება... ოო, თქვენ უკვე იცინით? მაშ, ყველაფერი რიგზეა. მე სად გავრბივარ? მეც წირვაზე მიმეჩქარება, მაგრამ ხუცებისა კი არა, მინდვრების წირვაზე.

ჯერ ჩემს გოგონასთან მივდივარ პატარა გლოდის გამოსაყვანად. ყოველდღე ერთად ვსეირნობთ მე და გლოდი. ის ჩემი საუკეთესო მეგობარია, ჩემი ბეკეკა კიკინა, ჩემი ვასაკა ყიყინა. მეექვსე წელშია გადამდგარი, წრუწუნაზე უფრო ფხიზელი და ეშმაკზე

უფრო ეშმაკუნაა. როგორც კი დამინახავს, ჩემკენ მორბის. იცის ცულლუტმა, რომ პაპას გუდაკალათი სავსე აქვს ზღაპრებით. ზღაპრები ჩემსავით უყვარს. ხელს ვკიდებ:

- აბა, წამოდი, ჩემო პატარა, ტოროლას შევხვდეთ.

- ტოროლას?

- მაშ! განა არ იცი, რომ დღეს მირქმია და ტოროლა ციდან ბრუნდება?

- იქ რას აკეთებდა?

- ჩვენთვის ცეცხლს ეძებდა.

- ცეცხლს?

- მზის ცეცხლს. ცეცხლს, დედამიწის ქოთანს რომ ათუხთუხებს.

- ცეცხლი განა წასული იყო?

- მაშ, ყოველწლიურად, ნოემბერში, ყველაწმინდობა დღეს ცეცხლი ციური ვარსკვლავების გასათბობად მიემგზავრება.

- მერე უკან როგორღა ბრუნდება?

- სამი ჩიტუნა მიდის მის სამებნელად.

- პაპა, მოყევი, რა...

წრწუნასავით მოცუნცულებს გზაზე ჩემი გლოდი. თეთრი შალის ქსოვილით თბილად შეფუთულს თავზე ლურჯი კაპიუმონი ახურავს და წიწკანას დამსგავსებია. სიცივისა არ ეშინია, თუმცა ფუნჩულა ლოყები ვამლივით გასწითლებია და ბოტოტები ცხვირიდან შადრევანივით სცემს...

- აბა, აბა, კუდიანო, ცხვირი მოიხოცე, აბა, კელაპტრებს შეუბერე, მირქმის გამო ხომ არ აგინთია? ცაზე კანდელი აინთო.

- პაპა, პაპა, მიაძმე, როგორ წავიდა სამი პატარა ჩიტუნია... (რა ვქნა, მიყვარს, რომ მეხვეწებიან)

- გზას გაუდგა სამი პატარა ჩიტუნია; სამი მამაცი ძმაკაცი; ნარჩიტა, კიოტა და ძმა-ბიჭი ტოროლა; არტაბანივით^ლ ქედმაღალმა, ცეროდენასავით მკვირცხლმა და ფუსფუსა ნარჩიტამ პირველმა შეამჩნია ფეტვის მარცვლისოდენა მშვიერი ცეცხლი, რომელიც ჰაერში მიგორავდა და მყისვე მისკენ გაფრინდა ყვირილით: ჩემია, ჩემი! არა, ჩვენია, აჰყვნენ სხვებიც, მაგრამ ნარჩიტამ ცეცხლს უკვე ჩაუქროლა, ნისკარტი ჩაავლო და მიწისკენ ისარივით დაეშვა... „მიშველეთ! ცეცხლი! ცეცხლი მედება! ვიწვი!“ მდულარე ფაფასავით გადააქვს ნარჩიტას ცეცხლი ნისკარტის ერთი კუთხიდან მეორეში. მეტი არ ძალუძს, ნისკარტს აღებს, ენა გაჰყვლეფია, ცეცხლს აფურთხებს და პატარა ფრთებქვეშ მალავს. „ვაი! ვაი! ვიწვი!“ ფრთებს ალი ედება (განა არ შეგიძინეფია, რა გარუჯული ლაქები და ხუჭუჭა ბუმბული აქვს?). ფიცხლად მიიჭრა კიოტა საშველად. ცეცხლის მარცვალს მარდად დაავლო ნისკარტი და მოკრძალებით თბილ ელეგში ჩამალა. და აი ლამაზი ელეგი გაწითლდა, სულ გაწითლდა. კივის კიოტა: „კმარა! კმარამეთქი! ხალათი სულ დამეწვა!“ მაშინ მოვარდა ტოროლა, პატარა, ყოჩადი ძმობილი. ცეცხლი

ზეცისკენ მიიძურწებოდა, ჰაერში დაიჭირა ალი ტოროლამ და მარდი, ცქვიტი და ზუსტი, როგორც ისარი, მიწაზე რომ დაეშვა, სწორედ ის არი; მზის ლამაზი მარცვალი ჩვენს გაყინულ ორნატებში ჩამალა და მიწამაც სიხარული ვერ იქნა, ვერ დამალა.

გათავდა ჩემი ზღაპარი. ახლა გლოდი კაკანებს. ქალაქიდან გავდივართ. აღმართში მხრებზე ვისვამ. ცას ლეგა პირბადე აუკრავს. ფეხქვეშ თოვლი ხრამუნობს, თეთრი საბანი წამოუსხამს წვრილ და სუსტტანიან ხეებს. ქოხებიდან ლურჯი და ზანტი კვამლი სწორად მიიმართება ზეცისაკენ. ჩქამი არ ისმის, მხოლოდ ჩემი ვასაკა არღვევს მყუდროებას. ბორცვის წვერზე ავდივართ და აი, ჩვენს ქვეშ, ზარმაცი იონისა და ცულლუტი ბოვრონის ბაბთებშემორტყმული ჩემი კლამსი გადაიშალა. თოვლივით დაფარული, გათოშილი, მცივანა და აცახცახებულიც კი მუდამ გულს მითბობს ჩემი ქალაქი...

წარმტაცი ათინათებისა და გლუვი ბორცვების ქალაქო... ირგვლივ, როგორც ბუდეში ჩაწნული ნამჯის ღეროები, დახნული ფერდობების ფაქიზი ზოლები გაკრავს. ხუთი თუ ექვსი წყება ტყით დაბურული მთები წაგრძელებული ზვირთებივით ზანტად

ლივლივებენ; შორიდან ლურჯად მოჩანან, გეგონებათ, ზღვა არისო, მაგრამ ამ ზღვას არაფერი აქვს საერთო იმ ვერაგ სტიქიასთან, რომელმაც იტაკელი ოდისევსი¹⁹ აბურთავა; არც მზაკვრობა და არც ქარიშხალი. ყველაფერი მშვიდი და წყნარია, მხოლოდ აქა-იქ ოხვრა თუ აღმოხდება შეკრული სუნთქვით დაბერილ რომელიმე ბორცვის მკერდს. ზვირთების ერთი წვეროდან მეორემდე ნავის ნაკვალების მსგავსი სწორი გზები ზღაზვნით მიიმართებიან. და აი შორს, ამ ტალღების ქოჩორზე ვეზლების წმინდა მარიამ მაგდალინელის ტაძარს ანძები ცისკენ აუშვებია. იქვე ახლოს, დაკლავნილი იონის მოსახვევთან, ბასერვილის კლდეები ტახისებრ ეშვებს აჩენენ. დაბლა ტაფობში კი დაუდევარ და მორთულ, სათოფურებიანი კომკით დამშვენებულ ქალაქს მდინარეებისაკენ დაუხრია თავისი ბაღები, ქოხები, ძონძები, სამკაულები, გრძელი სხეულის ჭუჭყი და ჰარმონია.

ასე შევხარი ლოკოკინა ჩემს ნიჟარას. ხეობაში ჩემი ეკლესიის ზარების რეკვა გაისმის. ეს კრიალა ხმა ანკარა ნაკადულივით ეფინება სუფთა და გაყინულ ჰაერს და მაშინ, როდესაც ამ მუსიკის სმენით ვტკბები, მზის სხივი აპობს ზეცაში გაშლილ ყომრალ პირბადეს; და ამ დროს, ანაზდად, პატარა გლოდი ტაშს უკრავს, ყვირის:

- პაპა, პაპა! მისი ხმა მესმის! ტოროლაა, ტოროლა!

მის წკრიალა ხმაზე ბედნიერებისაგან ვიცინი, ვკოცნი, ვკოცნი და ვეუბნები:

- მეც მესმის, ჩიტუნიავ ჩემო სულისა, მეც მესმის, ტოროლავ გაზაფხულისა...

II. ალყა, ანუ მწყემსი, მგელი და ბატკანი

შამუს ბატკანი ყველა ბატკანს სჯობს, სამი მიუშვი, მგელსაც წაახრჩობს.

შუა თებერვალი.

მარანი მალე დაცარიელდა. ჩვენი ჰერცოგის, ბატონიშვილ დე ნევერის მიერ ჩვენს დასაცავად გამოგზავნილმა მეომრებმა იერიში უკანასკნელ კასრზე მიიტანეს. აბა, დროს ნუ დავკარგავთ, მათთან ერთად გადავკრათ. დავიქცევი? კეთილი და პატიოსანი, წინააღმდეგი როდი ვარ, მაგრამ მინდა მხიარულად დავიქცე; პირველი ხომ არ არის და, თუ უფალმა ინება, უკანასკნელიც არ იქნება...

კარგი ბიჭები არიან, მე და ჩემმა ღმერთმა! კარგი ბიჭები! წარმოიდგინეთ, ღვთიური სიტხე მეღევა-მეთქი, რომ ვუთხარი, ჩემზე უფრო ეწყინათ. ვიცი, ზოგიერთი მეზობელი ასეთ რამეზე სასოწარკვეთილებას მიეცემოდა; მე კი მეტი აღარ შემიძლია,

თავი მობეზრებული მაქვს; ჩემს ცხოვრებაში თეატრში ხშირად ვყოფილვარ და ჯამბაზებს ყურადღებას არ ვაქცევ. ბევრი მინახავს ასეთი სიფათი ამ ქვეყანაზე ხეტიალისას: შვეიცარიელები, გერმანელები, გასკონელები, ლოტარინგიელები, მეომარი ხვადაგები, ჯავშან-ჩაჩქანში ჩამსხდარნი, იარალით ხელში, გაუმაძღარნი, დამშეული ნაგაზები, კეთილი კაცის ჭამით რომ ვერ ძღებთან. ნეტავი ოდესმე თუ ვინმე მიმხვდარა, ვისთვის ან რისთვის იბრძვიან ეს ვაჟბატონები? გუშინ მეფისათვის, დღეს კი ლივისათვის. ხან ფარისევლები არიან და ხან ჰუგენოტები, საუკეთესო მათგანნი ჩამოსახრჩობ თოკადაც არა ღირან. აბა, ერთი მითხარით, ჩვენ რა გვესაქმება, თუ რომელიმე ხელმრუდე ბარონი თაღლითობს სამეფო კარზე? მერე რარიგ უნდათ თავიანთ საქმეებში მამა-ღმერთიც ჩარიონ... ჯანდაბა და დოზანა, ხალხნო და ჯამაათნო, შეეშვით უფალს, ხნიერი კაცია. თუ კანი გექავებათ, ერთმანეთი ატყავეთ, ღმერთს არაფერში სჭირდებით, რამდენადაც ვიცი, ცალხელა არ არის და თუ ესიამოვნება, თვითონვე მოიფხანს.

მაგრამ, აი, უბედურება; განუზრახავთ, მეც ღმერთს ველაზუცო... პატივსა გცემ, უფალო! ბაქიობა რა საჭიროა და მწამს კი, რომ დღეში რამდენიმეჯერ გხვდები, თუ

მართალია ჩვენი გალური ანდაზა: „ვინც თვრება, ღმერთს ხვდება“. არა, უფალო, მე ფიქრადაც არ მომივა დავიჩემო, როგორც ამას ის მუზმუზელა ხალხი ამბობს, ღმერთს კარგად ვიცნობ, ჩემი დეიდაშვილია და თავის ნება-სურვილს ნიადაგ მამცნობს-მეთქი; ხომ არ გაწუხებ, უფალო, მოდი და, ნურც შენ შემაწუხებ. ორივეს თავსაყრელი საქმე გვაქვს, შენ - შენს სამყაროში, მე კი ჩემს პატარა სამთავროში. ზეციერო, თავისუფლება მიბოძე, არა? მეც შენს ნებაზე მიმიშვიხარ, მაგრამ იმ ნაძირალებს განუზრახავთ, შენი საქმეები განვაგო, შენი სახელით ვილაპარაკო, ვთქვა, თუ როგორ შეგახრამუნებ და ვინც სხვანაირად შეგახრამუნებს, შენსა და ჩემს მტრად გამოვაცხადო! ჩემს მტრად? ღმერთმა დამიფაროს, როგორ გეკადრებათ. მე მტერი არა მყავს. ყველა ჩემი მეგობარია. ჩხუბობენ? კისერიც უტეხიათ. მე არ ჩავერევი. „ქვა აგორდი, მე ამშორდი“. მაგრამ იმ უნიფხოებს რომ არ უნდათ? თუ ერთის მტერი არა ვარ, მეორე ამეკიდება ზურგზე, თუ არც მეორესა ვმტრობ, - ორივე მეცემა ხოლმე. კეთილი, რაკი ორივემ ყოველთვის მე უნდა მბეგვოს, მოდი, ჩვენც ვბეგვოთ. ასე სჯობია. ჯერ გრდემლი ვიყოთ, მერე კი - ურო.

ნეტავ ვინ მეტყვის, რად გაჩნდა ამქვეყნად ყველა ეს ხვადაგი, ძარცვის თავადი, ფეოდალი, პოლიტიკოსი, ბატონიშვილი, ამდენი ცხოველი, საფრანგეთის სისხლისმწოველი. მარად ქვეყნის დიდებაზე გალობენ და მის ძარცვას კი არ თაკილობენ; ჩვენი ღლეტით რომ ვერ იჯერეს გული, სხვისი ბელლის შესანსვლას ლამობენ. ემუქრებიან გერმანიას, იტალიის დაპყრობა სურთ, ცხვირს ყოფენ სულთანის ჰარამხანაში, დედამიწის ნახევარი უნდათ ხელთ იგდონ და კომბოსტო რომ კომბოსტოა, ისიც ვერ მოუყვანიათ. აბა, აბა, მშვიდად, კოლა, ნუ ბრაზობ-მეთქი; ყველაფერი, რაც არის, რიგზეა... სანამ არ გავაუმჯობესებთ (როგორც კი შესაძლებლობა მოგვეცემა). წყალწაღებული ცხოველიც გამოსადეგია. გამიგონია, ვითომც ერთხელ მამა-ღმერთს (უფალო, რა ხათაბალაა, დღეს სულ შენზე ვლაპარაკობ) წმინდა პეტრესთან ერთად ბეიანის^[10] გარეუბანში სეირნობისას ერთი კარის ზღურბლზე მოწყენილი ქალი დაენახოს. იმდენად დაღონებული ყოფილა ქალი, რომ უფალს შებრალებია, ჯიბის დიდი შეუხსნია, ასიოდე ტილი ამოუღია, ქალისთვის გადაუყრია და უთქვამს: „გამომართვი, შვილო, და გაერთე“. ქალი მყისვე გამოცოცხლებულა, დაუწყია ნადირობა და როგორც კი დაიჭერდა ტილს, კისკისებდა თურმე. ჩვენი ორფეხა ტილებიც უთუოდ ჩვენს გასართობად ბოძებული ციური წყალობაა. მაშ, ვიმხიარულოთ! ტაში! ტაში! ტილები თურმე ჯანმრთელობის ნიშანია (ტილები ჩვენი

ბატონებია). თუკი ასეა, მაშ, გავიხაროთ, ჩვენზე ჯანსაღი კაცი არ ყოფილა. ერთ რამეს გეტყვით (ჩვენში კი დარჩეს): „მოთმინება იქონიეთ და ... ბოლო ჩვენია. სუსხსა და ყინვას, ბანაკებისა და სამეფო კარის ნაძირალებს დიდი დღე არა აქვთ... წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო; დარჩება მადლიანი მიწა და დავრჩებით ჩვენც მის დასამაკებლად. ზარალს ერთი ნაბარტყით ავანაზღაურებთ... მანამ კი კასრი სულ გამოვცალოთ. მომავალი რთველისათვის ჭურჭელი გვჭირდება“.

* * *

ჩემი ქალიშვილი მარტინა მეუბნება:

- ბაქია ხარ. ვინმემ რომ გისმინოს, იფიქრებს, ეს კაცი მხოლოდ ყბებით მუშაობს, დოყლაპიასავით დაეხეტება, ბუზებს ითვლის, სარეკელასავით ყბედობს, უსმელობისაგან ამთქნარებს, ქეიფისათვის ცხოვრობს და მზად არის, რონა და გარონა შესვასო. ნამდვილად კი უქმად ერთი დღეც ვერ გაჩერდები. ძალიან გინდა იფიქრონ შენზე, რომ ქარიფანტია ვინმე ხარ, ჩიტირეკია, ქარაფმუტა, ბედოვლათი, უწესრიგო, რომელმაც არც კი იცის, რა აქვს ქისაში, ანდა, რა დაუხარჯავს; ავად გახდებოდი, შენი

სამუშაო დღე საათივით აწყობილი რომ არა გქონდეს. უკანასკნელ გროშამდე იცი, რა დაგიხარჯავს აღდგომიდან დღემდე და შენი გამბრიყვებელი არავის უნახავს... უცოდველი გიჟუნია! ერთი ამ ლამაზ ბატკანს დამიხედეთ!.. შამუს ბატკანი ყველა ბატკანს სჯობს, სამი მიუშვი, მგელსაც წაახრჩობს.

ვიცინი, არ ვედავები ენამახვილ ქალბატონს. მართალია გოგო, მხოლოდ იმაში ცდება, რომ ამბობს ამას, მაგრამ ქალს მარტო იმის დამალვა შეუძლია, რაც არ იცის. მიცნობს მარტინა, მიცნობს იმიტომ, რომ ჩემი ნაშიერია; აბა, კოლა, ამაში მაინც გამოტყდი, ბიჭო, რომ რამდენიც არ უნდა იგიჟმაჟო, არა და არა, ვერ გახდები გიჟლარა. რა თქმა უნდა, როგორც ყველა ფრანგს, შენცა გაქვს შემონახული სიანცე, რომელსაც როდესაც გსურს, გამოაჩენ, ანდა გადამალავ, თუ სამუშაოდ თავისუფალი ხელები და ნათელი გონება გჭირდება. როგორც ყველა ფრანგს, შენცა გაქვს მაგ გოგრაში ჩანერგილი გონიერებისა და წესრიგის ინსტიქტი, ამიტომაც შეგიძლია თავშესაქცევად იბაქიბუქო; ეს მხოლოდ იმათთვისაა საშიში, ვინც დოყლაპიებივით პირდაღებულნი გიყურებენ და სურთ მოგბადონ. (ბრიყვები!) ლამაზი სიტყვები, როხროხა ლექსები, ზვიადი ზრახვები საამო რამ არის; აღვეგზნები, ცეცხლი მედება, მაგრამ მხოლოდ ფიჩხსა ვწვავ, ბეჯითად

დაწყობილ შეშას კი საწყობში ვინახავ. მხიარულდება ჩემი ფანტაზია, წარმოდგენას უმართავს გონებას, რომელიც არხეინად მოკალათებულა და ტკბება სანახაობით. ყველაფერი მათრობს და მახალისებს. სამყარო თეატრად მაქვს, ჩემი სავარძლიდან ვუყურებ კომედიას, ტაშს ვუკრავ მატამორს^[11], ანდა ფრანკატრიპას; ასპარეზისა და მეფური ზეიმების ცქერით ვტკბები, შეძახილებით ვამხნევებ ხალხს, რომელიც ჩემი სიამოვნებისათვის ერთმანეთს თავ-პირს ამტვრევენ და ბოლოს, უფრო სასაცილო რომ გავხადო, ყასიდად მეც ვერევი, თითქოს ამ ოინბაზობისა მჯეროდეს. მაგრამ ოჰე: ვინ მოგახსენათ, ზუსტად იმდენი მჯერა, რამდენიც გასართობადაა საჭირო. ასევე ვუსმენ ზღაპრებს ფერიებზე... და განა მარტო ფერიებზე! აი, ცის კამარის ყველაზე მაღალ და ნათელ სფეროში ერთი მსუქანი ვაჟბატონი ცხოვრობს... ჩვენ მას დიდ პატივსა ვცემთ; როდესაც ის გალობით, ჯვრითა და ბაირალით ხელში ჩვენს ქუჩებში გაივლის, კედლებს თეთრი ზეწრებით ვმოსავთ. ჩვენს შორის დარჩეს და ... ენა ჩაიგდე, შე სულმაღლო ლაზღანდარავ, შენა! კოცონის სუნი მცემს... უფალო, არაფერი მითქვამს. ბოდში. ქუდს ვიხდი შენს წინაშე.

თებერვლის ბოლო

ვირმა ველი მოასუფთავა და იფიქრა, ახლა რა საჭიროა ამ მინდვრის დარაჯობაო და მეზობელი ველებისაკენ გაემართა საბალახოდ (სადარაჯოდ-მეთქი, უნდა მეთქვა). დილით აიყარა ბატონ დე ნევერის გარნიზონი. ბიჭები ისე იყვნენ

კურატებივით ჩასუქებულნი, რომ მათი ნახვა გეამებოდათ. ნამდვილად მქონდა უფლება მეამაყა ჩვენი სამზარეულოთი. ერთმანეთს გულთბილად დავემშვიდობეთ. თავაზიანად, ალერსიანად გვისურვეს პურის უხვი მოსავალი, გვისურვეს, ვენახი არ დაგვსეტყვოდა.

- ძია, ყოჩაღად იმუშავეთ, - მითხრა ჩემმა სტუმარმა ფიაკრ ბოლაკრმა (ძიას მემახის და მე ეს უდავოდ დავიმსახურე. ხომ გაგიგონიათ: „იმას ვემახი ბიძაჩემს, ვინც რომ გემრიელ პურს მაჭმევს“), - ჯაფას ნუ დაიზარებ, ვაზის გასხვლა არ დაგავიწყდეს, წმინდა მარტენის დღეობაზე დასალევად გეახლებითო...

კარგი ბიჭებია, მე და ჩემმა ღმერთმა; ყოველთვის მზად არიან სუფრას მოუსხდნენ და ხელადასთან მოჭიდავე კაცს შეემშველონ.

მათი წასვლის შემდეგ თავს შეღავათიანად ვგრძნობთ. ფრთხილად აღებენ სამალავის კარს მეზობლები. ასე გასინჯეთ, იმანაც კი, ვისაც ბოლო დღეებში ცხვირ-პირი

ჩამოსტიროდა და შიმშილისაგან ისე კვნესოდა, თითქოს მუცელში მგელი უზისო, თავის ბეღელში ჩალის ქვეშ ან მარნის სამალავში ნადირის დასაპურებელი აღმოაჩინა. არ დარჩენილა არც ერთი კონკიაჟღარუნა, ვისაც კვნესა-წუწუნის მიუხედავად ერთი კასრი კარგი ღვინო მაინც არ შემოენახა. წამოიდგინეთ, მეც კი (ღმერთმანი, ვერ გამიგია, როგორ მომივიდა ასეთი რამ), ჩემი დისწული ფიაკრ ბოლაკრი გავისტუმრე თუ არა (იუდეის¹²¹ გარეუბნამდე მივაცილე), თავში შემოვირტყი: უცბად შაბლის ერთი პატარა, ჩამრგვალეული კასრი მომაგონდა; ნაკელში ეგდო, მივიწყებული, თბილად რომ ყოფილიყო, იქ იმიტომ შევინახე; მეტად შევწუხდი, ვაი, როგორ შევწუხდი; მაგრამ მახლას, რაც მოხდა, მოხდა; რაღას გააწყობ, უნდა შეურიგდე... მეც შევურიგდი. ბოლაკრ, ჩემო დისწულო! აფსუს, ბოლაკრ, რომ იცოდე, რა დაკარგე, რა ნექტარი, რა ბუკეტი!.. არა, არაფერს დაკარგავ, შვილოსა, შენს სადღეგრძელოს მაინც დავლევ.

სახლიდან სახლში გადავდივართ. ვმეზობლობთ, შემთხვევით სარდაფში ნაპოვნ ხორაგს ვათვალიერებთ, ერთმანეთს ვკოცნით. მოგვებივით ვჭუტავთ თვალებს, ვლაპარაკობთ ზარალზე და ვნებაზე (ქალებისათვის მიყენებულ წყენაზე); კაცს ხომ

მეზობლის ზიანი გართობს, შენსას გავიწყებს. გვანტერესებს ვენსენ პლუვიოს მეუღლის ჯანმრთელობა. ქალაქში ჯარის ყოველი ბანაკობის შემდეგ, საოცარი შემთხვევითობით, გალთა ქვეყნის ამ მხნე ასულს ფეხი უმძიმდება და მუცელი უსივდება. ვულოცავთ ბედნიერ მამას, აღტაცებაში მოვდივართ მისი თირკმლების ნაყოფიერებით ჟამსა საზოგადოებრივის განსაცდელისასა. ყოველგვარი ბოროტი ზრახვების გარეშე, მეგობრულად, ხუმრობით ღიპზე ვუთათუნებ ცულლუტს და ვამბობ: „დიდებული სახლ-კარის პატრონო, ვენსენ

ბატონო, თქვენი ოჯახი ერთადერთია, სადაც მუცელი მადლიერია, როდესაც სხვების ცარიელია“. ყველა გულიანად იცინის, რა თქმა უნდა, მორიდებით, ესე იგი, ფართოდ ხახადაფჩენილი, როგორც აღვირაწყვეტილი ტუტრუცანა; მაგრამ მეზობელი პლუვიო ქებას თაკილობს და მეუბნება, უკეთესია შენს ცოლს მიხედოო. ვეუბნები: პლუვიო, ჩემი ცოლის ბედნიერ პატრონს შეუძლია არხეინად ეძინოს, საუნჯეს არავინ მოსტაცებს-მეთქი. იმდენად ბოროტია ეს ხალხი, რომ ზრდილობისათვისაც კი არავინ მედავება.

* * *

აი, ყველიერის ბედნიერი დღეებიც. რაც უნდა გვიჭირდეს, მაინც ღირსეულად უნდა დავხვდეთ ყველიერს. ეს ხომ ჩვენი ქალაქის, ყოველი ჩვენთაგანის ღირსების საქმეა. აბა, რას იტყვიან კლამსიზე, ძეხვებით სახელგანთქმულ მხარეზე, ყველიერის ძეხვი რომ არ გვქონდეს... ისმის ტაფების შიშხინი, ქონის საამო სუნით იჟღინთება ქუჩაში ჰაერი. ააგდეთ ფასალი! უფრო მაღლა, უფრო მაღლა ააგდეთ ჩემი გლოდისთვის!..

ისმის დოღების დაფდაფი, სტვირის შემოძახილი, სიცილი, კივილი. იუდეის მეუფენი მობრძანდებიან სტუმრად რომში. წინ მუსიკოსები და შუბოსნები მოუძღვებიან; ცხვირებით აპოზენ ბრბოს. ხორთუმისებრი, შუბისებრი, სანადირო ბუკისებრი, საყვირისებრი ცხვირებით. ზოგს ცხვირზე ეკლები აუსხამს, ზოგს ჩიტი წამოუსკუპებია. ეს ცულლუტები ჯგვლემენ დოყლაპიებს, გოგოებს კალთებქვეშ ხელებს უფათურებენ; ყვირიან ლამაზები. ანაზდად ყველა განზე დგება, გარბის. ურნალივით მოექანება ცხვირთა მეფე და ძველებური ქვემეხის მსგავს გორგოლებიან ზედადგარზე მოაგორებს თავის ცხვირს. უკან მოსდევს დიდი მარხვის ეტლზე გაპაპაჯვარებული... თევზიყლაპიათა იმპერატორი. რამდენი გაფითრებული, გამწვანებული, გაძვალტყავებული, ანაფორაწამოსხმული, არახჩინის ქვეშ მოკანკალე ან თევზის თავით შემკული სიფათია. რამდენი თევზი! ერთს ქორჭილა ან ჭანარი უჭირავს ხელში, მეორე ლიფსიტებწამოცმულ ორკაპს ატრიალებს, მესამეს ქარიყლაპიას თავი წამოუცვამს. ქარიყლაპიას პირიდან ნაფოტა გამოდის; ნაფოტა თევზით სავსე მუცელს ხერხით იფატრავს, რათა იმშობიაროს. ვუყურებ და მათ შემყურეს მუცლის გვრემა მომდის... აი, ამათ კი პირი დაუღიათ და შიგ თითებს იჩრიან, ცდილობენ პირის გაგანიერებას, რომ კვერცხები გადაყლაპონ, (მოიტათ ღვინო!) სუნთქვა ეკვრით, ყელში კვერცხი აღარ გადასდით. აქეთ და იქით, მარჯვნივ და მარცხნივ, ეტლზე, ბუკნაჭოტების ღრანჭები, ბერები, ანაფორები, მეთევზეები წილკავით ბიჭბუჭებს იჭერენ; თიკნებივით ხტიან ანკესზე წამოცმული ცულლუტები, პირი დაუღიათ და ჰაერში იჭერენ კანფეტებს და შაქარლამას, ხრამუნ, ხრამუნ, ხრამუნე, მოდი შეახრამუნე! მათ უკან კი მზარეულად

გადაცმული ავი სული ცეკვავს, - ხელში ქვაბი და ჩამჩა უჭირავს და კიბის თვალიდან ამოყოფილ ჩაჩიან და დაღრანჯულ თავებს, ერთმანეთზე გადაბმულ ექვსიოდე ფეხშიშველ ცოდვილს პირში თხლეს ასხამს.

აი გამარჯვებულნიც, დღევანდელი დღის გმირები! ღორების ტახტზე დაშაშხულ ენათა თაღქვეშ მობრძანდება ცერცველების გვირგვინით თავშემკული დედოფალი, ყელი სოსისების კრიალოსნით შეუმკია, ფუნჩულა თითებით კეკლუცად ეაღერსება და მარცვლავს ამ საყველიერო ყელსაბამს. დედოფალს შეიარაღებული მხლებლები მოჰყვებიან, თეთრი და შავი კუპატები, კლამსის ძეხვები. ისინი პოლკოვნიკ კუპატმაჭახელას გამარჯვებისკენ მიჰყავს: კრიალა მახათ-შამფურით შეიარაღებულთ და ჩასუქებულთ მართლაც დიდებული იერი აქვთ. მიყვარან ეს დიდებულნიც, მათი მუცელი ქვაბია, სხეული - შებრაწული პაშტეტი; მოგვ მეფეთა მსგავსად, ვის ღორის თავი, ვის შავი ყურძნის დოქი ღვინო და ვის კიდევ დიჟონის მდოგვი მოაქვს. თითბერის საკრავების, წინწილების, ქაფქირებისა და ტაშტების დაფდაფზე, საერთო ხმაურში ვირზე ამხედრებული მობრძანდება რქოსანთა მეფე, დოსტი პლუვიო ვენსენი! ძაღლის ბედი აქვს, ის აურჩევიათ, ის. ვირზე პირუკუ შემჯდარი, დოლბანდით თავწაკრული, თასით ხელში ზვიადად უსმენს ჭოკითა და ჭოგრით შეიარაღებულ მეტივეებს, თავის მხლებლებსა და რქიან ემმაკებს. მხლებლები კრიალა ხმით, კარგ და გულღია ფრანგულ ენაზე დაუღალავად ღრიალებენ ვენსენ ბატონის ამბავსა და დიდებას; ჩვენი ვენსენი, ვითარცა ბრძენი, უკადრისობას როდი ამჟღავნებს. გულცივად

სვამს, ყელს ისველებს, მაგრამ, როდესაც მსგავსი ბედნიერებით ცნობილი სახლის წინ გაივლის, თასს მაღლა სწევს და ყვირის: „ჰეი, კოლეგა, შენი სადღეგრძელო იყოს“.

კორტეჟის ბოლოში მობრძანდება გაზაფხული: კეკლუცი ასული, ლამაზი, ვარდისფერი, მალხაზი, თხილნარში მოკრეფილ მწვანე კოკობებით ჯვარედინად გარშემორტყმული. ხუჭუჭა, ქერა თმებში ღიაყვითელი ფურისულები ჩაუწნავს, მკერდს ორი საამო მრგვალი კოკორი უმშვენებს, ქამარზე სავსე და წკარუნა ქისა ჰკიდია, ხელში კალათა უჭირავს. ქერა წარბები აუწევია, თვალები ფართოდ გაუხელია, დანასავით მჭრელკიჭებიანი პირი დაუღია და „მერცხალი დაგვიბრუნდებაო“, მღერის და მღერის. ორ უღელ თეთრხარებშებმულ ურიკაზე გვერდს მზეთუნახავები უმშვენებენ, - მორთული, ფუნჩულა, ტანაყრილი, ჩამრგვალებული, ზომაზე შებრაწული ხათუნების ჯარი. ისეთი ლამაზები არიან, ერთი სიტყვით, ისეთი, რომ... თითოს ჩაატან... მათ გვერდით კი გარდამავალი ასაკის, აქა-იქ ამოსული სუსტი ხეების მსგავსი პატარა გოგონები ჩაცუცქულან. ყოველ მათგანს რაღაც აკლია ან წინ, ან უკან, მიუხედავად ამისა, მგელი ასეთ საუზმეზე უარს არ იტყოდა. ამ უშნო, მაგრამ

მაინც ლამაზ გოგონებს გალიით გადამფრენი ჩიტები მოჰყავთ, ან კიდეც გაზაფხულის

დედოფლის კალათიდან დოყლაპიებს უყრიან ფუნთუშებს, სიურპრიზებს, ქალაქის ფუტებს, რომელშიაც პოულობენ ჩიხორებსა და ქუდებს, დაშაქრულ ნუშის გულს, დაწერილ ბედს, სატრფიალო ლექსს, ანდა, კიდეც უკეთესს, დაგრძელებულ რქებს.

ბაზრის მახლობლად, კომკის მისადგომთან, ქალწულნი ურიკიდან დიდ მოედანზე ხტებიან, ნოქრებთან და გადამწერლებთან ცეკვავენ; ყველიერი, დიდიმარხვა და რქოსანთა მეფე ტრიუმფალურ მარშს განაგრძობენ, ყოველ ოც ნაბიჯზე ჩერდებიან, რათა ამცნონ ხალხს და ჯამათს ჭეშმარიტება, ან სასმისის ფსკერზე ეძიონ იგი...

დაგვისხით ღვინო, დაგვალევიანეთ, მმაკაცი ისე მის ყელში ღვინო როგორ გავუშვათ, რომ არ ჩავუშვათ.

ბევრი სმა ენას ამძიმებს, გუნებას ასველებს. მეგობარ პლუვიოს თავისი ამალითურთ მორიგ გაჩერებაზე სამიკიტნოს აბრის ჩრდილში ვტოვებ. დიდებული და მშვენიერი დღეა. გალიაში გამოკეტილი რად უნდა დავრჩე? წავიდეთ, მინდვრის ჰაერი ვისუნთქოთ.

თავისი სოფლიდან ვირშებმული ურიკით წმინდა მარტენის ეკლესიის დეკანოზთან სანადიმოდ ჩამოსული ჩემი ძველი მეგობარი მოძღვარი შამაი მთხოვს, ცოტაზე გავაცილო. მიმყავს გლოდი და ჯაბახანა საზიდარში ვსხდებით. აცე, ვირო!.. მუტრუკი ისე პატარაა, ისე პატარა, რომ შამაის ვეუბნები, ჩემსა და გლოდს შორის საზიდარზე დავსვათ-მეთქი... ჩვენ წინ თეთრი გზა იშლება, ჩაჩანაკი მზე თვლემს; თავის კერიასთან თვითონ ძლივს თბება, ჩვენ რას გაგვათბობს. იძინებს ფიქრსმიცემული მუტრუკიც და ჩერდება. აღშფოთებული მოძღვარი თავისი ზარისებრი ხმით შეუძახებს:

- მადელონ!

ვირი კრთება. წვრილ ფეხებს აბაკუნებს, ორ ნაკვალევს შორის დაბორიალობს, კვლავ ჩერდება. ფიქრს ეძლევა. ჩვენს ლანძღვა-გინებას აინუნშიაც არ აგდებს.

- ჰა, შე წყეულო შენა, ზურგზე ჯვარი რომ არ გქონდეს გამოსახული, როგორ გადაგამტვრევდი ამ ხელკეტს ხერხემალზე, - იღრინება შამაი და მუტრუკს გავაზე ჯოხს უთათუნებს.

პირველ სახამროსთან, გზის მოსახვევში ვისვენებთ. გზა ჩადის თეთრ სოფელ არმში, თავმომწონედ რომ იცქირება ანკარა წყალში. იქვე, მახლობლად,

მინდვრის შუაგულში, დიდი კაკლის ირგვლივ, რომელსაც შავი მკლავები და ამაყი, ტიტველი ტანი ცისკენ აუშვერია, ქალიშვილებს ფერხული ჩაუბამთ. წავიდეთ. ვიცეკვოთ... გოგონებს ყველიერის ფასალი მოუტანიათ ჭორიკანა კაჭკაჭისათვის.

- აბა, გლოდი, ბუდის კიდეზე თეთრ ელეგში მორთულ ყიჭალა მარგოს შეხედე, აი იქ, მაღლა, სულ მაღლა. მირს იყურება, უნდა ყველაფერი დაინახოს; ცნობისმოყვარე სალახანა! მის მრგვალ თვალს და ლაქლაქა ენას რომ არაფერი გამოეპაროს, სახლი მაღალი ხის კენწეროზე გაუშენებია, არც კარი აქვს და არც ფანჯარა, აწვიმს და ათოვს. იყინება, სველდება, მერე რა! სამაგიეროდ ყველაფერს ხედავს. რატომღაც ცუდ ხასიათზეა. თითქოს გვეუბნება: „რა თავში ვიხლი მე თქვენს ძღვენს, უკანვე წაიღეთ. როგორ გგონიათ, თქვენი ფასალი რომ მსურდეს, ვერ მოვფრინდებოდი და ვერ წავიღებდი? ჭამო ის, რასაც გაძლევენ, აბა, რა გასახარია. მხოლოდ ის არის საამო, რაც ნაქურდ-ნაპარავია“.

- პაპა, მაშ, რად აძლევენ ლამაზი ბაბთებით მორთულ ფასალს, რად ულოცავენ დღესასწაულს მაგ ბაცაცა კანტალას.

- ეს იმიტომ, ჩემო პატარა, რომ სჯობს ბოროტთან მეგობრობა, ვიდრე მასთან დავა, მტრობა.

- ეჰ, კოლა, კოლა, კარგ რამეს ასწავლი ბავშვს, - ბუზღუნებს შამაი.

- მე განა ვეუბნები, კარგია-მეთქი, მხოლოდ იმას ვამბობ, რასაც ყველა აკეთებს; აბა, გაბედე და თქვი, როდესაც საქმე ერთ-ერთ შენს ღვთისმოსავ დედაკაცთან გაქვს, რომელიც ყველაფერს ხედავს, ყველაფერი იცის, არ აჩერებს პირს, ყველგან ყოფს ცხვირს, ქიშელა ავციობით აქვს სავსე, რომ ჩავაჩუმო, პირში ფასალს არა ვჭრიო!

- ეჰ, უფალო! ეგ რომ კმაროდეს! - წამოიძახა მოძღვარმა.

- მე კი მარგოს ცილი დავწამე, ის ასეთ ქალს სჯობია, მის ენას ზოგჯერ სარგებელიც მოაქვს.

- მაინც როდის, პაპა?

- როდესაც მგელი მოდის, ყვირის ხოლმე...

სწორედ ამ სიტყვებზე კაჭკაჭი იწყებს ყვირილს, ლანძღვას, წყევლას; ფრთებს შლის, ნავარდობს, გინებით ამკობს, არ ვიცი, ვის, რას; უთუოდ ვიღაცას, ვინც არმის ველზეა. ტყისპირეთიდან მკვახე და გაბრაზებული ტონით ბანს აძლევენ მისი ფრთოსანი ძმაკაცები, მხიარული გუგული შარლო და ყვავი კოლა; ხალხი იცინის, ყვირის: „მგელი, მგელი“. არავის სჯერა, მაგრამ მაინც სანახავად მიდიან (ყურით გაგონილს თვალთ ნანახი სჯობიაო...) და რას ხედავენ? ღმერთო ჩემო!

ამხედრებული ბანდა ჩორთით ამოდის ფერდობზე. ვიცანი, ეს ვეზლეთის ჯარია, გაიგეს ავაზაკებმა, რომ ქალაქი დაუცავია და გადაწყვიტეს წაასწრონ კაჭკაჭს (ამას კი არა) ბუდეში.

მერწმუნეთ, რომ მათ ცქერაში დროს არ ვკარგავთ. ყველა ყვირის, ჭყვივის: „თავს უშველეთ!“ ატყდა ერთი ჯახა-ჯუხი, აურზაური. მიიძურწებიან გზაზე, მინდვრებზე, ვინ ქუდმოგლეჯილი გარბის, ვინ კიდევ უკანალზე მიგორავს. ჩვენ სამნი ურიკაზე ვსხდებით, ისარივით მიფრინავს მადელონი, თითქოს ესმოდეს რა ხდება ირგვლივ.

მოდვარ შამაის დაავიწყდა ჯვარგამოსახული მუტრუკის პატივისცემა და უმოწყალოდ უმათრახებს ზურგს. დასაკლავი გოჭებივით მყვირალა ხალხის ტალღას მივაპობთ, და ბოლოს, როგორც იქნა, მტვრითა და დიდებით მოსილნი შევდივართ კლამსიში, ფეხდაფეხ მოგვდევენ დანარჩენებიც, მივქრივართ, ურიკახტის, მადელონი ფეხს მიწას არ აკარებს, მოძღვარი მუტრუკს ამათრახებს, ყვირილით ბეიანის გარეუბანს ვჭრით:

- მტერი მოდის, მტერი!

ჩვენს დანახვაზე ხალხი იცინოდა, მაგრამ მალე მათაც ალღო აართვეს და მყისვე, თითქოს ჭიანჭველების ბუდეში ჯოხი შეყვესო, იწყეს ფუსფუსი, შერბენგამორჩენა. იარაღს ისხამენ მამაკაცები, ფუთებს კრავენ დედაკაცები; სახელდახელოდ შეკრულ ფუთებს, გუდაკალათებს, ურიკებზე აწყობენ; ქოხმახებს ტოვებენ გარეუბნელები, ქალაქის გალავანს აფარებენ თავს, ნიღბებით, რქებით, ბრჭყალებით, ღიპებით; ვინ გარგანტუად¹³¹ და ვინ კიდევ ბელზებელად გადაცმულა, ბარჯებით და ხოჭებით შეიარაღებულმა მეტივეებმა ფიცხლად სიმაგრეებისაკენ გასწიეს. ასე რომ, როდესაც ვეზლეთის ჯარი ჩვენს კედლებს მოადგა, ხიდი აწეული დახვდა და თხრილის იქით

დარჩა ის, ვისაც გადასარჩენი არაფერი ჰქონდა, რამდენიმე ბეჩარა და მათთან ერთად ამალის მიერ მივიწყებული, თავის მუტრუკზე მიძინებული, კასრივით მრგვალი, ვით ნოე მთვრალი, რქოსანთა მბრძანებელი, მეფე პლუვიო.

აი, სწორედ ასეთ გარემოცვაში დაინახავ კაცი, რომ სხვა ხალხის მტრად ყოლას ისევ ფრანგის მტრობა სჯობია. სხვები რომ ყოფილიყვნენ, მაგალითად, რეგენი გერმანელები, შვეიცარიელები ან კიდევ ინგლისელები, ვისაც ჭკუა-გონება თავში კი არა, ფაშვში აქვთ და რასაც ეტყვი ახალწელს, იფიქრებს, იფიქრებს და მადლობა უთხარი, თუ გაიგო დეკემბერს, რქოსანთა მეფის დანახვაზე იფიქრებდნენ, დაგვცინიანო და მშვიდობით, ჩვენო საყვარელო პლუვიო. მაგრამ ჩვენ, ფრანგებს, უსიტყვოდ გვესმის ერთმანეთისა. რომელი კუთხიდანაც არ უნდა ვიყოთ, ლორენიდან თუ ტურენიდან, შამპანიდან თუ ბრეტანიდან,

ბოსის ბატები ვიქნებით, ბონის ვირები და ვეზლეს კურდღლები, თუნდაც ერთმანეთს ვჭამდეთ, სისხლსაც რომ ვსვამდეთ, ლაზათიანი ხუმრობა ფრანგ ვაჟკაცებს ყოველთვის გვეამება. ლოთი სილენივით^[14] გამსკდარი რომ დაინახეს რქოსანთა მეფე ვენსენი, მტრის ბანაკმა მორთო ჭიხვინი, ხვიხვინი, ხარხარი, სიცილი, იცინოდნენ პირით და ცხვირით, გულით და მუცლით,

ყელით და ხელით. წმინდა რიგობერს გეფიცებით, ჩვენც გადმოგვედო მათი სიცილი და ვხარხარებდით ჩვენს კედლებს უკან, სამშვიდობოში. მერე კი თხრილის ორივე მხარეს აიაქსისა^[15] და ჰექტორ ტროელის^[16] მსგავსად ჩვენებური ძმაბიჭური ლანძღვა-გინებით გავუმასპინძლდით ერთმანეთს, მაგრამ ჩვენი გინება უფრო ლაზათიანი და ჯიგრიანი იყო. მინდა ჩავწერო, მაგრამ დრო არა მაქვს, თუმცა, (მოთმინება იქონიეთ!) ჩავწერ კრებულში, რომელსაც აი, თხუთმეტი წელი იქნება, რაც ვადგენ. როცა ვიგონებ პილპილით შეკაზმულ-შენელებულ ურიდო ხუმრობას, მასხრობას, ოხუნჯობას, რაც ამ სევდის ველზე ჩემი ხეტიალის ჟამს უთქვამთ, მსმენია ან წამიკითხავს (დასანანი იქნებოდა, რომ დაიკარგოს), სიცილით ვსკდები. ფუი ეშმაკს! აი, წერისას ლაქა დავასვი.

* * *

კარგა ხნის ღრენისა და ყვირილის შემდეგ რაღაც უნდა გვეღონა (საქმიანობა ლაპარაკის შემდეგ ადამიანს ამშვიდებს), თუმცა, მართალი გითხრათ, რაიმეს გაკეთების ხალისი არც ჩვენა გვექონდა და არც იმათ. მათი საქმე წაგებულ იყო, ჩვენ სამშვიდობოს

ვიყავით; არაფრის შიში არ გვექონდა, მათაც არ სურდათ მოეტანათ ჩვენს კედლებზე იერიში, ასეთი რამ სახიფათოა, შეიძლება კაცმა თავიც წააგო, მაგრამ გულხელდაკრეფილებიც ხომ ვერ ვისხდებოდით, რამე მაინც უნდა გვეღონა. დავწვით თოფის წამალი, დავცალეთ მაჭახელები. აჰა! მიირთვით, გაამოთ, თქვენი სადღეგრძელო იყოს! ეს იყო და ეს. ბელურების მეტი არავინ დაზარალებულა. მიწაყრილის ქვეშ კედლებზე მიყრდნობილნი მტრის ფინდიხებს მშვიდად ველოდით, შემდეგ ჩვენც ვცლიდით მაჭარებს, ისე, დაუმიზნებლად (რა საჭიროა მეტისმეტი თავის გამოდება). ტყვიების ღრიალს რომ გავიგებდით, მხოლოდ მაშინ გავბედავდით გახედვას. გალავნისაკენ პირუკუ გამწკრივებულ თორმეტიოდე ბეიანელ კაცსა და ქალს მტერი მათრახით უჭრელებდა უკანალს. საახალწლო გოჭებივით ჭყვიროდნენ საბრალონი, მაგრამ ეს დიდი უბედურება როდი იყო. ჯავრი რომ გვეყარა, ჩვენც კედლებს მშვიდად ამოფარებულეებმა გალავნის გასწვრივ მაღლა ამვერილი შუბებითა და შუბებზე წამოცმული ცერცველათი და ლორით, ძეხვითა და ლორით პროცესია მოვაწყვეთ. ამის დანახვაზე მტერმა შურისა და ბრახისაგან ყვირილი მორთო. მათი ყვირილი სმენას გვიტკობდა, გულს საამოდ ეფინებოდა (კარგი ოინი თუ

წამოიწყე, ბოლომდე უნდა მიიყვანო საქმე). შებინდებისას, ვარსკვლავებით მოჭედული ცის ქვეშ,

ფერდობებზე, კედლებს ამოფარებულებმა გავშალეთ სუფრა, საამო, ტურფა, ხორაგითა და ღვინის დოქებით დატვირთული; ვიმღერეთ და ვიქეიფეთ, ვინადიმეთ, ვადღეგრძელებით ბედნიერი ყველიერი. გაცოფებული მომხდურნი კი ჭიპებზე სკდებოდნენ. დღე ასე გავიდა, დიდი ზარალი არც ჩვენ მოგვსვლია და არც იმათ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ გაბერილი გენო დე პუსიოს სიკვდილს, რომელიც კარგად გამაძლარი, ღვინით გამსკდარი, სასმისით ხელში მტრის გასახელებლად გალავანზე აბრძანდა, მაგრამ საბრალოს დამბაჩის ტყვიამ აუზილა ტვინი და ჭიქა. სამაგიეროდ ჩვენც დავასახიჩრეთ ერთი თუ ორი ვეზლეელი ღორი, მაგრამ ამან არ დაგვიდუმა ენა, არ დააცხრო ლხენა. აბა, რა ქეიფია ის ქეიფი და ლხენა, თუ არ დარჩება დამსხვრეული ჭურჭლის თუნდაც პატარა ფენა.

ჩვენი მამაცი მოძღვარი შამაი ქალაქიდან გასასვლელად დამეს ელოდა. შინ უნდოდა დაბრუნება. რამდენი არ ველაპარაკეთ:

- მეგობარო, სახიფათო საქმე განგიზრახავს. სჯობს დაიცადო, შენს მრევლს უფალი მოუვლის. დაიჟინა:
- ჩემი ადგილი ჩემს მრევლთანაა. უფლის ხელი ვარ. იქ მელის ყველა, უჩემოდ ღმერთი არის ცალხელა. მე მისი მეორე ხელი ვარ, მერწმუნეთ ამაში.
- მწამს, მწამს, - ვუთხარი მე, - შენ ეს მაშინ დაამტკიცე, როდესაც შენს სამრეკლოს ჰუგენოტები შემოერთყნენ და შენც ერთი დიდი სიპი ქვით მათ კაპიტანს, პაპიფაჟს, სული გააცხებინე.
- მაშ! მაშ! მეტად განცვიფრდა ურწმუნო და, შენ წარმოიდგინე, მეც. კეთილი კაცი ვარ და სისხლის დანახვა არ მიყვარს. საზიზღრობაა, მაგრამ ეშმაკმა იცის, ტანში რა გიზის, როდესაც გიჟებში ხარ! ამბავი ძველი, შენც ხდები მგელი.
- მართალია, - ვუთხარი მე, - საკმარისია ერთად თავი მოვიყაროთ, რომ გონება დავკარგოთ. ანგარიში ასეთია: ასი ბრძენი - ერთი ხელი, ასი ცხვარი - ერთი მგელი... მაგრამ, მღვდელო, ერთი ეს ამიხსენი: როგორ ათანხმებენ ამ ორ მორალს: პირველს, ადამიანისას, ვინც ეულად, პირისპირ ცხოვრობს თავის სინდისთან, თხოულობს

მშვიდობას სხვისთვის და თავისთვის და მეორეს, ადამიანთა ჯოგისა და სახელმწიფოთა მორალს, ომსა და ავაზაკობას თავდადებად რომ თვლის? რომელია ციური და ღვთიური?

- ღმერთო ჩემო! რა საკითხავია? ორივე, კოლა. ორივე, ორივე ციურია, ორივე ღვთიურია.

- მაშ, იცი, რა გითხრა? როგორც ჩანს, შენმა ღმერთმა თვითონაც არ იცის, რა უნდა. უფრო სწორად, კარგად იცის, მაგრამ არაფერი შეუძლია. თუ საქმე ეულ ადამიანთან აქვს, ადვილია: დიდი ჯაფა არ სჭირდება მის დასამორჩილებლად. მაგრამ როდესაც ადამიანები ჯოგად არიან, უფალი ვეღარ არის მხნე და მამაცი. აბა, რას გააწყობს ერთი ყველას წინააღმდეგ? მაშინ ადამიანი მარჩენალი მიწის ანაბრად რჩება, დედამიწისა, რომელიც შთაბერავს მასში თავის მხეცურ ინსტიქტს... ჩვენებური, ძველებური ზღაპრები მოიგონე, ზოგჯერ ადამიანები მგლები რომ ხდებიან, შემდეგ კი ისევ თავიანთ ტყავში ძვრებიან. ჩვენებურმა ზღაპარმა უფრო მეტი იცის, ვიდრე შენმა ლოცვანმა, მოძღვარო. სახელმწიფოში ყოველი ადამიანი მგლად იქცევა. შენი

სახელმწიფოები, მეფეები და მათი მინისტრები, რამდენიც არ უნდა მოირთონ მწყემსებად და რამდენიც არ უნდა იძახონ ცბიერად, დიდი მწყემსის, შენი კეთილი მწყემსის, ბიძაშვილები ვართო, სინამდვილეში მგლები და ბულები, ღრანჭები და მუცლები არიან, რომლებსაც ვერაფერი ამოავსებს. და მერე რატომ? იმიტომ, რომ გაძლეს მიწის დაუცხრომელი მადა.

- ბოდავ, წარმართო, - ყვირის შამაი. - მგლებიცა და სხვა დანარჩენიც ღვთის წყალობაა. ყველაფერი ჩვენი კეთილდღეობისათვის გააჩინა ღმერთმა. განა არ იცი, რომ თვით იესომ შექმნა მგელი, რათა მისი ნეტარი დედის, უბიწო მარიამის ბოსტნის კომბოსტო თხების, ბატკნებისა და ციკნებისაგან დაეცვა? იესო მართალია. მუხლი მოვიდრიკოთ მის წინაშე. ჩვენ მუდამ ვუჩივით ძლიერებს ამა ქვეყნისა, მაგრამ იცოდე, სუსტნი რომ გამეფდნენ, უარესი იქნება. მაშასადამე, ყველაფერი საჭიროა. საჭიროა მგლებიც და ცხვრებიც. ცხვრებს სადარაჯოდ მგლები სჭირდებათ, მგლებს კიდევ ცხვრები: ხომ უნდა ჭამონ... აბა, ჩემო კოლა, მოვრჩეთ ამაზე, მე ჩემი კომბოსტოს სადარაჯოდ მივდივარ.

კომბალს ეცა, ანაფორა აიკეცა, მეამბორა, მომაბარა მადელონა და უმთვარო ღამეში გზას გაუდგა.

ლალი დღე მწარე დღეებმა შეცვალეს. პირველ საღამოს ღორმუცელობამ, ბაქიობამ, სიტუტუცემ, ხეთქვამ, ცეცხლვამ ჩვენი სანოვავის მარაგი ძალზე შეამცირა. ქამრის მოჭერა გახდა საჭირო. ჩვენც მოვუჭირეთ: მაგრამ მაინც ვყოყნობდით, იხტიბარს არ ვიტეხდით. ძეხვი შემოგველია. დავამზადეთ კუპრში ამოვლებული კანაფით და ქატოთი გატენილი ნაწლავები და ბარჯებზე წამოცმული მტრის ცხვირწინ დავატრიალეთ: მაგრამ ყურუმსადი ყალთაბანდობას მიგვიხვდა. ერთმა ტყვიამ ასეთი ძეხვი შუაზე გაფატრა და ვინ იცინა, თუ იცით? მტერმა, ჩვენ არა. და ბოლოს, ჩვენთვის რომ საბოლოოდ აევოთ

წესი, ავაზაკებმა შეამჩნიეს თუ არა, სამაგრიდან ანკესით თევზს ვიჭერდით, მდინარეში აღმა და დაღმა ბადეები გადაისროლეს. თევზაობა შეწყდა. ბევრს ემუდარა ჩვენი დეკანოზი, ბევრი არწმუნა წარმართნი, მარხვა დაგვანებეთო, მაგრამ ამოდ. რა გვექნა? სამარხვოს არ გვაძლევდნენ, ჩვენს საკუთარ ქონს მივუბრუნდით.

მართალია, შეგვეძლო ბატონიშვილ ნევერისთვის გვეთხოვა დახმარება, მაგრამ, რალა დაგიმალოთ და გამოგიტყდებით, სულაც არ გვეპიტნავებოდა გაგველო კარი და შეგვეკედლებინა მისი ლაშქარი, სჯობს მტერი გყავდეს კარში, ვიდრე აბეზარი მოყვარე სახლში. ასე რომ, სანამ შეგვეძლო თავის დაცვა, ჩუმად ვიყავით. მტერიც მოკრძალებით დუმდა, საშველად არავის უხმობდა. არ გვინდოდა შუაკაცი, მორიგება ორში სჯობდა. მოლაპარაკება დინჯად დავიწყეთ. აბა, რა გვეჩქარებოდა. ირგვლივ სიმშვიდე სუფევდა, ვწვებოდით ადრე, ვდგებოდით გვიან, ვთამაშობდით კოჭს, ვამთქნარებდით უფრო მოწყენილობისგან, ვიდრე შიმშილისაგან და იმდენს ვთვლემდით, რომ მარხვის მიუხედავად, გავსუქდით.

ვცდილობდით, ნაკლებ გვემოძრავა, მაგრამ ბავშვებს ვინ გააჩერებს. არამზადები დარბოდნენ და ხვიხვინებდნენ, იცინოდნენ, ჭიხვინებდნენ: აცოცდებოდნენ კედლებზე, დაწანწალებდნენ, ენას უყოფდნენ და ქვების სეტყვას უშენდნენ მტერს. ცულლუტებს ანწლის მაჭახელების მთელი არტილერია ჰქონდათ: კანაფიანი შურდულები, გაპობილი ჯოხები, და... აჰა, მიირთვი, დაიჭი, არ დაგეკარგოს, გემრიელია? შეგარგოს! და პატარა მაიმუნებს კისკის-სიცილისაგან მუცელზე კანი აღარ

რჩებოდათ. გაბრაზებული და ჩაქოლილი მტერი ბავშვების გაჟლეტით იმუქრებოდა. გაგვაფრთხილეს: პირველ ცულლუტს, რომელიც კედელზე ცხვირს ამოყოფს, იქვე მივაწვენთო. დავპირდით, ყურადღებას მივაქცევდით, მაგრამ არ ვუყვირეთ, ყურები ავუწიეთ, მაინც ვერაფერს გავხდით და აი, უბედურებამაც გვიწია (რომ მაგონდება, ახლაც ელეთ-მელეთი მომდის). ერთ საღამოს კვილი შემოგვესმა: თურმე ნუ იტყვით, გლოდი, ეს ქვეშექვემა, ჩუმჩუმელა, პატარა კრავი, ემშაკის თავი, ფერდობიდან თხრილში გადაეშვა... ღმერთო ჩემო! მზად ვიყავი გამეწკებლა... კედელზე ავვარდი და იქიდან გავყურებდი პატარას. მტრისთვის ადვილი იყო ჩვენი მიზანში ამოღება, მაგრამ ისიც ჩვენსავით უყურებდა ჩემს საუნჯეს, რომელიც (იკურთხოს წმინდა ღვთისმშობელი მარიამი!) პატარა ფისუნისავით რბილად დაგორებულა და იჯდა აყვავებულ მდელოზე, უშიშრად აეწია თავი, ორივე მხრიდან მისკენ დახრილ თავებს უღიმოდა და ყვავილებს კრეფდა. მტრის მეთაურმა, ბატონიშვილმა დე რენიმ ბრძანა,

ბავშვისთვის ხელი არ ეხლოთ და, უშველოს ღმერთმა, ტკბილედით სავსე კოლოფი გადაუგდო გლოდის.

და აი, იმ დროს, როცა ჩვენ გლოდის ცქერით ვიყავით გართული, მარტინა (ემმაკმა

იცის ქალების თავი და ტანი) თავისი ბატკნის გადასარჩენად კისრისტეხით, სრიალით და კოტრიალით დაეშვა ფერდობზე. ჯუბა კისრამდე აწეოდა და მტერს უჩვენებდა თავის აღმოსავლეთს და დასავლეთს, ცის კამარის ოთხ მხარეს, მოკაშკაშე ცაზე მოელვარე მნათობს, პატიოსანი კაცის გულს რომ ათბობს. უდაოდ დიდი მოწონება დაიმსახურა, მაგრამ ამან როდი შეაკრთო. აიყვანა თავისი გლოდი, ჯერ ჩაიხუტა, აკოცა, მერე მიტყეპა, გაცოცხა.

მარტინას ორივე ნახევარსფეროთი აღტაცებული ერთი ახმახი, ურჩი მეომარი გადახტა თხრილში და სირბილით მისკენ გაექანა. მარტინა შედგა. სიმაგრიდან ცოცხის ტარი გადავუგდეთ: დაავლო ხელი და მამაცურად მტერს შეუტია... თხლამ-თხლუმ, ტყაპ-ტყუპ, მიირთვი ბიჭო, კიდევ ხომ არ გასურს? გული არ დაგწყდეს. შეშინდა წუწვი აშიკი, მეტი ველარ გაძლო, ველარა, ზურგი იბრუნა, გაქუსლა, დაჰკარით ბუკი-ნაღარა! ორივე ბანაკის სიცილ-ხარხარში თოკით ამოვიყვანეთ გამარჯვებული დედა-შვილი. ფარშავანგით აყოყოჩებული ვექაჩებოდი თოკს, რომელზედაც ეკიდა თხრილში ჩასული ჩემი მამაცი ასული. მას კი მტრისათვის მიეშვირა თვალის დამტკბობი შუალამის მნათობი.

კიდევ ერთ კვირას გაგრძელდა მოლაპარაკება (სასაუბროს, თუნდაც ჭირში, რა გამოლევს). უეცრად ხმა დაირხა, ბატონიშვილი დე ნევერი კლამსისკენ მიიჩქარისო და ჩვენც შევთანხმდით; საბოლოო ჯამში ზავი იაფი დაგვიჯდა. ვეზლელებს მომავალი ჭირნახულის მეათედს შევპირდით. ადვილად იმეტებ იმას, რაც არა გაქვს, რაც გექნება... ხომ შეიძლება, არც კი გექნეს; ასეა თუ ისე, დაპირების შესრულებამდე ხიდების ქვეშ ბევრი წყალი ჩაივლის და ჩვენს მუცელში ბევრი ღვინო ჩავა.

ორივე მხარე დიდად კმაყოფილი ვიყავით ერთმანეთისა. რა თქმა უნდა, ჩვენი თავი უფრო მოგვწონდა. მაგრამ აი ხათა, ვაის გავეყარეთ და ვუის შევეყარეთ. ზუსტად დაზავების ღამეს ცაზე ნიშანი გამოისახა. სამბერის უკანა მხარეს ყოფილა მიმალული, ღამის ათ საათზე გამოძვრა, ვარსკვლავების ველზე გასრიალდა და სენ-პიერ-დიუ მონისკენ წაგრძელდა. იტყოდით, ხმალიაო; წვერი კვამლის ენებიან ჩირაღდანს მიუგავდა. ხელს ხმლის ტარი ეჭირა. ხუთივე თითის ბოლო საზარელ თავებს წარმოადგენდა. არათითზე ნათლად ჩანდა ქალი, რომელსაც თმებს უფრიალებდა ქარი. ვადას ერთი მტკაველი სიგანე ჰქონდა, წვერი სანტიმეტრ-ნახევარი, თვითონ მახვილი ორ გოჯ-ნახევარი იყო. ფერი სისხლივით წითელი ჰქონდა, მეწამული, როგორც

ჭრილობა ფერდზე. ირგვლივ კბილების კაწკაწი გაისმა, დავაღეთ პირი, ცისკენ ავწიეთ ცხვირი; ორივე ბანაკი თავის თავს ეკითხებოდა, ნეტა ვის ემუქრებაო ციური ნიშანი. ჩვენ დარწმუნებულები ვიყავით, რომ მათ ემუქრებოდა, თუმცა საამისო საბუთი არ გვქონდა რა. ყველა შიშმა აიტანა, ყველა, ჩემს გარდა. მე არ შემშინებია. უნდა გამოგიტყდეთ კი, რომ არაფერი მინახავს, ცხრა საათიდან ლოგინად ვიყავი. დავწექი კი იმიტომ, რომ აღმანახის ნებას დავყევი, ეს თარიღი წამლების მისაღებ დღედ ითვლება და სადაც არ უნდა ვიყო, თუ აღმანახი ბრძანებს, უსიტყვოდ დავემორჩილები, რადგან ბრძანება და ღვთის მცნება ერთია. მაგრამ რაკი ყველაფერი მითხრეს, მიამბეს, თუნდაც საკუთარი თვალით მენახოს და შთამომავლობას რომ შეენახოს... ჩავწერე.

* * *

ზავს ხელი რომ მოვაწერეთ, მტერი და მოყვარე საქეიფოდ დავჯექით და რადგანაც დიდი მარხვის ხუთშაბათმა მოგვისწრო, გავიხსნილეთ, მოვილხინეთ, არაფერი დავიკელით; ჩვენი განთავისუფლების აღსანიშნავად ახლო სოფლებიდან მოგვიტანეს საჭმელი და სასმელი, ბლომად გვეწვია მჭამელი. რა დიდებული დღე იყო, მე და ჩემმა

ღმერთმა, რა დიდებული. კედლების გასწვრივ გაიშალა სუფრა; მოგვართვეს დაკეპილი კუჭმაჭი, ჯიგრიტა და ყანჩის ღვიძლით დატენილი სამი შებრაწული გოჭი; ღვიის ტოტების ბოლში გამოყვანილი სურნელოვანი ლორი; ნივრითა და დაფნით შენელებული კურდღლისა და ლორის პაშტეტი; შავი კუპატები და შიგნეული; ქარიყლაპიები და ლოკოკინები; ხაში და ისეთი ღვინისწვნიანი კერძი, რომლის სუნიც კი ათრობდა ადამიანს; ისეთი ხბოს თავები, რომ ენაზე გადნებოდათ. მოგვიტანეს პილპილმოყრილი ღაჟღაჟა კიბოების პირამიდა, ვჭამდით და ყელში ალი გვედებოდა; ეს ალი რომ დაგვეცხრო, წვრილი ხახვითა და ძმრით შეზავებულ სალათასა და შპროტს მივირთმევდით, მანდრისა და ვოფიუს ადგილობრივ მადლიან ღვინოს ვაყოლებდით, დესერტად კი მკვრივი და გრილი მაწონი გვქონდა, რომელიც სასასა და ენას შუა დნებოდა და ჭიქაში ღვინოს ღრუბლებივით რომ იწოვდნენ, ისეთი ბისკვიტები.

ფეხი არავის მოუცვლია, სანამ ჩასახეთქი რამ იყო. იკურთხოს უფალი, რომელმაც იმდენი შნო და ძალა მოგვცა, რომ მოკლე ხანში ჩვენი მუცლის ტომარაში ჩავუშვით ამდენი პური და ღვინო. შეუბრალებელი ორთაჭიდილი გაიმართა მტრის ჯარის თანმხლებ, ვეზლეის წმინდა მარტენის მონასტერში დაყუდებულ ბერ მოკლეყურასა (ამ

დიდმა მეცნიერმა თურმე პირველმა აღმოაჩინა, რომ ვირი ვერ დაიყოფინებს, თუ კუდი არ ასწია) და ჩვენს, ვირს კი არადა, მწირ დონ ენეკენს შორის, რომელიც

ამტკიცებს, წინა ცხოვრებაში ქარიყლაპია ან ჭანარი ვიყავი, რადგან მიყვარს მაჭარი და მძულს წყალი, წინა ცხოვრებაშიც უთუოდ ბევრი დამიღვიაო. ერთი სიტყვით, ვეზლელებს და კლამსელებს უფრო მეტი ურთიერთპატივისცემა გვქონდა, როდესაც სუფრიდან ავდექით, ვიდრე მაშინ, როდესაც დავსხედით, მიყვარს ვისაც კარგი უყვარს. აი, ასეთია ბურგუნდელი.

ის იყო, ვახშამს ვინელებდით, რომ ჩვენი თანხმობის დასაგვირგვინებლად გამოჩნდა ბატონ დე ნევერის მიერ ჩვენს დასახმარებლად გამოგზავნილი ჯარი. ბევრი ვიცინეთ. მერე კი ორივე ბანაკმა ზრდილობიანად, თავაზიანად ვთხოვეთ, საიდანაც მობრძანდნენ, იქით წაბრძანებულიყვნენ. უარის თქმა ვერ გაბედეს. ყურჩამოყრილები წამოვიდნენ, იმ ნაგაზებივით, ცხვრებს რომ მიჰყავთ სამოვარზე, ჩვენ კი ერთმანეთს ვკოცნიდით და ვეუბნებოდით:

- განა სულელები არ ვიყავით, ერთმანეთს ჩვენი დარაჯების სახეიროდ რომ

ვეჩხუბებოდით! მტრები რომ არ გვყავდეს, მათ ჩვენივე დარაჯები გამოიგონებდნენ ჩვენს დასაცავად. დიდი, დიდი მადლობა! უფალმა დაგვიცვას დამცველებისაგან! დანარჩენებისაგან კი როგორმე თვითონ დავიცავთ თავს. საბრალო ცხვრები! მარტო მგლისაგან რომ გვჭირდებოდეს თავის დაცვა, რამენაირად გავართმევდით თავს; მაგრამ გვითხარით, ამ მწყემსისაგან ვინ დაგვიცავს?

III. ბრევის მოძღვარი

პირველი აპრილი.

როგორც კი დაუპატიჟებელი სტუმრებისაგან გაიწმინდა გზები, გადავწყვიტე დაუყოვნებლივ მოძღვარი შამაი მომენახულებინა, მასთან სოფელში წავსულიყავი. მართალი გითხრათ, დიდად არ მაშფოთებდა მისი ხვედრი. თავს არავის დააჩაგვრინებს, მაგრამ გული საგულესა გაქვს, როცა შენივე თვალით ხედავ მეგობარს... ისე კი, გამოგიტყდებით, გავლა მინდოდა.

გზას გავუდექი. არავისათვის მითქვამს, რატომ, ან რისთვის. სტვენით მივყვებოდი ტყით დაბურული ბორცვების ქვეშ გაჭიმული მდინარის ნაპირს. ნორჩ ფოთლებს ნამავდა ჟუჟუნა წვიმის კურთხეული წვეთები, გაზაფხულის ცრემლები. ჟუჟუნა წვიმა ერთხანს დადუმდებოდა, მერე კვლავ რაკრავს მოჰყვებოდა. ტყეში შეყვარებული ციყვი კნაოდა. მინდვრად ყიყინებდნენ ბატები, გულიანად ჭახჭახებდნენ შაშვები და პატარა წიწკანა „ტი-ტი-პიუს“ გაიძახოდა...

გზაში გადავწყვიტე, დორნესშიც გამევილო და ჩემი მეორე მეგობარი, ნოტარიუსი მეტრ პაიარი წამომეყვანა: ძველი საბერძნეთის გრაციებივით ჩვენ სრული შემადგენლობით მხოლოდ მაშინ ვართ, როდესაც სამივე ერთად ვიყრით თავს. თავს მაშინ წავადექი, როდესაც თავის დავთრებში წერდა, თუ რა დარი იდგა, რა დასიზმრებოდა და როგორი იყო პოლიტიკური მრწამსი. „De Legibus“-ის გვერდით ნოსტრადამუსის წინასწარმეტყველებათა გადაშლილი წიგნი ედო; როდესაც მთელი შენი სიცოცხლე სახლში ხარ გამოკეტილი, გონება თავისას შვრება, ოცნების მინდვრებში და მოგონებათა ტევრში გარბის და ჩვენი პლანეტის მანქანას რომ ვერ წარმართავს, ცდილობს მომავლის წიგნში ამოიკითხოს, რა ბედი ეწევა ქვეყნიერებას. ასე ამბობენ, ამ წიგნში ყველაფერიაო დაწერილი; მჯერა, მაგრამ გამოგიტყდებით, რომ მხოლოდ მაშინ მოვახერხე „ცენტურიებში“ მომავალი ამომეკითხა, როდესაც უკვე წარსულად ქცეულიყო.

ჩემს დანახვაზე ძმაკაცს სახე გაებადრა. ჭერი ავხადეთ სიცილ-ხარხარით. მახარებს ამ პატარა კაცის ცქერა; ღიპიანია, ჩოფურა, ლოყებგამობერილი, სახედაბლვერილი და ბუზლუნა. წითელი ცხვირი აქვს, ნაოჭებით შემორკალული ეშმაკუნა და ცოცხალი

თვალები. წყევლის ამ დროებას, ადამიანებს; სინამდვილეში კი ოხუნჯი, მასხარა, ლაზლანდარა და ჩემზე მეტი ეშმაკის ფეხია; და როცა მკაცრი და მრისხანე თავისებური ოხუნჯობით გაგიმასპინძლებათ, მის სიხარულს საზღვარი არა აქვს. უნდა ნახოთ, როცა მაგიდას ბოთლით ხელში დინჯად მიუჯდება, კომიუსსა^[17] და მომიუსს^[18] იგონებს და სიმღერას შემოსძახებს. ჩემი ნახვა ძალიან გაუხარდა, ჩამავლო თავისი ტლანქი და უხეში ხელები, რომელთაც საოცრად ემარჯვებათ დურგლობა და ქლიბვა, თლა და აკინძვა. სახლში ყველაფერი მისი გაკეთებულია, ყველაფერი უშნოა, მაგრამ მისი ნახელავია; ავია თუ კარგია, მისი სახე და ხატია.

პიარი ჩვეულებებისამებრ წუწუნებს ამაზე და იმაზე, მე კი, მის ჯინაზე აღტაცებაში მოვყავარ ამასაც და იმასაც. ის არის „მით უარესის“ მეცნიერებათა დოქტორი, მე კი - „მით უკეთესისა“. ასეთი ხასიათი გვაქვს. სალამ-ქალამს მოვრჩით თუ არა, თავის მუშტრებზე ბუზლუნი და წუწუნი მორთო. მართალი გითხრათ, მუშტრებიც ფულის გადახდას არ ჩქარობენ, ზოგიერთის ვალი ოცდათხუთმეტი წლისაა და თუმცა ჩემი ნოტარიუსი ფულის მოყვარული კაცია, მაინც არ აჩქარებს მოვალეებს და თუ ზოგიერთნი ჟამიდან ჟამზე მაინც უხდიან, მხოლოდ შემთხვევით, როდესაც

მოაგონდებათ და ისიც ნატურით მიუგდებენ ერთ კალათა კვერცხს, ანდა წყვილ ვარიას. ასეთია ჩვეულება; მოვალეები შეურაცხყოფად ღებულობენ, თუ ვალი

მოსთხოვა. მეტრ პაიარი იღრინება, მაგრამ თავის ფულს არ ითხოვს და მე მგონია, თავად რომ იყოს მათ ადგილას, ისიც ასე მოიქცეოდა.

საბედნიეროდ, საკუთარი ქონება ჰყოფნის, კარგი ავლადიდების პატრონია, დიდი მოთხოვნილებაც არა აქვს. მარტოხელა, ბებერი კაცია, მექალთანეც არ არის; ტაბლის სიამოვნებაზე კი ჩვენში ბუნება ზრუნავს. სუფრა ჩვენს მინდვრებშია გაშლილი; ჩვენი ვენახი, ბაღები, პალაურები, საკურდღლეები სასმელ-საჭმელის მდიდარი საკუჭნაოა. ფული მარტო წიგნებში ეხარჯება; ამ წიგნებს მხოლოდ შორიდან გიჩვენებთ (ხვადაგს არ უყვარს მათი თხოვება). ძვირი უჯდება აგრეთვე ჰოლანდიიდან ჩამოტანილი დურბინდებით მთვარისა და ქალების კურტუმების ცქერა. (ცულლუტი!) სხვენის სახურავზე საკვამლეებს შორის აქვს მოწყობილი ერთი დანჯღრეული დანადგარი და იქიდან ყურადღებით ადევნებს თვალყურს ცის კამარის ტრიალს და საწყალი, ცდილობს ამოიკითხოს ჩვენი სვე-ბედის ანბანი. უნდა გითხრათ, რომ თვითონაც არ სჯერა, მაგრამ სურს დაიჯეროს. მესმის მისი, აბა რა სჯობს ფანჯრიდან ცის მნათობების მზერას, ქუჩაში მოსეირნე ქალიშვილების ზვერვას; ჭეშმარიტია თუ ყალბი, მაინც გართობს და გალალებს.

დიდხანს ვიდავეთ ყველიერის სასწაულზე, პრიალა მეწამულ ხმალზე, გასულ ორშაბათ ღამით რომ მოგვევლინა ცაზე. ის სასწაულს თავისებურად ხსნიდა, მე - ჩემებურად და, რა თქმა უნდა, ორივე თავგამოდებით ვიცავდით ჩვენსავე აზრს, მაგრამ ბოლოს გამოირკვა, რომ არაფერი გვინახავს არც მე, არც იმას, რადგან ზუსტად იმ ღამეს ჩემს ასტროლოგს თავის იარაღებთან ჩასძინებოდა. რას გავაწყობდით; რადგან სისულელე მარტო შენ არ მოგსვლია, ბედს უნდა შეურიგდე; ჩვენც მხიარულად შევურიგდით, მაგრამ გადავწყვიტეთ მღვდლისთვის არაფერი გვეთქვა.

გავედით სახლიდან და გზას გავუდექით. გავყევით მინდვრებს, ყურს ვუგდებდით ფოთოლთა შრიალს, ვათვალიერებდით ბუდეების კეთებაში გართულ ჩიტებს, ნორჩ ყლორტებს, გასხლული ხეების ვარდისფერ ტოტებს, ვუცქერდით ჩვენს თავზე ცაში ქორის ბორბალივით ტრიალს. მოგვაგონდა, ერთხელ რა ოინი მოვუწყვეთ შამაის. წარმოიდგინეთ, მთელი თვეების მანძილზე პაიარი და მე ოფლში ვიწურეთ, რომ

ერთი დიდი შამვისთვის ჰუგენოტური სიმღერა გვესწავლებინა და, როგორც კი შამვა სიმღერა ისწავლა, შევუმვით ბატონ შამაის ბაღში. ჩიტმა თავი ლაღად იგრძნო მოძვრის ბაღში, სოფლის სხვა შამვებს ჩაუდგა თავში და სიმღერა ასწავლა. ჩიტების ქორომ შეაწუხა მღვდელი. ლოცვანის კითხვაში შეუშალა ხელი. წმინდა კაცი პირჯვარს იწერდა, ილანძლებოდა და იგინებოდა, ფიქრობდა, ეშმაკი შემომეჭრა ბაღში, სწყევლიდა ბოროტ სულს და დარაბის უკან ჩასაფრებული უმოწყალოდ კლავდა მაცდურს; მაგრამ ეშმაკის ამბავი სავსებით

როდი სჯეროდა ჩვენს ღვთისმსახურს, რადგან, როგორც კი მოკლავდა, იმ წამსვე ჭამდა ბოროტ სულს.

* * *

ლაპარაკ-ლაპარაკში სოფელს მივაღებთ.

გეგონებოდათ, ბრევს სძინავსო. გზის გასწვრივ ამთქნარებდნენ სახლები, გამვლელთა ცხვირწინ გაზაფხულის მზისათვის გაეღოთ კარი. ძეხორციელი არ გვინახავს, გარდა ერთი ბაღლის უკანალისა. ღლაპი თხრილთან იდგა, უკანალს ანიავებდა და თხრილში შარდავდა. მაგრამ, როგორც კი ხელიხელგადახვეული მე და პაიარი ფუნითა და ჩალით

მოფენილი გზით დაბის ცენტრს მივუახლოვდით, ჩვენს ყურამდე გაბრაზებული ფუტკრების ბზუილისებურმა ხმამ მოაღწია. ეკლესიის მოედანზე გავედით. მოედანი ხალხით იყო სავსე, იქნევდნენ ხელებსა და ფეხებს, წუწუნებდნენ, გუგუნებდნენ, გაჰყვიროდნენ და გაჰკიოდნენ. მღვდლის ბაღის ნახევრადგაღებული კარის ზღურბლზე ბრაზისაგან აჭარხლებული შამაი ღრიალებდა და მუშტებით ემუქრებოდა მთელ მრევლს. შევეცადეთ მიზეზი გაგვეგო, მაგრამ მხოლოდ ღრიალ-დგრიალი ისმოდა:

„... მუხლუხი და მუხლუხუნა... ხოჭოები და თაგუნა... ისმინე, უფალო“...

შამაი ყვიროდა:

- არა, არა , არ წამოვალ.

ბრბო კი:

- ეშმაკმა წაგიღოს! ხარ თუ არა ჩვენი მოძღვარი? გვიპასუხე, ჰო თუ არა? და თუ ჩვენი მოძღვარი ხარ (ამას კი ვერ უარყოფ), უნდა გვემსახურო კიდევ.

შამაი კი უპასუხებდა:

- უტიფარო ავაზაკებო, მე უფლის მსახური ვარ და არა თქვენი.

ატყდა სოდომ-გომორი. ამ აურზაურისათვის ბოლო რომ მოეღო, შამაიმ მრევლის ცხვირწინ კარი მიიჯახუნა და დავინახეთ, მოაჯირს იქით როგორ იქნევდა ხელებს, ცალით ნეტარად ასხურებდა ლოცვა-კურთხევის წვიმას ერთგულებს, მეორეთი კი წყევლა-კრულვას აფრქვევდა დედამიწაზე. ცოტა ხნის შემდეგ ფანჯარაში მისი ჩამრგვალებული მუცელი და ბრტყელი სახე დავინახეთ. რაღაც უნდოდა ეთქვა. მაგრამ, რადგანაც ხალხის ყაყანს მიჰქონდა ყურთასმენა, გაბრაზებულმა მოძღვარმა ერს გამოუყო ენა; მერე დარაბები დაკეტა და სახლი სიჩუმემ მოიცვა. ხალხს მოსწყინდა ყაყანი, დაილალა, დაიშალა, მოედანი

დაიცალა, ჩვენც დრო ვიხელთეთ, შეთხელებულ დოკლაპიებს შორის გავძვერით და მეგობრის კარზე დავაკაკუნეთ. დიდხანს ვაკაკუნეთ, ხმას არავინ გვცემდა, ხვადაგს არ სურდა კარის გაღება.

- ჰეი, მასპინძელო, ბატონო მღვდელო!..

რამდენი ვეძახეთ (ხმას განგებ ვიცვლიდით)

- მეტრ შამაი, შინა ხართ?

- ჯოჯოხეთში წასულხართ, ვინა ხართ, ვინა? რით ვერ გაიგეთ, არა ვარ შინა. და რაკი არ მოვეშვით, გაცეცხლებულმა გამოგვძახა:

- აბა, მოუსვით აქედან, თუ არ წათრეულხართ, თქვე წუნკლებო, თქვენა, გაძლევთ სიტყვას, რომ დაგტეხოთ ჭიქა და მეხი, ისე მოგნათლოთ, რომ ვერ წაიღოთ თავი და ფეხი. ავაზაკი! კოკა წყალი უნდა გადმოესხა ჩვენთვის. ვუყვირეთ:

- შამაი, ღვინო მაინც გადმოასხი, შე კაი კაცო!

ამ სიტყვებზე, თითქოს სასწაულიაო, ჩაქრა ცეცხლის ალი, ჩადგა ქარიშხალი. შამაის გაწითლებული და მზესავით გაბადრული სახე გამოჩნდა.

- ღმერთო ჩემო! ბრონიონ, პაიარ, თქვენა ხართ? ვაიმე! კიდევ ცოტა და, კარგ ოინს გიზამდით. ყურუმსალებო, ვერა თქვით, რომ თქვენ იყავით?

საფეხურებზე ჩამოგორდა წმინდა კაცი.

- შემოდით, შემოდით! წყალობა ნუ მოგიშალოთ ღმერთმა. მოდით, გაკოცოთ! საყვარლებო, რა ბედნიერი ვარ, იმ სიფათების შემდეგ ადამიანის სახეებს რომ ვხედავ! ერთი მითხარით, იმათი ფუნდრუკი თუ ნახეთ? რამდენიც უნდათ, იმდენი იბტუნონ, ფეხს არ მოვიცვლი. ამოდით, ამოდით, დავლიოთ, დაგცხებოდათ; წარმოიდგინეთ, წმინდა საუფლო ძღვენით უნდოდათ გავყოლოდი. მალე წვიმა წამოვა და მე და უფალი ხომ გავიწუწებოდით. არა, ერთი მითხარით, მათი მსახური ხომ არა ვარ, ანდა მოჯამაგირე? გაგონილა, ღვთის მსახურს ისე მოექცე, როგორც მოჯამაგირეს? ავაზაკები! მე მათ სული უნდა გავუწმინდო და არა მინდორ-ველი.

- ერთი ადამიანურად აგვიხსენი, რასა მღერი, ვისზედა ხარ აღრენილი? ვკითხეთ ჩვენ.

- ამოდით, ამოდით, - გვითხრა შამაიმ, - ზევით სჯობია, მაგრამ ჯერ უნდა დავლიოთ.

ბრაზი მახრჩობს. მეტი არ შემიძლია... ჰა! ამ ღვინოზე რას იტყვით? ჰე, ჰე, ჰე, არც ისე ცუდია... არა, წარმოიდგინეთ, იმ ხვადაგებს უნდოდათ ყოველდღე პარაკლისი მეხადა აღდგომიდან ამაღლებამდე... ნათლისღებიდან ახალწლამდე არ უნდათ? მერედა, რისთვის? ხოჭოებისთვის.

- ხოჭოებიო! - გავოცდით ჩვენ. - რა ხოჭო შეგიძვრა? ბოდავ, შამაი.

- არა ვბოდავ, - შეჰყვირა აღშფოთებულმა შამაიმ. - არა, ეს მეტისმეტია! მათი სიგიჟე უნდა ვითმინო და თანაც გიჟად მე ჩამთვალონ.

- მაშ, გონივრულად, მშვიდად აგვიხსენი.

- ჭკუიდან შემშლით, წაწყმედამდე მიმიყვანთ, - ყვირის შამაი და გამწარებული ოფლს იწმენდს, - მშვიდად როგორ ვთქვა, როდესაც მე და უფალს, უფალსა და მე მთელი წმინდა დღე ლათაიებით გვაბეზრებენ. (უჰ! სული მეხუთება!) ეგ უღვთოები და წარმართები, რომელთაც ფეხებზე ჰკიდიათ საუკუნო სასუფეველი და არ განიბანენ არც სულს, არც ფეხებს, მოძღვრისაგან ითხოვენ ხან წვიმას, ხან დარს; უნდა ვუბრძანო

მთვარესა და მზეს: ოდნავი ალი, მერე წყალი, კმარა! ბევრი არა, ეხლა ცოტა მზე, თბილი და რბილი, ნიავი გრილი, გვაშორე ყინვა, ვენახისათვის გვიბოძე წვიმა. ჰაიტ! შესდექ! გეყოფა ფასი, ცოტა შეგვათბე. ამ უქნარებს რომ ყური უგდო, ლოცვებით გამათრახებული უფალი მებალის იმ ვირს უნდა დაემსგავსოს, ჭას გარშემო რომ უვლის და წყალს ექაჩება. ამას ისიც დაუმატეთ, რომ ერთმანეთშიც ვერ რიგდებიან; ზოგს მზე უნდა, ზოგს კი - წვიმა. და აი, საშველად წმინდანებს უხმობენ. იქ, ზევით, ოცდაჩვიდმეტი წმინდანი განაგებს წყალს; მათ წინ მიუძღვის შუბოსანი მხედარი, ქვეშაფსია მხედარი. მეორე მხარეს კი მხოლოდ ორი წმინდანია, წმინდა რეიმონი და დია ღრუბელთრეკია; მათ დასახმარებლად მორბიან წმინდა ბლეზი ქარირეკია, სეტყვამაშორე წმინდა ქრისტეფორე, ჭექაქუხილისყლაპია ვალერიანე, მეხიკვეთია ორელიანე და წმინდა კლერი, კარგი ამინდის მქნელი. უთანხმოებაა ცათა შინა. ეს დიდებულნი ერთმანეთს სცემენ, ჩხუბობენ. წმინდა სიუზანი, ელენე და სქოლასტიკაც ერთმანეთს თმებში ჩაფრენიან. არ იცის უფალმა, რომელ წმინდანს მიენდოს. და თუ უფალმა არ იცის, მისმა მღვდელმა საიდან უნდა იცოდეს?.. საბრალო მღვდელი!.. ბოლოს და ბოლოს, ეს რა ჩემი საქმეა? მე ჩემი მრევლის ვედრება უნდა გადავცე უფალს, შესრულება კი მისთვის მიმინდვია. კიდევ არაფერს ვიტყოდი, (თუმცა ჩვენს შორის

დარჩეს და, ეს კერპთაყვანისმცემლობა მეზიზღება. მოწყალე იესო, ნუთუ ამოდ ეცვი ჯვარს?) მაგ არამზადებს ცის აყალმაყალში ჩემი გარევა რომ არ სურდეთ. ჭკუიდან შეიშალნენ, მე და ჯვარი თილისმად უნდა გამოგვიყენონ, უნდა

დაგვაპირისპირონ ჭია-ლუებს, მათ მინდვრებს რომ ღრღნიან. დღეს ვირთაგვების წინააღმდეგ აგვამხედრონ, აქაოდა, ბელლებს შესევინან და ხორბლისაგან გაგვცალესო. ეს ლიტანიო, ეს შეჩვენება, წმინდა ნიკესისადმი ვედრება, თანაც დეკემბრის სუსხიან დღეს, ყელამდე თოვლში წელკავი ავიკიდე... ახლა მუხლუხოების მოსასპობად წმინდა ჰერტრუდას ევედრე, კვლავ ლიტანია, პროცესია. ეს იყო მარტში: თოვლ-ჭყაპი იდგა, წვიმდა. გავცივდი, დღესაც მახველებს. დღეს კიდეც ხოჭოებიო, კიდეც ერთი პროცესია, სურთ, რომ მათ ბაღებს, თითქოს სხვა საქმე აღარა მქონდეს, ასეთ სიცხეში ლოცვა-გალობით შემოვუარო (პაპანაქებაა, მაგრამ ცას საავდროდ შეუკრავს პირი, ჩამოწოლილი, სქელი ღრუბლები ცას ბუზებივით შემოჯარვიან, ჭექა-ქუხილიც რომ ემზადება? ვერ გადავრჩები, ფილტვების ანთება დამემართება). „Ibi ceciderunt^[19] უსამართლობის მომქმედნი, atque expulsi sunt^[20] და ვერ შეძლონ stare^[21]“... მაგრამ გაძევებით მე გამაძევებენ... „Ibi cecidit^[22] შამაი ბატისტ, მეტსახელად „ტკბილო მამაო“... არა, მაღლობელი ვარ, არსად მეჩქარება, ბოლოს და ბოლოს, კარგი ხუმრობაც მოსაწყენია.

არა, ერთი მითხარით, ვინ დამავალა მათი ჭია-ლუების დევნა? თუ ხოჭოები აწუხებენ მაგ უსაქმურებს, თვითონვე შეებრძოლონ. თავს უშველე და უფალიც გიშველის. რა ადვილია გულზე ხელები დაიკრიფო და უფალს უბრძანო: ეს გააკეთე, ის გააკეთე! მე იმას ვაკეთებ, რაც გვნებავს, უფალო, და მე, დავლევ, დიახ, დავლევ, თქვენც მომბაძეთ, მეგობრებო... მათ კი, თუ სურთ, ალყა შემომარტყან. გეფიცებით უფალს, ისინი უფრო ადრე დაშლიან რკალს, ვიდრე მე ამ სავარძლიდან ავწევ უკანალს. დავლიოთ!

* * *

ამდენი მჭევრმეტყველებითა და ქებით არაქათგამოლეულმა მოძღვარმა გადაჰკრა, ჩვენც მალლა ავწიეთ ჭიქები და განვჭკვრიტეთ მათში ცის კიდეგანი და ჩვენი სვე-ბედიც, და ისიც ვარდისფრად გვეჩვენა. რამდენიმე წუთით ჩამოვარდნილ სიჩუმეს პაიარის ენის წკლაპუნი და შამაის ხახაში ღვინის რაკრაკილა არღვევდა. მღვდელი ერთი გადაკვრით სვამდა, პაიარი კი ჭიქას ათვალთვრებდა ზევიდან და ქვევიდან, სვამდა ცხვირითაც, თვალითაც, ხახითაც, მე კი სასმელებითა და მსმელებით ვტკბებოდი; ჩემს სიხარულს მათი მხიარულება აორკეცებდა; სასიამოვნო იყო მათი მზერა: ტყუპებია სმა და ცქერა, მეფის კერძია. მათ კი ვუმზერდი, მაგრამ მერწმუნეთ, ბუზებს არ ვთვლიდი, თავგამოდებით მეც ჭიქას ვცლიდი. ერთმანეთს უკან არ ვრჩებოდით, ძმაბიჭურად, ვაჟკაცურად, ფეხაწყობით მივდიოდით!.. მაგრამ, ღმერთო, აბა ამას ვინ იფიქრებდა? საბოლოო ჯამში, რამდენიმე ყლუპით გაგვასწრო და გაჩნდა თავში Legibus-ის პატრონი, ნოტარიუს ბატონი.

და როდესაც მარნის ცვარმა საბოლოოდ დაგვისველა ჩიჩახვეები, გაგვიმტკიცდა ძალა, გული, გაგვინათდა სახე, სული. ფანჯრის რაფას იდაყვებით დავეყრდენით და ალტაცებით დავუწყეთ მზერა ლამაზ დედოფალს, ჩვენს მინდვრებში მობრძანებულ ახალ გაზაფხულს, ჩინარების ახალშეფოთლილ შტოებში მოციაგე მზის სხივებს, შორს, თვალსაწიერში მოკარგულ იონს, გიჟმაჟ მურიასავით რომ უტრიალებს მინდვრებს. იქიდან ჩვენს სმენამდე ტაბუცების ხმა, მრეცხავი ქალების ყაყანი და იხვების ყიყინი აღწევდა. გამხიარულებული შამაი მკლავზე გვჩქმეტდა და გვეუბნებოდა:

- ვაჰ, რა კარგია ამ მხარეში ცხოვრება! იკურთხოს უფალი, სამივე აქ დაგვბადა! განა შეიძლება რამე ამ კუთხეზე უფრო ლამაზი, მალხაზი, ტკბილი, რბილი, მსუქანი,

ნოყიერი, მადლიანი და ემხიანი იყოს? როცა ვუყურებ, ცრემლი მერევა, ეგ სალახანა შემომეჭმევა..

ჩვენ თანხმობის ნიშნად თავი დავუკანტურეთ... მაგრამ უეცრად შამაი განრისხდა:

- არა, ერთი მითხარით, რა ეშმაკად მოუვიდა იმ ზეციერს თავში, ხვადაგებიც გაეჩინა ჩვენს ველსა და ბარში? რა თქმა უნდა, უფალი მართალია, იცის, რას აკეთებს... მაგრამ გამოგიტყდებით, მერჩია, შემცდარიყო და ჩემი მრევლი ეშმაკს წაეღო: ინკებთან ან სულთანებთან, სადაც ნებავდა იქ დაეყარა, ოღონდ აქ არა. ჩვენ ვუთხარით:

- შამაი ჩემო, ალია და ოსმანა ორივე თათარი არ არის, განა? სხვას ისევ ესენი გერჩიოს. ღირს განა გაცვლა?

- მაშ, ეს პირუტყვები უფალს ამქვეყნად ჩემს გადასარჩენად და ცოდვების მოსანანიებლად გაუჩენია და არა იმიტომ, რომ მე გადავარჩინო ისინი. დამეთანხმეთ,

ძმაკაცებო, დამეთანხმეთ, ამას არ უნდა ფიქრი და ბჭობა, არ არსებობს სოფლის მღვდლობაზე უფრო უბადრუკი ხელობა. საბრალო მოძღვარი ოფლში იწურება, რომ იმ გამოთავყანებულთ რეგვენ გოგრაში წმინდა ჭემმარიტებანი ჩაუნერგოს, მაგრამ მათ და მათ ღლაპებს რამდენიც არ უნდა ასვათ წმინდა სახარების წვენი, კატეხიზმო აწოვოთ, ეს რძე როგორც კი ჩაუვათ პირში, მყისვე ამოსდით ცხვირში; მათ დიდ ყანყრატოებს სალაფავი სჭირდებათ, მართალია ხანდახან „მამაო ჩვენოს“ წაიდუდუნებენ, ანდა თავიანთი ყროყინით რომ სმენა დაიტკბონ, ლიტანიობენ ან მწუხრის ლოცვას იტყვიან, მაგრამ წმინდა სიტყვისა არაფერი გადასდით მოწყურებული საყლაპავის კარიბჭის იქით. გულსა და სტომაქამდე

არაფერი აღწევს. ლოცვისა და ლიტანიობის შემდეგაც, მღერიან თუ არ მღერიან, მაინც წარმართად რჩებიან. საუკუნეთა მანძილზე ამაოდ ვცდილობთ ჭინკებისა და ფერიებისაგან განვწმინდოთ ჩვენი მინდვრები, ნაკადულები და ტყეები, ამაოდ ვუბერავთ, ბერვისაგან ფილტვები გვტკივა, ვუბერავთ და ვუბერავთ, რომ ჩავაქროთ ეს ჯოჯოხეთური ჩირაღდნები, რათა სამყაროს უკუნეთ ღამეში მხოლოდ ჭემმარიტი უფლის სინათლე კაშკაშებდეს, მაგრამ ვერ იქნა, ვერ გავწყვიტეთ დედამიწის ეს წარმართი მოციქულები, ეს ბინძური ცრუმორწმუნეობა, ეს ნივთიერების სული. მუხების ძველი ჯირკვები და სიპი ქვები მალავენ ამ სატანურ ჯილაგს. რამდენი დავწვით, ავჩხეთ, ავკუწეთ, ამოვადეთ ძირფესვიანად, მაგრამ ამაოდ. ვფიქრობ, ყოველი ბელტის, ყოველი ქვის, ჩვენი დედის, გალების მიწის, მშობელი ფუძის გადმობრუნება დაგვჭირდება, რომ ამოვგლიჯოთ ბოროტი სული, ამ ბედოვლათებს ტანში რომ უზით და, მგონი, მაშინაც ვერაფერს გავხდეთ. წყეული ბუნება ხელიდან გვისხლტება: თათებს ჩამოსჭრი, ფრთები ესხმება, ერთი რომ კვდება, ათი ცოცხლდება. ამ ტუტუცებისათვის კი ყველაფერი სულ ერთია, ყველაფერი ეშმაკი და ღმერთია, სწამთ თეთრი და უთავო მერანი, შავი დედალი, დიდი გველკაცი, ბოროტი სული, ჯადოქარი იხვები და მაქცია მგლები... აბა, ერთი მითხარით, გეთაყვა, რა ხასიათზე უნდა იყოს უბიწო მარიამისა და ღვთისმოსავი დურგლის უწყინარი ძე ამ ნოეს კიდობანიდან^[23] გაქცეულ ურჩხულთა შორის? პაიარმა უპასუხა:

- ძმაკაცო, ხომ გაგიგონია, „სხვის თვალში ხიწვს ვხედავ, საკუთარში დირესაც ვერაო“. შენი მრევლი უდაოდ გიჟია, მაგრამ შენ? შენ რა, მათზე ჭკვიანი ბრძანდები? მღვდელი, არაფერი გეთქმის, შენც ისევე მღერი, როგორც შენი მტერი. ერთი მითხარი, შენი

წმინდანები მათ ავსულებს ან ფერიებს რითი სჯობიან? თითქოს არ კმაროდეს სამსახე და ერთარსება ერთი ღმერთი და წმინდა ქალწული, ღვთისმშობელი მარიამი, დედა-ღმერთი, რომ თქვენს პანთეონში დააბინავეთ მანდილიანი და შარვლიანი პატარა ღმერთების მთელი ხროვა, რათა შეგეცვალათ თქვენს მიერვე დამსხვრეული ძველი კერპების გროვა და დაცარიელებული ნიშები შეგეცსოთ; მაგრამ ამ ღმერთებს, ვფიცავ ნამდვილ ღმერთებს, არ ვანაცვალე ძველ კერპებს. ეშმაკმა იცის, საიდან მოდიან, ლოკოკინებივით ძვრებიან ყოველი ხვრელიდან, მიწიდან და ციდან: გონჯები, გამვალტყავებულები, ტურტლიანები, ხეიბარნი, პირუბანელნი, კოპებით და იარებით შემკულნი: ერთი დასისხლიანებულ ტაკვს გიჩვენებთ, ანდა ბარძაყზე მბრწყინავ წყლულს, მეორეს კეკლუცად რაღაცნაირი ფიცარი გაუყრია ქეჩოში, მესამე ილლიაში ამოჩრილ თავს დაასეირნებს, მეოთხე, დიდებით მოსილი, საკუთარ ტყავს ხალათივით ფერთხავს. რომელი ერთი გავიხსენო. შორს რომ არ წავიდეთ, შენს წმინდანებზე რაღას იტყვი, მამაო, აი

იმაზე, შენს საყდარში რომ მბრძანებლობს, დაყუდებულ მესვეტე სვიმონზე, ორმოცი წელი სვეტის წვერზე ყანჩასავით ცალ ფეხზე რომ იდგა?

შამაი შეხტა და შემოტრიალდა:

- კმარა, შესდექ! სხვა წმინდანებთან რა მესაქმება, მათი თვალყური არ მევალება, მაგრამ წარმართო, სვიმონს მოეშვი, ჩემი წმინდანია, მის სახლში ვარ. ჰოდა, მეგობარო, ზრდილობით იყავი.
- კეთილი (რა გაეწყობა, შენი სტუმარი ვარ), დარჩეს ასე ცალ ფეხზე დაყუდებული შენი მესვეტე, მაგრამ ეს მაინც მითხარი, რა აზრისა ხარ კორბინის აბატზე, რომელსაც დაუჩემებია, ბოთლში ყოვლად წმინდა უბიწო ღვთისმშობლის რძე მაქვსო, ანდა რას ფიქრობ ბატონ დე სირმიზელზე, რომელმაც ერთხელ, როდესაც კუჭი აეშალა, წმინდანთა ნაწილების ფხვნილგარეული წყლის ოყნა გაიკეთა?
- რასა და, იმას, - უპასუხა შამაიმ, - რომ შენ თვითონაც, ვინც ეს ამბავი ასე ახსენი, იმასვე იზამ, თუ აგტკივდება სახსენე. კორბინის აბატს ნუ მიხსნებ. ეს წუწკი ბერები, მუშტრები რომ წაგვართვან, მზად არიან დუქნები გახსნან და ივაჭრონ მთავარანგელოზების რძით, ანგელოზების ნალებითა და სერაფიმების კარაქით. მაგ ხალხს ნუ მიხსენებ-მეთქი. ბერი და მღვდელი ძაღლსა და კატასავით ემტერებიან ერთმანეთს.
- მღვდელო, მაშ, არც შენა გწამს წმინდა ნაწილები?
- არა! ჩემი წმინდანების ნაწილები მწამს, სხვების კი არა. მე წმინდა დიეტრინის ბეჭის ძვლის მორჩი მაქვს, რომელიც წმინდს შარდს და სირსველით აქერცლილ კანს. მაქვს აგრეთვე წმინდა ეტუპის თხემის ძვალი (რას იღრიჭები, დაგიდგა თვალი), იგი ცხვრის მუცლიდან ავსულებს დევნის. ნუ იცინი-მეთქი. ურწმუნოვ, კვლავ იკრიჭები? არაფერი გწამს განა? მე სიგელებიცა მაქვს თანა (ბრმანი არიან, ვისაც არ სჯერათ, ახლავე წავალ და მოვიტან). ხელმოწერილი პერგამენტები დაგარწმუნებენ სინამდვილეში.
- იჯექი, იჯექი და მოეშვი მაგ შენს ქაღალდებს. სახეზე გატყობ, თვითონ არ გჯერა, საიდანაც არ უნდა მოიტანო, ძვალი ძვლად რჩება და წარმართია, ვინც მას ეთაყვანება. ყველაფერს თავისი ადგილი აქვს: მიცვალებულებს სასაფლაოზე წაასვენებენ ხოლმე. მამაო, მე ცოცხლები მწამს, მწამს აგრეთვე, რომ დღეა, რომ ვსვამ და კარგად ვმსჯელობ. ვამბობ, რომ ორჯერ ორი ოთხია და დედამიწა მოძრავ სივრცეში მიკარგული მნათობია. მწამს გი კოკი^[24] და შემძლია ზეპირად გითხრა ჩვენი ნევერის ზნე-ჩვეულებანი, მჯერა აგრეთვე წიგნები, სადაც წვეთ-წვეთად გროვდება ადამიანის

ცოდნა-გამოცდილება, ყველაზე მეტად კი ჩემი გონებისა მჯერა და, რა თქმა უნდა, მწამს საღვთო წერილი. სიბრიყვეა, კაცმა საღვთო წერილში ექვის შეტანა გაბედოს. ხომ კმაყოფილი ხარ, მამაო?

- არა, არა ვარ კმაყოფილი, - იყვირა მეტად გაბრაზებულმა შამაიმ. - შენ რა, კალვინისტი ხარ? ერეტიკოსი? ჰუგენოტი, ცხვირში ბიბლიას რომ ბურტყუნებს, დედა ეკლესიას ჭკუას ასწავლის და გველის წიწილას ჰგონია, ცხოვრებას უმღვდელოდაც შეძლებს.

ახლა კი პაიარი გაბრაზდა და თქვა, რომ არავის მისცემს ნებას, პროტესტანტი უწოდოს, განაცხადა, რომ ის კარგი ფრანგია, მართლმორწმუნე კათოლიკე, კაცი გონიერი, საკმაოდ ღონიერი, და რომ უსათვალოდაც კარგად ხედავს, სულელს სულელს ეძახის, შამაის კი სამ სულელს ერთში, ან ერთს სამში¹²⁵ (როგორც თავად იწებებს), და რომ ადიდებს უფალს და თავის გონებას, რაიც დიდი მნათობის ყველაზე მშვენიერი სხივია.

* * *

გაჩუმდნენ. ბუზღუნით დალიეს. მაგიდას იდაყვებით დაეყრდნენ და გაბუტულებმა ზურგი შეაქციეს ერთმანეთს. გადავიხარხარე. უცბად შეამჩნიეს, რომ არაფერი მითქვამს, გარწმუნებთ, რომ მეც მხოლოდ მაშინ შევნიშნე ეს ამბავი. მანამდე კი მათი ცქერითა და სმენით ვიყავი გართული. მათი საბუთიანობა მართობდა, ორთავეს ვაჯავრებდი თვალებითა და წარბებით, ჩუმი ვიმეორებდი მათ ნათქვამებს, კომბოსტოს ლექვით გართული კურდღელივით ვაცმაცუნებდი ტუჩებს და აი, მეცნენ გააფთრებული მოდავეები და მომთხოვეს მეთქვა, ვის ვემხრობოდი. ვუპასუხე: ორივესა და კიდევ მესამეს-მეთქი.

- განა ამქვეყნად ცოტა მოკამათია? რაც მეტი გიჟია, მით უფრო მეტს იცინი და რაც უფრო მეტს იცინი, მით უფრო ჭკვიანი ხარ... ძმაკაცებო, როდესაც გასურთ გაიგოთ, თუ რა გაგაჩნიათ, ჯერ ფურცლებზე ჩამოსწერთ და მერე შეაჯამებთ ხოლმე. ახლა კი რატომ არ ჩამოსწერთ და არ შეაჯამებთ ყველა თქვენს ხუსტურს. შეჯამებამ, შეიძლება, ჭემმარიტებაც კი გიჩვენოთ. თქვენ რომ ჭემმარიტების ხელში ჩაგდება გინდათ, ის ენას გამოგიყოფთ ხოლმე და ეს იმიტომ, რომ სამყაროს მარტო ერთი ახსნა როდი აქვს, ყოველი ადამიანი საკითხის ერთ მხარეს განმარტავს, შვილნო ჩემნო. მე ყველა თქვენი

ღმერთის მომხრე ვარ: წარმართებისაც და ქრისტიანებისაც. ისევე, როგორც ღმერთ-გონებისა.

ეს რომ ვუთხარი, ჩემს წინააღმდეგ პირი შეიკრეს და განრისხებულებმა პირონელი¹²⁶ და ურწმუნო მიწოდეს.

- ურწმუნო! კიდევ რა გნებავს? რა გინდათ ჩემგან? თქვენ ღმერთს თუ ღმერთებს, კანონს თუ კანონებს ჩემთან მობრძანება სურთ? მობრძანდნენ. მივიღებ. ყველას მივიღებ. სტუმართმოყვარე ვარ. მამაუფალი ძალიან მომწონს. კიდევ უფრო მისი წმინდანები მიყვარს, პატივსა ვცემ და ვუღიმი (კეთილი ხალხია), ჩემთან მოსვლას და მასლაათს არ თაკილობენ; მაგრამ უნდა გამოვტყდე, რომ ერთი ღმერთი არ მყოფნის. რა ვუყო, რომ მსუნაგი ვარ... თქვენ კი გსურთ მამარხულოთ. მე ჩემი წმინდა მამები და წმინდა დედები მყავს, ჩემი ფერიები და სულელები, ციური და მიწიერი, ტყისა და წყლის, მწამს გონება, ჭეშმარიტების მჭვრეტელი გიჟებიც, მჯერა კუდიანებისა. მინდა ვიფიქრო, რომ სივრცეში დაკიდული დედამიწა ჰაერში ქანაობს, ღრუბლებში ბანაობს. მსურს მას შევეხო, ავშალო და დავშალო, ავაწყო და დავაწყო მსოფლიოს საათის მშვენიერი მექანიზმი; მაგრამ ეს ხელს არ მიშლის ციური ჭრიჭინების, მრგვალთავა ვარსკვლავების გალობით დავტკბე და მთვარეზე ჩირაღდნიან კაცს ვუთვალთვალო... მხრებს იჩეჩავთ, არა? წესრიგი გინდათ? ე, ე, წესრიგს თავისი ფასი აქვს! უფასო როდია, ქისის გახსნას მოითხოვს. წესრიგი იმას კი არ ნიშნავს, გააკეთო ის, რაც გინდა, ის უნდა გააკეთო, რაც არ გინდა: ცალი თვალი უნდა გამოითხარო, რომ მეორეთი უკეთ დაინახო. გაკაფო ტყეები, რომ გაიყვანო დიდი და სწორი გზები. რასაკვირველია, ეს კარგი და საჭიროა... მაგრამ, ღმერთო ჩემო, რა უშნოა! მე ძველი გალი ვარ. მინდა ბევრი ბელადი მყავდეს, ურიცხვი კანონი მქონდეს. სუყველას ვეძმო და ყველა თავის ნებაზე ვაცხოვრო. გინდა? ერწმუნე, მე კი მომეშვი, ნება მიბოძე, მინდა ვერწმუნები და მინდა არა. თაყვანი ეცი გონებას და, რაც მთავარია, ღმერთებს შეეშვი, უთვალავნი არიან, ღმერთების წვიმა მოდის, რიყის ქვებივით ყრიან. მაკე ღორებივით ღმერთებით გაბერილა სამყარო. ყველას პატივს ვცემ, იმრავლონ და იბედნიერონ, მაგრამ, აბა გაბედეთ და შეეცადეთ, თუნდაც ერთი წამართვათ ან გამასტუმრებინოთ, არ გამოვა, არა. თუ ეშმაკმა გზა-კვალი არ ამირია და ჩემი გულუბრყვილობა ბოროტად არ გამოიყენა, ვერ მოგართმევთ, ვერა.

შევებრალე პაიარსა და მღვდელს, მკითხეს, ამ დავიდარაბაში როგორ ვიკვლევდი გზას.

- ჩინებულად, ვუპასუხე მე, - ძალიან კარგად ვიცნობ ყველა ბილიკს და არხეინად დავსეირნობ. როგორ ფიქრობთ, შამუდან ვეზლეიში ტყით რომ მივდივარ, ფართო გზა მჭირდება? ბრაკონიერების საცალფეხო ბილიკებით თვალდახუჭული მივდი-მოვდივარ და თუ ზოგჯერ ჩემს ბუნაგში უკანასკნელი ვბრუნდები, სამაგიეროდ ნანადირევით სავსე მაქვს აბგა. იქ ყველაფერი აღნუსხულია და ყველას თავისი ადგილი აქვს მიჩნეული. კეთილი უფალი თავის ეკლესიაში მყავს, წმინდანები - თავიანთ ეკვდირებში, ფერიები - მინდვრებში დამიდიან, გონება - თავში მაქვს ჩაჭედული. წარმოიდგინეთ,

ჩინებულად ეგუებიან ერთმანეთს: ყველა ვარდს თავისი გულის მურაზი ჰყავს, თავისი საქმე გააჩნია, თავისი სახლი აქვს, არ ემორჩილებიან მტარვალ მეფეს და ბერნის¹²⁷¹ ბატონებისა და მათი კონფედერატების მსგავსად მოკავშირე კანტონები¹²⁸¹ აქვთ მოწყობილი. ჩემს სოფელში სუსტნიც არიან და ძლიერნიც, თუმცა ამას არ უნდა ენდო; ზოგჯერ ძლიერების წინააღმდეგ სუსტია საჭირო. ცხადია, უფალი ფერიებზე ძლიერია, მაგრამ თვით მანაც კი უნდა გაუწიოს ფერიებს ანგარიში. რადგან უფალი თუ მარტო დარჩა, ისეთი ძლიერიც აღარ იქნება. ძლიერიც ხვდება მასზე ძლიერს, რომელიც მას შეახრამუნებს. მაშ, როგორ! ვერავინ დამარწმუნებს იმაში, რომ ყველაზე „უძლიერესი ღმერთი“ ენახოს. ის ზეცასაა,

ძალიან შორს, ძალიან მაღლა, ისე მაღლა, როგორც ჩვენი ბატონი მეფე. ჩვენ ძალიან კარგად ვიცნობთ მის მთავრებს, მოურავებს, ლეიტენანტებს; თვითონ კი თავის ლუვრში განისვენებს. გონება მეუბნება, რომ დღეის ღმერთი, რომელზეც ყველა ლოცულობს, არის ბატონი კონჩინი¹²⁹¹... გეყოფა, ჰო, მუჯღუგუნებს ნუ მკრავ, შამაი... გული რომ არ გატკინო, ვიტყვი, რომ დღევანდელი უფალი არის ნევერის ხელისუფალი, ჩვენი კეთილი ჰერცოგი; აკურთხოს უფალმა, პატივსა ვცემ, მაგრამ ლუვრის ბატონთან ჭკუით არის და კარგადაც იქცევა. ამინ! და იყოს ასე!

- ამინ, ასე იყოს, - გაიმეორა პაიარმა, - მაგრამ ასე რომ არ არის, ეს ყველამ იცის! „პატრონის შინ არყოფნისას შემოდგერება მაცდური და მაშინ დაფასდება ამ ოჯახის მსახური“. ჩვენი დიდი ანრის¹³⁰¹ სიკვდილის შემდეგ დედაკაცები გამეფდნენ ჩვენს დალოცვილ მხარეში და დაიწყოთ თავადების უნამუსო თარეში... დიდკაცები შენსა და ჩვენს ხარჯზე ხელს ითბობენ. დიდ პალაურში თევზაობენ ქურდბაცაცები. ხაზინიდან იტაცებენ არსენალის სკივრებში მიძინებულ ოქროვერცხლსა და მომავალ გამარჯვებებს, რომელსაც ბატონი დე სიული¹³¹¹ დარაჯობს. აჰ! ნეტავი მოვიდეს შურისმაძიებელი, მაგ ყაჩაღებს წააცალოს თავი, ამოჰხადოს სული და წაართვას ნაქურდალი ფული.

იმდენი ვილაპარაკეთ, იმდენი ვქენით, ისე ხმაშეწყობილად ვიმღერეთ და ისეთი ვარიაციები შევასრულეთ ქოჩრიან დიდებულებზე, ქოშიან მუზმუხელებზე, გასუქებულ მღვდელმთავრებზე და მუქთახორა ბერ-მონაზვნებზე, რომ სიფრთხილე ნებას არ მამღვეს ყველაფერი ჩავწერო. ისე კი, უნდა ვთქვა, რომ ყველაზე ლამაზ და ბრწყინვალე სიმღერებს ამბობდა მოძღვარი შამაი. და ჩვენი სამება გზას გაუდგა ფეხაწყობით, ვაჟკაცურად, რა აიღო ერთხმად თემად: ლაქუცები, ავციანი, ღვთისმოსავნი, ფლიდნი, ავნი, ფანატიკოსნი, ჰუგენოტნი, თითლიბაზნი, ჭკუათხელნი, ბრიყვნი, შტერნი, ვისაც განუზრახავთ ღვთის სიყვარული კომბლითა და ხმლით ჩაგვინერგონ გულსა და სულში. მამაუფალი მევირე ხომ არ არის, ჯობით რომ გვრეკოს. ვისაც წაწყმედა სურს, დაე წაწყმდეს!

ესეც ეყოფა, რა საჭიროა ცოცხლად წამება ან ცეცხლზე დაწვა? მოგვეშვით, ღვთის მადლსა, დაგვანებეთ თავი. ამ ჩვენს საფრანგეთში ყველამ, როგორც სურს, ისე მოაწყოს თავისი ცხოვრება და ნუ დაეძებს, როგორ ცხოვრობს მოყვასი თვისი. ურწმუნოც კი ქრისტიანია, იესომ ხომ ყველა ადამიანის ცოდვათა მოსანანიებლად იტვირთა ჯვარი. ეგეც არ იყოს, საბოლოო ჯამში ერთავ ერთია: ავიცა და კარგიც, ამაყიცა და მკაცრიც, და ერთმანეთს ისე ჩამოჰგავს, როგორც ორი წვეთი.

ლაპარაკით რომ გული ვიჯერეთ, ბახუსს სამ ხმაზე შევასხით ქება. ეგ ერთადერთი ღმერთი იყო, რომელზედაც მე, პაიარსა და მღვდელს დავა არ გვქონდა. შამაი გაჰყვიროდა, რომ ბახუსი ერჩია ყველა იმ ღმერთს, რომელზეც ქადაგებენ კალვინისა და ლუთერის ლაზღანდარა ბინძური ბერები. ბახუსი, ამბობდა იგი, პატივისცემის ღირსია, მასში ნამდვილი ფრანგული ჯილაგის ღმერთი ჩანსო... ფუი ეშმაკს, რას ვამბობ? ფრანგული კი არადა, ქრისტიანული, ძვირფასო ძმებო, ქრისტიანული. განა იესო ზოგიერთ ძველ სურათზე ბახუსად არ არის წარმოდგენილი? ხელთაც რომ ყურძნის მტევანი უპყრია. მაშ, ჩვენი მხსნელის სადღეგრძელო დავლიოთ, ძმებო, ჩვენი ბახუსის, ქრისტიანულის, მომღიმარი იესოსი, ვისი ალისფერი სისხლიც მოჩუხჩუხებს ჩვენს ფერდობებზე და ასურნელებს ჩვენს ვენახს, გულს და თავის ფაქიზ, უხვ, ადამიანურსა და უწყინრად დამცინავ სულს შთაბერავს ჩვენს ნათელ საფრანგეთს, ჯანსაღი სისხლის პატრონს, მახვილგონიერ ბატონს.

* * *

ამ საუბარში რომ ვიყავით და ჭიქებიც ერთმანეთს მივუჭახუნეთ, რათა დაგველია

სადღეგრძელო ზომიერი და მხიარული ფრანგული გონიერებისა, რომელიც ყოველგვარ უკიდურესობას დაცინის („ორთა შუა ბრძენი ჯდება“... ამიტომაც ზოგჯერ მიწას ენარცხება), კარების ჯახუნმა, კიბეზე მძიმე ნაბიჯების ხმამ, ოხვრამ, მახილმა: „იესო ქრისტე“, „დედაო ღვთისა“, გოდებამ, ქშენამ, მღვდელქალბატონის, ან როგორც ეძახდნენ შამაის მსახურ ელოიზას - „მოდღვარქალბატონის“ შემოსევა გვამცნო. ხვნეშით შემოვიდა, წინსაფრით ბრტყელი სახე მოიწმინდა და წამოიძახა:

- ვაი, ვაი! გვიშველეთ, ბატონო მოძღვარო!

- ჰა, რა ამბავია, სულელი? - შეეკითხა მოთმინებადაკარგული შამაი.

- მოდიან! მოდიან! ისინი მოდიან!

- ის მუხლუხები, ლიტანიით მინდვრებში რომ დადიან? აკი გითხარით, ჩემს წარმართ მრევლზე არაფერი მითხრათ-მეთქი.
- გემუქრებიან, ბატონო მოძღვარო, თქვენ გემუქრებიან!
- ყურებზე ხახვი არ დამაჭრან, რითი მემუქრებიან? სასულიერო სასამართლოში გიჩივლებთო? როგორც ენებოთ! მზად ვარ.
- ვაიმე, ბატონო მოძღვარო, მარტო საჩივარი რომ იყოს!..
- მაშ რაა ? მითხარ!
- აყლაყუდა პიკთან შეყრილან, რამლს ყრიან, ულოცავენ და მღერიან: „მუხლუხებო, ხოჭოებო, ხვრელებიდან გამოძვერით ერთად და შამაის ბოსტანსა და მარანს შეუტყეთ მედგრადა“.

ამ სიტყვებზე შამაი შეხტა.

- ვაიმე! ვაიმე! წყეულები! მათი ხოჭოები ჩემს ბოსტანში უნდათ მორეკონ... ვაი, ჩემს მოსწრებას! უფალო! წმინდაო სვიმონ! უშველეთ თქვენს მსახურს!

ამაოდ ვეცადეთ დაგვემშვიდებინა. ბევრიც ვიცინეთ.

- იცინეთ, იცინეთ, ჭკუის კოლოფნო! ჩემს ადგილას რომ იყოთ, ვნახავდი, როგორ გაიცინებდით. მეც ეგრე ვიზამდი, სხვისი ჭირი, ღობეს ჩხირიო, ხომ გაგიგონიათ? ერთი თქვენ იყო ჩემს დღეში, ვნახავდი, რა მასპინძლობას გაუწევდით, რა სუფრას გაუშლიდით ასეთ ყურუმსალებს. ხოჭოებიო, რა საზიზღრობაა... მუხლუხები... არ მინდა, არა! მაგრამ რა მოვუხერხო, რა წყალში ვეცე?
- რა ამბავია, რამ გადაგრია, მღვდელი არა ხარ? რისი გეშინია? შენს მრევლს ჭკუით მაინც არ სჯობიხარ? განიწმინდე მათი შელოცვებისაგან. მათზე ძლიერი არა ხარ, განა?
- ჰე, ჰე, ჰე! მე არაფერი ვიცი; ვერაფერს გავხდები, ვერა, ახმახი პიკი ისეთი გაიძვერა და ბოროტია. მეგობრებო, ჩემო მეგობრებო! სად გაგონილა, ამ სათოკეებს სურთ ხოჭოებს შეაჭამონ ჩემი თავი. მე კი როგორი იმედი მქონდა... დაიმედებული, დამშვიდებული ვიყავი... მაგრამ ამქვეყნად მყარი არაფერია, მხოლოდ უფალი არს დიდი. რა შემიძლია? მაგათ ხელთ ვარ... ელოიზა, გეთაყვა, გასწი, გაკურცხლე, საყვარელო, და უთხარ, შეჩერდნენ! მოვდივარ, მოვდივარ, მაშ რა უნდა ვქნა. ავაზაკები! ჩემი დღეც მოვა, სიკვდილის წინ ჩემს ხელში იქნებით. მანამ კი (რა გაეწყობა), მათ დუდუკზე უნდა ვიცეკვო!.. უნდა დავცალოთ ეს ფიალაც. დავცლი, განა ეს ერთი დამიცლია? წამოდგომა რომ დააპირა, ჩვენ შევეკითხეთ: - ერთი გვითხარი, სად გარბიხარ, სად ჯანდაბაში? ჯვაროსნულ ლაშქრობაში, ხოჭოებთან საომრადო, - გვიპასუხა შამაიმ.

IV. დოცლაპია მოხეტიალე, ანუ გაზაფხულის დღე

აპრილი.

აპრილო, ნეტარებავ გულისა, ტანწერწეტა ქალწულო ტურფა გაზაფხულისა, სახესანდომიანო, ტანკენარა გოგონავ, თვალეზღაჟვარდიანო. რა საამოდ ყვავის გარგარის ტოტებზე დილის მზით ნაალერსები შენი გულმკერდის კოკრები, თეთრი ტოტების ყლორტები. რა მშვენიერი დილაა! რა საამურია იმაზე ფიქრი, რომ მოესწრები, რომ იხილავ ასეთ დღეს! ვდგები. ვშლი ბებერ ხელებს, რომლებშიც დიდი ჯაფით გამოწვეულ საამო დაღლასა ვგრძნობ. იძულებითი უსაქმურობა რომ აგვენაზღაურებინა, მე და ჩემმა შეგირდებმა უკანასკნელი ორი კვირის მანძილზე შალაშინით ავამღერეთ ხე-ფიცარი, ვაფრიალეთ ბურბუმელა. სამწუხაროდ, ჩვენი შრომის წყურვილი უფრო გაუმადღარია, ვიდრე კლიენტების მადა. არაფერს ყიდულობენ, არ ფიქრობენ გადაიხადონ შენაკვეთის ფასი. ეჰ, რა დრო დადგა - თარსი.

ქისები ცარიელია. საფულებში ერთ წვეთ სისხლსაც ვერ იპოვით; მაგრამ სამაგიეროდ ის ჩუხჩუხებს ჩვენს მკლავებში და მინდვრებში; მიწა ბარაქიანია. მიწა, რომელმაც შემქმნა და რომელზედაც ვცხოვრობ (ეს ერთი და იგივე მიწაა). ილოცე და იშრომე, მეფობას მიიღებ. ყველა კლამსელი მეფეა და ჯერ თუ არა, მომავალში მაინც იქნება. დილიდანვე მესმის წისქვილების ხმაური, გრდემლზე მჭედლების უროების გუგუნი, ურმების ბორბლების გრუხუნი, წყალსადენთან ცხენების ფრუტუნი, მათრახების ტკაცუნი, მეწაღის ჩაქურჩის კაკუნი და მღერა, სამჭედლოში საბერველის ქმენა, ყასბების ფიცრებზე ძვლების კეპვა, გამვლელთა ლაყბობა, ლანძღვა, ზარების რეკვა, ერთი სიტყვით, მშრომელი ქალაქის სუნთქვა და კვნესა: „მამო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა“, სანამ შენ გვადირსებ, ჩვენ თავად მოვიზელთ „პურსა ჩვენსა არსობისასა“, ასე არ სჯობს?“ თავზე კი გაზაფხულის დიდებული ლურჯი ცა დაგვნათის, ქარი ქრის და თეთრ ღრუბლებს მიერეკება, მზე თბილია, ჰაერი - გრილი. თითქოს... სიჭაბუკე მკვდრეთით აღმსდგარა და ჟამთა სიღრმიდან მოფრინავს, მოჰქრის, რომ აღადგინოს მერცხლის ბუდე ჩემი ბებერი გულის ფარდულქვეშ. რა საყვარელია ძვირფასი წარსული, როცა ბრუნდება. უფრო საყვარელი, უფრო სანატრელი, ვიდრე პირველ დღეს...

უცბად სახურავიდან აფქიოს ჭრიალი და ჩემი დედაბერის კრიახი მესმის. ისევ უყვირის, არ ვიცი რას, არ ვიცი ვის, შეიძლება მეც მეძახის, არ ვუსმენ, მაგრამ

მახლას, დამფრთხალი სიჭაბუკე გაფრინდა. ეშმაკსაც წაუღია აფქიო!.. ის კი (ჩემს დედაბერზე ვამბობ) გაცოფებული ჩამოდის, რომ თავისი გალობით ყურთასმენა წაიღოს:

- აბა, აქ რას დამჯდარხარ გულხელდაკრეფილი, დოყლაპიავ, ბუზებს რომ თვლი ურცხვად პირდაღებული, მუქთახორავ, ერთი მითხარი, რას შვრები? შენს დანახვაზე დაფრთხნენ ზეციერი ჩიტები. მითხარ, რას ელოდები? იქნებ ფიქრობ, მაგ სავერანე ხახაში ჩაგიცვივდეს მოხრაკული ხობხები, ან მერცხალმა ჩაგაწვეთოს ცრემლები? მე აქ თავს ვიკლავ, ვქმინავ, ოფლში ვბანაობ, ვით ქანქარა, აქეთ-იქით ვქანაობ, მოსვენება აღარა მაქვს, ვით წამებულ ქადაგს, რომ ვაამო ამ უქნარა ხვადაგს... ეჰ! საბრალო ქალო, ასეთია შენი ხვედრი... მაგრამ, არა, ზეციერო მამა, ხომ არ გითქვამს, რომ მთელი ჯაფა ჩვენი ხვედრი იყოს და ადამმა უსაქმურად იყიალოს. მსურს ისიც დაიტანჯოს, დე, იმანაც იდარდოს. სხვანაირად რომ იყოს, რომ ილხინოს ავარამ, შენში რწმენას დაგვკარგავდი! მაგრამ, არა, მე აქა ვარ, რათა აღვასრულო შენი ნება-სურვილი. მორჩი სიცილს თუ არა? ადე ჩქარა, უქნარა, თუ გინდა, რომ იჩუხჩუხოს ქოთანმა!.. ერთი ამას დამიხედეთ, არც კი მისმენს! გაინძრევი თუ არა?

ნაზი ღიმილით ასე ვეუბნები:

- რა თქმა უნდა, ჩემო მშვენიერო, ასეთ ლამაზ დილას სახლში დარჩენა ცოდვა იქნება. შევდივარ სახელოსნოში და შეგირდებს ვუძახი:

- მეგობრებო, ხის ნაჭერი მჭირდება, მკვრივი, დრეკადი, ფაფუკი. რიუსთან მივდივარ, ვნახავ ერთი, კარგი მორი თუ აქვს. აბა, კანია! რობინე! წავიდეთ, ავარჩიოთ.

ერთად გამოვდივართ. დედაკაცი კივის. ვეუბნები:

- შენ დაუკარ.

მართალი რომ გითხრათ, ეს უკანასკნელი რჩევა ზედმეტი იყო. რომ იცოდეთ, რა დასცხო და დასცხო. მისი საკრავის ნარნარი ხმა რომ გამეძლიერებინა, სტვენით ბანი ვუთხარი. კეთილმა კანიამაც შემაწია:

- აბა, რა მოგდით, ქალბატონო, თითქოს სამოგზაუროდ მივდიოდეთ, თხუთმეტ წუთში დავბრუნდებით.

- ასეთ ავაზაკთან საქმე რომ გექნება, - თქვა ჩემმა დედაკაცმა, - აბა, რა იცი!

* * *

ჩამოჰკრა ცხრა საათმა. ბეიანში მივდიოდით, შორი გზა არ იყო, ბოვრონის ხიდზე შევჩერდით (აბა ისე როგორ იქნება, ხალხი უნდა მოიკითხო, მოინახულო), რომ ფეტიუს, გადენს და ტრინკეს, მეტსახელად ლამაზ-ჟანს, მივსალმებოდით;

შარაგზაზე ჩამომსხდარი ეს ვაჟბატონები მდინარის დინების ცქერით იწყებდნენ დღეს. ცოტა ხანი ვილაპარაკეთ ამასა და იმაზე, ავდარსა და წვიმაზე. მერე კი დინჯად განვაგრძეთ გზა. ნამუსიანი ხალხი ვართ, გზაზე არ ვჩერდებით, აქეთ-იქით არ ვიცქირებით, პირდაპირ მივდივართ, არავის ვესაუბრებით (თუმცა, მართალი რომ გითხრათ, არც არავინ შეგვხვედრია), მხოლოდ (ბუნების მშვენიერებით აღტაცებულნი) შევხართ ზეცას, კედლის ახლოს ჩრდილში აყვავებულ ვაშლს. ვუყურებთ მერცხალს, ვჩერდებით, ვკამათობთ, საიდან უბერავს ქარი.

შუა გზაზე მომაგონდა, რომ დღეს გლოდისთვის არ მიკოცნია. შეგირდებს ვეუბნები: თქვენ წადით, მე კი აქეთ შევუხვევ და რიუსთან დაგეწევით-მეთქი.

სახლს რომ მივუახლოვდი, მარტინა დუქანს რეცხავდა, გაუჩერებლივ მუსაიფობდა, ყბედობდა, ლაყბობდა ერთთან, მეორესთან, ქმართან, ბიჭებთან, შეგირდთან, გლოდისთან და სამიოდე მეზობელ დედაკაცთან. კისკისებდა, ხითხითებდა ისე, რომ ლაყბობას და ყბედობას არ წყვეტდა და როდესაც გაათავა, ყბედობა კი არა, რეცხვა, გამოვიდა და ერთი მოქნევით გადმოღვარა თასლიდან წყალი. კარიდან რამდენიმე ნაბიჯზე ვიდექი, მსურდა ცქერით დავმტკბარიყავი, გულსა და თვალს ახარებს ჩემი მარტინა. რომ იცოდეთ, რა ნაჭერია. უჰ! ნახევარი წყალი ფეხებზე მომასხა. ამაზე სიცილს უმატა, მეც ვალში არ დავრჩი და ავტეხეთ ერთი სიცილ-ხარხარი. მარტინას შუბლზე თმა ჩამოშლოდა. ხშირწამწამებიანი თვალეები და ნაკვერჩხლებზე უფრო წითელი და ქლიავივით ფუნჩულა ტუჩები უცინოდა. იდგა ეს გალების ქვეყნის მშვენიერი ასული და ცხვირწინ მიცინოდა. მკერდგაღებული იყო, მკლავტიტველა, კაბაც გაბედულად ჰქონდა აკეცილი. მითხრა:

- კეთილი იყოს შენი მობრძანება. მოგხვდა თუ არა? ვუპასუხე:

- მომხვდა, სულო და გულო, მაგრამ არა უშავს, წყლისა არ მეშინია, თუ მის დალევას არავინ მაძალებს.

- შემოდი და გვნახე, წარღვნას გადარჩენილო, ნოე მევენახე.

შევედი. დავინახე დახლის ქვეშ ჩაცუცქული მოკლეჩიხორიანი გლოდი.

- სალამი პატარა მეფუნთუშეს.

- გინდა დაგენაძლეო, - მეუბნება მარტინა, - რომ ვიცი, ასე დილაადრიან რად გამოხვედი სახლიდან.

- ნაღზე ნაძლეობ, იცი, არ წააგებ. რა თქმა უნდა, მიზეზი იცი, შენ ხომ მისი ძუძუ გიწოვია.

- დედა გეჩხუბა, არა?
- სხვა ვინ იქნებოდა?
- რა ლაჩრები ხართ მამაკაცები!

ფლორიმონმა, რომელიც ამ დროს შემოვიდა, მიირთვა ქათინაური და აიფხორა, ვით ინდაური. ვუთხარი:

- ეს მე მომართვეს, ნუ იწყენ, ბიჭო!
- ორივეს გეყოფათ, ნუ ხარ მსუნაგი, - მითხრა მარტინამ.

ფლორიმონი მაინც შეურაცხყოფილი დარჩა. ნამდვილი ბურჟუაა. ვერ იტანს, როცა დასცინიან. სწორედ ამიტომ, მე და მარტინას ერთად რომ დაგვინახავს, სულ გვითვალთვალეებს, უნდო თვალთ ელოდება სიტყვებს, რომელთაც ჩვენი მომლიმარი პირი იტყვის. ეჰ! და საბრალო ალალმართლებს რა ოინებს არ გვწამებს! გულუბრყვილოდ ვეუბნები მარტინას:

- ხუმრობ, მარტინა; მე ხომ ვიცი, ფლორიმონი ოჯახის ბატონია, ჩემსავით თავს არავის დააჩაგვრინებს. თანაც მისი ხათუნა ალერსიანია, მშვიდი, უენო, მოკრძალებული, ქმრის მონა-მორჩილი, გულჩვილი.

მამამისია პირწავარდნილი, სულ მე მგავს. ავი მეც საბრალო კაცი ვიყავი, გაუბედავი, მორიდებული, მივიწყებული!

- კმარა, გეყოფა, მალე მორჩები ხალხის გამასხარავებას? - მითხრა დაჩოქილმა მარტინამ, რომელიც ფანჯრებს შმაგი სიხარულისაგან წმენდა და აკრიალებდა (წმენდს და წმენდს, რაც შეუძლია).

ის მუშაობდა, მე ვუყურებდი. ლაზათიანი და მოურიდებელი სიტყვებით ვამკობდით ერთმანეთს. დუქანში, რომელსაც მარტინა ავსებდა თავისი მოძრაობებით, ყბედობითა და ჯანსაღი სიცოცხლით, კუთხეში მივიწყებული იჯდა შუბლშეკრული და გაბღენძილი ბატონი ფლორიმონი. ჩვენს შორის თავს ცუდად გრძნობს. გაბედული სიტყვა და ჯანსაღი გალური ოხუნჯობა აშინებს, მის ღირსებას შეურაცხყოფს. ვერ გაუგია, ჯანმრთელი ადამიანი რომ იცინის. პატარა კაცია, ფერმკრთალი, ჩამომხმარი, დაღვრემილი და ჩამომდნარი. ყველაფერზე ჩივის და წუწუნებს. კარგს ვერაფერს

ამჩნევს, უთუოდ იმიტომ, რომ ცხოვრების სარკეში მხოლოდ თავის თავსა ხედავს. აი, ახლაც, წვრილ კისერზე პირსახოცმემოხვეული, შეწუხებული აქეთიქით აცეცებს თვალებს და ბოლოს ამბობს:

- როგორც კომკზე, ყოველი მხრიდან ქარი ქრის. ყველა ფანჯარა გაღებულია.

მარტინა მუშაობას განაგრძობს და ეუბნება:

- რას ბრძანებთ, მე კი სული მეხუთება.

ფლორიმონმა ცოტა კიდევ გაიბრძოლა (მართალი გითხრათ, არა უშავდა რა, სასიამოვნო და გრილი ქარი ქროდა)... ვეღარ გაუძლო და გაცოფებული კარში გავარდა. ჩაცუცქულმა მარტინამ თავი აიღო და მოსიყვარულე და დამცინავი ღმილით თქვა:

- თონეს მიუბრუნდება.

გავიღიმე. ვკითხე, თავის მეფუნთუშესთან ძველებური განწყობა თუ კიდევ ჰქონდა.

აუგი არ უთქვამს. აჰ! წყეული არამზადა, რომ აკუწო კიდევ, თავის შეცდომას არ აღიარებს.

- რატომაც არა, ის ჩემი გემოსია.

- მე კი შევჭამდი, მაგრამ შენი დიდი პირისათვის ეს ნამცხვარი პატარაა, ლუკმადაც არ გეყოფა.

- უნდა დასჯერდე იმას, რაცა გაქვს, - მიპასუხა მან.

- კარგი სიტყვაა, მაგრამ გამოგიტყდები, პატარა ნამცხვრის ადგილას რომ ვიყო, დამშვიდებული ვიქნებოდი.

- რატომ? საშიში არაფერი აქვს, ჩემი სიტყვის პატრონი ვარ, მაგრამ იცის ამ არამზადავ, თუ მიღალატებს, ერთ დღესაც არ დავაყოვნებ და რქებს დავადგამ. ყველას საკადრისი უნდა მიეზღოს (კუთვნილს არ დავუკარგავ), ამიტომ კეთილინებოს და შეასრულოს თავისი ვალი.

- მთელი თავისი მოვალეობა.

- მაშ , როგორ? აბა, ერთი გაბედოს და ქალწული მეტისმეტი სილამაზისთვის დაიწუნოს!

- კუდიანო! არ ვცდები, სწორედ შენ იყავი, ციური ბრძანების მომტან ძელქორს რომ უპასუხე.

- მე ბევრ გაქცეულ ძელქორს ვიცნობ, რომელზე ბრძანებ?

- განა იმ ძელქორის ამბავი არ იცი, რომელიც ზეციერ მამას დედაკაცებმა გაუგზავნეს თხოვნით, რომ ახალშობილთ მყისვე ცუნცული დაეწყოთ? მამა უფალმა ბრძანა, „თანახმა ვარ (თავაზიანია ქალებთან), მხოლოდ ერთი პირობით: ამიერიდან ჩემი მრევლის ქალები, ასულები და გოგონები მარტო დაწვნენ“. ძელქორმა ფრთის ქვეშ ამოიღო უფლის პასუხი და მოწიწებით

წამოიღო. რომ დაბრუნდა, იმ დღეს მე იქ არ ვყოფილვარ, მაგრამ გავიგე, რა დღე დაადგა ზეციერის მოციქულს.

ჩაცუცქული მარტინა წმენდას შეეშვა, ხარხარი მორთო; მერე მუჯღუგუნი მკრა და მიყვირა:

- ბებერო ყბედო! კაჭკაჭივით ლაქლაქავ, ენას აღარ აყენებ, არ იღლები, ქაქანებ, ლათაიებს კაკანებ, აბა, მოწყდი აქედან, მითხარ, რის მაქნისი ხარ? ხალხს დროს რად აკარგვინებ? აბა, მალე მომშორდი. ხელში არ ჩამივარდე... ეგ უკუდო ფინიაც წაიყვანე, ფეხებში რომ მედება. აქეთ მოდი! დიახ, დიახ, შენ, გლოდი. ისევ გამოაგდეს სახაბაზოდან, უთუოდ იმიტომ, რომ ცოცხალი ჩაყო თათი (ცხვირიც გათხუპნული აქვს). აცხა! მოუსვით აქედან, მუშაობას ნუ მიშლით. არ მათქმევინოთ მეტი, თორემ მოვიდა კეტი.

კარში გამოგვყარა. ჩვენ კმაყოფილები გავუდექით გზას, რიუსკენ გავწიეთ, მხოლოდ ცოტა ხნით იონის პირას შევისვენეთ. თევზაობას ვუყურებდით, რჩევადარიგებას ვიძლეოდით, გვალაღებდა ტივტივას ყვინთვა, ანდა მწვანე და სარკესავით კრიალა ზედაპირზე ნაფოტას ხტუნვა. მაგრამ გლოდომ უცებ შეამჩნია, ანკესზე ჭია სიცილისაგან რომ იგრიხებოდა და უკმაყოფილოდ მითხრა:

- პაპა, სტკივა საცოდავს, უთუოდ შეჭამენ.

- ეჰ, ჩემო პატარავ, უთუოდ! შეჭამონ. ეგ დიდი უბედურება როდია. არ უნდა იფიქრო მასზე. სჯობს იმ თევზზე იფიქრო, ვინც მაგ ჭიას ჩაყლაპავს და იტყვის: „გემრიელია“.

- შენ რომ ჩაგყლაპონ, რაღას იტყობი?

- იმასვე: „ვაჰ! გემრიელი ვარ განა! ბედნიერი სალახანა! ბედნიერია ვაჟკაცი, ვინც შემჭამს-მეთქი!“ ამრიგად, ჩემო წრუწუნა, მუდამჭამს კმაყოფილია შენი ბებერი პაპა: თვითონ ჭამს თუ მას ჭამენ, როგორც გინდა, ისე გაიგე. ბურგუნდელისათვის ორივე კარგია.

ასეთი ბაასით, ჯერ თერთმეტი საათიც არ იყო, რომ რიუსთან გავჩნდი. ნაპირზე გაწოლილი კანია და რობინე არხინად მელოდებოდნენ, წინდახედულ ბინეს ანკესი წამოეღო და ლიფსიტას ელაციცებოდა.

საწყობში შევდივარ. როგორც კი შიშველ, გატიტვლებულ, მშვენიერ და გაწოლილ

ხეებს შორის გავჩნდები ხოლმე, როგორც კი ნახერხის საამო სუნი ცხვირში მეცემა, გამოგიტყდებით, სულ მავიწყდება, რომ დრო და წყალი მიედინება, ვერ ვძღვები მათ ბარძაყებში ხელის ფათურით. ხე ქალზე მეტად მიყვარს. ყველას

თავისი ხუსტური სჭირს. მართალია, კარგად ვიცი, რომელი მინდა, მაგრამ მერე რა? სულთანთან რომ ვიყო და ბაზარზე ოც ტიტველ ლამაზთა შორის დავინახო ის, რომელიც მიყვარს, როგორ გგონიათ, ჩემი სატრფოს სიყვარული ხელს შემძლის გზადაგზა თვალი დავატკბო დანარჩენების სიტურფით? არა, ასეთი სულელი როდი ვარ. მაშ, რა ჯანდაბად მომცა უფალმა თვალები, თუ სიტურფის დანახვაზე უნდა დავხუჭო? არა, გახელილი მაქვს თვალები, ვით ალაყაფის კარები. ყველაფერს იტევს, არაფერი იკარგება და ბებერ გაქნილს იოლად შემძლია ამოვიკითხო ცბიერ დედლების კანქვეშ მათი სურვილი, სიმუხთლე და ვერაგი ფიქრი, ისევე როგორც ჩემი ხეების გლუვი ან ხორკლიანი ქერქის ქვეშ შემძლია დავინახო დატყვევებული სული, რომელიც გამოიჩეკება კვერცხიდან, თუ კრუხად ჯდომა ვინებე.

და სანამ ვინებებდე, მოთმინებადაკარგული კანია (ეგ უმიჭამია; მხოლოდ ბებრებმა ვიცით ჭაშნიკის გემო), თათხავს იონის მეორე ნაპირზე მოხეტიალე ანდა ბეიანის

ხიდზე აყუდებულ რამდენიმე მეტივეს. გარეუბანში სხვადასხვა ჩიტუნები არიან, მაგრამ ჩვეულება ერთი და იგივე აქვთ: მთელი გრძელი დღე საჯდომებით ხიდების კიდეზე მიჯაჭვული სხედან და მეზობელ დუქანში პირს ისველებენ. საუბარი ბოვრონელ ბიჭსა და ბეთლემის შვილს შორის ჩვეულებისამებრ უხეირო ხუმრობით იწყება. იუდეის ბატონები ჩვენ, გლეხებს, ბურგუნდელ ლოკოკინებსა და ნეხვიჭამიებს გვიწოდებენ. ჩვენ კი, ამ ქათინაურების პასუხად მათ „მყვარებსა“ და „ქარიყლაპიების ღრანჭებს“ ვეძახით... ჩვენ-მეთქი, იმიტომ ვამბობ, რომ, როდესაც მესმის ლიტანიების გალობა, ჩემი „Ora pro nobis!“^[32] რომ არ დავუროთო, არ შემძლია. გული არ მიშვრება. როდესაც გელაპარაკებიან, თავაზიანობა მოითხოვს, პასუხი გასცე. ლამაზი სიტყვებით რომ გაუმასპინძლდით ერთმანეთს (ვაიმე! შუადღის ლოცვას რეკენ. ჰეი, დრო! ჰეი! შენი საათის ქვიშა იცლება. რა ჩქარა გარბის ეს სატიალე!), ყოჩად მეტივეებს ჯერ ვთხოვე კანიასა და რობინეს დატვირთვაში მიშველებოდნენ, მერე ურიკაში გაბმულიყვნენ და ტვირთი ბოვრონში წაეღოთ. ბევრი იყვირეს:

- ბრონიონ! ეშმაკის კერძო! მორიდებაც რომ არა გაქვს!

ბევრს ყვირიან, მაგრამ მაინც მეხმარებიან, მაინც ვუყვარვარ.

დაოთხილი მივქროდით უკან. დუქნების კართან შეყრილი ხალხი აღტაცებული იყო ჩვენი გულმოდგინებითა და გაოცებული გვიყურებდა; მაგრამ, როდესაც ჩემი „ცხენები“ ბოვრონის ხიდს მიადგნენ და დაინახეს სამი ერთგული ბელურა, ფეტეუ, გადენი და ტრინკე, რომლებიც ისევ წყლის დინებას უყურებდნენ, გაჩერდნენ ფეხები და ფიცხლად დატრიალდნენ ენები. ერთნი ლანძღავდნენ

ამათ იმიტომ, რომ ესენი რაღაცას შვრებოდნენ, მეორენი კი კიცხავდნენ იმათ, რადგან ისინი არაფერს აკეთებდნენ... მომღერლებმა მთელი რეპერტუარი შეასრულეს. მე კი კუნძუზე მიმჯდარი შეჯიბრის დამთავრებას ველოდი, რომ გამარჯვებულისათვის ჯილდო გადამეცა. უცბად ვიღაცამ ყურში ჩამჩხავლა:

- ყაჩაღო! დაბრუნდი განა! მეტყვი თუ არა, ცხრა საათს აქეთ ბოვრონიდან ბეიანამდე დრო რაში დაკარგე? სახლში გასწი, ავაზაკო! შენს ლოდინში სადილი დამეწვა. ვთქვი:

- ჯილდო შენია. მეგობრებო, ნუ ირჯებით; სიმღერაში მაგასთან ძუძუმწოვრები ბრძანდებით.

ქალს ჩემი ქება თავში აუვარდა და კიდევ არიით დაგვატკბო. ვიყვირეთ:

- ვაშა!.. ეხლა კი შინ წავიდეთ. უკან მოგყვები, გამიძებ წინ!

* * *

ცოლმა პატარა გლოდის ჩაავლო ხელი და ორივე შეგირდის თანხლებით შინისაკენ გასწია. მორჩილად, თუმცა აუჩქარებლად, ის იყო, უკან უნდა მივყოლოდი, რომ ზემო ქალაქიდან მხიარული ხმები მოისმა. ატყდა ბუკების ძახილი, წმინდა მარტენის კომპიდან ზარების ლალი გუგუნი. ბებერმა მეძებარმა ჰაერი დავყნოსე, ახალი სანახაობა ვიგრძენი. დღეს ბატონ დე ამაზის და მადმუაზელ ლუკრეცია დე შამპოს, ხარკისა და ბეგარის ამკრეფის ასულის, ქორწილი იყო.

ნეფე-დედოფალი და მათი მაცრები რომ ენახათ, ციხე-კომპის მოედნისაკენ გაემშურა ყველა. მეც არ ჩამოვრჩი და ვიკადრე რბენა. ყოველდღე როდი გვაქვს ამისთანა წყალობა, საამური, სანდომი; მხოლოდ ტრინკემ, გადენმა და ფეტიუმ არ ინებეს აეწიათ წყლის ნაპირზე მოხრახნილი საჯდომები, თქვეს, გარეუბნის მკვიდრებს არ გვეკადრება

ციხე-კომპის მცხოვრებთ ვეახლოთო. კარგია ქედმაღლობა, მიყვარს თავმოყვარეობა, მაგრამ მათ ვანაცვალო მოლხენა და გართობა?.. ნურას უკაცრავად, ეგ რა სიყვარულია? კარგად გნახეთ, დიდი, დიდი მადლობა; მაგონდება, მოძღვარი ჩემს პატარა ბიჭობაში რომ მცემდა და ამბობდა, თითქოს ამას ჩემი სიკეთისათვის სჩადიოდა...

მიუხედავად იმისა, რომ ერთი ნახტომით გადავევლე ოცდათექვსმეტსაფეხურიან კიბეს, წმინდა მარტენის ეკლესიისკენ რომ მიემართება, მაინც დავაგვიანე (ბედი არ გინდა!), ნეფე-დედოფალი და მათი ამაღლა უკვე ეკლესიაში იყვნენ. ასე რომ, იძულებული გავხდი მათი გამოსვლისათვის დამეცადა. აბა, მათ უნახავად შინ რა წამიყვანდა. მაგრამ ამ

წყეულ მღვდლებს არასოდეს ეღლებათ ენა და არ ბეზრდებათ საკუთარი გალობის სმენა, და დრო რომ მომეკლა, ეკლესიაში შევედი. ამისათვის თავაზიანად მივწი-მოვწიე ღიპები და ლამაზმანების ხორცშესხმული ბალიშები. კარიბჭეს რომ მივალწიე, ცოცხალი საბნის ქვეშ აღმოვჩნდი, თითქოსდა ბუმბულის თბილ ლოგინში. გამოგიტყდებით, წმინდა ადგილი რომ არ ყოფილიყო, თავში ცულლუტი აზრები მომივიდოდა, მაგრამ კაცს სიდინჯე შევენის. ყველაფერს თავისი დრო და ადგილი აქვს და როდესაც სიდინჯე მმართვეს, შემძლია ვირივით დინჯი

ვიყო. ოღონდ ხდება ხოლმე, რომ ვირი ვირობას ვერ დამალავს და ყროყინს იწყებს. ასე მოხდა ამ დღესაც: იმ დროს, როდესაც კრძალვითა და რიდიტ მივიწვევდი წინ, რათა უკეთ დამენახა, ქალწულ ლუკრეციას როგორ მიჰქონდა თავი ზვარაკად ამაზის სამსხვერპლოზე, გაისმა, მოწმეა წმინდა ჰუბერი, ოთხი სანადირო ბუკის გუგუნე, რომელმაც მონადირის პატივსაცემად ბანი მისცა წირვა-გალობას; ძაღლების ხროვალა აკლდა, აფსუს! ძლივს შევიკავე სიცილი და, რა თქმა უნდა, ბუკების გუგუნს სტვენით ავყევი (ისე, ჩუმიად, მხოლოდ ჩემთვის). და აი, დადგა საბედისწერო წუთი, როდესაც საცოლემ ცნობისმოყვარე მღვდლის კითხვაზე „დიახ“ უპასუხა და დაბერილმა ლოყებმა ნადირის დაჭერის აღსანიშნავად დასცეს დაფი-ნალარა. ეს მეტისმეტი იყო. ვერ მოვითმინე და შევყვირე:

- არ გაუშვა! ჰკა მაგას!

წარმოიდგინეთ, რა სიცილი ატყდა. წარბშეკრული მნათე ჩემკენ გამოემართა. თავი მოვიკატუნე, კურტუმოებს შორის გავძვერ-გამოვძვერი და კარში გამოვედი.

მოედანზე აღმოვჩნდი. აქაც ხალხმრავლობა იყო. სულ ჩემსავით პატიოსან ხალხს მოეყარა თავი, იმათ, ვისთვისაც ღმერთს თვალი საცქერლად და ყური სასმენად მიუცია. ზოგჯერ გაგონილსაც დასჯერდებიან, ენა ხომ უჭრით, რომ მოყვნენ ამბავს, რაც არ უნახავთ. რა სავალდებულოა თვითონვე ნახო ის, რასაც ჰყვები. გაგიხარია, გზა მივეცი ჩემს აღმაფრენას!.. კარგად რომ იცრუო, რომ მიედ-მოედო, საჭირო არ არის შორი ქვეყნიდან იყო მომავალი. ასე რომ, დრო ჩქარა გავიდა, ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის, და აი, ორღანების გუგუნში გაიღო ეკლესიის მთავარი კარი. გამოჩნდნენ ნადირობის მონაწილეები: თავში დიდებით მოსილი ბატონი ამაზი მოდიოდა და ხელკავით მოჰყავდა ნანადირევი, რომელიც პრანჭვითა და მანჭვით აქეთ-იქით აცეცებდა ჯეირანივით ლამაზ თვალებს... რა კარგია, გუგუნებით თქვენი მონა-მსახური, რომ მე არ მევალება ამ ლამაზის

თვალყური. ვინც გაუღებს სახლის კარებს, ბევრს ინანებს, ბევრს იდარდებს. ვინც მოიტანს ნანადირევს, ლამაზ ქებასაც ის მოირგებს...

უნდა გითხრათ, რომ კარგად ვერ დავინახე ვერც ნადავლი და ვერც მონადირე, და ვერ აღვწერ (ბაქიობაში კი ნუ ჩამომართმევთ), თუ რა ფერისა იყო სამოსელი ბატონისა, ანდა კაბა ლამაზი ქალბატონია, რადგან ზუსტად იმ დროს ჩემი გონება და ყურადღება მეტად მნიშვნელოვანმა საკითხმა მიიპყრო: საქორწილო კორტეჟის წესრიგმა და

მონაწილეთა უფროს-უმცროსობის საკითხმა. მიაძხეს, რომ შესვლისას (ვაიმე! ვაიმე! რატომ ჩემი თვალთ ვერ ვნახე), თურმე სამთავროს მოსამართლე, იგივე პროკურორი, და მუნიციპალიტეტის მრჩეველი, იგივე მერი, ერთმანეთს დაეჯახნენ, როგორც ორი ერკემალი, მაგრამ ქალაქის თავი უფრო მსხვილი და ღონიერი აღმოჩნდა და პირველი შევიდა; ახლა კი გვსურდა გაგვეგო, ეკლესიიდან გამოსვლისას პირველი ვინ გვიჩვენებდა პირს, ვინ გამოყოფდა ცხვირს. სანამღლეოსაც კი ვდებდი, მაგრამ არავინ გამოდიოდა. შუაზე გაწყვეტილი გველივით საქორწინო კორტეჟის თავი მიჰყვებოდა გზას, ტანი კი არა ჩანდა. მივუახლოვდით ზღურბლს და დავინახეთ ერთმანეთის პირისპირ ჩვენი ორი გააფთრებული ხვადაგი. ერთმანეთს გამოსვლას უშლიდნენ. და ვინაიდან წმინდა ადგილას ყვირილს ვერ ბედავდნენ, აცმაცუნებდნენ ცხვირსა და ლაშებს, კარკლავდნენ თვალებს, იბღინებოდნენ, შუბლს იკრავდნენ, ხვნეშოდნენ, იბერებოდნენ, მაგრამ უსიტყვოდ, ჩუმად. ჩვენ კი ვიჭაჭებოდით. ბოლოს დავნამღევდით, ორ ბანაკად გავიყავით, ხნიერნი ბატონ ჰერცოგის წარმომადგენლის, ბატონი მოსამართლის მომხრენი ვიყავით (ვისაც პატივისცემა უნდა, ის სხვის პატივისცემასაც ქადაგებს). მამლაციწები ჩვენი ქალაქის თავს ემხრობოდნენ, ჩვენ თავისუფლებათა ფალავანს. ყველა ყვიროდა, ყველა თავის ფალავანს აქეზებდა:

- ქს! ქს!.. მიდი, ბატონო გრასე! ბიბილოზე უკბინე, პეტო ბატონო! ასე, ასე, მაგრად მოაკვნიტე! ხმა ჩააწყვეტინე, აუ! აუ! არ შეშინდე, ვირიკელა!...

მაგრამ ეს ჯაგლაგები ერთმანეთს მხოლოდ ცოფს აყრიდნენ პირში, მკლავს კი არ იშველიებდნენ, ლამაზი ტანსაცმლის დახვეისა თუ ეშინოდათ... ასე რომ, მათ აყალ-მაყალს ბოლო არ მოეღებოდა (მათ ენას რა ჭავლი მოეღებოდა), ბატონი დეკანოზი სადილზე დაგვიანების შიშით დავაში რომ არ ჩარეულიყო.

- ძვირფასო შვილებო, უფალი გისმენთ, სადილი გელოდებათ, არ ხამს სადილზე დაგვიანება და ჩვენი დავიდარაბით უფლის შეწუხება და ისიც მის წმინდა სამლოცველოში. მოდით და ჩვენი თეთრეული შინ გავრეცხოთ...

მე არაფერი მსმენია და ასე თუ არ უთქვამს, ყოველ შემთხვევაში, აზრი ასეთი უნდა ყოფილიყო; რადგან დავინახე, რომ მოძღვარმა თავისი მსხვილი ხელები

კისერში ჩაავლო და შესარიგებლად ერთმანეთს დაუახლოვა მათი დრუნჩები; ორი დედაბოძივით პეტო და გრასე მოედანზე ერთად გამოვიდნენ. გული არავის დასწყვეტია, ბატონების დავაში ხალხი არ არის ზარალში.

* * *

ყველა წავიდა. თავი ციხე-დარბაზს შეაფარეს, რომ ეჭამათ ტკბილად შენელებული და ასეთი ჯაფითა და შრომით მოპოვებული სადილი. ჩვენ კი, ტუტრუცანები, მოედანზე უჩინარი ქოთნის ირგვლივ ვამთქნარებდით და საჭმლის სუნით ვძღებოდით. მეტი სიამოვნება რომ მიმელო, ჩამოვათვლევინე კერძები. სამი მსუნაგი ვიყავით: ბატონი ტრიპე, კეთილი ბოლდეკენი და ბრონიონი, თქვენი მონა-მორჩილი. ყოველი კერძის დასახელებაზე ერთმანეთს ვუცინოდით და მუჯღუგუნებს ვკრავდით, მოგვწონდა ერთი კერძი, მეორეს წუნს ვდებდით, ვამბობდით, შეიძლება უკეთ შეენელებინათ, ჩვენისთანა გამოცდილ ხალხს რომ მოთათბირებოდნენო. მაგრამ საბოლოო ჯამში ვერც გრამატიკული შეცდომა ვიპოვეთ და ვერც მომაკვდინებელი ცოდვა. საერთოდ, სადილი საამოდ გამოიყურებოდა; მხოლოდ კურდღლის რაგუზე გამოვთქვით ჩვენი აზრი, მსმენელებმაც თავიანთი ჩაურთეს და მალე გაიმართა კამათი (მეტად საჭირბოროტო თემაა და ძალიან ცუდი კაცი უნდა იყო, რომ ამაზე მშვიდად და გულცივად ილაპარაკო). კამათი მეტად გამწვავდა პერინასა და ჟაკოტას შორის. ჩვენს ქალაქში დიდ ნადიმებს ეს ქალბატონები ამზადებენ და სულ ერთმანეთის ქიშპობაში

არიან, თითოეულ მათგანს თავისი პარტია ჰყავს, სუფრაზე ერთიმეორის დაჩრდილვას ცდილობენ. მათი ჭიდილი მშვენიერი პაექრობაა. ჩვენს ქალაქებში გემრიელი სადილები მოსახლეთა ნამდვილ ასპარეზობად იქცევა ხოლმე. მართალია, მარილიანი დებატების დიდი მოყვარული ვარ, მაგრამ ისე არაფერი მდლის, როგორც სხვისი საგმირო საქმეების მოსმენა, როდესაც თვითონ გულხელი მაქვს დაკრეფილი და დამუნჯებული მაქვს ენა. ისეთი კაცი როდი ვარ, რომ ჩემი ფიქრების წვენითა და იმ კერძების აჩრდილით ვიკვებო, რომელთაც თვითონ არ ვჭამ; ამიტომ ცას ვეწიე სიხარულით, როდესაც ტრიპე ბატონმა მითხრა (ეტყობა, ისიც იტანჯებოდა):

- ბრონიონ! როდესაც ბევრს ყბედობენ გემრიელ კერძებზე, კაცი იმ შეყვარებულს ემსგავსება, რომელიც სიყვარულზე ლაპარაკით ვერ ძღება. მეტი არ შემიძლია. ვაიმე! ვილუპები. მეგობარო, ალი მედება, ვიწვი, კუჭმაჭი მეფუფქება. წავიდეთ, ყელი ჩავისველოთ, დავაპუროთ ნადირი, შიგნეულობას რომ მიღრღნის.

- კისერს მოვუგრებთ, ბოლოს მოვუღებთ, ჩემი იმედი გქონდეს. შიმშილი რამ მოკლა და კარგმა ქეიფმაო, ასე ამბობდა თურმე ჩვენი წინაპარი.

დიდი ქუჩის კუთხეში მდებარე „საფრანგეთისა და დოფინეს“ სასტუმროში გავემართეთ. ორი საათის შემდეგ შინ დაბრუნებაზე არც კი ვფიქრობდით. ტრიპესაც ჩემსავით ეშინოდა, რომ გაციებული სადილი და ათუხთუხებული ცოლი დახვდებოდა. ბაზრობა დღე იყო. მიღეთი ხალხი ფუსფუსებდა დარბაზში. თუ მაგიდასთან მარტო და ლაღად ხარ, რაღა თქმა უნდა, კარგად ჭამ, მაგრამ, როდესაც კარგი მეინახეებით გარშემორტყმული ვიწროდ ზიხარ, უკეთ ილუკმები. მამ, ყველაფერი რიგზეა.

ერთხანს შევწყვიტეთ სჯა-ბაასი. ვსაუბრობდით მხოლოდ in petto³³¹, ესე იგი, გულითა და ყბებით, ერთ კომბოსტოთი შეკაზმულ და ახლად დამარილებულ შაშხთან, ვარდისფერი, გემრიელი და სურნელოვანი რომ იყო და ენაზე გვადნებოდა. ამას დავუმატეთ წითელი ღვინის ხელადა, თვალებიდან ნისლი რომ გაეფანტა. ხნიერნი ამბობენ, რომ ჭამო და არ დალიო, არ შეიძლება, თვალის ჩინი დაგეკარგებაო. მერე მხედველობადაწმენდილნი და ყანყრატოგარეცხილნი კვლავ შევუდექი ადამიანებისა და ცხოვრების პატივისცემით თვალიერებას. მამდარ კუჭზე ყველაფერი ლამაზი გეჩვენება.

მეზობელი სოფლიდან მოსულ, გვერდით მაგიდასთან მჯდომ მღვდელს ერთი ხნიერი, ზურგგაფხორილი ფერმერი დედაკაცი ეჯდა. დედაბერი ხან მღვდლისკენ გადაიხრებოდა, ხან თავს მხრებში ჩამალავდა, ხან განზე გადახრიდა, ხან კიდევ მოძღვარს ნეტარად მიაპყრობდა თვალებს, თითქოს აღსარებაზე დგასო; ყურადღებით უსმენდა მოძღვარი და, როგორც თავაზიანი კაცი, რევერანსზე რევერანსით პასუხობდა, მადიანად ილუკმებოდა და თითქოს ეუბნებოდა: „კეთილი, კეთილი, შვილო ჩემო, absolvo te³³⁴. უფალმა ყველა ცოდვები მოგიტევათ. უფალი მოწყალეა. კარგად ვისადილე. მოწყალეა უფალი, და ეს შავი ძეხვიც გემრიელია“.

ცოტა მოშორებით ჩვენი ნოტარიუსი მეტრ დელავო ერთ თავის კოლეგას უმასპინძლდება, ლაპარაკობს სათნოებაზე, ფულზე, ხელშეკრულებებზე, პოლიტიკაზე, რომაულ რესპუბლიკაზე (ის რესპუბლიკელია, როცა ლათინურ ლექსებს წერსო; მაგრამ ცხოვრებაში ფრთხილი და მეფის ერთგული კაცია).

უცრად ჩემმა გამჭრიახმა თვალმა დარბაზის სიღრმეში აღმოაჩინა კორვოლლორგელი მზარეული პერენი; გახამებული ლურჯი ხალათი ეცვა. ჩვენი თვალები ერთმანეთს

შეხვდნენ. პერენმა რაღაც წამოიძახა, წამოდგა და დამიძახა (დავიფიცებ, თავიდანვე დამინახა, მაგრამ იმ წუწკს და გაიძვერას ეუხერხულა, რადგან ორი

წელია მასზე არის ვალადა ორი კაკლის კარადა). მოვიდა ჩემთან და ჭიქა მომაწოდა:

- გულით, სულით, გესალმები!..

... მომაწოდა მეორედ.

- თუ გსურს, გზა არ აგერიოს, ორივე ფეხით ხამს იარო!

... წუწკმა შემომთავაზა მასთან მეჭამა პური, სალახანას ეგონა, რადგან ნასადილევი ვიყავი, უარს ვეტყოდი; მაგრამ ბევრი არ ვახვეწე, მაშინვე დავეთანხმე. მეტს რას გამოვრჩებოდი.

ასე რომ, კვლავ შევუდექი ჭამას, მაგრამ ამჯერად უფრო მშვიდად, უფრო დინჯად. შიმშილისა უკვე აღარ მეშინოდა. თანდათან წავიდ-წამოვიდნენ უშნო მჭამელნი, დაკავებული ხალხი, ვინც არც ჭამა იცის და არც სმა და ხვადაგივით მხოლოდ იმიტომ

ჭამს, რომ გაძღეს. დარჩა ხნიერი ხალხი, ვინც კარგის, მშვენიერისა და ნებიერის ფასი იცის, ვისთვისაც კერძი გემრიელი საქმეა მშვენიერი. კარი ღია იყო, შემოვიდა ჰაერი, მზე და სამი თამამი შავი ქათამი; კისერგაგრძელებულნი კენკავდნენ ნამცეცებს და კორტნიდნენ მიძინებული ბებერი ძაღლის თათებს. ქუჩიდან ისმოდა ქალების ჭარტალი, მუშების ყვირილი, მეთევზის ძახილი: „თევზი, ახალი თევზი“ და სახედრის ლომისებრი ბრდღვინვა. მტვრიან მოედანზე ურემში შებმული ორი თეთრი ხარი უძრავად იწვა და დუჟიანი დრუნჩებით არხენად იცოხნებოდა. სახურავზე ჩამომსხდარი მტრედები ღულუნებდნენ. იმდენად ბედნიერად ვგრძნობდი თავს, რომ მეც და, მგონია, სხვებიც მალე ავყვებოდი და ვინმეს ზურგზე ხელი რომ გადაესვა, კატებივით დავიწყებდით კრუტუნს.

შეიქმნა ერთი გადაძახება, ღრიანცელი. საუბარი გავაბით, ყველამ ერთად, ყველამ, ძმებმა, მეგობრებმა, მღვდელმა, მზარეულმა, ნოტარიუსმა, მისმა სტუმარმა და სასტუმროს დიასახლისმა, რომელსაც ბეზლა¹³⁵ ერქვა (ეს მაცდური გვარი ბევრ რამეს პირდება კაცს და მანაც პირნათლად დაიმშვენა). უფრო მადიანად რომ მესაუბრა, ერთი მაგიდიდან მეორეზე გადავდიოდი, ვჯდებოდი ხან აქ, ხან იქ და თან პოლიტიკაზე

ვლაპარაკობდი. ბედნიერება სრული რომ იყოს, ზოგჯერ დროთა ვარამზეც უნდა იფიქრო. ჩვენც ვწუწუნებდით სილატაკეზე, სიძვირეზე, ცხოვრების სიძნელეზე, ჩვენი საფრანგეთის აოხრებაზე, ფრანგული მოდგმის დაცემაზე, მმართველებსა და მძარცველებზე. ვწუწუნებდით, მაგრამ ფრთხილად, არავის ვასახელებდით. დიდ ბატონებს ყურები აქვთ და ვინაა თავდები, რომ მათი ყურები კარებში არ

გამოჩნდება; თუმცა ჭეშმარიტება ხომ ბურგუნდელი ტურფაა, რომელიც კასრის ძირში ცხოვრობს და მისი ძეგნით აღზნებულმა მეგობრებმა ნელ-ნელა ხმა აიმაღლეს იმ ბატონების წინააღმდეგ, ვინც შორს იყო. მედგრად დაესხნენ იტალიელებს, კონჩინის ამ ტილს, რომელიც ფლორენციელმა ფაშფაშმა ინდაურმა, ჩვენი ღირსეული მეფის მეუღლემ თავისი კალთის ქვეშ დამალული თან მოიყვანა. თუ წაასწართ ორ ძაღლს, რომლებიც თქვენს მწვადს ჭამენ, და თუ ერთი თქვენია და მეორე კი სხვისი, თქვენსას გაჯოხავთ და სხვისას კი მოკლავთ; საწინააღმდეგო რამ რომ მეთქვა და თანაც სიმართლე გადამერჩინა, განვაცხადე, რომ ორივე დაისაჯოს-მეთქი. ხალხს რომ ყური უგდო, იტყვი, საფრანგეთში სხვა სახადი არ არის, გარდა იტალიურისა, თუმცა ღვთის წყალობით არც სიავე გვაკლია და არც ავი კაცი-მეთქი. ყველამ ერთხმად მიპასუხა, რომ იტალიელი გაიძვერა სამ სხვას უდრიდა და რომ სამი პატიოსანი იტალიელი ერთი

პატიოსანი ფრანგის მესამედადაც არ ღირდა. ვუთხარი: აქ იქნება თუ იქ, სადაც ადამიანები დადიან, ერთი და იგივე ხვადაგები არიან, მათ კი ყველგან ერთი ფასი აქვთ. კეთილი კაცი, სადაურიც არ უნდა იყოს, პატივისცემის ღირსია. ამას ისიც დავსძინე, რომ მიყვარს კაცი წესიერი, გინდ იტალიელი იყოს. ამ სიტყვებზე ყველა ერთხმად, ყველა ერთად თავს დამესხა. დამცინეს, მითხრეს, ვიცით შენი გემოვნება, ბებერი გიჟი ხარ, ბრონიონ, მოუსვენარი, ყარიბი, მაწანწალა, ბრონიონ შარახვეტია, ბრონიონ მოხეტიალე... ეს მართალია; ვინ მოსთვლის წინათ რამდენი მიბორიალია, რამდენი მიწოწიალია. ეს მაშინ იყო, როდესაც ჩვენი ახლანდელი ჰერცოგის ნეტარხსენებულმა მამამ მინანქრის, ფაიფურისა და ხელოვნების სხვა სახეობათა შესასწავლად მანტუსა და ალბისოლაში გამგზავნა. ხელობა ვისწავლე და ჩვენს მშობლიურ მიწაზე გადმოვიტანე, არ მოვრიდებივარ არც გზებსა და არც ფეხები დამნანებია. მთელი მანძილი კომბლით ხელში სენმარტენიდან სენტ-ანდრე-მანტუანამდე ფეხით გავიარე. რა სასიამოვნოა ქუსლებით თვალუწვდენელი მიწა გადათელო და ფეხებით ზილო სამყაროს ცომი... მაგრამ ამაზე ბევრს ნუ ვიფიქრებთ, თორემ, მგონია, კვლავ კომბალი ავილო ხელში და გზას გავუდგე. .. დამცინიან! მერე რა? დაცინვას კაცი არ მოუკლავს, ეჰჰ! გალი ვარ, გალი, იმათი შვილი, ვინც მთელ

მსოფლიოს ძარცვავდა. სიცილით მეუბნებიან: „რა გაგიძარცვავს, რა მოგიტანია?“ ის მომიტანია, რაც ჩემს წინაპრებს-მეთქი. არავისზე ნაკლები. სავსე თვალები, ცარიელი ჯიბე და შთაბეჭდილებებით სავსე თავი!.. ღმერთო ჩემო, რა საამოა ნახო, გაიგონო, იგემო და მოიგონო! ვიცი, ყველაფრის ნახვა და ცოდნა არ შეიძლება, მაგრამ, რისიც შეიძლება, ის მაინც მენახოს! მე ის ღრუბელი ვარ, ოკეანეს ხარბად რომ სწოვს, ან კიდევ მეტი, მიწის საამური წვენიტ სავსე, დაბერილი მწიფე ყურძნის მტევანი. ჰაი, დედასა, რა ბარაქიანი ღვინო დადგება, ვინმე რომ დამწურავდეს! არა, შვილოსა, გიჟი როდი ვარ, თვითონვე დავლევ! თქვენ ითაკილეთ: კეთილი და პატიოსანი. შემხვეწნი მოგიკვდეთ. ჩემთვის ასე

სჯობს. იყო დრო, როდესაც მსურდა თქვენთვის გამეყო დაგროვილი ბედნიერების ნამცეცები, მოგონებანი შარავანდედიან მხარეებზე; მაგრამ ჩვენი კუთხის ხალხი არ არის ცნობისმოყვარე, მას მხოლოდ ის აინტერესებს, რას აკეთებს მეზობელი, ან კიდევ, მეზობლის ცოლი. დანარჩენი შორსაა და როგორ უნდა ერწმუნო. თუ ძალიან გინდა, წადი და თვითონ ნახე! მე ისიც მეყოფა, რასაც აქ ვხედავ. „წინაც ჯურღმულია და უკანაც. არა, რითი გვჯობიან, ვინც რომიდან მოდიან?“ კეთილი, კეთილი! ილაპარაკონ, რამდენიც უნდათ, ძალას არავის ვატან. არ გინდათ და ნუ გინდათ. მე კი ქუთუთოებქვეშ, თვალების წიაღში შემომინახავს, რაც ამ ქვეყნად

მინახავს. ბედნიერებას ძალად ვერავის შემოახვევ თავზე. სჯობს აქაური ქუდი დავიხუროთ, მათ ბედნიერებას ვეზიაროთ. ორი ბედნიერება, გეფიცებით ღმერთს, რომ სჯობია ერთს.

სწორედ ამიტომ მალულად ვხატავ დელავოს სიფათს და აგრეთვე მღვდლისას, რომელიც ლაპარაკისას ფრთებს აფრიალებს, ვუსმენ და მეც მათ ყაიდაზე ვმღერი: „რა საამოა, რა მოსალხენი, რომ ხარ კლამსელი!“ მაშ, როგორ! დიდებული ქალაქია. სხვანაირად არც შეიძლება, არ შეიძლება ქალაქი, რომელმაც მშობა, ცუდი იყოს. ადამიანთა მცენარე ხარობს, ლალი, მგზნებარე, მშვიდი, მსუქანი, უეკლო, უბოროტო და უნაკლო, თუ არაფერს ვიტყვი დანის პირივით ალესილ ენაზე, მაგრამ ცოტას თუ იჭორიკანებ მოყვასზე (რომელიც ვალში არ დაგრჩება), ამით ის ავად არ გახდება, ჩვენ კი უფრო მეტად გვეყვარება და ბეწვსაც არ შევეხებით მის თავზე. დელავო გვახსენებს (და ყველანი ვამაყობთ, თვით მღვდელიც კი), რომ ჩვენი ნევერის სამთავრო მაინც ინარჩუნებს მშვიდ ირონიას მთელი სამყაროს სიგიჟის მორევში, რომ ჩვენი მოურავი რაგონი არ მიემხრო გიზებს, ლიგას¹³⁶¹, ერეტიკოსებს, კათოლიკებს, ღვთისმშობელს თუ ევას, რომს თუ ჟენევას¹³⁷¹, გაცოფებულ ქოფაკებს ან ბოროტ ფოცხვერებს; მოიგონა

წმინდა ბართლომე¹³⁸¹, ჩვენთან რომ იბანდა სისხლიან ხელებს. მაშინ ჩვენ, ჩვენი ჰერცოგის ირგვლივ მჭიდროდ შეკრულნი, გონიერების პატარა კუნძულს წარმოვადგენდით, რომელსაც ამაოდ ეხეთქებოდა ბობოქარი ტალღები... განსვენებული ჰერცოგი ლუი, ნეტარხსენებული მეფე ანრი, აბა როგორ შეიძლება ისინი მოიგონო და გული არ აგიჩუყდეს! როგორ გვიყვარდა ერთმანეთი. ისინი ჩვენთვის იყვნენ დაბადებულნი და ჩვენ კიდევ - მათთვის. ნაკლიც საერთო გვქონდა. მაგრამ ეს ადამიანური ნაკლი იყო და ერთმანეთს გვაახლოებდა. ღიმილით ამბობდნენ ხოლმე: „ნევერის ჰერცოგი ჯერ კიდევ მწვანეა“, ანდა „ჩვენი მეფე მექალთანეა, კიდევ ერთი ყმა გაგვიკეთა. წელიწადი უხვი იქნება. ბავშვები არ მოგვაკლდებიან“... ეჰ! აბა, მაშინ ვჭამდით

შემწვარმოხრაკულს. ამიტომაც გვიყვარს იმ დროებაზე სჯა-ბაასი. დელავო ჩემსავით იცნობდა ჰერცოგ ლუის, მაგრამ მეფე ანრი მხოლოდ მე მინახავს და ამით ვსარგებლობ: ვუყვები მეასედ (მე კი მგონია, რომ პირველად, და თუ კარგი ფრანგები არიან, პირველად იქნება მათთვისაც), თუ როგორ ვნახე მეფე ნაცრისფერი, ქუდი ნაცრისფერი, ტანსაცმელი ნაცრისფერი (დახეულ სახელოებში იდაყვები მოუჩანდა), ნაცრისფერ ცხენზე მჯდარი, ნაცრისფერთმიანი, ნაცრისფერთვალებიანი, გარედან სულ ნაცრისფერი, შიგნით კი ბაჯალლო ოქრო...

სამწუხაროდ, ამ დროს ბატონი ნოტარიუსის უფროსი მწერალი მოდის, სიტყვას მაწყვეტინებს და დელავოს ეუბნება, ერთი შენი კლიენტი კვდება და გეძახისო. თუმცა დელავო ძალიან წუხს, მაგრამ, რა გაეწყობა, უნდა წავიდეს, წასვლამდე მაინც გვასაჩუქრებს ერთი ამბით, რომელსაც მთელი საათი ამზადებდა (კარგად ვხედავდი, რომ ენის წვერზე ჰქონდა მომდგარი, მაგრამ როდი ვაცალე, ჯერ მე მოვეყვ ჩემს ამბავს). მართალი უნდა ვთქვა, მარილიანი ამბავი იყო, ბევრიც ვიცინეთ. ოხუნჯობაში დელავოს ტოლი არა ჰყავს.

* * *

და როდესაც დავმშვიდდით, დავწყნარდით, განვიბანეთ თხემით ტერფამდე, ყველა ერთად გავედით... (მგონი, ხუთს თხუთმეტი წუთი აკლდა, ან ძლივს ხუთი საათი იქნებოდა... ეჰე, სამ მოკლე საათში მოვიმკე ორი გემრიელი სადილი, მხიარული მოგონებანი და ნოტარიუსისაგან ორი სკივრის შეკვეთა)... მეაფთიაქე რატრისთან მოცხარის ნაყენში დასველებული ბისკვიტები მივირთვით, დელავომ თავისი ამბის მოყოლა აქ დაამთავრა და სხვისიც რომ მოესმინა, მირანდოლამდე გამოგვაცილა,

ჩვენი კამპანია აქ დაიშალა, მაგრამ დაშლამდე ცოტა ხნით კედელთან შევჩერდით, რათა ნასვამის ბეგარა იქ მშვიდად გადაგვეღვარა.

ვინაიდან უკვე გვიან იყო, მაგრამ შინ დაბრუნებისთვის კი მეტად ადრე გახლდათ, ერთ მენახშირესთან ერთად, რომელიც თავის ურიკას გვერდით მისდევდა და საყვირს უკრავდა, ბეთლემისაკენ გავემართე. ლურდოს კოშკთან მეფორნე შემოგვხვდა, სირბილით მიაგორებდა ბორბალს და როდესაც ბორბალი სიჩქარეს შეანელებდა, მივარდებოდა და ფეხს ჰკრავდა; იმ კაცს ჰგავდა, რომელიც ბედის ბორბალს მისდევს და ჰგონია, ესაა დავეწიე და უნდა შევახტეო, ბორბალი კი გაურბის. ეს სურათი დავიმახსოვრე, რომ შემდეგში გამოვიყენო.

მაინც ვყოყმანობდი, ვერ გადამეწყვიტა, შინ დასაბრუნებლად რომელ გზას გავყოლოდი, უფრო გრძელს თუ უფრო მოკლეს. ამ ყოყმანში რომ ვიყავი, დავინახე, რომ პანტენორიდან¹³⁹¹ პროცესია გამოვიდა, წინ მოუძღვოდა მუცელზე შუბივით დაყრდნობილი ჯვრით ერთი თითისტოლა ცულლუტი,

პატარას მეორე მგალობელი ბავშვისთვის გამოეყო ენა, თვალები კი წმინდა ჯოხის ბოლოსკენ გაურბოდა. უკან ოთხ

მოხუცს ბაჯბაჯით მიჰქონდა სუდარაში გამოხვეული მიძინებული, რომელიც მღვდლის ფრთისქვეშ მიემგზავრებოდა მიწაში ძილის გასაგრძელებლად. ზრდილი კაცი ვარ და სამუდამო სასუფეველში გავაცილე. უფრო მხიარულობ, როდესაც მარტო არა ხარ. ისე კი, გამოგიტყდებით, პროცესიას იმიტომ ავედევნე, რომ ქვრივისთვის მესმინა. ქალი მოძღვარის გვერდით მიდიოდა და ჩვეულებისამებრ გოდებდა, მოთქვამდა, ყვებოდა, ქმარი როგორ უკვდებოდა, როგორ ავადმყოფობდა და რა წამლებს იღებდა. დაწვრილებით გვიამბობდა ყველა მის ღირსებას, სულიერსა თუ ხორციელს; ერთი სიტყვით, როგორც საკუთარი, ისე თავისი ქმრის მთელი ცხოვრება გადმოგვიშალა. მის ელეგიებს მღვდლის გალობა ცვლიდა. დაინტერესებულნი მივდევდით უკან: ალბათ, თვითონაც მიხვდებით, რომ გზადაგზა ბლომად გვიერთდებოდნენ თანამგრძნობი და კეთილი გულები, სმენადქცეული დაცქვეტილი ყურები. როგორც იყო, მივალწიეთ საუკუნო ტკბილ სასუფეველს. მიცვალებული პირდაღებული ორმოს წინ დაასვენეს, ვინაიდან საწყალ კაცს არ შეუძლია თავისი ხის პერანგი თან წაიღოს (ტიტველაც ტკბილად იძინებს), ყუთს სახურავი ახადეს, მკვდარს ზეწარი მოხადეს და ორმოში გადაუმახეს.

და, როდესაც მუჟა მიწა მივაყარე, რათა საწოლი შემესწორებინა, თან პირჯვარი გადავსახე, რომ ცუდ სიზმრებს მისთვის ძილი არ დაეფრთხო, გამოვბრუნდი მეტად კმაყოფილი: ყველაფერი ვნახე, ყველაფერი ვისმინე, გავინაწილე ჭირი და ლხენა და გავავსე ჩემი ქიშელა.

უკან წყლის პირს გამოვყევი, გადავწყვიტე, შინ დასაბრუნებლად ორი მდინარის შესართავთან ბოვრონს ავყოლოდი, მაგრამ ისეთი წარმტაცი საღამო იყო, რომ შეუმჩნეველად ქალაქგარეთ აღმოვჩნდი და მომხიბვლელ იონს გავყევი. მდინარემ ლა ფორეს ხეობამდე მიმიყვანა. მდორედ მიდიოდა მშვიდი და გლუვი წყალი, ერთი ნაოჭიც კი არ აუშნოებდა მის ღია ფერის კაბას; წყალს თვალი ვერ მოვწყვიტე, ისევე, როგორც ანკესზე წამოცმული თევზი ვერ მოსწყვეტს პირს ანკესს. ზეცაც ჩემსავით მოჰყოლოდა მდინარის ბადეს; თავის ღრუბლებიანად შიგ ბანაობდა და პაწაწინა, ფთილა ღრუბლები ლივლივით ჩამოჰკიდებოდნენ ბალახებსა და ლერწმებს; მზეც წყალში იბანდა თავის ოქროსფერ ფაფარს. მივუჯექი ერთ მოხუცებულს, რომელიც ორ მჭლე ძროხას დარაჯობდა (ფეხს ძლივს ითრევდა საწყალი), ჯანმრთელობა გამოვკითხე, ვურჩიე სუსხიანი ჭინჭარით დატენილი წინდა ჩაეცვა (თავისუფალ დროს

მიყვარს ექიმბაშობა). ბერიკაცმა თავისი ამბავი მითხრა. მხიარულად მომიყვა თავის ჭირსა და ვარამს; იწყინა, რომ ხუთი თუ ექვსი წლით უფრო ახალგაზრდა

მეგონა, ვიდრე სინამდვილეში ყოფილიყო (სამოცდათხუთმეტისა ვარო). ამით ქედმაღლობდა; ამაყობდა, რომ სხვებზე მეტი ეცხოვრა, მეტიც გადაეტანა; ბუნებრივად მიაჩნდა კაცს ვაება აეტანა, კეთილსა და ბოროტს ერთნაირად ეტანჯა და სწამდა, რომ ციური წყალობა თანაბრად ნაწილდება კეთილებსა და ბოროტებს შორის; ასე რომ, საბოლოო ჯამში ყველაფერი რიგზეა, ყველაფერი კარგადაა, ღარიბი თუ მდიდარი, ლამაზი თუ გონჯი, ერთ მშვენიერ დღეს ყველანი ერთი და იმავე მამის მკერდზე მიიძინებენ... მისი ფიქრები, ხრინწიანი ხმა, ისევე როგორც ბალახებში ჭრიჭინების ჭრიჭინი, რაბის ჩუხჩუხი, ქარის მიერ ნავსადგურიდან მოტანილი ხისა და კუპრის სუნი, მშვიდად მდინარე წყალი, მშვენიერი ანარეკლები, ყველაფერი მწუხრის სიმშვიდეს ეხამებოდა, მასში დნებოდა.

წავიდა მოხუცი. უკან დავიწყვე ხელები და შინისაკენ გავემართე, გზადაგზა წყლის ზედაპირზე რგოლების ტრიალს ვუცქერდი. ბოვრონზე მოლივლივე სურათებით ისე ვიყავი გართული, რომ დამავიწყდა, სად მივდიოდი, არც კი ვიცოდი, თუ სად ვიყავი;

ასე რომ, ანაზდად შევკრთი, როდესაც მომესმა მეტად საამური და კარგად ნაცნობი ხმა, რომელიც მდინარის მეორე ნაპირიდან მემახდა... თურმე სახლში არ მოვსულვარ! ფანჯრიდან ჩემი ცოლი, ჩემი სული საამური, მუშტებს მიღერებდა. თავი მოვიკატუნე, თითქოს არ დამენახოს, წყალს მივაშტერდი. მართობდა ხილვა იმის, თუ როგორ ბობოქრობდა და ანჩხლობდა ჩემი ცოლი მდინარის სარკეში. ხმას არ ვიღებდი, მაგრამ სიცილისაგან მუცელი მიცახცახებდა. რაც მეტს ვიცინოდი, მით უფრო აღშფოთებული ყვინთავდა ჩემი სულიკო ბოვრონის ტალღებში. ბოლოს გაცოფებულმა კარი და ფანჯარა მიაჯახუნა და გრიგალივით ჩემკენ გამოქანდა... მაგრამ ჩემამდე რომ მოელწია, წყალზე უნდა გამოსულიყო. აქეთ ევა, იქით ევა, ორ ხიდს შუა ვიყავით. აირჩია საცალფეხო ხიდი, მარჯვნივ. რომ დავინახე, ამ გზით მოდიოდა, რა თქმა უნდა, მარცხნივ გავუხვიე, გავწიე დიდი ხიდისაკენ, სადაც ეული გადენი დილიდან ყანჩასავით დაყუდებული იდგა.

სახლში ვარ, ღამე. რა მალე გარბიან დღეები! საბედნიეროდ ტიტუსი^[40] არა ვარ, ის რომელი უქნარა, რომელიც მუდამყამს იმას წუწუნებდა, რომ დღე დაკარგა; მე არაფერი დამიკარგავს. ჩემი დღით კმაყოფილი ვარ, ოღონდ არა მყოფნის, გული

მწყდება, რომ ყოველი დღე ორი დღისოდენა არ არის. სმას დავიწყებ თუ არა, ჭიქა ცარიელია, ხანდახან ეჭვიც კი შემეპარება, გაბზარული ხომ არ არის-მეთქი. ზოგიერთი კი წრუპავს სასმისს, სმას კი ბოლო არ უჩანს. ეჰე! მათი ჭიქა უფრო დიდი ხომ არ არის? აბა! აბა! ეს ხომ საშინელი უსამართლობა იქნებოდა. ჰეი შენ, მანდ, მზის აბრიანო მერიქიფევ, დღეებს რომ გვისხამ, წესიერად დამისხი რაღა!..

მაგრამ არა, არა, იკურთხე უფალო; იკურთხე შენ, ვინც დამიწესე მაგიდიდან ყოველთვის მშიერი ავდგე და მიყვარდეს დღე (არც ღამეს ვწუნობ), არც ერთი არ მყოფნის. შენ მაინც სად გარბიხარ, აპრილო? დღეც რა ადრე გათავდა!.. არაფერია. მაინც კარგად გიგემე, ტურფა მთვარის დარი; ჩაგიხუტე, გულში ჩაგიკარ, დაგიკოცნე ძუძუები, ნეტარება გულისო, ტანწერწეტა ქალწულო, ტურფა გაზაფხულისო... ახლა შენი ჯერია! გესალმები, ჩემო ღამე! მობრძანდი, გელი გაშლილი ხელით. ყველაფერს თავისი დრო აქვს! ერთად დავწვებით... ვაიმე! ვაიმე! ჩვენს შორის ხომ ის ჩაწვება... დაბრუნდა ჩემი დედაბერი...

V. დედოფალა

მაისი.

ამ სამი თვის წინათ ანუას ციხე-დარბაზისათვის ბურჯებიანი კარადა შემიკვეთეს. სანამ მუშაობას შევუდგებოდი, გადავწყვიტე კიდევ ერთხელ დამეთვალაიერებინა სახლი, ოთახი და ადგილი. ლამაზი ავეჯი ხილივითაა, ხეზე უნდა მოწყვიტო; როგორცაა ხეხილი, ისეთია მისი ხილი. ვერ წარმომიდგენია მშვენიერება, რომელიც აქაც არის, იქაც დადის, ყველას უღიმის, ყველას უცინის და ვით კახპა-როსკიპი პატივს იმას სცემს, ვინც რომ მეტს მისცემს. ასეთი ტურფა გზაჯვარედინების ვენერაა. ხელოვნება ჩვენთვის მშობლიური რამ არის, ოჯახის გენიაა, მეგობარია, ამხანაგია. ის ჩვენზე უკეთ გამოხატავს ჩვენს გრძნობებს; ხელოვნება ერთია, ჩვენი ოჯახის ღმერთია, რომ გაიცნო, მის ბინას უნდა ეწვიო. ღმერთი შექმნილია ადამიანებისათვის, ხელოვნების ქმნილება კი იმ გარემოსათვის, რომელსაც იფერებს და აგვირგვინებს. ლამაზი ის არის, რასაც ადგილი მოიხდენს.

ასე რომ, ადგილის სანახავად გავემართე, ადგილისა, სადაც შევძლებდი ჩემი ავეჯი დამემყო; ნახევარი დღე იქ გავატარე, სადილიც იქ გეახელით. გიყვარდეს სული, მაგრამ, სხეულიც არ დაივიწყო. ორივე დავაპურე თუ არა, იქით წავედი, საიდანაც მოვედი. შინ კარგ გუნებაზე ვბრუნდებოდი.

გზაჯვარედინს მივადექ უკვე. კარგად ვიცოდი, რომელ გზას უნდა დავდგომოდი. მაგრამ მაინც მეორეზე მეჭირა თვალი; იმაზე, რომელიც მინდვრებში ბრწყინავდა, ლამაზი, კოხტა, ყვავილებში ჩამჯდარი.

ჩემს თავს ვეუბნებოდი: „აჰ! რა კარგი იქნება, ეს ოხერტიალი, იმ მხარეში ყიალი. ემმაკსაც წაუღია ეს შარაგზა, დღე გრძელი და კარგია, მეგობარო, ნუ გავრბივარ აპოლონზე სწრაფად. რა მეჩქარება, ლოდინისაგან დედაბერი არ დაკარგავს ლაილას მადას... ღმერთო დიდებულო! რა საამო სანახავია ეს პატარა, თეთრად

მორთული ქლიავი! მივიდეთ მასთან. მანძილი? დიდი არაფერია, - ხუთი თუ ექვსი ნაბიჯი. ნიავი მის პატარა ბუმბულებს ჰაერში დააფრიალებს: გეგონება, თოვლი მოდისო. აუ, რამდენი მოჭიკჭიკე ჩიტია! რა ნეტარება!.. ეს ნაკადულიც დუდუნით ბალახებში რომ მისრიალებს, თითქოს კატის კნუტი ხალიჩაზე მატყლის გორგალს ეთამაშებო... მოდი და მივყვეთ. აი, ხეების მწკრივი გზას უღობავს. ვაიმე, ვაიმე, გამოიჭერენ საბრალოს... არა, გაექცა. ნეტავ, სად გაძვრა ეგ სალახანა?.. აქ არის, აი აქ, ბებერ და თავმოჭრილ თელას დასიებულ, ნეკრესიან და დაკოჭრილ ფესვებში. ერთი ამას დამიხედეთ!.. მაინც სად ჯანდაბაში მივყევარ ამ გზას?..“

ასეთი ბაასით ფეხდაფეხ მივდევდი ჩემს ლაზღანდარა აჩრდილს; თავს ვიკატუნებდი, თითქოს არ ვიცოდი ფარისეველმა, სად მივყავდი ამ მაცდურ ბილიკს. ჰა, კოლაჯან, რა კარგად ცრუობ. ოდისევესზე უფრო საზრიანი ხარ და თავს იკატუნებ, თავს იგდებ; შე სულძალლო შენა, მშვენივრად იცი, სადაც მიდიხარ! ქვეშქვეშავე, მაშინაც იცოდი, როცა ანუას ციხე-დარბაზიდან გამოდიოდი. აქედან ერთი საათის სავალზე ჩვენი ყოფილი ტრფიალის, სელინას, ფერმაა. მივალთ, უეცრად თავს წავადგებით, გავაკვირვებთ... მაგრამ ვინ უფრო გაკვირვებული დარჩება, მე თუ ის? რამდენი წელია არ მინახავს! ნეტავი რა დარჩა ჩემი დედოფალას მშვენიერი სახისგან, ტურფა ლამაზმანისგან? ახლა ხომ თამამად შემიძლია პირისპირ შევეყარო, არ მეშინია, თუ თავისი გალესილი კბილებით დამიღრღნის გულს. ჩემი გული ხომ ბებერი ვაზის რქასავით გახმა. ნეტავ,

კბილები თუ შერჩა? ეჰ, დედოფალავ, დედოფალავ, სიცილის დროსაც როგორ იკბინებოდნენ ეგ შენი კიჭები, როგორ აპამპულე საბრალო ბრონიონი! ბზრიალასავით ახტუნავე და ატრიალე. რა ვუყოთ, ეს თუ გართობდა, ღმერთმა შეგარგოს, ჩემო გოგონი, ღმერთო ჩემო, რა ტუტრუცანა ვიყავი.

მაგონდება ჩემი თავი ახალგაზრდა, მთელ ამ მხარეში სახელგანთქმულ მოქანდაკე მედარ დანიოს შეგირდად რომ ვედექი. რაგვზე იდაყვებით დაყრდნობილი ვარ და პირდაღებული მეზობლის ბოსტანში ვიცქირები. იქ სალათების, მარწყვების, მწვანე კიტრების, ვარდისფერი ბოლოკებისა და ოქროსფერი ნესვების მარგებში ლამაზი და მარდი გოგონა დადის. დადის ფეხშიშველა, მკლავტიტველა, მკერდგაღელილი, ქერა ნაწნავები აქვს, უხეში ტილოს ხალათი მკვრივ ძუძუებს ამოუბურცავს და მოკლე კაბა მუხლებამდე ძლივს სწვდება. მზისაგან დამწვარი ხელებით ორ სავსე სარწყულს მცენარეების თავზე ხრის, იმათაც პატარა ნისკარტები დაუფჩენიათ და წყალს დასწაფებია... და მეც, მოჯადოებულ კოლას, უკეთ რომ დამენახა, არც თუ ისე პატარა ხახა დამიფჩენია. მიდი-მოდის ლამაზი, ცლის სარწყულებს, მერე ისევ წყალსაცავისაკენ მიდის, ავსებს ორივეს, ლერწამივით წელში იმართება, უკან

ბრუნდება, ვიწრო ბილიკებზე, დასველებულ მიწაზე ფრთხილად ადგამს თავის გრძელთითებიან ფეხებს, სიარულისას მწიფე ხენდროებსა და მარწყვებს რომ ეალერსებიან. ჭაბუკივით მრგვალი და მაგარი მუხლები აქვს. თვალებით ვჭამ. თითქოს ვერ ამჩნევს, რომ ვუყურებ და თავის ჟუჟუნა წვიმის პკურებით სულ ახლო და ახლო მოიწევს; მომიახლოვდა, თვალთ ისარი მესროლა... ვაიმე! ამ ისარმა შიგ გულში დამკოდა. ვიგრძენ, მახეში გავები. რა კარგი ნათქვამია: „რა ქალის თვალი, რა დედაზარდლი“. წამოვეგე თუ არა მის ანკესზე, ბორგვა დავიწყე... გვიანდა იყო! დავრჩი ჩემს რაგვზე მიჯაჭვული... თითქოს მივავიწყდი, ყურადღებასაც არ მაქცევს, ჩაცუცქულა და კომბოსტოს რგავს; მხოლოდ დროდადრო გადმომხედავს. თვალს შემავლებს. ამოწმებს ვერაგი ნადირი, ნადავლი ხომ არ გამექცაო. ვხედავ, როგორ იცინის, ამოდ ვეუბნები ჩემს თავს: საბრალო ძმაკაცო, მოუსვი აქედან, ხომ ხედავ, მასხარად გიგდებს-მეთქი. მაგრამ მის სიცილზე მეც ვიკრიჭები. უთუოდ გამოთაყვანებულის სიფათი მაქვს!.. და აი უეცრად განზე გახტა: ერთ, მეორე, მესამე მარგს გადაევლო, გარბის, ხტის, იჭერს ბაბუაწვერას მფრინავ ბუსუსებს, რომლებიც ნებივრად მიცურავენ ჰაერის ტალღებზე, ხელს მიქნევს, მიყურებს და მიყვირის:

- გაბმულხარ, ჩიტო, მახეში!..

და ამის თქმაზე ღია მკერდში, ორ კოკორს შუა, ჰაერში მოცურავე ფაფუკ ნავსა დებს. მართალია, ბრიყვი ვარ, მაგრამ სატრფიალო საქმეებში არც ისე არიფი. ვეუბნები: მეც იქ ჩამდევი-მეთქი. გაიცინა ლამაზმა, დოინჯი შემოიყარა, ფეხები გაშალა და მომახალა:

- ერთი ამ მსუნაგს დამიხედეთ; დაგიდგება თვალები, შენთვის როდი მწიფდება ჩემი ქორფა ვაშლები.

ასე გავიცანი აგვისტოს მიწურულის ერთ საღამოს დედოფალა მალხაზი, ის მებაღე ლამაზი. დედოფალას იმიტომ ეძახდნენ, რომ იმ წვრილდრუნჩა ქალბატონს ჰგავდა: გრძელი ტანი რომ ჰქონდა, პატარა თავი, პიკარდული ეშმაკუნა ცხვირი, წინ წამოწეული და ფართო პირი, რომ ეცინა და ეღრღნა გულები და კაკლები. მაგრამ ავდრის მომასწავებელი მზიანი დარის ნისლში მოხანავე მისი მუქი ლურჯი თვალებიდან და დამცინავად მომღიმარე ბაგეების კუთხეებიდან, ტყის კეკლუც ფერიას რომ მიუგავდა, იშლებოდა ძაფი, რომლითაც ქერა ობობა ადამიანების ირგვლივ თავის აბლაბუდას ქსოვდა.

ამის შემდეგ მუშაობას ვუკელი და პირდაფჩენილი რაგვზე მანამდე ვიჯექი, სანამ დუნდულოებში უსტა მედარის ჯიგრიანი პანლური სინამდვილეს არ მომაგონებდა. ზოგჯერ დედოფალაც გაბრაზებით დამიყვირებდა:

- ხომ კარგად შემათვალე რე წინიდანაც, უკნიდანაც; სანახავი მეტი რა დაგრჩენია? კარგად უნდა მიცნობდე, მგონია. მე კი თვალს ეშმაკურად ჩავუკრავდი და ვეტყვოდი:

- ქალი და ნესვი ძნელი შესაცნობია.

რომ იცოდეთ, რა სიამოვნებით მოვჭრიდი ერთ ნაჭერს!.. არა, შეიძლება სხვა ხილზედაც არ მეთქვა უარი, ჭაბუკი ვიყავ, მქონდა მჩქეფარე, მდულარე სისხლი, მგზნებარე გული, ათას ქალწულზე ვიყავ შეყვარებული; განა ეს მიყვარდა? ცხოვრებაში არის წუთები, როდესაც კაბაჩაცმული თხაც შეიძლება შეგიყვარდეს. არა, ბრონიონ, მკრეხელობ, სულ ტყუილია, რასაც ამბობ. პირველად ვინც გიყვარს, ის არის ნამდვილი საყვარელი, სანეტარო, საამური და სწორედ ის უნდა გიყვარდეს კუბოს კარამდე. ჩვენი

წყურვილის მოსაკლავად გაუჩენია მნათობებს და უთუოდ მუდამჭამს იმიტომ მწყურია, რომ ის არ დამილევიან. და ალბათ მთელი სიცოცხლე მეწყურება.

როგორ ვიყავით შეხმატკბილებული! ერთმანეთის თრევაში ვალამებდით და ვათენებდით. ორივეს კარგად გვქონდა გალესილი ენა. ლანძღვა-გინებით მამკობდა, არც მე ვრჩებოდი ვალში. ერთმანეთსთვალეებით ვჭამდით და კბილი საკბენად გვქონდა გამზადებული. ხან ავი სიტყვის შემდეგ, უფრო გულიანად რომ ეცინა, მიწაზე დაეშვებოდა, კრუხივით ჩაცუცქდებოდა, თითქოს თალგამების და ხახვის გამოჩეკა უნდაო.

სალამოთი ჩვენს ღობესთან სამუსაიფოდ მოდიოდა, მაგინებდა. ერთ დღეს გაბედულად თვალში თვალი გამიყარა, ჩემ გულში სუსტ ადგილს ეძებდა, სურდა მისი აკვნესება. ეხლაც ვხედავ ხელებაწეულს; ალუბლის წითელი ნაყოფით დახუნძლულ ტოტს თავისკენ ეწევა, ქერა თმებს ტოტი ყვავილწნულად ეხვევა, კისერდაგრძელებული ნაყოფს ტოტზევე კენკავს, კურკებს კი ხეზევე ტოვებს. სურათი წუთიერი, მარადიული და მშვენიერია, ეს სიჭაბუკეა, ციურ ცურებს დაწაფებული გაუმადლარი ჭაბუკი! მერე ავეჯის პანოებზე რამდენჯერ ამომიკვეთავს აყვავებულ თელას ქვეშ მისი მშვენიერი მკლავების, კისრის, ძუძუების, გაუმადლარი პირის და უკან გადახრილი თავის მოხატულობა... ვერ მოვითმინე, კედელზე გადავიხარე, ტოტი გამოვგლიჯე, ტოტი, რომელიც ხელში ეჭირა, ვწვდი პირით და სველ კურკებს ხარბად დავუწყე წუწნა.

კვირაობით სეირნობაზე ან ბოჟის მარანთან ვხვდებოდით ერთმანეთს. ერთად ვცეკვავდით; ლარტყასავით მოქნილი და კოხტა ვიყავი. სიყვარული ფრთებს მასხამდა, ამბობენ, ტრფობა ვირსაც ააცეკვებსო. ვცეკვავდით, მაგრამ კინკლაობას ერთი წუთითაც არ ვწყვეტდით... ღმერთო! რა ჭირვეული რამ იყო! რა არ

უთქვამს ჩემს დაღრანჯულ გრძელ ცხვირზე, დაფჩენილ დიდ პირზე; შიგნამცხვრის გამოცხოვა შეიძლებაო. გამუდმებით დასცინოდა ჩემს მეჯღანის წვერსა და სიფათს, რომელიც, თუ ჩვენს მოძღვარს დავუჯერებთ, ჩემი გამჩენი უფლის ნაღდი ასლია (რამდენს ვიცინებთ, ერთმანეთს რომ შევხვდებით). ერთი წუთითაც არ მამღევედა მოსვენებას. არც მე ვიყავი ენაბლუ ან ცალხელა...

რაც უფრო გრძელდებოდა ეს თამაში, ცეცხლი მით უფრო გვედებოდა...
კოლაჯან,

უსტა მედარ ლანიოს რთველი თუ გახსოვს! დედოფალაც მოეწვიათ. კვლებში ერთმანეთის გვერდით ვიყავით დახრილი. თავებით თითქმის ვეხებოდით ერთმანეთს. ზოგჯერ, კრეფის დროს, ჩემი ხელი შეცდომით მის კანჭს ან დუმას ხვდებოდა, მაშინვე სახე წამოენთებოდა, ნორჩი ფაშატივით ტლინკებს მესროდა ან ყურძნის წვენით მითხუპნიდა ცხვირს, მე კი შავი მტევნით ვუსრესდი მზით დამწვარ ოქროსფერ ყელს... თავს ალქაჯივით იცავდა. ბევრი ვუარე, ბევრი ვდიე, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ გამოვიჭირე. ერთმანეთს ვუთვალთვალეზდით. ის ცეცხლს აღვივებდა, ენას მიყოფდა და მიყურებდა, როგორ ვიწვოდი.

- ვერ გამომიჭერ, კოლა...

მე კი იმ ჩასუქებულ კატას ვემსგავსებოდი, ღობეზე რომ მოიკალათებს, თვალებს მილულავს, მალულად უჭკრეტს მოცეკვავე წრუწუნას და წინდაწინ ილოკავს ტუჩებს:

- იცინე, იცინე, ვნახოთ ბოლოს ვინ გაიცინებს.

და აი, ერთხელ, ნაშუადღევს (ეს იყო იმავე თვეს), მაისის მიწურულს (მაგრამ უფრო

ცხელოდა, ვიდრე დღეს), როცა სულშემხუთავი პაპანაქება იდგა, თეთრი ცა თონის პირივით თავის მგზნებარე ალმურში გვხვევდა. და ამ ბუდეში უკვე ერთი კვირა ჩასაფრებული გრიგალი კრუხივით თავის კვერცხებს ამაოდ აჯდა. ადამიანი სიცხისაგან დნებოდა; სველი იყო შალაშინი, ხელზე მეწებებოდა ბურღი და აღარ მესმოდა დედოფალას ხმა, წელან რომ მღეროდა. თვალებით ძებნა დავუწყე, ბაღში არავინ იყო... უეცრად კარვის ჩრდილში ჩამომჯდარი დავინახე, პირი დაეღო, თავი გადაეხარა და კარის ზღურბლზე მიწოლილს ეძინა... ერთი ხელი სარწყულზე ჩამოედო. ძილს ერთბაშად მოეცელა. ჩემს წინ იყო, ვით დანაე^[41] მცხუნვარე ცის ქვეშ, ტანაყრილი, ნახევრად შიშველი და მიზნედილი, ვიფიქრე, იუპიტერი^[42] ვარ-მეთქი. ღობეს გადავევლე, გზად კომბოსტო და სალათა გავთელე, გულში ჩავიკარ, ხარბად დავკოცნე: შიშველი იყო, ცხელი და მთლად გაოფლილი, ნახევრად მძინარე და ვნებააშლილი

მორჩილად მნებდებოდა. თვალმინაზული, ტუჩებით ჩემს ტუჩებს დაეძებდა. კოცნაზე კოცნით მიპასუხებდა და ... რა მოხდა, რა მომივიდა, რა ტუტუცურად მოვიქეც. ვნების ჩანჩქერი მიჩუხჩუხებდა კანქვეშ: მთვრალი ვიყავი, გულში მყავდა ჩაკრული სიყვარულს მოწყურებული სხეული; სანატრელი დავლა, მოხრაკული ტოროლა ხახაში მივარდებოდა... და მე გამოთაყვანებულმა ვერ გავბედე

ამელო. ვერ გეტყვით, რა უგუნურმა რიდმა დამიპყრო, მაგრამ ფიქრი იმისა, რომ ძილი ბოჭავდა, რომ ხელში მისი სხეული მეკავა და არა სული, რომ ჩემს ამაყ მებაღე ასულს მხოლოდ ღალატით დავეუფლებოდი, მეტად მიმძიმდა. და გავეცალე ბედნიერებას, ხელი გავუშვი, ტუჩი ტუჩს მოვაცილე, დავშალე ბორკილები რომელიც გვბოჭავდა. ეჰ! ეს ადვილი როდი იყო: მამაკაცი ცეცხლია, ქალი კი ფარტენა, ასე რომ, ორივე ვიწვოდით, ალი გვედებოდა, ვკანკალებდი და ვბვნიშობდი ისე, როგორც ის გამოთაყვანებული, რომელმაც ანტიოპე^[43] დაიმორჩილა. გავიმარჯვე, არ წავიქეცი, ესე იგი, გავიქეცი. უჰ! ცულლუტი სიჭაბუკე!.. მაგრამ რა საამოა იმის მოგონება, რომ სულელი იყავი, როგორ აჭაბუკებს ეს გულს!..

ამ დღიდან დედოფალა ჩემთვის ნამდვილ აღქაჯად იქცა. სამას მოუსვენარ თხაზე უფრო ახირებული, ზმანებაზე უფრო ცვალებადი, ერთ დღეს შეურაცხმყოფელი ზიზღით მეგსლავდა, ან თითქოს ვერ მამჩნევდა; მეორე დღეს მიბნედილი თვალებით გადმომხედავდა, მომხიბლავად გამიცინებდა, ანდა ხეს ამოფარებული მუხანათურად მუქა მიწას მიმიზნებდა და, თუ ზურგი შექცეული მქონდა, შიგ კისერში მაყრიდა, ან კიდეც, თუ ცხვირს ავწევდი, თხლამ, და ზედ ხორთუმზე ქლიავის კურკა მხვდებოდა.

სეირნობისას კი კაკანებდა, ლიკლიკებდა, ჭიკჭიკებდა, ხან ერთს, ხან მეორეს თავს აწონებდა.

და რომ უფრო გავემწარებინე, განიზრახა მახეში მეორე ჩემისთანა შაშვიც გაეხა და საამისოდ ჩემი რჩეული ძმაც კირიას პინიონი აირჩია. მე და პინიონი ერთი ხელის ორი თითივით ვიყავით, ორესტისა და პილადესავით^[44]. არ ყოფილა ჩხუბი, ქორწილი თუ არიფანა, სადაც ერთი ყოფილიყო და მეორე არა, ყველგან ერთად დავდიოდით და ერთგულად ვიქნევდით ღრანჭსა თუ ხელებს. პინიონი ჯმუხი, ჩაფსკვნილი, მხარბეჭიანი, გონებამახვილი, ენაწყლიანი და მოჩხუბარი იყო. მზად იყო მოეკლა ყველა, ვინც კი აყალმაყალის ატეხვას გამიბედავდა. ჩემს გასამწარებლად სელინამ სწორედ ის აირჩია. მის გამოსაჭერად დიდი ჯაფა არ დასდგომია. ერთი-ორჯერ გაეკეკლუცა, თვალი ჩაუკრა, თავი უცოდველად მოაჩვენა, მიბნედილი მზერა ესროლა, მის წინ ცბიერად ახითხითდა... ეჩურჩულებოდა, ეპრანჭებოდა, თვალებს ნაზად ახამხამებდა, კბილებს უკრეჭდა, ტუჩებს იკბენდა, თეძოებს არხევდა, ბოლოქანქარასავით კურტუმოს

აქნევდა. აბა, ერთი მითხარით, რომელი ძე ადამისა არ გაეზმებოდა იმ ხრიკების ქსელში, რომელსაც ქსოვდა ეს თავგასული გველის ასული.

პინიონმა, რაც გონება ჰქონდა, ისიც დაკარგა და იმ დღიდან ორივენი ჩვენს ღობეზე მოვიკალათებდით და გაოგნებული და ათრთოლებული დედოფალას ვუთვალთვალავდით. თან კრიჭაშეკრულნი ერთმანეთს თვალს ვუბრიალებდით. ის კი ცეცხლს აღვივებდა და, რომ უფრო გავემწარებინეთ, დროდადრო ცივ წყალს გვაპკურებდა. მიუხედავად იმისა, რომ განაწყენებული ვიყავი ამ ღვართქაფზე, მაინც ვხარხარებდი. პინიონი კი ეზოში ჩლიქებს სცემდა, ბრაზისაგან ხვიხვინებდა, იგინებოდა, ილანძლებოდა, იმუქრებოდა და ბობოქრობდა. სხვისი ხუმრობა არ ესმოდა (თავის ოხუნჯობაზე კი მხოლოდ თვითონ ეცინებოდა, მაგრამ თვითონ სამის მაგივრად იცინოდა), პირიმზე კი ნეტარებდა, როგორც ბუზი თაფლზე და შარბათივით მიირთმევდა ამ სამიჯნურო ძაგებას. თუმცა პინიონი უხეშად იქცეოდა და ლამაზი, ხითხითა და ანცი გალის ასული ჩემთან უფრო ახლოს იყო, ვიდრე იმ ხვიხვინა, გაქირ, ტლინკია და კუანა ცხოველთან, მაინც სიახლის სიყვარულით, ჩემი გულის მოსაკლავად, მხოლოდ მისთვის ჰქონდა შემონახული იმედის მიმცემი გადმოხედვა და დაპირებით აღსავსე მომხიბლავი ღიმილი. მაგრამ, როცა საქმე დაპირების ასრულებაზე მიდგებოდა, ტურფა ჩემს მეგობარს პირში შესცივინებდა და დარცხვენილი დატოვებდა. რა თქმა უნდა, მეც ვიცინოდი. ბოღმამორეული პინიონი

ბრაზით მომვარდებოდა. ასე ეგონა, ლამაზმანს ვპარავდი. და აი, ერთ დღეს პირდაპირ მთხოვა, გუდანაბადი აიკარ და ადგილი დამიცალეო. ძმობილო, მეც ეს მინდოდა შენთვის მეთხოვა-მეთქი, მშვიდად ვუპასუხე.

- მაშ ერთმანეთს კისერი უნდა დავუზილოთ, - მომიგო მან.

- მეც ასე მგონია, მაგრამ, მართალი გითხრა, მეტად მეძნელება.

- ჩემზე ნაკლებად, უთუოდ. ბრონიონ, გეთაყვა, გამეცალე. გაყრაა ჩვენი წამალი. ერთ საქათმეს რად უნდა ორი მამალი.

- შენს პირს შაქარი, - ვუთხარი მე, - მაშ, გამეცალე აქედან, მზად ვარ გაგილო კარი, რადგან ჩემია ვარია.

- როგორ თუ შენი! - იყვირა მან, - შე დოყლაპია, რეგვენო გაგრია, მაწვნისყლაპია, ტყუი, ჩემია, ჩემს მეტი იმას ვერავინ იგემებს. ვუპასუხე:

- საბრალო ძმაო, ერთი შენს სიფათს დახედე! ოვერნელო ფხალიყლაპიავ, ეს კერძი ჩემია, შენ სხვაგან ეძებე! ვერც ეს ტკბილი ბურგუნდული ნამცხვარი მოგართვი. საშენო აქ არაფერია, წადი და ფხალი მოკრიფე.

მუქარით დავიწყეთ და მუშტიკრივზე გადავედით. მეტად ვწუხდი, რადგან ერთმანეთი გვიყვარდა.

- მისმინე, ბრონიონ, - მითხრა მან, - დამითმე ქალი, ხომ ხედავ, მე ვუნდივარ.

- აპა, პა, პა, პა, შენ კი არა, მე ვუყვარვარ.

- მაშ, თვითონ ვკითხოთ. ვისაც აირჩევს, დარჩება, მეორე კი წავა აქედან.

- ყაბულსა ვარ, დაჰკარ ხელი. მან აირჩიოს!

კი, მაგრამ, მიბრძანდით და სთხოვეთ ქალს, რომ ამოირჩიოს! მას უსაზღვროდ სიამოვნებს მოლოდინის გახანგრძლივება, შეუძლია ოცნებაში ერთიჯ ჰყავდეს და მეორეჯ, მერე კი ორივე მშრალზე დატოვოს, შამფურზე ააგოს და დადაგოს თავისი მოტრფიალენი. შეუძლებელია მისი დაჭერა. არჩევანი რომ მოვთხოვეთ კანკალით, დედოფალამ გვიპასუხა კისკისით და ხარხარით. სახელოსნოში დავბრუნდით. ქურთუკები გავიხადეთ.

- სხვა გზა არ არის, ერთი ჩვენგანი უნდა ჩაძაღლდეს.

ის იყო ერთმანეთს უნდა ვცემოდით, რომ პინიონმა მითხრა:

- მაკოცე.

ორჯერ ჩავეკარით ერთმანეთს.

- აბა, ახლა კი დავიწყეთ.

და დაიწყო ფერხული. ერთმანეთს ჯიგრიანად ვეცით. პინიონი ისე მირტყამდა, რომ, მეგონა, თავის ქალა თვალებზე ჩამომეფხატა. მეც მუხლებით ვუბეგვავდი მუცელს. შეუბრალებელნი არიან მეგობრები, თუკი ერთმანეთს გადაემტერნენ. წამიც და ორივე სისხლში ვცურავდით. ძველ ბურგუნდულ ღვინოსავით მოჩუხჩუხებდა წითელი ნაკადულები ჩვენი ცხვირებიდან. ვერ გეტყვით, რით დასრულდებოდა ყოველივე ეს, ან ვინ ვის მოუგრებდა კისერს, რომ, ჩვენდა საბედნიეროდ, აღელვებულ მეზობლებსა და უსტა მედარ ლანიოს, რომელიც სწორედ ამ დროს დაბრუნდა სახლში, არ გავეზავებინეთ. ადვილი საქმე როდი იყო, ნაგაზებივით ვულრენდით ერთმანეთს. ერთი-ორჯერ სახრეც გადმოგვიჭირეს, ერთმანეთისთვის ხელი რომ შეგვეშვა. უსტა მედარი ძალზე გაბრაზდა, შოლტი გადმოგვიჭირა, გაგვწკეპლა, სილაც არ დაგვაკლო და მერე ლაზათიანად შეგვახურა. ბურგუნდელი ცემა-ტყეპის შემდეგ მოდის ჭკუაზე. ნაცემ-ნაგვემი ფილოსოფი ხდები, უფრო ადვილად გესმის გონიერი სიტყვა.

ერთმანეთს რომ ვუყურებდით, სირცხვილი გვწვავდა; სწორედ ამ დროს შემოდგრა მესამე ბაცაცა.

ეს გასიებული მეწისქვილე, გაპარსული, წითური, მრგვალი ღორისთავი ჟანჟიფლარი

გახლდათ, პატარა ჩაცვნილი თვალები და დაბერილი ლოყები ჰქონდა, ასე გეგონებოდათ, ბუკს უკრავსო.

- რა ყვინჩილებივით დარევიხართ ერთმანეთს! - ხარხარით თქვა მან. - ბევრს კი მოიგებთ, როცა მაგ ვარიისათვის ერთმანეთს დააგლეჯთ ბუმბულსა და ბიბილოს! დოყლაპიებო! ნუთუ ვერ ხვდებით, რა ნეტარებით იფხორება, როდესაც თქვენ იბღვირებით და ერთმანეთსა ჭამთ. რა თქმა უნდა, ყოველ დედალს უხარია კალთაზე გამოიბას შეყვარებული ხროვა, რომელიც მის ტყავს შებლავის... გინდათ, გონიერი რჩევა მოგცეთ? მუქთად ვიძლევი. შერიგდით. ქალს ქედმაღლურად გასცილდით, ხომ ხედავთ, დაგცინით. ზურგი აქციეთ, ორივენი წადით. დაღონდება, მოენატრებით, თავის გრძნობებში გაერკვევა და მაშინ ვნახოთ, რომელს აგირჩევთ. აბა, მოუსვით, ჩქარა! ნუ აყოვნებთ! უცბად გადავჭრათ, მხნედ! ხალხნო კეთილნო, დამიჯერეთ! და სანამ თქვენ საფრანგეთის შარაგზებზე გაცვეთდეთ თქვენს მტვრიან წაღებს, მე აქ დავრჩები, რომ გემსახუროთ. მზეთუნახავს მე ვუთვალთვალე, გაცნობებთ, ვით იწუწუნებს და როდესაც ერთს აირჩევს, მეორეს კი დაიწუნებს, გამარჯვებულს შევატყობინებ. დამარცხებული წავიდეს და სახრჩობელა ეძებოს... მოდით, ამით გავათავოთ, წავიდეთ და დავლიოთ! გადაკრავ, დალევ, დაახრჩობ ხსოვნას, წყურვილსა და სიყვარულს.

დარდი ისე კარგად ჩავახრჩვეთ (ქვევრებივით დავლიეთ), რომ იმავე საღამოს, სამიკიტნოდან გამოსვლისთანავე, ავიკარით გუდა-ნაბადი, ხელში კომბალი ავიღეთ და კეთილი ჟიფლარის მადლიერი ორი სულელი უმთვარო ღამით თავმომწონედ გზას გავუდექით. ჟიფლარი კი სიამოვნებისგან იბერებოდა, ღორივით გასიებული სახე გაბადროდა და მსუქან ქუთუთოებქვეშ პატარა თვალები უციმციმებდა.

მეორე დღით უკვე ისე აღარ მოგვწონდა თავი, მაგრამ ამაში არ ვტყდებოდით, იბტიბარსაც არ ვიტყვით; ვფიქრობდით, თავს ვიმტვრევდით, არ გვესმოდა ეს სამხედრო მანევრი: ციხე-სიმაგრე უნდა აგველო და ჩვენ კი თავაწყვეტილი გავრბოდით. რაც უფრო მაღლა ადიოდა მზე ცის კამარაზე, მით უფრო ვგრძნობდით ჩვენს სისულელეს. საღამო ხანს ერთმანეთს უკვე თვალთვალი დავუწყეთ. მართალია, გარეგნულად არაფერს ვიმჩნევდით და უდარდელად ვსაუბრობდით დარსა და ავდარზე, მაგრამ გულში ვფიქრობდით:

„მეგობარო, რა კარგად ჭიკჭიკებ! ვხედავ, გაპარვა გინდა, მაგრამ ვერ მოგართვი, თვალს ვერ ამიხვევ, თავზე მეტად მიყვარხარ, ძმობილო, მარტო როგორ დაგტოვო. თუ სადმე წაბრძანდები (ვიცი, ვიცი, გაიძვერავ), მეც ფეხდაფეხ მოგყვები“.

რა ხერხს არ მივმართეთ, ერთმანეთს რომ გავპარვოდით (უკვე საშარდავადაც ერთად დავდიოდით), ღამით ვხვრინავდით, თავს ვამძინარებდით, მაგრამ ჩალაზე დაყრილებს რწყილები და სიყვარული გვჭამდა; ბოლოს, პინიონმა ვერ მოითმინა, წამოხტა და იყვირა:

- ჯანაბა და დოზანა, ვიწვი, დავიდაგე, მეტი არ შემიძლია! ვბრუნდები.

- დავბრუნდეთ. - ვუთხარი მე.

გზას მთელი დღე მოვუნდით. მზე ჩადიოდა და დაღამებამდე მარშეს ტყეს შევაფარეთ თავი. არ გვინდოდა, ჩვენი დაბრუნება გაეგოთ. მასხრად აგვიგდებდნენ. თანაც გვსურდა მოულოდნელად წავდგომოდით მოწყენილ, თვალცრემლიან, მიტოვებულ, თავის თავის მოსაყვედურე დედოფალას:

„ვაი, ვაი, საყვარელო, რად წახვედი, რად დამტოვე?“

ეჭვი არ გვეპარებოდა, რომ თითებს იკვნეტდა და იმდულრებოდა, მაგრამ ვინ იყო საყვარელი? ორივენი ვამბობდით:

- მე!

და აი, მის ბაღს ჩუმად მივუახლოვდით (გული უცნაურად გვეკუმშებოდა) და მთვარის შუქით განათებული ღია ფანჯრის ქვეშ, ვაშლის ტოტზე დავინახეთ... იცით რა? ვაშლი? არა... მეწისქვილის გაფქვილული ქუდი!... გამბოთ დანარჩენიც? ძალიან გაიხარებთ, მეგობრებო. ცულლუტებო, კარგად ვხედავ, სახე გინათდებათ. კაცს ისე არაფერი ახარებს, როგორც მეზობლის უბედურება. რქოსნებს მუდამ უხარიათ სათვისტომოს გამრავლება...

კირიასი გაქანდა, ირემივით გადახტა (ირმის რქები ხომ ჰქონდა), ნაყოფდაფქვილულ ვაშლის ხესთან მიიჭრა, კედელზე აცოცდა და ოთახში შეიჭრა. გაისმა ყვირილი და წკავწკავი, ხბოს ბლავილი, გინება...

ჯანაბა და დოზანა, არამზადავ, ღვთის რისხვა! მიშველეთ, მკლავენ! რქოსანო, წუპაკო, წუწკო, კახპა, ჩათლახო, ორპირო, ბაყაყო, მუტრუკო, ყურებს დაგაჭრი, შიგანს დაგაყრევინებ, აგიჭრელებ დუნდულებს, ჰა, მიირთვი, ოყნის თავო!...

ატყდა ცემა-ტყეპა, ტყაპატყუპი... ტყლაშ! ტყლუმ! თხლაშ! თხლუმ! ჭურჭელი დაიმსხვრა. მიწაზე გორაობენ, ისმის ქალის წივილი, უნამუსოთა ბღავილი... ამ ჯოჯოხეთურ მუსიკაზე (შენ დაუკარ!), რა გასაკვირია, მთელი უბანი ფეხზე დადგა.

მეც არ დავაყოვნე, ისიც კმაროდა, რაც ვიხილე, და საიდანაც მოვედი, იქით გავემურე, ცალი თვალთ ვიცინოდი, მეორეთი კი ვტიროდი, ყურებჩამოყრილი, ცხვირაწეული მივდიოდი და ჩემს თავს ვეუბნებოდი:

- ხომ ხედავ, ჩემო კოლა, კარგად გადარჩი, მე და ჩემმა ღმერთმა!

გულის სიღრმეში კი წუხდა კოლა, რომ არ გაება ამ მახეში. ბაქიობდა, ხუმრობდა, აჯავრებდა ხან ერთს, ხან მეორეს, დასცინოდა მეწისქვილეს, მზეთუნახავს და ვირს. სული კი წუხდა, გოდებდა და ტიროდა.

- იფ, რა კარგია! გული მიწუხს! ვაიმე! მოვკვდები სიცილისაგან... არა, ტირილისაგან. ცოტა კიდევ და თვალთმაქცი ამკიდებდა ქორწინების კურტანს! ნეტავ რად არ ამკიდა! ან რქები რატომ არ დამადგა! ის ხომ მეყოლებოდა. განა ცუდი საქმეა, გყავდეს შეყვარებული კურტნად აკიდებული!.. დალილა! დალილა, ტრადერიდერა.

ორი კვირა ორ ცეცხლშუა ვიყავი: არ ვიცოდი, მეტირა თუ მეცინა. ჩემს დაღრანჯულ სიფათზე მეწერა მთელი ანტიკური სიბრძნე. ხან მტირალა ჰერაკლიტე ვიყავი, ხან კი ხითხითა დემოკრიტე^[45]. ხალხი პირში დამცინოდა. ზოგჯერ, ჩემს გულისვარდზე რომ ვფიქრობდი, მზად ვიყავი თავი მომეკლა, მაგრამ ასეთი სურვილი ხანმოკლე იყო. საბედნიეროდ... სიყვარული საამურია, მაგრამ ღმერთმანი, ტრფობისათვის არ ღირს თავის მოკვლა. ეს ამადისებს და გალაორებს^[46] შეჰფერით! ჩვენ კი, ბურგუნდელები, რომანების გმირები როდი ვართ. ჩვენ ვცოცხლობთ, ვცხოვრობთ. როდესაც გვაჩენდნენ, არავის უკითხავს, გინდათ სიცოცხლე თუ არაო; მაგრამ რაკი გავჩნდით და მოვევლინეთ ამ ქვეყანას, დასწყევლოს ეშმაკმა, აქვე ვრჩებით, არსად გვეჩქარება, ქვეყანას ვჭირდებით... შეიძლება, ჩვენ გვჭირდება. კარგია თუ ცუდი, ეს ქვეყანა, ჩვენი ნებით არ დავტოვებთ, ძალით უნდა გაგვაბრძანონ აქედან. ქვევრს თუ თავი მოჰხადე,

უნდა დასცალო კიდევ ბოლომდე. ღვინო თუ დაილია, ახალი ჩავასხათ ჩვენი მადლიანი ფერდობებიდან. ბურგუნდელ კაცს სიკვდილისათვის სად სცალია. ტყუილად ნუ ტრაბახობთ, ჩვენც ვიტანჯებით და ამ ტანჯვა-ვაებას თქვენზე

-

ნაკლებ როდი ვართმევთ თავს. ოთხი თუ ხუთი თვე ძალღვივით ვეტანჯე, მაგრამ დრო ყველაზე მკურნალია, ცხოვრების მდინარეზე გადავყავართ და ჩვენს მწუხარებას მეორე ნაპირზე ტოვებს. ახლა ჩემს თავს ვეუბნები: ვითომც მყოლიამეთქი ჩემი დედოფალა...

ეჰ! დედოფალა, დედოფალა!.. სადედოფლო ქალი იყავ და ის გაბერილი ძეხვი ჟიფლარი, ფქვილის ტომარა, გოგრის სიფათი კი დაგეპატრონა. და უკვე ოცდახუთი წელია, რაც გეაღერსება და გეაზიზებს!.. უთუოდ გაძღა კიდეც, ასე მითხრეს, ქორწინების მეორე დღესვე მადა დაეკარგაო. ღორმუცელა მსუნაგებისთვის, მეგობარო ჩემო, გადაყლაპულ ლუკმას ეკარგება გემო. თუ ის ალიაქოთი არა, რომლის გამოც ლოგინში, არა ბოდიში, ბუდეში წაასწრეს გუგულს (ეხ! ეგ ღრიალა პინიონი), მუქთახორა ჯამილოკია თავის სქელ თითს არ გაყოფდა ვიწრო ნიშნობის ბეჭედში... ოჰ, ჰიმენ, ჰიმენე! თქმა არ უნდა, კარგად გაება! მაგრამ დედოფალას უფრო მაგრად მოხვდა. უკმაყოფილო მეწისქვილე ჯავრს იყრის მასზე. მაშ, გავიცინოთ, ბრონიონ-ჯან, (სასაცილო ბევრია) ვიცინოთ ჟიფლარზე, ლამაზზე და საკუთარ თავზე...

* * *

და აი, სიცილში რომ ვიყავ, ოც ნაბიჯზე, ხეივნის მოსახვევთან (მამა ზეციერო! ნუთუ მთელი ორი საათი ვყბედობ), წითელსახურავიანი, მწვანედაარაბებიანი სახლი შევნიშნე; გველივით დაკლაკნილი ვაზი თავისი მორცხვი ფოთლებით მოსავდა მის თეთრ მუცელს. ღია კარის წინ, კაკლის ჩრდილში, ქვის გეჯიდან, სადაც ანკარა წყალი მოჩუხჩუხებდა, თავდახრილი ქალი წყალს იღებდა. დავინახე და მყისვე ვიცანი (თუმცა წლების მანძილზე არ მენახა), მუხლები მომეკვეთა...

ცოტა დამაკლდა, არ გავიქეცი, მაგრამ თვალი შემასწრო, დამაცქერდა და აი, მივხვდი, რომ მანაც მიცნო... არა, არაფერი დაიტყო, მეტად ამაყი იყო; მხოლოდ თასლი დაუცურდა გეჯაში და წყნარად მითხრა:

- დახე, ვაჟბატონი, რომელსაც ბევრი თავისუფალი დრო აქვს... რა გეჩქარებოდა?
- როგორ, მიცდიდი? - ვკითხე მე.
- მეტი საქმე არა მქონდა, შენზე ფიქრში ჩამოვდნი!
- ჩემსავით ყოფილხარ, - ვუთხარი, - მაგრამ მაინც მახარებს შენი ნახვა.
- არც შენ მიშლი ხელს.

პირისპირ ვიდექით, ის მკლავებდასველებული, მე - პერანგის ამარა. ორივე ვტოკავდით, ვუმზერდით ერთმანეთს და ძალა არ შეგვწევდა ერთმანეთი დაგვენახა. წყალსატევში სათლი მიცურავდა.

- დრო ხომ გაქვს? შემოდი რაღა, - მითხრა ქალმა.

- მხოლოდ ორი წუთით, ცოტა მეჩქარება.

- არ გეტყობა. რამ მოგიყვანა?

მე? არაფერმა, - ვუთხარი უტიფრად, - ისე, ვსეირნობდი.

- მაშ, მდიდარი ყოფილხარ.

- ფანტაზია მაქვს მდიდარი, ქისა კი - არა. - არ გამოცვლილხარ, ისევ ის გიჟლარა ხარ. ვუპასუხე:

- ვის უნახავს გიჟად დაბადებული, ერთ დღეს განკურნებული.

ეზოში შევედით; ჭიშკარი მოიხურა. მარტონი ვიყავით. გარს მოკრიახე ქათმები გვეხვია. ფერმის ხალხი მინდვრად იყო გასული. მღელვარება რომ დაემდია და თანაც ჩვეულებისათვის არ ეღალატა, საჭიროდ მიიჩნია დაეხურა თუ გაეღო (ზუსტად აღარ მახსოვს) ფარდულის კარი; გზად მედორს გაუწყრა. მე არ მინდოდა ჩემი დარცხვენა შეემჩნია. ლაპარაკი გავუბი სახლზე, ქათმებზე, იხვეებზე, მტრედებზე, ძაღლზე, ღორზე, კატაზე და მამალზე. რომ მივეშვი, ნოეს კიდობანივით ყველა ცხოველს ჩამოვუთვლიდი! მაგრამ მოულოდნელად მითხრა: - ბრონიონ!

სუნთქვა შემეკრა. ისევ დამიძახა:

- ბრონიონ! უსიტყვოდ შევცქეროდით ერთმანეთს.

- მაკოცე, - მითხრა ქალმა.

თავი არ გავიპატიჟე. როდესაც ხნიერი ხარ, კოცნა თუ საამო არ არის, ვნებაც არავისთვის მოაქვს (ჩვენს შორის დარჩეს და, კოცნა ყოველთვის საამოა) და როდესაც ჩემს ბებერ და ხორკლიან ლოყებზე მისი დაჭმუჭნილი ლოყები ვიგრძენი, ტირილი მომერია. მაგრამ არ მიტირია, ტუტუცი როდი ვარ. იჩხვლიტებიო, მითხრა.

- გეფიცები, ამ დილით რომ ვინმეს ეთქვა, მაკოცინებდი, გავიპარსავდი. ამ ოცდახუთი წლის წინ უფრო რბილი წვერი მქონდა, მაშინ მე მსურდა და შენ კი არა, ჩემო გოგონავ, წვერით გავხახუნებოდი შენს ფუნჩულა ლოყებს.

- განა დღემდე ფიქრობ ამაზე? - მკითხა მან.

-

- მე? არა, არასოდეს.

სიცილით თვალი თვალში გავუყარეთ ერთმანეთს და ველოდით, პირველი ვინ დახრიდა თავს.

-

ჯორის თავო, როგორ მგავდი - ჩემსავით ამაყი და ჯიუტი იყავი! ჭაღარა ვირიკელავ, დაბერება არ გინდა. ერთი მაინც უდავოა, სულ არ დამშვენებულხარ, სახე დაგღარვია, თვალს ნაოჭი გარტყია, ცხვირი გაგბრტყელეზია; შენს დღეში ლამაზი არ ყოფილხარ, დასაკარგავიც არაფერი გქონია და არც დაგიკარგავს. ერთი ღერი თმაც არ ჩამოგვარდნია, ეგოისტო! მხოლოდ ჭაღარა შეგპარვია. სულელ კაცს რა გაათეთრებს-მეთქი, ვუპასუხე.

- არამზადები ხართ მამაკაცები, თავს არაფერზე იწუხებთ და დროსაც მხიარულად ატარებთ. ჩვენ კი, ვბერდებით, ვბერდებით ჩვენსა და თქვენს მაგივრად. ერთი ბეხრეკს

მომხედე. ვაი! ვაი! ნეტავ, სად არის ნაზი, მოქნილი სხეული, სამზერად საამო და საალერსოდ კიდევ უფრო ტკბილი? სად არის ის ყელი, ფეხი, კოკრები, წელი და ხორცი, ქორფა ხილივით მკვრივი და გემრიელი. ვაი, სად დაგვარგე? სად დავილუპე? ბაზარში რომ გენახე, მიცნობდი, განა?

- თვალდახუჭული გიცნობდი.

- თვალდახუჭული კი, მაგრამ თვალახელილი? ერთი შეხედე ჩემს ჩაცვნილ ლოყებს, უკბილო პირს, დანის პირივით წაწვეტებულ ცხვირს, დაწითლებულ თვალებსა და დამქნარ მკერდს, თონთლო ტიკს, ამ დამახინჯებული მუცელს... ვუთხარი (კარგად ვხედავდი ყველაფერს, რასაც ამბობდა):

- პატარა აზმანი ყოველთვის ჩანს ლამაზმანი.

- როგორ, ვერაფერს ხედავ? რამ დაგაბრმავა?

- კარგი თვალები მაქვს, დედოფალავ.

- ვაი, სად გაქრა შენი დედოფალა, შენი დედოფალა? ვუპასუხე:

- „აქეთ გამოიარა ლამაზმა სინდიოფალამ“. მემალეზა, გამირბის, გადაიმალა. მე მაინც ვხედავ, ვხედავ მის მოხდენილ ცხვირს და ეშმაკურ თვალებს, რომ მზვერავენ და სოროში მეპატიჟებიან.

- სოროში ვეღარ შეეტევი, ბებერო მეღავ, ღიპი როგორ გაგიშვია! ჩანს, სატრფოს დარდმა არ დაგამქლევა.

- ბევრს მოვიგებდი. მწუხარებასაც ხომ უნდა დაპურება?

- მაშ, შემოდი და ერთად დავაპუროთ ყმაწვილი.

-

შევედით, მაგიდას მივუსხედით, აღარც კი მახსოვს, რა ვჭამე, რა დავლიე. სული გართული იყო, მაგრამ ყბები და ყრონტი ჩინებულად მუშაობდა. დედოფალას იდაყვები დაეყრდნო მაგიდაზე და მიყურებდა, მერე დაცინვით მკითხა:

ახლა ხომ ნაკლებად ხარ შეწუხებული?

- როგორც სიმღერაშია, - ვუპასუხე მე, - „სხეული დამშეული, სული შეწუხებული, სხეული დაპურებული, სულიც დამშვიდებული“.

დუმდა დედოფალას დიდი, თხელი და დამცინავი პირი. მე კი ვბაქიობდი და არც მახსოვს, რა სისულელეებს ვროშავდი, ერთმანეთს ვუყურებდით და წარსულზე ვფიქრობდით. უეცრად:

- ბრონიონ! - მითხრა მან, - იცი? არასოდეს მითქვამს, ახლა კი, როდესაც აზრი აღარა აქვს, გეტყვი. მე შენ მიყვარდი.

ვუპასუხე:

- მე ეს ვიცოდი.

- იცოდი, სალახანავ! მაშ, რატომ არაფერი მითხარი?

- შენი უკუღმართი ხასიათის გამო. საკმარისი იყო გამემხილა, რომ იმ წამსვე უარს მეტყოდი.

- მერედა, რა გენაღვლებოდა, თუკი ფიქრით შენ გეტრფოდი. რას კოცნიან, ბაგეებს თუ მათ ნათქვამებს?

- კი, მაგრამ შენი პირი მარტო თქმით როდი დაკმაყოფილდა? მე გავიგე ეს იმ ღამეს, როცა შემოვალე კარი და თონეში მეწისქვილეს წავუსწარი.

- შენი ბრალია, თონე მისთვის როდი თბებოდა. მაგრამ ბრალი მეც მიმიძღვის და კარგადაც დავისაჯე. შენ ყველაფერი გცოდნია, კოლა, მაგრამ ის არ იცი, რომ შენი წასვლით განაწყენებულმა მივეცი თანხმობა მეწისქვილეს. რომ იცოდე, შენზე როგორ ვბრაზობდი! ვბრაზობდი იმ საღამოდან (გახსოვს), როდესაც არად ჩამაგდე.

- მე?

- დიახ, შენ, შე სათოკე შენა, ერთ საღამოს ბაღში რომ მოხველ ჩემს მოსაწყვეტად და იქ მიპოვე ჩაძინებული... გაიქეცი და ხეზე დამტოვე დაკიდებული. დავიწყე ყვირილი, თავის მართლება. მითხრა:

-

- კარგად მიგიხვდი. ასე ნუ ცდილობ, თავს ნუ იწუხებ! სულელო! დარწმუნებული ვარ, რომ შეიძლებოდა წარსულის მობრუნება... ვთქვი:

- იმასვე ვიზამდი.

ბრიყვო! სწორედ ამისათვის მიყვარდი და რომ დამესაჯე, გტანჯავდი, ამით ვერთობოდი. მაგრამ არ მეგონა, თუ იმდენად ჩერჩეტი იქნებოდი, რომ გაექცეოდი ჩემს ანკესს (რა ლაჩრები ხართ მამაკაცები), იმის ნაცვლად, რომ გადაგეყლაპა.

- დიდი მადლობა! ლიფსიტას უყვარს ჭიაყელა, მაგრამ საკუთარ კუჭმაჭსაც უფრთხილდება.

გაიღიმა, მაგრამ ნირი არ შეუცვლია:

- როცა გავიგე, რომ ჩხუბობდი იმ მეორესთან, მეორე ვირთან (მისი სახელი არ მაგონდება), მდინარეზე თეთრეულს ვრეცხავდი. მითხრეს, რომ გკლავდა. ჩემს ქობინს მყისვე შევეშვი, წყალსაც წაუღიხარ-მეთქი. სარეცხი ფეხით გავქელე, მიყვარ-მოყვარე ჭორიკანა დედაკაცები, ფეხშიშველა გამოვიქეცი, სუნთქვა მეკვროდა, მინდოდა მეყვირა: „ბრონიონ! ხომ არ გაგიჟდი? ნუთუ ვერ ხედავ, როგორ მიყვარხარ? ბევრ რამეს მოიგებ, როდესაც ეგ მგელი სხეულის ერთ-ერთ საუკეთესო ნაჭერს მოგაგლეჯს. არ მინდა დასახიჩრებული, ხეიბარი ქმარი, სალსალამათი მინდა მყავდეს!..“ ეჰ! დელი-დელა, დელი-დელა, და სანამ ამ ვაიუშველებელში ვიყავი და ვწუწუნებდი, ეს ჩიტირეკია ქარაფშუტა მგელთან ერთად სამიკიტნოში იყლაპებოდა, უკვე დავიწყებოდა, რისთვის ჩხუბობდა და იმ მგელთან ერთად არ გაიქცა? (ლაჩარი! ლაჩარი!) გაექცა და მერე ვის? პატარა აზმანს!.. ბრონიონ, რომ იცოდე, როგორ შემძულდი!.. შეიძლება, დღეს, როდესაც გხედავ, როდესაც კვლავ ერთადა ვართ, ეს სასაცილოდ მეჩვენება; მაგრამ მაშინ, მეგობარო, ნეტარებით გაგატყავებდი, ცოცხლად შეგწვავდი, მაგრამ შენი დასჯა რომ არ შემეძლო... და რადგანაც მიყვარდი, თავი

დავისაჯე. გადამეყარა მეწისქვილე, ბრაზისგან მასში გაგცვალე, ეს ვირი რომ არა, სხვა სახედარს ავიკიდებდი. ჩემთვის სულ ერთი იყო, გუგული იქნებოდა თუ ბულბული. აჰ! ჯავრს როგორ ვიყრიდი. მხოლოდ შენზე ვფიქრობდი, როდესაც ის...

- მესმის!

- და როდესაც ჩემს მაგიერ ჯავრს ის იყრიდა, ვფიქრობდი: ერთი ახლა დაბრუნდეს-მეთქი... მაგრამ ვაი, რომ უფრო ადრე დაბრუნდი, ვიდრე მე

-

მსურდა... დანარჩენი შენ თვითონაც იცი, სამუდამოდ ამ ბრიყვს მივეჯაჭვე...
ვირი (არ ვიცი, ის თუ მე?) წისქვილში დარჩა.

გაჩუმდა.

აქ კარგად მაინც თუ ხარ-მეთქი, ვკითხე. მხრები

აიჩეჩა და მითხრა:

- მასავით კარგად.

- დასწყევლოს ეშმაკმა, - ვუთხარი მე, - ეს სახლი სამოთხე უნდა იყოს.

მართალს ბრძანებო, სიცილით მითხრა.

სხვა რამეზე ჩამოვადეთ საუბარი. მინდვრებზე, ჯალაბზე, ცხოველებზე და ბავშვებზე, მაგრამ რამდენსაც არ ვცდილობდით, მაინც სინანულით წარსულს ვუბრუნდებოდით. ვიფიქრე, გაუხარდება ჩემიანების, ჩემი ოჯახის, ჩემი ცხოვრების გაგება-მეთქი; მაგრამ დავრწმუნდი, (ოჰ! დედაკაცურო ცნობისმოყვარეობავ!), რომ ჩემზე უკეთ იცოდა ყველაფერი და გავაბით მუსაიფი ნემსიდან ძაფზე, ღობეზე, ყორეზე, ამაზე, იმაზე, მთაზე და ბარზე, ლაყობით ვერთობოდით, არ ვიცოდით საით მივემართებოდით. ორივე ვობუნჯობდით. ერთმანეთს ოხუნჯობაში ვეჯიბრებოდით. წამოვიდა მოსწრებულ სიტყვათა თქეში, სუნთქვა შეგვეკრა, უმაღვე ვხვდებოდით გადაკრულ ნათქვამს, ბაგეს მოსწყდებოდა თუ არა, არ ვაკარებდით მიწას, ვიჭერდით იმ წამს. სიცილისაგან ცრემლი მდიოდა. უეცრად სამრეკლოზე ექვსმა საათმა ჩამოჰკრა.

- მამა ზეციერო, უნდა წავიდე!

- რა გეჩქარება, მოესწრები.

- შენი ქმარი დაბრუნდება. მისი ნახვა კი არაფრად მეპიტნავება.

- ერთი მე მკითხე, - მითხრა მან.

ფანჯრიდან ჩანდა ველი, რომელსაც საღამოსათვის მორთვა-მოკაზმვა დაეწყო. ჩამავალი მზის სხივები ოქროს მტვრად ეფინებოდა ბალახების მოკანკალე წვერებს. კრიალა ნაკადული მიხტოდა. ერთი ძროხა ტირიფის ტოტს ლოკავდა. ორ უძრავად მდგარ ცხენს - ერთს შავსა და შუბლზე თეთრვარსკვლავიანს და მეორე ჟღალს - ბალახობის შემდეგ ერთმანეთის გავაზე დაედოთ თავი და საღამოს მყუდროებაში ოცნებას მისცემოდნენ. გრილ სახლში მზის, იასამნის, თბილი ბალახისა და ოქროსფერი ფუნის სუნი შემოდოდა, ოთახის უკუნში, სადაც ონდავ ობის სუნი ტრიალებდა, თიხის ფიალიდან, ხელში რომ მეკავა, ბურგუნდული შავი მოცხარის ნაყენის სურნელება იფრქვეოდა.

- რა ნეტარებაა აჟ!

- და ასე იქნება მთელი სიცოცხლე.

ხელი ხელში ჩამავლო.

ვუთხარი (მწყინდა, რომ მის სანახავად მოსულს გული ვატკინე):

- ეჰ! იცი რა, ჩემო დედოფალავ, საბოლოო ანგარიშში შეიძლება ასეც სჯობდეს, სჯობდეს, ისე, როგორც არის! შენ არაფერი დაგიკარგავს. ერთ დღეს კიდევ რა უშავს, მაგრამ მთელ სიცოცხლეს! მიცნობ, გიცნობ, მალე მოგბეზრდებოდი. შენ კიდევ არ იცი, რა ცუდი კაცი ვარ, არამზადა, უქნარა და ლაზღანდარა, ქარაფშუტა, ჯიუტი, ღორმუცელა, მზაკვარი, მოჩხუბარი, ფუჭი მეოცნებე,

ბრაზიანი, უცნაური და ქოსატყუილა. ჩემო გოგონა, უბედურზე უბედური იქნებოდი და ჯავრს იყრიდი. ამას რომ გავიფიქრებ, თმა ყალყზე მიდგება. იკურთხოს მადლი ყოვლის მცოდნე უფლისა, რომ ასე მოაწყო ჩვენი ცხოვრება.

სერიოზული და მზაკვრული თვალებით მომჩერებოდა. მისმენდა, მერე ცხვირი ასწია და მითხრა:

- მართალს ამბობ, საყვარელო. ვიცი, დიდი არამზადა ხარ (რასაკვირველია, ამას არ ფიქრობდა), ისიც ვიცი, რომ მცემდი; მე კი გიღალატებდი, მაგრამ რა გაეწყობა? უნდა მოხდეს, რაც მოსახდენია, უნდა იყოს ნაცემიც და რქიანიც (ბედის წიგნში ასე დაუწერიათ), განა უკეთესი არ იქნება, ყოველივე ეს ერთმანეთისგან გვრგებოდა?

- რა თქმა უნდა; - ვუთხარი მე, - რაღა თქმა უნდა.

- მეთანხმები და, თითქოს, არც გჯერა.

- როგორ არა, როგორ არა, მაგრამ სჯობს ასეთ ორმაგ ბედნიერებას კაცმა თავი აარიდო. წამოვდექი და ასე დავასკვნენი:

- ნუ ინანებ, საყვარელო დედოფალავ! ასე თუ ისე, ბოლო ერთი იქნებოდა. გვიყვარს ერთმანეთი თუ არა, ამჟამად, როდესაც ცხოვრების გზა უკვე განვლიეთ, ყველაფერი ეს წარსულს ჩაბარდა, თითქოს არც კი ყოფილა. მითხრა:

- მატყუარა.

(მართალს ამბობდა).

* * *

ვაკოცე და წამოვედი. ზღურბლზე, კარის წირთხლს მიყრდნობილმა თვალებით გამომაცილა. ჩვენს წინ დიდი კაკლის ჩრდილი გაწოლილიყო. მხოლოდ მაშინ მოვბრუნდი, როცა გზაზე მოვუხვიე და დავრწმუნდი, ვერაფერს დავინახავდი. შევდექ, სული რომ მომეთქვა. ჰაერი ერთმანეთზე გადაწნული გლიცინიის ტოტების სურნელებით იყო გაჟღენთილი. შორს მინდვრებში თეთრი ხარები ბლაოდნენ.

გზა განვაგრძე, დიდი შარა განზე დავტოვე, მოკლედ მოვჭერი, ვენახები გადავსერე, ფერდობი გადავიარე და ტყეში შევედი. განა იმიტომ, რომ შინ მალე მივსულიყავი? არა, ნახევარი საათის შემდეგ ტყისპირა დიდი მუხის გაფოთლილი ტოტების ქვეშ პირდაღებული უძრავად ვიდექი. არ ვიცი, რას ვაკეთებდი, ვფიქრობდი, ვფიქრობდი. წითელი ცა ქრებოდა. ვუყურებდი, როგორ კვდებოდა მისი ანარეკლი ბურგუნდული

ვაზის კრიალა, პრიალა, ღვინისფერ, პატარა და ქორფა ფოთლებზე. სტვენდა ბულბული... გალობით მწყალობდა, ჩემი მეხსიერების შორეთში, ჩემს დამწუხრებულ გულში კი მეორე ბულბული გალობდა; ერთ ასეთ საღამოს სატრფოსთან ერთად ვაზით დაბურულ ფერდობზე ავდიოდი, მაშინ ჯეელი ვიყავი, მხიარული, ხითხითა; ვხუმრობდით და ვლაზღანდარობდით; უეცრად ჰაერში რაღაცამ ჩაიქროლა, ზუსტად არ ვიცი რა იყო, მწუხრის ზარების გუგუნი, დედამიწის საღამოს სუნთქვა, რომელიც იზმორება და მეუბნება, ჩემთან მოდიო, თუ მთვარეს მომწყდარი ნაზი კაემანი... ორივენი გავჩუმდით, სმენაგადარაჯებულებმა ერთმანეთს ხელი ხელს ჩავავლეთ. ერთმანეთისათვის არც კი შეგვიხედავს, ადგილზე გავქვავდით. მაშინ, ვენახიდან, გაზაფხულის მწუხრი რომ დასწოლოდა, გაისმა ბულბულის გალობა. ვაზზე, რომლის მუხანათი პწკალები გრძელდებოდნენ, გრძელდებოდნენ, გრძელდებოდნენ და ცდილობდნენ მის პატარა ფეხებს შემოხვეოდნენ, თავის ძველსა და სევდიან სიმღერას სულმოუთქმელად გალობდა ტრფობით დამწვარი ბულბული:

„გაიზარდე ვაზის პწკალო, გაიზარდე და გვაამე, ჩემზე ნულარ შეწუხდები, არც დღე მიძინავს და არც ღამე“... და დედოფალას ხელი ვიგრძენი, რომელიც მეუბნებოდა:

„დაგიჭირე, შენც დამიჭირე, ვაზო იდიდე, ვაზო იზარდე და ჩვენ შეგვყარე“.

ბორცვიდან ჩამოვედით. შინ მისვლის წინ ერთმანეთს ხელები გავუშვით და მას შემდეგ ერთმანეთისთვის ხელი აღარ მიგვიცია. აუ! ბულბულო, შენ კიდევ გალობ? ვისთვისდა მღერი? ვაზო, შენც იზრდები? სიყვარულო, ვისთვის გინდა ეგ ბორკილები?

ჩამოწვა ღამე, დუნდულოთი ხელებზე, ხელებით კომბალზე დაყრდნობილი, ვით კოდალა თავის კუდზე, ცისკენ ცხვირაშვერილი ვუყურებდი ხის კენწეროს, საიდანაც ბადრი მთვარე იცქირებოდა. ვცდილობდი თავი დამეღწია ჯადოსათვის, რომელიც მბოჭავდა. ვერ მოვახერხე. უთუოდ ხე თავისი ჯადოქრული ჩრდილით მატყვევებდა, ჩრდილით, რომელიც ადამიანს გზას ააცდენს და მისი პოვნის სურვილს უკარგავს. ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ, კიდევ და კიდევ შემოვუარე ხეს და იმ ადგილს მაინც ვერ მოვცილდი.

რა უნდა მექნა, ბედს დავემორჩილე. ბალახზე წამოვწექი და ღამე ღია ცის ქვეშ გავატარე. ამ სასტუმროში დიდხანს არ მიძინია. სევდიანად ვიგონებდი ჩემს ცხოვრებას. ვფიქრობდი, რას მიქადდა ბედი და რა შემრჩა ხელში. ვფიქრობდი ჩემს დამსხვრეულ ოცნებებზე. ღმერთო! რამდენ მწუხარებას პოულობს კაცი თავისი წარსულის სიღრმეში, შუალამისას, როცა სული მილეულია! როგორი ლატაკი და შიშველი გეჩვენება თავი, როდესაც გულგატეხილი სიბერის წინაშე აღიმართება იმედმოსილი სიჭაბუკის სურათი!.. გადავითვალე მოგება და

ზარალი, ქონება, შემოსავალი: ცოლი უშნო და უხასიათო მყავს, ვაჟები შორს არიან ჩემგან და სულ სხვანაირად ფიქრობენ, ჩემი მხოლოდ გარეგნობა აქვთ; გავიხსენე მეგობართა ღალატი, ადამიანთა სიშლეგე, მომაკვდინებელი სარწმუნოებანი და სამოქალაქო ომები; ჩემი დარბეული საფრანგეთი; ჩემი სულის ოცნებანი, ჩემი ხელოვნების გამარცვული ქმნილებანი; აბა, რა არის ჩემი ცხოვრება, ერთი მუჭა ნაცარი და სიკვდილის ქარიშხალი, რომელიც ამოვარდნას ლამობს. მწარედ ავქვითინდი, მივეკარი მუხის ფესვებს, ვით მამის მკლავებს, ჩავეკარი, ჩემი სევდა გავანდე. ვიცი, რომ მისმენდა. მერე თვითონაც მითხრა ორიოდ სიტყვა, მანუგემა; როდესაც რამდენიმე საათის შემდეგ გამომეღვიძა მიწაში ცხვირჩარგულს, ნატკენ გულში სევდა გამქრალიყო, მსუბუქ დაღლასა და კანჭის კუნთებში კრუნჩხვასღა ვგრძნობდი.

მზე ამოდოდა. მღეროდა ჩიტებშესეული მუხა. გალობა ისე წვეთავდა, როგორც ყურძნის წვენი, როცა მტევანს ხელს უჭერენ. ყველანი აქ იყვნენ: სკვინჩა გიომე, ბოლოქანქარა მარი გოდრე, ხეკაკუნა ლეგა სილვია, ტიტინა კიოტა და ჩემი ძმობილი, მუდამ უდარდელი, მოხითხითე ნამგალა, ვისაც არც სიცივე აწუხებს, არც წვიმა, არც ქარი და ავდარი, ყოველთვის იცინის, კარგ ხასიათზეა, განთიადზე პირველი იწყებს გალობას, უკანასკნელი ჩუმდება და სწორედ ამიტომ ჩემსავით დაჟღაჟა ცხვირი აქვს. აჰ! ეს პატარა ყოჩალი ბიჭები რა გულიანად გასმახოდნენ. ღამის საშინელებისათვის თავი დაუღწევიათ. ხიფათით სავსე ღამისათვის, რომელიც ყოველ საღამოს ბადესავით ეშვება მათ თავზე. სულშემხუთავი წყვდიადია... ვისი დაღუპვის ჯერია... ფარი, ფარირა!.. განთიადის მკრთალი ღიმილი გააცხოველებს გაყინულ სახეს და გაფითრებულ ბაგეებს... უაი ტი, უაი ტი, ლა ლაი, ლა ლაი, ლადერი... ჭიკჭიკით, ჟივილით, მეგობრებო, აღტაცებითა და სიყვარულით ზეიმობენ და ეგებებიან განთიადს! გადატანილი ტანჯვა, მოსალოდნელი საფრთხე, მუნჯი შიში, ფხიზელი ძილი, ერთი სიტყვით, ღამე, საშინელი ღამე, ყველაფერი ეს დავიწყებას მიეცა. ყველაფერი ფრრ, გაქრა, გაფრინდა. აუ, დღეო! დღეო ახალო! ჩემო გუგულო, მასწავლე შენი საიდუმლოება ყოველ განთიადზე მკვდრეთით აღდგომისა.

გუგული სტვენას განაგრძობდა. მისი ძლიერი ირონია მეც მამხნევებდა, მიწაზე ჩაცუცქულმა მეც დავსტვინე მასავით. გუგული... „გუგული თეთრი, გუგული შავი, რუხი ნევერელი გუგული“, მგოსანი, ფრთოსანი, ტყის გულში კუკუ-მალიას თამაშობდა.

„გუგულო, გაჩუმდი, გაჩუმდი, ნუ მღერი, ეშმაკმა მოგტეხოს კისერი“.

ავხტი, გადავკოტრიალდი, კურდღელმაც მომბაძა; იცინოდა, იმდენი ეცინა, რომ პირი გაპობოდა. გზას გავუდექი, გულიანად ვმღეროდი.

- ყველაფერი კარგია, ყველაფერი კარგია! მეგობრებო, დედამიწა მრგვალია... ვინც ცურვა არ იცის, ფსკერისაკენ მიდის. ჩემი ხუთი გრძნობის ფართოდ გაღებულ ფანჯრებში შემოიჭერ, ქვეყნიერებავ, იჩუხჩუხე ჩემს სისხლში! რაო! ბრიყვი ხომ არა ვარ, ცხოვრებას გავებუტო იმიტომ, რომ არ მომცა, რასაც ველოდი. ნდომას რომ გზა მისცე, „ეს რომ მქონდეს... ის რომ მექნება...“ სად წახვალ... სურვილებს რა გამოლევს, კაცის გულს რა გააძლებს. მუდამ ის უნდა, რაც არა აქვს, რაც აქვს, არად აგდებს. თვით ბატონიშვილი დე ნევერი, ან მეფე, ან მამა უფალი. ყველას თავისი საზღვრები, თავისი

სფერო აქვს. განა იმისთვის უნდა ვიღეღვო და ვიწუწუნო, რომ ამ სფეროდან გამოსვლა არ შემიძლია? ვითომ სხვაგან უკეთ ვიქნები? შინა ვარ და აქვე დავრჩები, ეშმაკმაც დალახვროს, დავრჩები, სანამ შემეძლება. რად უნდა ვიწუწუნო? ბოლოს და ბოლოს, ჩემი მოვალე არავინაა! ხომ შეიძლებოდა, რომ არც კი მეცხოვრა... ღმერთო! ამის გაფიქრებაც კი შიშის ზარსა მცემს. როგორ! რა იქნებოდა ეს პატარა, მშვენიერი, მშვენიერი სამყარო, ეს ცხოვრება უბრონიონოდ! ანდა ბრონიონი უსიცოცხლოდ! რა სევდიანი სამყარო იქნებოდა, მეგობრებო!... ყველაფერი მშვენიერია ისე, როგორც არის. ეშმაკსაც წაუღია ის, რაც არა მაქვს! რაც მაქვს, ხომ ჩემია...

* * *

კლამსიში ერთი დღის დაგვიანებით დავბრუნდი. თუ როგორ დამიხვდნენ, ამის წარმოდგენა თქვენთვის მიმინდვია, მაგრამ ამას დიდად არ შევუწუხებივარ; როგორც ხედავთ, სხვენზე ამოვედი, ჩემს თავთან ლაპარაკით გული ვიჯერე და ცხვირის ქნევით, ენაგამოყოფილმა ჩავწერე ჩემი დარდი და სიამე, სიამე ჩემი დარდებისა...

რაც გტანჯავდა მანამდე, რამაც წინათ ჩაგქოლა,

რა კარგია შემდეგში მოგონება, მოყოლა.

VI. მოფრენილი ჩიტუნები, ანუ სერენადა ანუაში

ივნისი.

გუშინ დილით გავიგეთ, რომ ორ წარჩინებულ სტუმარს - მადმუაზელ დე ტერმსა და გრაფ დე მაიბუას კლამსიში გაეველოთ. სტუმრები ქალაქში არ შეჩერებულან, პირდაპირ ანუას ციხე-დარბაზში ჩასულან, სადაც სამი თუ ოთხი კვირა უნდა დარჩენილიყვნენ. ჩვეულების თანახმად, მრჩეველთა საბჭომ გადაწყვიტა, მეორე დღესვე ორი კეთილშობილი ჩიტუნიათვის დელეგაცია წარეგზავნა და ქალაქის

სახელით მშვიდობით ჩამოსვლა მიელოცა. (თითქოს დიდი სასწაული მოხდა, თუ რომელიმე ასეთი ცხოველი თბილად და ნებიერად რბილი ეტლით ისე ჩამობრძანდება პარიზიდან ნევერში, რომ გზა არ აერევა, მშვიდობიანად გაივლის ტყე-ველს და კისერს არ მოიტეხს.) გარდა ამისა, აქაური წესის თანახმად საბჭომ გადაწყვიტა სტუმრების პირის ჩასაკოკლოზინებლად მოლოცვებისათვის დაერთო გემრიელი ნამცხვრები, ჩვენი

სიამაყე, დიდი დაშაქრული ბისკვიტები, რითაც განთქმულია ჩვენი ქალაქი (ჩემმა სიძემ, საზრიანმა ფლორიმონმა ოცდათექვსმეტი ბისკვიტი მოიტანა; საბჭოს წევრებს ოცდაოთხი ჰქონდათ განზრახული, მაგრამ ფლორიმონიც მრჩეველია და ყველაფერში ხელგაშლილი. თექვსმეტ სოლად⁴⁷¹ ერთ ნამცხვარს ჰყიდის: კარგ ხეირს ნახავს, ფულს კი ქალაქი გადაიხდის). და საბოლოოდ რომ მოეხიბლათ მათი ყველა გრძნობა და იმიტომაც, რომ ნათქვამია, მუსიკა მადას აორკეცებსო (მე კი, როცა ვჭამ, მუსიკა ფეხებზე მკიდია, მითხარით, გეთაყვა, ჭამის დროს მუსიკა რა თავში მიხლია), დაავალეს ოთხ ვაი-მუსიკოსს, ორ ჰობოის, ორ ვიოლინოს და კიდევ ერთ მედოლეს, ქალაქის დელეგაციას გაჰყოლოდნენ და ნამცხვრების ჩაცეცხვისას თავის ჯაბახანებზე ციხედარბაზის სტუმრებისათვის სერენადა დაეკრათ.

მეც ჩემი სალამურით დაუპატიჟებლად შევუერთდი კამპანიას. განა შემედლო ახალი სიფათების ნახვის შემთხვევა გამეშვა, ისიც მაშინ, როცა საქმე კარის ფრინველებს ეხებოდა (სამეფო კარის და არა საქათმის, მოწმე იყავით). რა ვქნა, მიყვარს მათ ნაზი ბუმბული, მათი ტიტინი, მიყვარს, ფრთებს რომ იპრიალებენ, დარბაისლურად დაბრძანდებიან, ამაყად იცქირებიან, კურტუმოებს იქნევენ, ცხვირაბზეკილი უთავბოლოდ წრიალებენ, ფრთებს თავმომწონედ აქნევენ, და მერე, მეფის კარიდან იქნებიან თუ სხვა მხარიდან, თუ ახალი რამ მოაქვთ, ჩემთვის ყოველთვის საამონი არიან. პანდორის⁴⁸¹ შვილი ვარ, მიყვარს ყველა ქოთნის, ყველა სულის სარქველის მოხდა, სუფთისა და ბინძურის, გამხდრისა თუ მსუქნის, კეთილშობილისა თუ მდაბიოსი, მიყვარს სხვის გულში ქექვა, გაგება, რა ხდება შიგ, მიყვარს ჩარევა საქმეში, რომელიც არ მეკითხება, ყველგან ცხვირის ჩაყოფა, ყველაფრის დაყნოსვა, დაჭაშნიკება. ცნობისმოყვარეობისათვის გამამათრახონ, ყაბულსა ვარ; მაგრამ (არხეინად ბრძანდებოდეთ!) სასიამოვნო სასარგებლოს არ მავიწყებს და რაკი ანუას ბატონისათვის ჩემს სახელოსნოში ორი ჩუქურთმიანი პანო მქონდა, შემთხვევით ვისარგებლე და (ფული არ მიღირდა და რა მენაღვლებოდა) ერთერთ იმ ფორანზე დავდე, სადაც წარგზავნილები, მუსიკოსები და მოშაქრული ბისკვიტები იყო. წამოვიყვანე ჩემი გლოდიც, ფლორიმონის ასული, ფორნით რომ გვესარგებლა (შემთხვევა მოგვეცა) და უფასოდ გაგვესეირნა; მეორე მრჩეველს ბიჭუნა მოჰყვა. მეაფთიაქემ ფორანი სიროფებით, ნაყენებით, თაფლით და მურაბებით აავსო. სტუმრებს მიაართმევდა

თავისი სახელით, ფულს კი ქალაქი კლამსი გადაიხდიდა. უნდა გამოგიტყდეთ, ჩემს სიძეს ეს არ მოეწონა, ამბობდა, ეს ჩვენს ადათებს არ

შეეფერება და თუ ყველა ოსტატი: მეფურნე, მეჯღანე, ყასაბი და დალაქი მეთათიქეს მიჰბამავს, დააქცევინ ქალაქსა და მოქალაქეებსო. ფლორიმონი არ ტყუოდა, მაგრამ მეთათიქეც მრჩეველი იყო და მის სიტყვასაც წინ ვერავინ დაუდგებოდა. ერთნი ქმნიან კანონებს, მეორენი ემორჩილებიან.

ორი ფორნით გავემგზავრეთ: ქალაქის თავი, საჩუქრები, ბავშვები, პანოები, ოთხი მუსიკოსი და ოთხი მრჩეველი. მე ფეხით მივდიოდი. ფორნით ხბო მიჰყავთ სასაკლაოზე, ანდა დედაბრები ბაზრობაზე, ასეთი მგზავრობა ხეიბრების საქმეა. სიმართლე გითხრათ, არც თუ ისე კარგი ამინდი იდგა. ცა მოქუფრული იყო, საავდროდ გამზადებული, თუმცა აპოლონის მგზნებარე მრგვალი თვალი მცხუნვარე ისრებს გვესროდა კეფაში. გზაზე ბუზებისა და მტვრის კორიანტელი იდგა; მაგრამ ფლორიმონის გარდა, რომელიც ლამაზი ქალივით უფრთხილდებოდა თავის თეთრ კანს, ყველა კმაყოფილი იყო. გაზიარებული წყენა თითქმის ღებნაა.

სანამ წმინდა მარტინას კოშკი ჩანდა, ყველა ამ წარჩინებულ ბატონს დარბაისლური იერი ჰქონდა, მაგრამ როგორც კი ქალაქის თვალს მოვშორდით, ყველას შუბლი გაეხსნა,

მერე ქურთუკები გაიძრეს და პერანგების ამარა დარჩნენ ჩემსავით. ჯერ გადაკრული სიტყვებით გავუმასპინძლდით ერთმანეთს, (ჩვენებური წესია, მადა რომ გაგეხსნას), შემდეგ ერთმა წამოიწყო სიმღერა, მას მეორე აჰყვა და მე ვფიქრობ, მაპატიეთ, თუ ვცდები, თვით ქალაქის თავმა წამოიწყო კუპლეტი. მე სალამური ავაკვნესე, სხვებიც ამყვენენ. უეცრად ჩვენს სიმღერას და ჰობოების ჰანგებს გამოეყო გლოდის წკრიალა ხმა. ვით ბელურა მალლა ფრენდა, ჭიკჭიკებდა და თან სტვენდა.

აუჩქარებლად მივდიოდით. ჯაგლაგები აღმართზე ჩერდებოდნენ, სულს ითქვამდნენ და სასკორეთი ბათქა-ბუთქი გაჰქონდათ. გზა რომ განგვეგრძო, მათი მუსიკის დამთავრებას ვუცდიდით. ბუაშოს აღმართს რომ მივადექით, ჩვენმა ნოტარიუსმა მეტრ პიერ დელავომ გვითხრა (უარს ვერ ვეტყოდით, ერთადერთი მრჩეველი იყო, რომელსაც არაფერი უთხოვია), გზად ერთ ჩემს კლიენტთან შევიაროთ, ანდერძის დაწერა მთხოვაო. გავყევით, მაგრამ დიდხანს მოუნდა; ჩვენი ფლორიმონი აჰყვა მეთათიქეს და დაიწყო წუწუნნი: ეს რასა ჰგავსო, შენი როგორ უნდა გერჩიოს ჩემსასო. მაგრამ მეტრ პიერ დელავომ აუჩქარებლად დაამთავრა თავისი საქმე და მეთათიქემ ნებსით თუ უნებლიედ, წყენით თუ სიხარულით გადაყლაპა ეს.

გზა რამ დალია და სიარულმაო. ბოლოს მივედით კიდეც. ჩვენი ჩიტუნები სუფრიდან დგებოდნენ, როდესაც ძღვენი შევუტანეთ. მოლა მოკვდა და საფლავში ფლავი ჩააყარესო; რა გაეწყობოდა, კლავ მაგიდას მიუსხდნენ. ჩიტუნები ხომ სულ იკენკებიან. როგორც კი ციხე-დარბაზს მივუახლოვდით, საბჭოს ვაჟბატონები შედგნენ, რომ ჩაეცვათ მზისგან გულმოდგინედ დამალული ლამაზი, თვალისმომჭრელი, გულის გამხარებელი საზეიმო სამოსი მწვანე აბრეშუმისა - ქალაქის თავისთვის, ღია ყვითელი შალისა - ოთხი მმაკაცისთვის; ასე გეგონებოდათ, ერთი კიტრი და ოთხი გოგრააო. ჩვენ ინსტრუმენტებზე დაკვრით შევედით. ხმაურზე უსაქმო მსახურებმა ფანჯრიდან თავები გადმოყვეს. ჩვენი ოთხი შალოსანი და ერთიც აბრეშუმოსანი ავიდნენ პარმალზე, რომლის კარებში გამოჩნდა ორი ნაოჭიანი საყელო (კარგად ვერ ვხედავდი) და ბაბთებით შემკული, ცხვრებივით დახუჭუჭებული წყვილი თავი („სახარე ხბოს სასკორეზე შეეტყობაო“). ჩვენ კი, მუსიკოსები და გაგრიები, შუა ეზოში ვიდექით. ამ სიშორიდან არ შემეძლო გამეგო ის ლამაზი სიტყვა, რომელიც ჩვენმა ნოტარიუსმა ლათინურად წაიკითხა: მაგრამ თავი იმით ვინუგეშე, რომ მგონია, თავის ნათქვამს მხოლოდ თვითონ მეტრ პიერი უსმენდა. სამაგიეროდ პაწაწინა გლოდის ცქერით დავტკბი; როდესაც ჩემი კრავი პატარა ნაბიჯებით კიბის საფეხურებზე ადიოდა,

გეგონებოდათ, პატარა წმინდა მარიამი ტაძარში შეჰყავთო. მუცელზე მიეკრა ბისკვიტებით სავსე კალათა, რომელიც ნიკაპამდე სწვდებოდა. არც ერთი ბისკვიტი არ დავარდნია; გულში მაგრად ჩაეხუტებინა ამ მსუნაგ ეშმაკუნას, საყვარელ ფისუნას... ღმერთო! მზად ვიყავი, გადამეყლაპა.

ბავშვის მომხიბვლელობა ნამდვილი მუსიკაა და უფრო მეტად სწვდება გულს, ვიდრე ის, რასაც ჩვენ ვუკრავდით. ზვიადი კაციც, ის მადლიანი, თვითონაც ბავშვი ხდება, ერთი წუთით ავიწყდება სიამაყე და მაღალი წოდება. მადმუაზელ დე ტერმმა ალერსიანად გაუღიმა გლოდის, აკოცა, მუხლებზე დაისვა, ნიკაპზე ხელი მოუცაცუნა, ერთი ბისკვიტი ორად გატეხა და უთხრა: „გავიყოთ, დააღე შენი ნისკარტი...“ და უფრო დიდი მრგვალ ღუმელში ჩაუდო. მე კი, გახარებულმა, მთელი ძალით ვიყვირე: - გაუმარჯოს ნევერის ლამაზ და კეთილ ყვავილს!

და ჩემს სალამურზე ჰერი, ჰერი, დავუკარი მხიარული მისამღერი, რომელმაც მერცხლის წკრიალა ჭიკჭიკით გააპო ჰაერი. ყველა სიცილით ჩემკენ მობრუნდა. გლოდიმ ტაში დაუკრა და იყვირა:

- პაპა! პაპული! ბატონი დ'ანუა მეძახის:

- ეს ჩვენი პამპულა ბრონიონია...

(მიცნობს ეგ ცულლუტი, მიცნობს ვინცა ვარ, თვითონაც არ არის ჩემზე ნაკლები პამპულა)

მანიშნებს, ჩემთან მოდიო. ჩემი სალამურით მივდივარ, მკვირცხლად ავდივარ და ვესალმები...

(თაყვანისცემა, სიტყვები ზრდილი აამებს ბატონს და არც ღირს ძვირი).

ყველას მოწიწებით ვუკრავ თავს, ვესალმები მარჯვნივ, ვესალმები მარცხნივ, წინ და უკან, კაცსა და ქალს; მორიდებით ვათვალთქვებ და ვცდილობ შემოვუარო ზარის

ფორმის ფართე კაბაში გამოკიდებულ ქალიშვილს (იტყოდით სარეკელააო); სამოსელს ვხდი (რასაკვირველია, მხოლოდ ფიქრით) და ვიცინი, რომ კვლავ ვხედავ პატარას და შიშველს, ჭინჭებში დაკარგულს. მაღალი იყო, ტანადი, შავგვრემანი. კანი პუდრით გაეთეთრებინა; ლალივით მბრწყინავი და მუქი თვალები ჰქონდა, პატარა, მსუნაგი, ქექია გოჭის ცხვირი, მსუქანი, წითელი, საკოცნელად საამო ტუჩები. ღაწვებზე ხუჭუჭა ზილფები ეყარა. რომ დამინახა, მოწყალედ მითხრა:

- თქვენია ეს მშვენიერი პატარა ბავშვი?

ემმაკურად ვუპასუხე:

- აბა, ჩვენ რა ვიცით, ქალბატონო? აი ეს ბატონი ჩემი სიძე გახლავთ. ამაზე პასუხი მან უნდა გაგცეთ. მე თავდებად ვერ დავუდგები. ყოველ შემთხვევაში, ეს ჩვენი საუნჯეა და არავინ გვეცილება. ფულივით ხელიდან არ გვტაცებენ. ხომ გაგიგიათ, „შვილი ღარიბის დოვლათიაო“.

მოწყალეა მიიღო, გაიღიმა, ბატონიშვილმა დ'ანუამ კი გადაიხარხარა. ფლორიმონმაც

გაიცინა, მაგრამ მწარედ. მე სერიოზულად მეჭირა თავი. თავს ვისულელებდი, მაშინ საყელოჩანაოჭებულმა კაცმა და ზარის ფორმის კაბიანმა ქალბატონმა კეთილინებს და გულმოწყალებით მკითხეს (ეგონათ მესაზანდრე ვიყავი), თუ რას მამლევდა ჩემი ხელობა. და მეც მართალი ვუთხარი:

- თითქმის არაფერს...

მაგრამ რას ვაკეთებდი, ეს კი არ მითქვამს. ან რად უნდა მეთქვა? ამას არავინ მეკითხებოდა. მე ველოდებოდი, ყველაფრის ნახვა მსურდა, ვერთობოდი. სასეიროდ მიმაჩნია ის მოურიდელები და ცერემონიული ქედმაღლობა, რომლითაც ეს ლამაზი და მდიდარი ვაჟბატონები მიმართავენ ხოლმე ჩემისთანა ხელმოკლე და ღარიბ კაცს. ასე გეგონებათ, ჭკუას ასწავლიანო. ღარიბი ხომ ბავშვივითაა, ჭკუა-გონება არ გააჩნია... და მერე (ამას არ ამბობენ, მაგრამ

ფიქრობენ) ეს მისივე ბრალია: ღმერთმა დასაჯა, ასეც მოუხდება, იკურთხოს უფალი.

თითქოს იქ არც ვყოფილიყავი, მაიბუამ უთხრა ქალბატონს:

- ვინაიდან საქმე არაფერი გვაქვს, ეს საბრალო კაცი გამოვიყენოთ, ქალბატონო; ცოტა ჩერჩეტი ჩანს, აქეთ-იქით დაეთრევა, სალამურს აკვნესებს: უთუოდ იცნობს სამიკიტნოების ხალხს, გვეტყვის რას ფიქრობს პროვინცია, თუკი საერთოდ...

- ჩუ!

- ... თუკი საერთოდ ფიქრი შეუძლია. და მეკითხებიან:

- გვითხარი, კეთილო, რას ფიქრობენ აქაურები?

- რას ფიქრობენ? - ვიმეორებ გამოთაყვანებული, თან თვალს ვუკრავ ჩემს ჩაგოდრებულ ბატონ დ'ანუას, რომელიც თავის წვერს ეალერსება, ჩუმ-ჩუმად იცინის და ხელს არ მიშლის ვიპამპულო და ვაპამპულო..

- როგორც ვხედავ, საერთოდ აზრზე ხელმოკლედ ყოფილხართ პროვინციაში, - ირონიულად განაგრძობდა მაიბუა.- მე მინდა გკითხო, ჩემო კეთილო, თუ რას ფიქრობენ, რა სწამთ. კარგი კათოლიკეები და მეფის ერთგულნი თუ არიან.

ვეუბნები:

- დიდ არს უფალი და მეფეც მეტად დიდია. ორივე ძალიან გვიყვარს.

- პრინცებზე რაღას ფიქრობენ?

- ისინი დიდი ბატონები არიან.

- მაშ, მათი მომხრე ხარ?

- დიახ, ბატონიშვილო, დიახ.

- და კონჩინის წინააღმდეგნი?

- მისი მომხრეც ვართ, ბატონიშვილო.

- როგორ, დალახვროს ეშმაკმა, როგორ! პრინცები და კონჩინი ხომ მტრები არიან?

- არ უარვეყოფ... შეიძლება, ასეც იყოს... ჩვენ ორივეს მომხრეები ვართ.

- ღმერთო ჩემო, ეგრე არ იქნება, ერთ-ერთიუნდა აირჩიოთ!

- განა აუცილებელია, ბატონო? არ შეიძლება არჩევანს თავი დავაღწიოთ? მაშ, იყოს ნება თქვენი. მაინც ვისი მომხრე ვართ?.. ამას ერთ უმთავრო ორშაბათს მოგახსენებთ, ბატონო, მანამდე კი ფიქრი მჭირდება.
- კი მაგრამ, რაღას ელოდები?
- რასა, ბატონო და, ხომ უნდა გავიგო, ვინ უფრო ძლიერია?
- არამზადავ, არა გრცხვენია? ნუთუ არ შეგიძლია ერთმანეთისაგან გაარჩიო დღე და ღამე, მეფე და მისი მტრები?
- აბა, საიდან, მეტისმეტსა მთხოვთ, ბატონო. დღე რომ არის, ამას კარგად ვხედავ, ბრმა როდი ვარ; მაგრამ თუ აუცილებელია არჩევანი მეფის ხალხსა და ბატონ პრინციების ხალხს შორის, გამოგიტყდებით, ვერ ვიტყვოდი, რომელი სვამს უკეთ, ან რომელს მოაქვს მეტი ზარალი. მათზე ცუდს არაფერს ვამბობ! მადა კარგი აქვთ; ეს მათ ჯანმრთელობაზე მეტყველებს. თქვენც ჯანმრთელობას გისურვებთ. მომწონს სმა-ჭამის მოყვარული ხალხი, სიამოვნებით მივბამავდი ჭამაში; მაგრამ სიმართლე გითხრათ, ისეთი მეგობრები მირჩევნია, რომლებიც ჩემთან კი არა, სხვებთან ჭამენ.
- მაშ, არაფერი გიყვარს, ყურუმსალო?
- როგორ არა, ბატონიშვილო, მიყვარს ჩემი ავლა-დიდება.
- არ შეგიძლია შენს ბატონს, მეფეს, შესწირო, რაც გაგაჩნია?
- თუ სხვა გზა არ მაქვს, როგორ არა, ბატონიშვილო, თუმცა მინდა გავიგო, რომ არ ყოფილიყო ჩვენს საფრანგეთში ჩემისთანა ხალხი, ვისაც უყვარს თავისი ვენახი და მინდორი, რას დალევდა ან რა სუფრას გაშლიდა მეფე ბატონი? ყველას თავისი ხელობა

აქვს. ერთნი ჭამენ, სხვები... სხვებს ჭამენ. ასეთია უფლის ნება, პოლიტიკა არის ჭამის ხელოვნება. საბრალო ხალხი პოლიტიკას რა თავში ვიხლით? თქვენი იყოს პოლიტიკა, ჩვენი იყოს მიწა! განსჯა რა ჩვენი საქმეა. უბირი ხალხი ვართ. აბა, ჩვენ სხვა რა ვიცით, თუ არა მამა-ადამისებურად მიწის დამაკება. ამბობენ, თქვენი მამაც იყო, მაგრამ მე არ მჯერა. უკაცრავად... მამა არა და, ბიძაშვილი თუ იქნებოდა. ჰოდა, აბა სხვა რა ვიცით, მიწის დამაკების გარდა, რომ უფრო ბარაქიანი გავხადოთ იგი, ჩვენ მიწის თხრა ვიცით, ხვნა, თესვა შვრიისა, მოყვანა ხორბლისა, დასხვლა და მცნობა ვაზისა, მკა და ცელვა, ძნების შეკვრა, ხორბლის ლეწვა, ყურძნის დაწურვა, ღვინის დაყენება, პურის გამტკიცება-გამოცხობა, შემის დაპობა, ქვის გამოთლა, მაუდის გამოჭრა, ტყავის გამოყვანა, რკინის ჭედვა, კერვა, დურგლობა, არხების და გზების გაყვანა, ქალაქებისა და ტაძრების აგება და შენება, მიწის გულზე სამკაულად ლამაზი ბაღების მორგება, ხის კედლებზე,

პანოებზე სინათლის მომხიბვლელობის აყვავილ-აფერადება, შიშველ-ტიტველ და მშვენიერ სხეულებზე შემოკრული ქვის სამოსის გახდა, ან ჰაერში მოლივლივე ხმების დაჭერა და მკვნესარე ვიოლინოს მუქოქროსფერ მკერდში ან ჩემ მილაკ სალამურში მათი დატყვევება, რათა გავხდეთ ბატონები საფრანგეთის მიწისა, ცეცხლისა, ჰაერისა და წყლისა, ოთხი ელემენტისა, რომ ისინი გამსახუროთ თქვენს

სიამოვნებას... აბა, ამის მეტი რა ვიცი, ანდა რა გაგვეგება. როგორ გავკადნიერდებით, რომ ვიფიქროთ, რამე გვესმისო საზოგადო საქმეებში, თავადების დავაში, მეფის წმინდა განზრახვებში, პოლიტიკასა და სხვა მეტაფიზიკაში? თავს ზემოთ ძალა არ არის, ჩემო ბატონო, ჩვენ საცემრად გაჩენილი საპალნის ცხოველები ვართ, გეთანხმებით! მაგრამ თუ რომელიმე მუშტი გვირჩევნია, ან ჩვენი ზურგისთვის რომელი ხელკეტი უფრო რბილია... ამის გადაწყვეტა მეტად ძნელია ჩემი ბებერი, უტვინო თავისთვის! მართალი გითხრათ, არც მაინტერესებს. რომ გიპასუხოთ, ხელში ორივე კეტი უნდა მქონოდა, ამეწონ-დამეწონა ერთიცა და მეორეც; სხვის ზურგზედაც გამომეცადა. მანამდე კი მოთმინება სჯობს. ჩვენი დროც მოვა. ითმინე გრდემლო, ითმინე სანამ გრდემლი ხარ; დაჰკარ, როდესაც ურო გახდები...

გრაფი იჭვნეულად მიყურებდა, ცხვირს იჭმუხნიდა, არ იცოდა, რა ექნა, ეცინა თუ გაბრაზებულიყო. ამ დროს მისი ამალიდან ერთმა მესაჭურვლემ, რომელსაც ჩვენს განსვენებულ კეთილ ნევერის ჰერცოგთან ვენახე, უთხრა:

- ბატონიშვილო, კარგად ვიცნობ ამ ახირებულს, კარგი მუშაა, საუცხოო დურგალი, დიდი ლაზღანდარა და ხელობით მოქანდაკეა.

ეტყობა კეთილშობილ ვაჟბატონს არც ამ სიტყვებმა შეუცვალა ბრონიონზე შეხედულება; ოდნავი ყურადღება ჩემი სუსტი პიროვნებისადმი მხოლოდ მაშინ გამოიჩინა (ჩემო ბავშვებო, „სუსტს“ თავმდაბლობით ვამბობ, სინამდვილეში ერთ მიუდზე⁴⁹¹ ცოტათი ნაკლებს ვიწონი), როდესაც მესაჭურვლისა და მასპინძელ ბატონ დ'ანუასაგან გაიგო, ესა თუ ის პრინცი მის ნამუშევარს დიდად აფასებსო. მაშინ კი მოვიდა აღტაცებაში, როდესაც ეზოში გაიყვანეს და ჩემს მიერ გამოქანდაკებული სარაჯი უჩვენეს: კაბააკეცილ გოგოს წინსაფარში ორი ნისკარტადღებული, ფრთებგამლილი და აფორიაქებული იხვი უზის. შემდეგ ციხე-დარბაზში ჩემი ავეჯი და პანოები ნახა. იფხორებოდა ბატონი დ'ანუა. სულელები არიან მდიდრები: რაკი ფული გადაუხდიათ, ჰგონიათ, ნამუშევარიც მათია!.. მაიბუამ, ჩემთვის პატივი რომ დაედო, თავი გამოიღო, დიდად გაიკვირვა და გაიოცა, ამ მიყრუებულ მხარეში რად რჩები, ისე შორს დიდ პარიზელ ხელოვანთაგანო. შენს ნახელავშიც მხოლოდ მოთმინება და ჭეშმარიტება ჩანს, მოგონილი არაფერია, არავითარი გამჭრიახობა, აღმაფრენა, დაკვირვება, იდეა,

სიმბოლო, ალეგორია, ფილოსოფია, მითოლოგია, ერთი სიტყვით არაფერია ისეთი, რაც მცოდნე კაცს ეუბნება, რომ ეს დიდი სკულპტურაა (ყოველ დიდ ბატონს მხოლოდ დიდი რამ მოსწონს).

მორიდებით ვუპასუხე (თავმდაბალი და მიამიტი ვარ), ვიცი ჩემი ფასი, საერთოდ ყველამ თავისი ადგილი უნდა იცოდეს-მეთქი, ჩემისთანა საბრალო კაცი, ვისაც თავის დღეში არაფერი უნახავს, არაფერი გაუგონია, არაფერი იცის, თუ ჭკვიანია, პარნასის ქვედა ქანდარაზე უნდა დარჩეს, სადაც ერიდებიან დიდ, ფართო და ამალღებულ ჩანაფიქრებს. და თუ გონიერია, მოარიდებს ზარდაცემულ თვალებს მწვერვალს, სადაც ღვთიური რამის ფრთები მოჩანს და მთის ძირში თხრის კარიერს, რომლის ქვები სახლისათვის გამოადგება, სილატაკისაგან გონებაშეზღუდული ქმნის და ასახავს მხოლოდ იმას, რაც ყოველდღიური საჭიროებისათვისაა გამოსადეგი. გამოყენებითი ხელოვნება - აი, მისი ხვედრი.

- გამოყენებითი ხელოვნება! ეს ორი სიტყვა ცუდად ჟღერს ერთად, - ლამაზი მხოლოდ ისაა, რაც უსარგებლოა.

- დიდებული სიტყვაა, ბატონიშვილო! სიმართლე სრული და თანაც ბრძნული! - დავეთანხმე მე. - ყველგან, ხელოვნებაშიც და ცხოვრებაშიც, არაფერია ისე წარმტაცი, როგორც ალმასი, მეფე, თავადი, კეთილშობილი ანდა ყვავილი.

მაიბუა კმაყოფილი დარჩა. ბატონმა დ'ანუამ განზე გამიხმო და ყურში წამჩურჩულა:

- შეჩვენებულო მასხარავ! ხალხის გაპამპულებას მორჩი თუ არა? ჰო, თავი მოიკატუნე, პირი დააღე, უცოდველო ბატკანო, კარგად გიცნობ, რაცა ბრძანდები. ნუ ფიცავ-მეთქი! ეს პარიზელი პრანჭია კი, მიდი შვილოსა, აპამპულე, რამდენიც გინდა! გული არ დამწყდება, მაგრამ თუ ოდესმე ჩემზე თავდასხმაც განიზრახე... ფრთხილად, კოლა, წინ იყურე, არ გამიხდე საპანჩურე.

აღვშფოთდი:

- ბატონიშვილო! მაგას რად ბრძანებთ. განა მე ძალმიძს თავს დავესხა თქვენს ბრწყინვალეობას? ჩემს კეთილისმყოფელს! ჩემს მფარველს! განა შეიძლება ბრონიონს, კოლას, მიაწერონ ასეთი სულმდაბლობა?.. სულმდაბლობა კიდევ ჰო, მაგრამ სისულელე, სივირე? არა, გეთაყვა, სხვებისათვის დამილოცნია. ეს ჩვენ არ გვახასიათებს. დიდი მადლობა, ბატონიშვილო, ჩემი ტყავი ძალიან მიყვარს, ამიტომ პატივსა ვცემ ყველას, ვინც იცის, თუ როგორ უნდა უკარნახოს სხვას, რომ პატივი სცეს მას. ბატონიშვილო, თქვენ არამც თუ ჩემზე ძლიერი ხართ (ეს უდავოა), ჩემზე ეშმაკიც

ბრძანდებით. აბა, თქვენთან რა სახსენებელი ვარ. ჰე! ჰე! ჰე! მე ხომ სასახლეში მჯდომ დიდ მელასთან შედარებით პატარა მელაკუდა ვარ. რამდენი ოინია

თქვენს ქიშელაში, რამდენი ჩაგისვამთ შიგ გიჟები და ფრთხილები, ჭაბუკები და მოხუცები.

ბატონ დ'ანუას სახე გაეზადრა. კაცს ყველაზე მეტად მაშინ აამებ, როცა ისეთ ტალანტს უქებ, რომლის ნატამალიც არ გააჩნია.

- კეთილი, კეთილი, ბატონო ლაზღანდარავ. ჩემს ქიშელას მოვეშვით, სჯობს შენსას ჩავხედოთ, ვნახოთ, რა მოგაქვს; ეჭვი არ არის, უმიზეზოდ არ ამოსულხარ.

- აი, აი, აკი ვამბობდი, კიდევ მიმიხვდით! არა არის რა თქვენთვის დაფარული, მამაზეციერივით კითხულობთ გულებში.

ვუჩვენე ჩემი ორი პანო და ერთი იტალიელი მხატვრის ნამუშევარი (ფორტუნა¹⁵⁰¹ ბორბალზე, ოდესღაც მანტუში რომ მქონდა ნაყიდი), რომელიც ბებერმა ქარაფშუტამ (ღმერთმანი, არც კი ვიცი როგორ) ჩემს ნახელავად გავასაღე. თითქოს მომიწონეს კიდევ... შემდეგ (აირია მონასტერი) ერთი ჩემი ნამუშევარი ვუჩვენე (ქალწულის

სახიანი მედალიონი) და ვუთხარი (ღმერთმა შემინდოს, ეს უნებური სიცრუე), იტალიური არის-მეთქი. გაიკვირვეს, აღტაცებაში მოვიდნენ, მოიწონეს, ატყდა ერთი ჰაი-ჰუი. დადნენ აღფრთოვანებისაგან. მაიბუამ, აღტაცებისაგან პირი რომ დააღო, განაცხადა, ნათლად ჩანს ლათინური ცისა და ღმერთების - იესო ნაზარეველისა და იუპიტერ ოლიმპიელის მიერ ორგზის ნაკურთხი მიწის ანარეკლიო. ბატონმა დ'ანუამ კი, რომელიც სიხარულისაგან ხვიხვინებდა, დამითვალა ოცდათექვსმეტი დუკატი მასში და მხოლოდ სამი დანარჩენ სამში.

* * *

სადამოს უკან გამოვბრუნდი. გზაში თანამგზავრებს გასართობად ჰერცოგ დე ბელგარდის ამბავი ვუამბე. ბატონი ჰერცოგი კლამსიში ფრინველზე სანადიროდ ჩამობრძანდა. ისეთი ბეცი იყო, ისეთი ბეცი, რომ ოთხ ნაბიჯზე ვერაფერს ხედავდა. მე ნაბრძანები მქონდა, როდესაც ის თოფს გაისვრიდა, ძირს ჩამომეგდო ხისგან გამოთლილი ჩიტი და მერე მარჯვედ და სწრაფად მის მაგივრად გულგანგმირული ნამდვილი ფრინველი მომერბენინებინა. ბევრი იცინეს. შემდეგ ყველამ წამოაყრანტალა

სასაცილო ამბები ჩვენს ბატონებზე... კეთილი ბატონები! ო, რომ იცოდნენ, რა სასაცილონი არიან, როდესაც თავიანთ დიდებულებაში მეფურად მოიწყენენ ხოლმე.

გადავწყვიტე მედალიონის ამბავი შემომენახა და მხოლოდ შინ, ჩემიანებისთვის მეამბნა. ფლორიმონმა რომ გაიგო, მწარედ მისაყვედურა, ასე იაფად რად გაყიდე შენად გასაღებული იტალიური ნამუშევარი, თუკი ისე მოეწონათ და გულუხვადაც გადაგიხადეს შენს ნამუშევარში, იტალიურად რომ გაასაღო. ვუპასუხე, ხალხის მასხრად აგდება მსურდა, მათი გაყვლეფა კი არა-მეთქი. ფლორიმონი არ ცხრებოდა, გაბრაზებული მეკითხებოდა, რა ჯანდაბად გინდოდა საკუთარ ხარჯზე გართობა, ანდა ხალხის დაცინვას რა თავში იხლი, თუკი სარგებელს არ ნახავო. მაშინ ჩემმა მარტინამ რჩევა მისცა:

- გეყოს, ფლორიმონ, კმარა; ჩვენს ოჯახში ყველანი ასეთები ვართ - დიდიან პატარიანად, სიტყვამახვილი, მუდამ კმაყოფილი, მხიარული. ვიცინით ამბებზე, ერთმანეთს რომ ვუამბობთ; მაშ, ნუ წუწუნებ, ჩემო კარგო, რადგან ამას უნდა უმაღლოდე, რქადასმული რომ არა ხარ! იმის გაფიქრებაც კი, რომ შემიძლია, როდესაც მინდა რქები დაგადგა, ისე მართობს, რომ ამის ჩადენის სურვილიც აღარა მაქვს... ცხვირ-პირი ნუ ჩამოგტირის! ნურაფერს ნანობ! ისე იგულისხმე, თითქოს ნამდვილად რქიანი იყო. ლოკოკინავ, დამალე რქები, დამალე-მეთქი! მათ აჩრდილს ვხედავ.

VII. ჭირი

ივლისის პირველი დღეები.

ნათქვამია, „ჭირი შედის ურმოებითა და გამოდის მისხლობითა“. ის ჩვენ ორლენის დილიჟანსის მეეტლის სახით გამოგვეცხადა. გასული კვირის ორშაბათს სენ-ფარჟომი ჭირის თესლი აღმოაჩინეს. ავი თესლი სწრაფად ხარობს. კვირის ბოლომდე ათამდე კაცი გამოესალმა წუთისოფელს. დაუპატიჟებელი სტუმარი ნელ-ნელა ჩვენც წამოგვეპარა და გუშინ კულან-ლა-ვინოზში გამოცხადდა. ატყდა ალიაქოთი იხვების გუბეში, აყაყანდა ქალი და კაცი, გაიძურწა ყველა მამაცი. ქალები, ბავშვები და ჭუკები შორს, მონტნუაზონში გავგზავნეთ. ზოგი ჭირი მარგებელიაო. ჩემს სახლში აღარ ისმის ტატანი, კრიახი, კაკანი. ფლორიმონიც ქალებთან ერთად წაბრძანდა. ყვერულმა მოიმიზეზა, რომ არ შეეძლო ფეხმძიმე მარტინა მარტო გაეშვა. ბევრმა ღიპიანმა ბატონმა მიზეზი გამონახა ეტლით გასეირნებისათვის და მოსავლის დასათვალიერებლად.

ჩვენ კი, ვინც ვრჩებოდით, ვმასხარაობდით, დავცინოდით იმათ, ვინც თავს უფრო ხილდებოდა და ჭირს ერიდებოდა. ოქსერის გზაზე, ქალაქის კარებთან ბატონმა მრჩეველებმა დარაჯები დააყენეს და უბრძანეს, გაყარეთ ყველა საბრალო და მათხოვარა, ვინც ქალაქში შემოსვლას შეეცდებოდა. ჯანსაღი ქისის მქონე მაღალი წრის ბატონები და ქალაქის მცხოვრებლები კი უნდა გაესინჯა ჩვენს სამ ექიმს, მეტრ ეტიან ლუაზოს, მეტრ მარტენ ფროტიენსა და მეტრ ფილიბერ დე ვოს. მკურნალებს სენისაგან რომ თავი დაეცვათ, მალამოთი გამოტენილი გრძელი ცხვირები მიეწებებინათ, ზედ სათვალე და ნიღბები წამოეცვათ. წარმოიდგინეთ, ამაზე რამდენს ვიცინოდით. ძვირფასმა მეტრ მარტენ ფროტიემ ჩვენს დაცინვას ვერ გაუძლო, თქვა: არა ვარო მასხარა და ვირი, მოიგლიჯა ხელოვნური ცხვირი და განაცხადა, ასეთი სისულელეებისა არაფერი მწამსო, მაგრამ საბრალო კაცმა სული განუტევა; თუმცა უნდა ითქვას, რომ მეტრ ეტიან ლუაზო, რომელსაც თავისი გრძელი ცხვირისა სჯეროდა და ლოგინშიც არ იშორებდა, მაინც გარდაიცვალა. გადარჩა მხოლოდ მეტრ ფილიბერ დე ვო, რომელსაც კოლეგებზე მეტი წინდახედულება გამოეჩინა და მიატოვა თავისი ცხვირი კი არა, პოსტი... ვაიმე, ვაიმე, რამდენი რამე გამომრჩა, ბოლოში გამოვედი და შესავალი კი არ დამიმთავრებია. თავიდან დავიწყეთ, შვილოსა, და ჩვენ თხას წვერებში ჩავავლოთ ხელი: ამჯერად ხომ მაგრად გიჭირავს?..

ჰო, იმას ვამბობდი, რომ რიჩარდ ლომგულეზად მოგვექონდა თავი. დარწმუნებული ვიყავით, ჭირი პატივს დაგვდებდა და ჩვენთან არ მობრძანდებოდა. ამბობდნენ, კარგი ყნოსვა აქვსო და ჩვენი კანის სუნი ეზიზღებოდა (ყველამ კარგად იცის, რომ ეს ჯანმრთელობის ნიშანია).

უკანასკნელად, როდესაც ის ჩვენს მხარეს ეახლა (ეს იყო დაახლოებით ათას ხუთას ოთხმოც წელს, მაშინ მე ბებერი ხარის ხნისა ვიყავი, ესე იგი, თოთხმეტი წლისა), მხოლოდ ჩვენი კარის ზღურბლამდე შემოყო ცხვირი და როგორც კი იქაურობას დასუნა, იმწამსვე გაქუსლა. სწორედ მაშინ იყო (ამაზე ჩვენ მათ დიდხანს დავცინოდით), მათი მფარველი წმინდა პოტენციანეთი უკმაყოფილოებმა, შატელ-სანსუარის მცხოვრებლებმა, რატომ კარგად არ გვიცავო, კარში გააგდეს და მის ადგილას სხვა აიყვანეს; ხოლო მერე კიდევ სხვა და სხვა. შვიდჯერ შეიცვალეს მფარველი: ხან სავინიანე აირჩიეს, ხან პერეგრინი, ფილიბერი და ჰილერი და რომ ვერ გადაწყვიტეს, თუ რომელ წმინდანს მინდობოდნენ, (ცუღლუტები!) წმინდა პოტენციანეს ნაცვლად წმინდან ქალს პოტენციანას მიენდნენ.

ჩვენ, ვაჟკაცები, ბაქიები, მხნე კაცები ხალხის დასანახავად სიცილით ვიგონებდით ამ ამბავს და აქაოდა ასეთი ცრუმორწმუნეობისა ისევე, როგორც მრჩევლების და

ექიმებისა, არაფერი გვწამსო, შატელოს კარებთან თამამად მივდიოდით იმათთან სასაუბროდ, ვინც თხრილს გადაღმა დარჩა. ზოგიერთი, აქაოდა, ვაჟკაცები ვართო, გარეთ გამგრა, რათა მახლობელ სახამროში ერთი დოქი ღვინო დაელია იმასთან, ვის ცხვირწინაც სამოთხის (ქალაქის-მეთქი) კარი დაიკეტა, ანდა სადარაჯოზე მდგომ ერთ-ერთ ანგელოზთან (რომლებიც მოვალეობის შესრულებაში მაინცდამაინც დიდ გულმოდგინებას არ იჩენდნენ). მეც მათსავით ვიქცეოდი. განა შემეძლო, მარტონი გამეშვა? რა გული მომითმინდა, ჩემს ცხვირწინ სხვებს ელხინათ და დრო ეტარებინათ, ახალი ამბები და ცივი ღვინო ეჭაშნიკებინათ? ჯავრისაგან გულზე გავსკდებოდი.

ერთხელაც, ქალაქიდან რომ გავედი, ჩემი კარგი ნაცნობი, ხნიერი ფერმერი, მაილე-შატოელი მამა გრატპენი დავინახე: ერთი ჩაგოდრებული, ჩაწითლებული, ჩაფსკვნილი, დარდიმანდი, ზორზოხი ვინმე, რომელიც მზეზე ოფლისა და ჯანმრთელობისაგან ბრწყინავდა. ჩემზე მეტად იფხორებოდა; დასცინოდა ავადმყოფობას და ამბობდა, ყველაფერი ეს ექიმების მოგონილიაო. მას თუ დავუჯერებდით, მხოლოდ ბეჩავნი იხოცებოდნენ და ისიც სენისგან კი არა, შიშისაგან. მეუბნებოდა:

- გამძლევ ჩემს რეცეპტს და ისიც მუქთად:

თუ კუჭ-ნაწლავი ამოიყორე და ფეხთა სითბოს გაუფრთხილდები, თუ გაუძელი ქალთა ცდუნებას, ჯანზე სულ მუდამ კარგად იქნები.

მთელი საათი ლაყბობაში გავატარეთ. გრატპენს ერთი ახირებული ჩვეულება ჰქონდა: ლაპარაკის დროს ხელზე ხელს გითათუნებდა ან ბარდაყსა და იდაყვს

გიჯგვლემდა. მაშინ ამაზე არ მიფიქრია. მეორე დღეს კი, სიცოცხლე გქონდეთ, რომ ვიფიქრე. მეორე დღეს ჩემი შეგირდი მოვიდა თუ არა, მითხრა:

- იცით, ოსტატო, მამა გრატუქენმა თქვენი ჭირი წაიღო...

ვაიმე! თავში რომ დამკრა, ფეხებამდე დამიარა. დამავიწყდა ბაქიობა. ჩემს თავს ვუთხარი:

- საბრალო კოლა, უნდა აიკრა გუდა-ნაზადი, შენი საქმე წასულია. დღეს თუ არ მოკვდი, დიდი ხნის სიცოცხლე მაინც არ გიწერია...

დაზგასთან მივედი, გულის გადასაყოლებლად ჩიჩმაგურობა დავიწყე, მაგრამ მერწმუნეთ, არაფრის თავი აღარ მქონდა. ვფიქრობდი: „სულელო ხვადაგო! აბა, ერთი კიდევ იბაქიბუქე“.

მაგრამ ბურგუნდელებმა კარგად მშვენივრად ვიცით, რომ წამხდარ საქმეს არაფერს არგებს მოგვიანებით თითზე კბენანი. ჩვენ დღევანდელი დღით ვცხოვრობთ, წმინდაო მარტენ, და კარგადაც ვცხოვრობთ! თავი უნდა დავიცვათ. ჯერ არა ვარ მტრის ხელში. გადავწყვიტე ჯერ წმინდა კოზმას⁵¹¹ დუქანში მეკითხა რჩევა (ექიმებისათვის, ხომ კარგად გეყურებათ), მაგრამ მალე გადავიფიქრე; მღელვარების მიუხედავად, იმდენი გონიერება მაინც შემრჩა, რომ ჩემი თავისთვის მეთქვა:

- ეჰ, შვილოსა, ექიმებს ჩვენზე მეტი როდი გაეგებათ, ფულს გამოგართმევენ და სულის ამოსახდელად ჭირიანთა ბანაკში მოგათავსებენ, სადაც ცოტა ხანში სულ დაჭირიანდები. არ გაბედო, არაფერი უთხრა. ხომ არ გაგიჟებულხარ? თუ სიკვდილი

გვიწერია, უექიმოდაც მოვკვდებით. და ღმერთმანი, როგორც ამბობენ, „ექიმების ჯიბრზე ვიცოცხლებთ მანამ, სანამ არ მოვკვდებით“.

რამდენი არ ვეცადე თავი გამერთო და გამემხნეებინა, მაინც მუცლის გვრემა ვიგრძენი. სხეულის ხან ერთი ადგილი მოვსინჯე, ხან მეორე და მერე... ვაიმე! ვაიმე! ამჯერად სწორედ ის იყო. ვაი, რა ხათა დამადგა, ზუსტად ვახშმის წინ მომადგა, მაშინ, როდესაც შაშხის ნაჭრებთან ერთად ღვინოში მოხარშულ მსუყე და წითელი ლობიოს ჯამს მივუჯექი (დღესაც, რომ მაგონდება, სინანულისაგან ვტირი). ძალა არ მეყო კრიჭა გამეხსნა. გულშემოყრილი ვფიქრობდი: უკვე მოვიდა-მეთქი ჩემი აღსასრული. მადა წამერთვა... ეს იმისი ნიშანია, რომ კოლას უკანასკნელი დღე გასთენებია..

და თუ ასეა, ჩვენი საქმეები მაინც მოვაწესრიგოთ. აქ რომ მოკვდე, ავაზაკი მრჩეველები მოიმიზეზებენ, ჭირი სხვას გადაედებაო და სახლს დამიწვავენ,

(ლათაიები!) ახალთახალ სახლს. რატომ უნდა იყოს ასეთი სულელი და ბოროტი ხალხი. ჩემს ნეხვზე მოგვკვდები და სახლს არ დავანებებ. იმათ მაინც გავაცურებ. მაშ, დროს ნუ ვკარგავ.

ვდგები. ძველ ტანსაცმელს ვიცვამ. სამ თუ ოთხ წიგნს, რამდენიმე მშვენიერ თქმულებას, გალურ ნართაულ მოთხრობებს, რომაულ აპოფთეგმებს^[52], კატონის^[53] „ოქროს სიტყვებს“^[54], ბუშეს^[55] „სადამოებს“ და ჟილ კოროზეს „ახალ პლუტარქეს“ ვიღებ და სანთელსა და პურის ერთ ყუასთან ერთად ჯიბეში ვიღებ. შევირდებს ვათავისუფლებ, ვკეტავ ბინას და ქალაქგარეთ, განაპირა სახლის შემდეგ, ბომონის გზაზე მდებარე ჩემს კუტაში^[56] გაბედულად მივდივარ. ბინა დიდი როდია. ერთი პატარა ქოხია, ფარდული, სადაც ხელსაწყოებს, ჩალის ლეიბსა და დამტვრეულ სკამს ვინახავთ. თუ ამას დაწვავენ, დიდი ზარალი არ იქნება.

მივედი თუ არა, ყვავივით ნისკარტით კაწკაწი დავიწყე. ციებ-ცხელება დამეწყო, გვერდში მჩხვლეტდა, ყანყრატო მქონდა გამრუდებული, თითქოს გადმობრუნებული... და მაშინ, იცით, რა გავაკეთე? რომელი ერთი გიამბოთ? რომელი გმირული საქმე, დიდსულოვანი სიჯიუტე, რომელიც რომის დიდი ბატონების მსგავსად, ავ სვე-ბედსა და მუცლის გვრემას დავუპირისპირე... ხალხნო და ჯამათნო, მარტო ვიყავი. ვერავინ მხედავდა. უთუოდ ადვილად წარმოიდგენთ, რომ არაფერს დავერიდე და კედლების წინაშე რომაელ რეგულუსს^[57] მივბამე. ჩალაზე დავემხე და ბლავილი მოვრთე.

არაფერი გსმენიათ? დაჭრილი მხეცივით ვღრიალებდი. ჩემი ხმა უთუოდ სამბერის ხემდე აღწევდა.

- ვაიმე, ვაიმე, უფალო, - ვწუწუნებდი, - განა შეიძლება ჩემისთანა პატარა და კეთილი კაცის დაჩაგვრა, კაცისა, რომელსაც თქვენთვის არაფერი დაუშავებია... ვაი! თავი! ვაი, ვაი! საზარდული! რა ძნელია ამ ხნის კაცმა განუტევო სული! ეჰ! უფალო, ნუთუ გულით გინდა, ასე ადრე გეახლო?.. ვაიმე, ზურგი!.. რომ გესტუმრო, აღტაცებული ვიქნები, დიდად პატივცემული, მაგრამ რადგანაც ადრე თუ გვიან, ერთ მშვენიერ დღეს ერთმანეთი აუცილებლად უნდა ვიხილოთ, ერთი მიბრძანე, რა საჭიროა სიჩქარე. ვუი! ელენთა! მე არ მეჩქარება... მამაზეციერო, მე ხომ ჭიალუა ვარ. თუ არ არის სხვა საშველი, იყოს ნება თქვენი; ხომ ხედავთ, უწყინარი, თავმდაბალი და მორჩილი ვარ... სალახანა! აბა, მოწყდი აქედან! რა დაემართა ამ ოხერს, ასე რომ მიღრღნის გვერდს?..

რამდენი არ ვიბლავლე, ტკივილები მაინც არ დამიცხრა. სამაგიეროდ, მთლად გავსავათდი. ჩემს თავს ვუთხარი:

- დროს ამაოდ კარგავ, ღმერთს ან არა აქვს ყურები, ანდა თუ აქვს, შენთვის მაინც არა

სცალია. და თუ მართალია, როგორც ამას ამბობენ, თვითონ შეგქმნა ხატად მისად, რასაც უნდა, იმას გიზამს. ყვირილით ვერას გახდები. სჯობს, ჯან-ღონე შემოინახო. შეიძლება ერთ ან ორ საათს გეყოს და რად გინდა, სულელო, ქარს გაატანო. დავტკბეთ იმით, რაც დაგვრჩა ამ მშვენიერ და მოხუც ჩონჩხისგან, რომელსაც უნდა დავემშვიდობოთ (მეგობარო, ეჰ, რა გითხრა, ხომ იცი, რომ ეს არ მინდა). კაცი ერთხელ კვდება, მოდი და ცნობისმოყვარეობა მაინც დავიკმაყოფილოთ, ვნახოთ, საკუთარ ტყავს როგორ ტოვებენ. ყმაწვილი რომ ვიყავი, ჩემზე უკეთ არავინ იცოდა ტირიფის ტოტებიდან სტვირის გამოჭრა, დანის ტარით ტოტს მანამდე ვურტყამდი, სანამ ქერქი არ მოსძვრებოდა. ვფიქრობ, ის ვაჟბატონი, რომელიც მაღლიდან მიყურებს, ისევე ერთობა ჩემი ქერქის გვემით, როგორც მე ყმაწვილობისას ტირიფის ქერქის მტვრევით. აბა! მოდი, გაბედულად, მოსძვრება თუ არა ქერქი.. ვაი! რა კარგად მომდო!.. არა, როგორ შეიძლება, ამხნის კაცი ბავშვური სისულელეებით ერთობოდეს! ჰეი, ბრონიონ, არ დანებდე და რაკი ქერქი არა გძვრება, დავაკვირდეთ და გავიგოთ, მაგ ქერქის ქვეშ თუ რა ხდება. შევამოწმოთ ეს ყუთი, აზრებს ქაფი მოვხადოთ, შევისწავლოთ, გადავცოხნოთ, გადავხარშოთ ის სხვადასხვა შანარები, ჩემს კუჭქვეშა ჯირკვალში რომ ჩუხჩუხებენ, ღელავენ და გერმანელებივით უაზროდ ჩუხობენ, გემო ჩავატანოთ ჩვენს მუცლის გვრემას, მოვსინჯოთ, შევეხოთ თირკმელებს და ნაწლავებს!..^[58]

ამგვარად ვაკვირდები საკუთარ თავს. რომ ვიბღავლო, დროდადრო ვწყვეტ ჩემს კვლევა-ძიებას. ღამე არ ილევა. ვანთებ სანთელს და ძველ ბოთლს ყელში ვჭრი (ბოთლს შავი მოცხარის ნაყენის სუნი უდის, მხოლოდ სუნი, ნაყენისა კი წვეთიც აღარაა. აი სურათი იმისა, რა გავხდები დილამდე: სხეული გამქრალა და სულის მეტი არაფერი დარჩენილა). ჩალაზე მოკრუნჩხული ვცდილობდი რამე წამეკითხა. რომაელების გამირულმა აპოფთეგმებმა ვერ გამართო, ეშმაკსაც წაუღია ეს მკვებარა ხალხი. „ყველა რომში წასასვლელად ხომ არ არის დაბადებული“. მძულს ბრიყვული სიამაყე; მსურს ვიწუწუნო, რამდენიც მინდა, როდესაც მუცელი მტკივა... მაგრამ, როდესაც ტკივილი ყუჩდება, მინდა საცოდავად ვეგდო, როგორც კაკალი ქოთანში და კბილებს ვაკაწკაწებდე. კეთილ ბუშეს „ნაკვესები“ ალაღბედზე გადავშალე და წავაწყდი ერთ ისეთ მოსწრებულს, ტვაცუნასა და მოოქრულს... ღმერთო ჩემო! ხარხარი მოვრთე; ჩემს თავს ვეუბნები:

- გეყოფა, კოლა. ნუ იცინი-მეთქი. სიცილი გავნებს.

რომ მებღავლა, თავს ვანებებდი სიცილს და რომ მეცინა - ბღავილს. ასე რომ, ვბღაოდო

და ვიცინოდი, ვიცინოდი და ვბლაოდი... წარმოიდგინეთ, ჭირიც იცინოდა. ეჰ! ჩემო ბიჭუნა, რამდენი ვიბლავლე, რამდენი ვიცინე!

განთიადზე მზად ვიყავი სასაფლაოზე წასაღებად. ფორთხვით მივალწიე ერთადერთ სარკმელამდე, რომელიც გზაზე გადიოდა და პირველ გამვლელს გაბზარული ქოთნის ხმით გადავძახე. გაგონება არ გასჭირვებია, რომ მიმხვდარიყო, რა ყოფაშიც ვიყავ. დამინახა, პირჯვარი გადაიწერა და მოუსვა. თხუთმეტი წუთიც არ გასულა, პატივი დამდეს და კარის წინ ორი დარაჯი დამიყენეს. სახლიდან გამოსვლა ამიკრძალებს. ეს ფიქრადაც არ მომსვლია. ვთხოვე, ჩემი ძველი მეგობარი, მეტრ პაიარი ჩამოეყვანათ დორნესიდან, რათა ჩემი უკანასკნელი ნება-სურვილის თანახმად ანდერძი შეედგინა; მაგრამ დარაჯებს სიტყვის გაგონებაც არ უნდოდათ, ღმერთმანი, მგონია, რომ ჭირის შიშით ყურებს იცობდნენ! ბოლოს ერთი ყოჩალი უდედმამო „მწყემსი ბიჭი“ (უშველა ღმერთმა, სათნო ბავშვია. მისი გული მაშინ მოვიგე, როდესაც ერთხელ ჩემს ბაღში ბალის კენკვაზე წავასწარი და ვუთხარი: კობტა ნამგალავ, რაკი მანდა ხარ, ჩემთვისაც დაკრიფე-მეთქი.) ფანჯრამდე მოძვრა, მომისმინა და იყვირა:

- მივდივარ, ბატონო ბრონიონ, მივდივარ!

...რაც შემდეგ მოხდა, ძნელია მოსაყოლად, მხოლოდ ის მახსოვს, რომ ენაგადმოგდებულ ხბოსავით საათობით ვეგდე ჩალაზე. გზიდან მათრახის ტლაშუნი, ზანზალაკების ჟღარუნი და ბოხი, ნაცნობი ხმა მესმის... ვფიქრობ: პაიარი მოვიდა... ვცდილობ წამოვდგე... ვაი! ვაი! საბრალო თავი. ასე მგონია, კისერზე მაზის წმინდა მარტენი, კურტუმოზე კი წმინდა სამხერი. თავს ვეუბნები: „ბასვილის კლდეებიც რომ აღმართონ, მაინც უნდა წამოდგე, უნდა წამოდგე“... აუცილებლად მინდოდა ანდერძში შემეტანა მუხლი (მთელი ღამე ამაზე ვიფიქრე, ყველაფერ ავწონ-დავწონე), რომელიც ნებას მომცემდა, მარტინასა და გლოდის წილი ისე გამედიდებინა, რომ ჩემი ოთხი ვაჟი ვერაფერში შედავებოდა. სარკმელში, როგორც იყო, გავყავი ეკლესიის დედაზარზე უფრო დამძიმებული თავი, აქეთ-იქით რომ ქანაობდა... და აი, გზაზე ორი თვალეზაყყეტილი, დაფეთებული სიფათი დავინახე: ანტუან პაიარი და მღვდელი შამაი. კეთილი მეგობრები, ცოცხალისთვის რომ მოესწროთ, ისარივით გამოფრენილან: მაგრამ უნდა გითხრათ, ჩემმა ნახვამ ცეცხლი ჩაუქრო. სურათი რომ დაეთვალეიერებინათ, ორივემ სამი ნაბიჯით უკან დაიხია. შეჩვენებული შამაი გასამხნეველად მეუბნებოდა:

- ღმერთო, რა უშნო რამ ხარ!.. რას დამსგავსებხარ! საბრალო ძმაკაცო! გამხმარი ლორივით უშნო ხარ, უშნო. ვუთხარი (მათი სიჯანსაღის ყნოსვამ, პირიქით, ჯანი მომცა):

- განა არ გეპატიუებით? მგონი, გცხელათ. რატომ არ შემობრძანდებით?

- დიდად გმადლობთ. არა, არა! - წამოიძახა ორივემ ერთად, - აქაც კარგადა ვართ. და უფრო უკან დაიხიეს, ოთხთვალას ამოეფარნენ. პაიარს კრთომა რომ დაემალა, ცხენის აღვირს დაუწყო წვალება.
- ისე, როგორა გრძნობ თავს? - მკითხა შამაიმ, რომელიც ჩვეული იყო მკვდრებთან საუბარს.
- მეგობარო, ამას როგორ მეკითხები. ავადმყოფი კარგ ქეიფზე ვერ იქნება, - ვუპასუხე თავის ქნევით.
- ახლა ხომ ხედავ, რანი ვართ, კოლა. ყოველთვის მითქვამს შენთვის. ყოვლის შემძლეა უფალი, ჩვენ კი რა ვართ: კვამლი, ნეხვი, მჩვარი, დღეს ცოცხალი, ხვალ კი მკვდარი. ხან ვიცინით, ხან კი ვტირით. ჩემი არ გჯეროდა, მხოლოდ დროს ტარებაზე ფიქრობდი. კარგი ღვინო გისვამს, ახლა თხლე დალიე. ძალიან ნუ დამწუხრდები! უფალი გიხმობს. აჰ! რა პატივია, შვილო ჩემო! მაგრამ ღმერთი რომ იხილო, სუფთად უნდა ჩაიცვა, მოდი განგბანო. მოვემზადოთ, ცოდვილო! ვუპასუხე:
- ახლავე, ცოტა დამაცა, დრო ხომ გვაქვს, მღვდელი.
- ბრონიონ, ჩემო მეგობარო, ძმაო!.. ო, კარგად ვხედავ, რომ მიწიერი, ყალბი ბედნიერების ტყვე ხარ. ნეტავ რა არის მასში სასიამოვნო? ყველაფერი ფუჭია: ვაება, ცბიერება, ამაოება, ვერაგი მახე, მუხანათობა, დაუნდობლობა, მწუხარება და მიხრწნილობა. ერთი მითხარი, აქ რას ვაკეთებთ? მე ვუპასუხე:
- გულს მიკლავ, შამაი, შენ რომ აქ დაგტოვო, მხნეობა არ მეყოფა.
- ჩვენ კიდევ შევხვდებით ერთმანეთს, - მეუბნებოდა შამაი.
- რატომ ერთად არ მივდივართ? რა გაეწყობა, პირველი მე წავალ. „ბატონ გიზს დევიზად ჰქონდა: „ყველას თავისი დრო მოუვაო“... ხალხო კეთილო, უკან მომყევით. თითქოს არც კი გაუგონიათ. შამაიმ ხმას აუმაღლა:
- ბრონიონ, დრო მიდის, შენც თან მიყვები. გითვალთვალეbs ის მაცდური, თავს დაგდგომია ბოროტი სული. განა გინდა, რომ თავის საკუჭნაოსთვის კახპა ცხოველმა დაისაკუთროს შენი ცოდვილი სული? აბა, კოლაჯან, თქვი შენი Confiteor¹⁵⁹¹-ი, თქვი, ბიჭო, ჩემთვის მაინც თქვი, ნათლიმამავ!
- ვიტყვი, ვიტყვი, მამაო, ვიტყვი შენთვისაც, ჩემთვისაც და ზეციერისთვისაც, დამიფაროს უფალმა, სათანადო პატივი არ ვცე საზოგადოებას! მაგრამ, გეთაყვა, ორიოდე სიტყვა მსურს ვუთხრა ჩემს ნოტარიუსს.
- ნოტარიუსს მერე ეტყვი, ჯერ უფლის ვალი მოიხადე.

- არა, მოძღვარო, ჯერ პაიარის.

- ბრონიონ, ამას რას ამბობ? მამა ზეციერი ნოტარიუსის შემდეგ?

- ზეციერ მამას შეუძლია დაიცადოს, ან თუ სურს, გაისეირნოს, მას მაინც ვიპოვნი. ახლა მიწა მემშვიდობება და ზრდილობა მოითხოვს, ჯერ მას ვეწვიო, ვინც პირველად მიმიღო, მერე კი იმას მივხედო, ვინც მიმიღებს... ალბათ.

ბევრი მთხოვა, მეხვეწა, დამემუქრა, მიყვირა. უკან არ დავიხიე, არ გადავთქვი ნათქვამი, მეტრ ანტუან პაიარმა მოიმარჯვა საწერკალამი, სამანზე ჩამოჯდა და ცნობისმოყვარეობითა და ძაღლებით გარშემორტყმულმა საჯაროდ შეადგინა ჩემი ანდერძი. ფულის საქმე რომ გავარიგე, სულსაც მივხედე. როდესაც ყველაფერი გათავდა და შამაი მაინც განაგრძობდა თავის რჩევა-დარიგებებს, მიღებული ხმით ვუთხარი:

- ბატისტ, დაასვენე ცოტა ენა; საამოა შენი სმენა, მაგრამ კაცს, რომელსაც წყურვილი კლავს, რჩევა-დარიგება ჩალადაც არ უღირს. ახლა, როდესაც ჩემი სული მზად არის უნაგირს მოახტეს და სადაცაა უზანგზე შედგამს ფეხს, გეფიცებით ღმერთს, ცოტას დავლევდი. ხალხო კეთილო! ერთი ბოთლი მომაწოდეთ, რაღა!

ვაჰ, რა კარგი ბიჭები არიან!.. კარგი ქრისტიანები და კარგი ბურგუნდელები. რა კარგად გაეგოთ ჩემი უკანასკნელი სურვილი. ერთი ბოთლის ნაცვლად სამი მოეტანათ: შაბლი, პუი და ირანსი. ჩემი გემის სარკმლიდან, რომელსაც, ის იყო, ლუზა უნდა აეშვა, თოკი გადავუგდე. პატარა მწყემსმა ის ერთ ძველ ტირიფის კალათს მოაბა და მე უკანასკნელი ძალ-ღონით ამოვწიე ჩემი უკანასკნელი მეგობრები.

მას შემდეგ ჩალაზე ვაგდივარ და თუმცა ყველანი წავიდნენ, თავს არც ისე ეულად ვგრძნობდი; არ შევეცდები აგიწეროთ ამის შემდეგ განვლილი საათები. არ ვიცი, როგორ მოხდა, მაგრამ ისინი ანგარიშში მაკლია. უთუოდ რვა თუ ათი ამომაცალეს ჯიბიდან. ვიცი მხოლოდ, რომ ბოთლებში მჯდარ წმინდა სამებასთან ვბაასობდი, მაგრამ რას ვამბობდით, რაზე ვბჭობდით, არაფერი მახსოვს. დავკარგე კოლა ბრონიონი; სად ჯანაბაში წავიდა, ნეტავ!..

მხოლოდ შუალამისას კლავ ვხედავ მას, ზის თავის ბაღში, დუნდულოებით ჩაფლულა მსუქან, რბილ და ქორფა მარწყვის კვალში და პატარა მსხლის ტოტებს შორის ცას გასცქერის. რამდენი სინათლეა იქ, მაღლა, და რამდენი ჩრდილია აქ, დაბლა. რქებს მიჩვენებდა მთვარე. რამდენიმე ნაბიჯზე ბებერი, გაშავებული, დაგრეხილი და ხორკლიანი ლერწები თითქოს ფუთფუთებდნენ, როგორც ქვეწარმავალთა ხროვა და სატანისებური კრეჭვით მიცქერდნენ... ნეტა ვინ

ამიხსნის, აქ რას ვაკეთებ!.. მგონი (ყველაფერ ირევა ჩემ მეტად მდიდარ ნააზრევში), ჩემს თავს ვუთხარი:

- ადექ, ქრისტიანო! არავის უნახავს რომის იმპერატორი უკანალით ლეიბს დაკრული კვდებოდეს. Sursum corda! ბოთლები ცარიელია. Consummatum est¹⁶⁰. გასაკეთებელი აქ აღარაფერია. ჩვენს კომბოსტოებს მივმართოთ სიტყვით.

მგონი, ნივრების დაგლეჯაც მინდოდა, რადგან ამბობენ, ნიორი ჭირის წინააღმდეგ უებარი წამალიაო. შეიძლება იმიტომაც არის, რომ თუ ღვინო აღარა გაქვს, ნივრით უნდა დაკმაყოფილდე. მაგრამ ერთი რამ უდავოა, ფეხი (და მერე უკანალი) რომ შევახე ჩვენს მარჩენალ მიწას, ვიგრძენი, ღამის სიმშვენიერემ როგორ მომაჯადოვა. ბნელი

ცარგვალი თავის კაკლის გუმბათს ხის ტოტებივით შლიდა და მის ტოტებზე ათასობით ხილი ეკიდა. თბილ წყვდიადში მწიფდებოდნენ ვარსკვლავები, რომლებიც ზანტად ირხეოდნენ და ვაშლებივით პრიალებდნენ. ჩემი ბაღის ხილვარსკვლავები მეგონა. ჩემკენ იხრებოდნენ, რომ დავენახე. ვგრძნობდი ათასი თვალი რომ მომჩერებოდა. მარწყვების კვლებში სიცილი ისმოდა. ჩემს ზევით ხეზე წითელლოყა პატარა ყვითელი მსხალი ტკბილი ხმით მღეროდა:

ჰე,	კუნელო	საყვარელო,
გაიხარე,	ფესვი	გადგი.
ჩემო	მწველო,	სანატრელო,
პაწაწინავ,		ნაცრისფერო!
შემომეკარ	მაგრად	წელზე,
რომ	ავფრინდეთ	სამოთხეში.
გაიხარე	ფესვი	გადგი,
ჩემო	მწველო	სანატრელო,
პაწაწინავ, ნაცრისფერო!		

ცისა და მიწის ბაღების ყველა შტორიდან მოღიღინე, მოკანკალე და მოჩურჩულე ხმების ქორო იმეორებდა: ფესვი გადგი, ფესვი გადგი! მაშინ ჩემს მიწაში მკლავები ჩავფალი და ვუთხარი:

- გინდივარ ? მე მსურხარ.

ჩემს კარგსა და მსუქან მიწაში იდაყვებამდე ჩავეფალი, ხელებით, მუხლებით დავზილუე, ის კი საყვარელი მკერდივით დნებოდა. ძლიერად ჩავიკარ გრძნეული და თხემით ტერფამდე შიგ ჩავჭედე ჩემი ბებერი სხეული. იქ გავიშალე ლოგინი, დავწექი და ცაში ვარსკვლავთა მტევნებს დავუწყე ცქერა, პირდაღებული

ველოდი, სანამ ერთი მათგანი დამისველებდა უღვაშებს. ივლისის ღამე ქებათა ქებას ამბობდა. სენ-მარტენმა დარეკა საათის თორმეტი, შესაძლოა თოთხმეტი, ანდა თექვსმეტი (არაჩვეულებრივი ზარი იყო) და აი, ციურმა და ჩემი ბაღის ვარსკვლავებმაც ბანი მისცეს... ღმერთო! რა ჰანგები იყო! გული მისკდებოდა, წიოდნენ ყურები, ვით ჭექა-ქუხილში წივიან მინები

და ჩემი ხაროდან ვხედავდი, როგორ აღიმართებოდა ხე იესოსი^[61]: ვაზის ერთი ძირი - ლარივით სწორი და აფოთლილი, ჩემი მუცლიდან ამოდიოდა და მიდიოდა, მეც მივყვებოდი, ჩემი მოლიღინე ბაღიც თან მომყვებოდა. თავაწყვეტილი ცეკვაავდა მაღალ ტოტზე ჩამოკიდებული ვარსკვლავი; რომ დამენახა და მომეწყვიტა, თავაწვდილი მივცოცავდი ზევით და თან ვბლაოდი:

შასლას		მარცვალო,
არ		გამეცალო!
ჰე,	მარჯვედ,	კოლა!
უნდა		მიყოლა.
დაგიჭერს		კოლა,
ალილუია.		

ეტყობა, ნახევარი ღამე ცოცვაში გავატარე, რადგან, როგორც შემდეგ მითხრეს, კარგა ხანს მიმღერია. ვმღეროდი თურმე ყოველნაირ სიმღერებს: საეროს, სასულიეროს, De profundis^[62]-ს, ეპითალამებს^[63], ნოელებს^[64] და Laudate!^[65]-ს, ფანფარებს^[66] და

საცეკვაოს, სალოცავს და საცულლუტოს და თანაც ვიელზე^[67], სტვირზე და დოლზე ვუკრავდი, ანდა ბუკს ვაყვირებდი. აფორიაქებული მეზობლები სიცილით კვდებოდნენ და ამბობდნენ:

- როგორი ბუკია! კოლას დუდუკია. კოლამ საიქიოსკენ გადაუხვია. გაგიჟდა! გახელდა!

მეორე დღეს, როგორც იტყვიან ხოლმე, პატივი ვეცი მზეს. ადგომაში არ შევეცილე: რომ გავიღვიძე, შუადღე გადასული იყო. ოჰ! რა სიამოვნება ვიგრძენი, ნებზე მიგდებული ჩემი თავი ცოცხალი რომ ვნახე. იმიტომ კი არა, რომ საწოლი რბილი მქონდა და არ მტკიოდა გვერდები, ის მახარებდა, რომ კიდევ შემრჩენოდა ნეკნები. ვახ! როგორ! კიდევ აქ ხარ, ბრონიონ, ძმაკაცო? მოდი, ჭირიმე, მოდი, გაკოცო. შევეხო მაგ სხეულს, პატარა და ყოჩაღ სიფათს! არა, ნამდვილად შენა ხარ. როგორ მიხარია! კოლაჯან, რომ წასულიყავი, უნუგემოდ დამაგდებდი. სალამი შენც, ჩემო ბალო! ჩემი ნესვები სიხარულით მიცინიან. დამწიფდით, ჩემო პაწაწინებო, დამწიფდით. ამ დროს კედლის იქითა მხრიდან ღრიალი მესმის:

- ბრონიონ! ბრონიონ, მოკვდი თუ არა?

ეს პაიარი და შამაი არიან და რადგან არაფერი ესმით, უკვე წუწუნებენ და გზაზე უთუოდ ქებათა ქებას ასხამენ ჩემს გარდაცვლილ ღირსებებს. ვდგები, (ვაიმე! ავაზაკი წელი!) ნელა მივდივარ ბნელში, უცხად თავს ვყოფ სარკმელში და ვყვირი:

- ჭიტა, აი მეც!

თევზებივით ხტებიან.

- როგორ! ბრონიონ, არ მომკვდარხარ?

სიხარულისაგან ტირიან, იცინიან. მე კი ენას ვუყოფ და: ჯერ კიდევ ცოცხლობს მმაკაცი-მეთქი, გავძახი.

წარმოიდგენთ თუ არა, შეჩვენებულებმა კიდევ თხუთმეტი დღე დამტოვეს კოშკში გამოკეტილი, ესე იგი, მანამდე, სანამ არ დარწმუნდნენ, რომ სულ გამოვჯანსაღდი! ისე კი, მართალი რომ გითხრათ, არაფერი დაუკლიათ, არც მანანა, არც მთის წყაროს წყალი (ნოეს წყალი-მეთქი, მინდოდა მეთქვა), თან რიგრიგად მოსვლა ჩვეულებად გაიხადეს. მოდიოდნენ, ფანჯრის ქვეშ მოიკალათებდნენ და ახალ ამბებს მიაძობდნენ.

როდესაც გამოსვლა შევძელი, მღვდელმა შამაიმ მითხრა:

- მეგობარო, დიდმა და წმინდა როკმა გადაგარჩინა. მეტი არაფერი დაგრჩენია, უნდა ეახლო და მადლობა უთხრა. ღვთის გულისათვის, ნულა დააყოვნებ! ვუპასუხე:

- მე კი მგონია, რომ წმინდა ირანსიმ, ან წმინდა შაბლიმ და წმინდა პუიმ გადამარჩინეს.

- კეთილი, კოლა, - მითხრა მან, - მოდი და მსხალი შუაზე გავჭრათ. წმინდა როკთან წადი ჩემთვის, მე კი მადლობას ვეტყვი წმინდა ხელადას შენთვის.

ასეც შევთანხმდით. ამ შეთანხმების შესრულების დროს ერთგული პაიარიც თან გვახლდა. ვუთხარი:

- გამოტყდით მეგობრებო, რომ ნაკლები ხალისით მომიჭახუნებდით ჭიქებს იმ დღეს, როდესაც წამსვლელ-დამრჩენის სადღეგრძელოს დალევა გთხოვეთ. ჩემთან ერთად წამოსვლის დიდი სურვილი ვერ შეგატყვეთ.

- გეფიცები, ძალიან მიყვარხარ, - მიპასუხა პაიარმა, - მაგრამ რა ვქნა, თავიც მიყვარს, მართალი ნათქვამია „ჯერ თავო და თავო, მერე ცოლო და შვილო“.

- „Mea culpa, mea culpa“^[168], - ბუზღუნებდა შამაი და გულზე მუშტებს იბრაგუნებდა, - ლაჩარი ვარ, ასეთია ჩემი ბუნება.
- პაიარ, რა უყავ კატონის გაკვეთილებს? და შენ, მღვდელი, რაში გამოგადგა ებრელიგია?
- ეჰ! მეგობარო, ტკბილია ცხოვრება, - ამოიხვნეშა ორივემ. სამივემ გადავკოცნეთ ერთმანეთი და სიცილით ვთქვით:
- პატიოსანი კაცი გროშად არა ღირს, ისე უნდა მიიღო, როგორც არის. უფალმა შექმნა და კარგადაც მოიქცა.

VIII. დედაბრის სიკვდილი

ივლისის მიწურული.

მიბრუნდება ცხოვრების გემო. დამერწმუნეთ, ამისთვის დიდი ჯაფა არ დამდგომია. არ ვიცი როგორ, მაგრამ ცხოვრებას ახლა უფრო ვატან გემოს, ვიდრე წინათ, უფრო ნაზი, უფრო რბილი, ფუნჩულა, მოოქრული, ზომაზე შებრაწული მეჩვენება, ენაზე მადნება, კბილებქვეშ ხრაშუნი და ტკაცუნი გააქვს. მკვდრეთით აღმდგარის მადა მაქვს, რაღა! უჰ! უთუოდ გემრიელად ჭამა ლაზარემ^[169]!..

ერთ დღეს, როდესაც მხიარული მუშაობის შემდეგ ამხანაგებთან ერთად სამსონის იარაღით^[170] ვფარიკაობდი, მორვანიდან მომავალი გლეხი შემოვიდა:

- უსტა კოლა, გუშინწინ თქვენი ქალბატონი ვნახე.
- ცუღლუტო! ბედი გწვევია რაღა! როგორ არის დედაბერი? - შევეკითხე მე.
- ძალიან კარგად. მიემგზავრება.
- სად?
- დაოთხილი მიჰქრის იმ ქვეყანაში, რომელზეც ამბობენ, უკეთესიაო. - მაგ რომ იქ მივა, უკეთესიც აღარ იქნება, - უგემურად გაიხუმრა ვიღაცამ. მეორემ დასძინა:
- დედაკაცი მიდის, შენ რჩები. შენი სადღეგრძელო იყოს, კოლაჯან! ცალად არ მოდის ბედნიერება. სხვებს რომ არ ჩამოვრჩენოდი (თუმცა აღელვებული მაინც ვიყავი), ვთქვი:
- გადავკრათ, ნათლიმამებო! უყვარს კაცი უფალს, რაკი ცოლს ართმევს, როცა ის მეტი ბარგია და არაფერში არგია.

უცხად ღვინო გამწარდა, ჭიქა ვერ დავცალე; ხელში კომბალი ავიღე და გზას გავუდექი ისე, რომ არავის დავმშვიდობებოვარ. მიყვირეს:

- სად მიდიხარ? რომელმა ბუზმა გიკვინა?

მაგრამ მათ ძახილს ყური არ ვათხოვე. უკვე შორის ვიყავი წასული. გული მომდიოდა... იცით, რა გითხრათ, შესაძლოა, შენი დედაბერი არც გყვარებია, შეიძლება ოცდახუთი წლის მანძილზე დღე და ღამე ერთმანეთი გიმწარებიათ, მაგრამ, მაინც, როდესაც ცხვირპაჭუა მოდის მის წასაყვანად, ვინც ვიწრო საწოლზე თქვენთან ჩახუტებული ასე დიდხანს თავის ოფლს თქვენსაში ურევდა, ვისაც თავის მჭლე წიაღში თქვენი დათესილი ჯილაგის თესლი მოუყვანია და გაუხარებია, გრძნობთ, რომ რაღაცა გახრჩობთ, თითქოს სხეულის ნაწილს გგლეჯენო, და მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად გაუმწარებიათ და არც ლამაზი ყოფილა, მაინც გეცოდებათ ისიც და თქვენი თავიც, გენანებათ თავიც და ისიც... დაე, უფალმა მომიტევოს! მაინც მიყვარს ჩემი დედაბერი.

მეორე დღეს შეღამებისას მივაღწიე. შევხედე თუ არა, მივხვდი, პაჭუა მოქანდაკეს კარგად ეშრომა. დამსკდარი კანის დაჭმუჭნილი საბურველიდან სიკვდილის საზარელი სახე იცქირებოდა; მაგრამ ჩემთვის მისი უკანასკნელი დღის მოახლოების ყველაზე უდაო ნიშანი ის იყო, რომ დამინახა თუ არა, მითხრა:

- ჩემო საბრალო, ძალიან ხომ არ დაიღალეო?

ამ ალერსიანმა სიტყვებმა გული გადამიბრუნა. ჩემთვის ვთქვი: „ექვი არ არის, საბრალო დედაბრის საქმე წასულია, რადგან გულკეთილი გამხდარა“.

საწოლთან მივუჯექი. ხელი ხელზე მოვკიდე. ძალზე დასუსტებულიყო, ლაპარაკის თავიც არ ჰქონდა და თვალებით მითხრა მადლობა. რომ გამემხნეებინა, ხუმრობა ვცადე. მოვუყევი, მეტად სულწასულ ჭირს როგორ ვუგანე. არაფერი იცოდა, რომ გაიგო, ისე ალელდა (დალახვროს ეშმაკმა, რა წინდაუხედავი ვარ), რომ გრძნობა დაკარგა და კინაღამ სული დალია. გონს რომ მოვიდა, დაუბრუნდა ენა (დიდება უფალს, დიდება უფალს!) და თავისი სიავე. ცახცახით, ბლუკუნით, სლუკუნით, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკობდა (რის თქმაც უნდოდა, ვერ ახერხებდა, რაც არ უნდოდა, იმას ამბობდა და ამაზე მეტად ბრაზობდა). და აი, ლანძღვა-გინება დამიწყო. მარცხვენდა, მათრევდა, რატომ არ შემატყობინე, უგულო ხარო, ძალზედაც უარესი,

ღირსი იყავი ფაღარათისაგან საკუთარ ნებზე ძალღვივით მომკვდარიყავიო და ათასი სხვა საამო სიტყვები მაკადრა. ძლივს დააშოშმინეს. მე კი მითხრეს:

- მოშორდი აქედან! ხომ ხედავ, გულსა სტკენ. გადი ცოტა ხნით. გავიცინე.
საწოლზე თავი დავხარე და ასე ვუთხარი:

- დიდება ზეციერს! ახლა კი გიცანი, როგორც იყავ, დარჩი ისეთივე ავი...

თათებით დავუჭირე ფამფალა ბებერი თავი და მთელი ძალით ორივე ლოყაზე ორჯერ ვაკოცე; მეორედ ატირდა.

და აი, ორივე მშვიდად და ჩუმად მარტო დავრჩით ოთახში, სადაც კედლებში ხის ჭია სამგლოვიარო მუსიკას უკრავდა. ყველა მეზობელ ოთახში იყო გასული. დედაბერი მძიმედ სუნთქავდა. შევატყვე, ლაპარაკი უნდოდა. ვუთხარი:

- თავს ნუ დაიღლი, კეთილო. ოცდახუთი წლის განმავლობაში ერთმანეთისთვის ყველაფერი გვითქვამს. ერთმანეთისა უსიტყვოდ გვესმის. მიპასუხა:

- არაფერიც არგვითქვამს და უნდა გითხრა, კოლა, თუ არ გითხარი, სამოთხესაც ვერ ვეღირსები...

- ეღირსები, ეღირსები, აუცილებლად ეღირსები.

- ვეღირსები და, სამოთხე მაინც ჯოჯოხეთის ნალველზე მწარე იქნება. კოლა, მე შენთვის ავი, ანჩხლი ვიყავი...

- აჰ! არა, არა, - ვუპასუხე, - მართალია ცოტა მომჟავო კი იყავი, მაგრამ სიმჟავე ჯანმრთელობასა რგებს.

- ...ეჭვიანი, ბრაზიანი, კაპასი და ღრენია. ჩემი აშარი ხასიათით ვაქცევდი ოჯახს. შენთვის რა არ მიკადრებია... ხელზე მოვუთათუნე:

- ეგ არაფერი, სქელი კანი მაქვს.

ის კი ჩუმად განაგრძობდა: -

ეს იმიტომ, რომ მიყვარდი.

სიცილით ვუთხარი:

- ვაგლახ, რომ არ ვიცოდი. მაგრამ რა გაეწყობა, ყველამ თავისებური სიყვარული იცის. რატომ არაფერი მითხარი? შენს სიყვარულს კაცი ვერ მიხვდებოდა.

- მიყვარდი, შენ კი არ გიყვარდი. ამიტომაც შენ კეთილი იყავი, მე კი - ავი. იმიტომ მძულდი, რომ არ გიყვარდი. შენ ეს არ გაწუხებდა... შენ შენებურად იცინოდი, კოლა, ზუსტად ისე, როგორც დღეს... ღმერთო, როგორ გამტანჯა მაგ სიცილმა! მაგ სიცილს მოისხამდი, სეტყვასავით წამოსული ჩემი წუწუნისაგან თავი რომ დაგეცვა და მე

შემეძლო მეწვიმა, რამდენიც მსურდა, მაინც ვერ გასველებდი, ყაჩაღო, აჰ! როგორ გამტანჯე. რამდენჯერ სიკვდილის პირად მივსულვარ, კოლა.

- ჩემო საბრალო, მე ხომ წყალი არ მიყვარს.

- ავაზაკო, კიდევ იცინი!.. ეჰ, კარგს შვრები, რომ იცინი. სიცილი ადამიანს ათბობს. ახლა, როდესაც მიწის სუსხმა ჩემს ფეხებამდე მოაღწია, შენი სიცილის ფასი მესმის; მათხოვე შენი სამოსი. იცინე, კოლა, იცინე, საყვარელო, იცინე, რამდენიც გენებოს. მეტს არ გავზრაზდები, შენ კი მაპატიე, კოლა.

ვუთხარი:

- ყოჩაღი ცოლი იყავი, მხნე და ერთგული, შეიძლება ყოველთვის საამური არ ყოფილხარ, მაგრამ სრულყოფილი არავინაა; სრულყოფილი ვინმე რომ იყოს, ეს იმის უპატივცემულობა იქნებოდა, ვინც იქ, მაღლა ზის; მასზე ამბობენ, ერთადერთი სრულქმნილიაო (მე ის არ მინახავს) და შავ დღეებში (არ ვამბობ ღამეს, ღამით ყველა კატა ნაცრისფერია, არამედ უბედურებისა და მჭლე ძროხების^[71] წლებში) არც ისე

უშნო ჩანდი. ყოჩაღი, გამრჯე იყავი, ჯაფა არ დაგზარებია და შენი სიკუმტე, როდესაც მას ავბედობას უპირისპირებდი და ნაბიჯითაც არ იხევდი უკან, თითქმის ლამაზი მეჩვენებოდა. ახლა კი წარსულის მოგონებით თავს ნუ გავიმწარებთ, გვეყოს, რაც ერთხელ გადაგვიტანია: ქედი არ მოგვიხრია, არ გვიყვირია, სირცხვილი არ გვიჭამია. რაც გაკეთებულა, გაკეთებულია და გასაკეთებელი არაფერია. ჩვენი ცხოვრების ტვირთი აქამდე მოგვიტანია. თუ მისი აწონა საჭიროა, პატრონმა აწონოს! ჩვენ ეს არ გვესაქმება. უჰ! სული მოვითქვათ, ძმაკაცო. ახლა ისღა დაგვრჩენია, შევიხსნათ ღვედები, ზურგი რომ გადაგვიტყავა, და დავისრისოთ გათოშილი თითები, დავიზილოთ მხრები, შემდეგ ორმო ამოვთხაროთ, ჩავძვრეთ შიგ და ხვრინვა ამოვუშვათ. Requiescat!^[72] მშვიდობა მათდა, ვინც კარგად იშრომა! დავიძინოთ მარადიული და მშვიდი ძილით.

ხელდაკრეფილი და თვალდახუჭული მისმენდა; როდესაც გავათავე, თვალები გაახილა; ხელი გამომიწოდა:

- ღამე ნებისა, მეგობარო, ხვალ გამაღვიძებ.

და რაკი ყველაფერში წესრიგი უყვარდა, ლოგინში გაიჭიმა, ზეწარი ნიკაპამდე მიიტანა ისე, რომ ერთი ნაოჭიც არ დატოვა, ჯვარცმა მიმჭკნარ მკერდზე მიიკრა, თვალები ჭერს მიაშტერა და სამგზავროდ გამზადებულმა ყოჩაღად ლოდინი იწყო.

მაგრამ თურმე მის ბებერ ძვლებს, სანამდე მოსვენებას იგემებდნენ, კიდევ ერთხელ და უკანასკნელად, რათა ცოდვებისაგან განწმენდილიყვნენ, უბედურების გზით ამქვეყნიურ ცეცხლში უნდა გაევლოთ (ასეთია ჩვენი ხვედრი). ამ დროს გვერდითი კარი გაიღო, ოთახში დიასახლისი შემოვარდა და ყრუ ხმით იყვირა:

- ჩქარა, ჩქარა მობრძანდით, უსტა კოლა!

ვერაფერს მივხვდი და ვკითხე:

- რა ამბავია? ჩუმად ილაპარაკეთ.

შორეული მგზავრობისათვის უკვე გამზადებული ჩემი დედაბერი ქრისტეს მიერ გამოღვიძებულ ლაზარესავით სასიკვდილო სარეცელზე წამოიმართა და თითქოს უკვე

ეტლში ჩამჯდარი, ჩვენ თავებს ზემოთ ხედავდა იმას, რასაც მე ვერ ვხედავდი, ხელები ჩვენკენ გამოიშვირა და იკივლა:

- ჩემი გლოდი!

ამ კვილიმა დამეზობელ ოთახში ხრინწიანმა ხველამ განმგმირა. მივხვდი. იქით გავიქეცი და დავინახე ჩემი საბრალო პატარა ტოროლა. სული შეკვროდა და თავისი პაწაწინა ხელებით ცდილობდა მოეშვა მარყუჟი, რომელიც ახრჩობდა. გაწითლებული, აღმოდებული თვალებით შველას გვევედრებოდა და დაჭრილ ჩიტუნისავით ფართხალებდა...

უძლური ვარ, არ ძალმიძს აგიწეროთ, თუ რა იყო ის ღამე. ახლაც, ხუთი გრძელი დღის შემდეგაც რომ მაგონდება, მუხლები მეკვეთება; უნდა დავჯდე. უჰ! მიმდის გული, ნება მომეცით, მოვითქვა სული... არა, განა შეიძლება იქ, მაღლა, ბრძანდებოდეს ბატონი, რომელსაც სიამოვნებს ასეთი პატარა არსების ტანჯვა, სიამოვნებს თავის თითებში მომწყვდეული სუსტი კისრების ტკაცვა-ტკუცის სმენა, უხარია მათი ფართხალი და შეუძლია აიტანოს პატარა უცოდველთა გაკვირვებული და საყვედურით სავსე მზერა.

მესმის, ბეგვო ჩემისთანა ბებერი ვირები, სცემო ის, ვისაც შეუძლია თავი დაიცვას, გაქირი, მუხლმაგარი ჭაკები. თუ ჩვენი ღრიალი გართობს, ბაშუსტა, კეთილი და პატიოსანი, მიდი, უფალო, რამდენიც შეგეძლოს. ადამიანი შენს ხატად არის შექმნილი. და რომ ყოველდღე, მისი არ იყოს, კეთილი არ ბრძანდებოდე, იყო ჭირვეული და ვერაგი, დროდადრო სიავე გიყვარდეს, ნგრევა გწყუროდეს, რაკი სისხლი გიდულს, ან იმიტომ, რომ ცუდ ფეხზე ადექი და გინდა გამოსცადო შენი ძლიერება, მე ეგ სულაც არ გამიკვირდება. ჩვენ სრულწლოვნები ვართ, წინააღმდეგობის გაწევა შეგვიძლია. როდესაც ძალიან შეგვაწუხებ, საკადრის

მოვაგებთ, პირფერობას არ დაგიწყებთ; მაგრამ რა საკადრისია ნიშანში ამოიღო პაწაწინა კრავები, რომელთაც ცხვირში ხელს თუ მოუჭერ, რძე წამოსდინდებათ. აუ, ზეციერო, შესდექ! ჩვენ ამას ვერ ავიტანთ, ეს მეტისმეტია! მეფეა თუ ღმერთია, ვინც ამას სჩადის, უფლებებს ბოროტად იყენებს. გაფრთხილებთ, ზეციერო, თუ ასე განაგრძე, ამას არ უნდა ბევრი ტიტინი, ძირს დაეცემა შენი გვირგვინი... მაგრამ დიდ პატივსა გცემ და არ მინდა დავიჯერო, რომ შენა ხარ ამის მოქმედი. მამაო ჩვენო, ასეთ ბოროტებას თუკი სჩადიხარ, უდავოა ორში ერთი: ან ბრმა ხარ სულაც, ან არ ხარ ღმერთი. ესე იგი, არ არსებობ... ვაიმე! რა უხამსი სიტყვა ვთქვი. ბოდიში, უკან მიმაქვს. საბუთად იმისა, რომ არსებობს, ისიც გეყოფათ,

რომ ახლა ჩემთან მუსაიფობთ. რამდენჯერ გვიკამათია, რამდენჯერ გვიბაასია, ჩვენს შორის დარჩეს, და, რამდენჯერ გამიჩუმებოხართ, ჩემო ბატონო! ჰოდა, იმ ავბედით ღამეს რამდენი გეძახე, გაგინე, გწყევლე, უარგყავ, გევედრე, გემუდარე, რამდენჯერ აღვაპყრე ხელები მუდარით და მუშტი მუქარით. ამოდ, არც კი განძრეულხარ. იმას მაინც ვერ იტყვი, რომ რამე დავიშურე, შენამდე რომ მომელწია! დალახვროს ეშმაკმა, რადგანაც არ გასურს, არ გნებავს მისმინო, კარგად გნახე! მით უარესი შენთვის, უფალო! სხვებსაც ვიცნობ და შველას იმათ ვთხოვ...

ავადმყოფთან მარტო მე და მოხუცი დიასახლისი ვიყავით. მარტინას მუცლის ტკივილი ეგრძნო გზაში და დორნესიში დარჩენილიყო. პატარა გლოდი ბებიასთვის დაეტოვებინათ. დილით, როდესაც დავინახეთ, რომ პატარა წამებული სიკვდილის პირასიყო მისული, უკანასკნელი ღონე ვიხმარეთ. ხელში ავიტაცე პაწაწინა, დაბეგვილი სხეული, ბუმბულზე უფრო მსუბუქი (ფართხალიც არ შეეძლო, ბელურასავით ოდნავ თრთოდა, მხოლოდ დროდადრო თუ გააჟრჟოლებდა). ფანჯარაში გავიხედე. წვიმდა და ქარი ქროდა. ვარდს ფანჯრისაკენ დაეხარა თავი, თითქოს შემოსვლა უნდოდა. სიკვდილს თუ მოასწავებს-მეთქი, გავივლე გულში. პირჯვარი

გადავისახე და მაინც გავედი. შმაგი და სველი ქარი შემოიჭრა კარში და, ქარიშხალს რომ არ დაექრო სიცოცხლის ლამპარი, ჩემ ჩიტუნას თავზე ხელი მოვაფარე. მივდიოდი, ძღვენით მიმიძლოდა დიასახლისი. გზის პირა ტყეში შევედით. უსიტყვოდ მივაბიჯებდით. მალე ჭაობის ნაპირას მოკანკალე ვერხვი დავინახეთ, კოშკივით სწორი და მაღალი. ის მოქნილ ლერწმების ურდოზე მეფობდა. გარს შემოვუარეთ ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ. პატარა კვნესოდა და ქარი ფოთლებში მასავით ტიროდა. ბაფთის ერთი ბოლო გოგონას პაწაწინა ხელზე მოვაბით, მეორე კი - მოკანკალე ბებერ ხეზე და მე და უკბილო დიასახლისი მოვეყვით ღალადისს:

იცახცახე,	იცახცახე,	ვერხვო	მშვენიერო,
წაილე	ჩემი	კანკალი,	ტურფავ
			ზეციერო.

წმინდა სამების სახელით გიბრძანებ, გემუდარები, მაგრამ თუ აღარ მომისმენ და თანაც აღარ დაგინდობ, იცოდე, გაჯიუტდები, მოგჭრი და ძირს გაგორდები.

შემდეგ მოხუცმა დიასახლისმა ვერხვის ფესვებს შორის ორმო ამოთხარა, შიგ ხელადა

ღვინო ჩაასხა, ორი ნიორი, ერთი ნაჭერი ქონი და ერთი ლიარდი^[73] ჩადო და მიწაზე დაგდებულ ლერწმით სავსე ჩემს ქუდს კიდევ სამჯერ შემოვუარეთ. მესამე შემოვლაზე შიგ ჩავაფურთხე და ვთქვი:

- გომბეშოებო, ჭაობის სულნო, დამყაყებულნო, ხუნაგმა წაგილოთ, ხუნაგმა წაგილოთ, ხუნაგმა წაგახრჩოთ!

აქეთობას ტყის პირას კუნელის წინ დავიჩოქეთ, მის ძირში დავასვენეთ პატარა მომაკვდავი და სახელითა წმინდისა ეკლისათა შევევედრეთ ძესა უფლისასა.

შინ რომ დავბრუნდით, პატარა მკვდარი გეგონებოდათ. ჩვენ ყველაფერი გავაკეთეთ, რაც კი შეგვეძლო. ასეთ ყოფაში ცოლს სიკვდილი არ სურდა. გლოდის სიყვარულმა სიცოცხლეს მიაჯაჭვა. შფოთავდა და კიოდა:

- უფალო, აქედან არ წავალ. არ წავალ, იესო, ქალწულო მარიამ, სანამ არ ვნახავ და არ გავიგებ, რას უპირებთ ჩემს გლოდის, სანამ არ ვნახავ, მორჩება თუ არა. რასაკვირველია, უფლის წყალობით, მორჩება. მე მინდა, რომ მორჩეს, მე მინდა რომ მორჩეს; მითქვამს და გათავდა.

მითქვამს და გათავდაო კი ამბობდა, მაგრამ უთუოდ ჯერ კიდევ ყველაფერი არ ჰქონდა ნათქვამი, რადგან ისევ თავიდან იწყებდა. უფალო! ან ამდენი ძალა და ღონე სად ჰქონდა. მე კი წელან მეგონა, უკანასკნელი სუნთქვა აღმოხდა-მეთქი, მაგრამ თუ უკანასკნელი იყო, უნდა გამოვტყდე, ჯიგრიანი რამ იყო... ბრონიონ, საზიზღარო, კიდევ იცინი? არა გრცხვენია განა? რა ვქნა, ძმაკაცო? ისა ვარ, რაცა ვარ. ვიცინი, მაგრამ განა ნაკლებად ვიტანჯები? იცოცხლე, მე ვწუხდე, მაგრამ ტანჯვა ფრანგს სიცილს ვერ გადააჩვევს. იცინის თუ დარდობს, უნდა ყველაფერი ნახოს. გაუმარჯოს ორსახიან იანუსს^[74], მუდამქამს თვალხილულს!..

ასე რომ, ნაკლებად როდი ვიტანჯებოდი, როდესაც მესმოდა საბრალო დედაბრის ქშენა და კვნესა; და მიუხედავად იმისა, რომ მასავით სასოწარკვეთილი ვიყავი, მაინც ვამშვიდებდი, ისე ველაპარაკებოდი, როგორც ბავშვებს ელაპარაკებიან, მზრუნველობით ზეწრებში ვფუთავდი. ის კი გაბრაზებული ხელს მკრავდა, ყვიროდა:

- უხეირო! კაცი რომ იყო, ვერ შესძლებდი განა გადაგერჩინა პატარა, ერთი მითხარი, რისი მაქნისი ხარ, უქნარა? მკვდარი შენ უნდა იყო. ვუპასუხე:

- რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე, მეც შენსავით ვფიქრობ, შენ მართალი ხარ, საყვარელო; ვინმეს რომ უნდოდეს, ჩემს ტყავს სიამოვნებით მივცემდი, მაგრამ, როგორც ჩანს, იქ, მაღლა, ჩემი ტყავი ხელს არ აძლევთ, უხეიროა: ბევრი შრომისაგან გაცვდა. მეც (ეს მართალია), შენი არ იყოს, მხოლოდ ტანჯვისათვის გამოვდგები. მაშ, უსიტყვოდ ვიტანჯოთ. ეგებ უფალმა მიითვალოს და ჩვენი საბრალო უმანკო კრავი აღარ გატანჯოს.

მაშინ ბებერი თავი თავზე მომაყრდნო და ჩვენს თვალთაგან დადენილი ცრემლი ჩვენს ლოყებზე შეერთდნენ. ოთახში სიკვდილის მთავარანგელოზის ფრთებისაგან დარხეული ბინდი წვებოდა.

უეცრად გაჰქრა ანგელოზი. განათდა. ვინ მოახდინა ეს სასწაული? მამაზეციერმა თუ ტყის ღმერთებმა, ყოვლადმოწყალე ქრისტემ თუ მრისხანე მიწამ, რომელიც სახადებს ანთხევს და სვამს; ეს ჩემი ლოცვების შედეგი იყო, ჩემი ცოლის შიშის თუ ვერხვისთვის მირთმეული ძღვენისა, არავინ იცის. და მეც ამიტომ ყველას ერთბაშად შევწირე მაღლი

(ვფიქრობ, გონივრულად მოვიქეცი), ვისაც ვიცნობ და ვისაც არ ვიცნობ (იქნებ ისინი ყველას სჯობდნენ) ასე იყო თუ ისე, ერთი რამ ცხადია (და ჩემთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ეს არის), გლოდის ერთბაშად სიცხემ დაუკლო, ხორხში სუნთქვამ ნაკადულივით ჩუხჩუხი იწყო, ჩემი პატარა მიცვალებული სიკვდილის ანგელოზის კლანჭებს დაუძვრა და მკვდრეთით აღსდგა.

მაშინ ვიგრძენით, როგორ დადნა ჩვენი ბებერი გულები და ორივემ გალობა წამოვიწყეთ: „Nunc dimittis^[75], უფალო!“ სიხარულის ცრემლებით დაეშვა დედაბერი, თავი ქვასავით დაუვარდა ბალიშზე და ამოიოხრა:

- მორჩა, როგორც იქნა; ახლაშემიძლია მშვიდობით გავემგზავრო...

მეისვე მზერა აემღვრა, ლოყები ჩაუცვივდა, სახე გაუფითრდა და თითქოს სიოს შემობერვაზე სულმაც მიატოვა. მე კი მის საწოლზე თავდახრილი, თითქოს მორევის სიღრმეს ვუყურებდი, უფსკრულს, სადაც გაუჩინარებული სხეულის ანაბეჭდი წუთით მოჩანს და მერე წყლის გრიალში იკარგება. თვალები დავუხუჭე, სანთელივით შუბლზე ვეამბორე, ნაჯაფი ხელები, რომელთაც მთელი სიცოცხლე მოსვენება არ ღირსებიათ,

გულზე დავუკრიფე; უსიტყვოდ დავტოვე ჩამქრალი კანდელი, მერე გავედი და იმ ახალ ლამპარს მივუჯექი, რომელსაც ამიერიდან უნდა გაენათებინა ჩვენი ოჯახი. ვუყურებდი როგორ ეძინა პატარას. ალერსიანი ღიმილით ვუმზერდი და ვფიქრობდი (განა შეიძლება აკრძალო ფიქრი?):

„საოცარი არ არის განა, ასეთ პატარა არსებას შეეთვისო? უიმისოდ თითქოს არარა ხარ. მასთან ერთად ყველაფერი, თვით ცუდიც კი, ასატანია. ეჰ! დაე, მოვკვდე, ეშმაკმაც წამილოს! ოღონდ ამან იცოცხლოს, ოღონდ ამან იცხოვროს, დანარჩენი ფეხებზე მკიდია!.. არა! ეს მეტისმეტია. როგორ, საღი ვარ, ჯანმრთელი, მბრძანებელი ჩემი ხუთი გრძნობისა და კიდევ რამდენიმესი, რომელთა შორისაც ყველაზე დიდი ჩემი ბატონი გონიერება ბრძანდება; არასოდეს დავმდურებივარ ცხოვრებას, მუცლით ორმოცდაშვიდ წყრთა მუდამ ცარიელ ნაწლავს ვატარებ, ნათელი თავი მაქვს, ზუსტი მარჯვენა, მაგარი წვივები და კუნთები; ყოჩალი მუშა ვარ, ნამდვილი ბურგუნდელი და მზად ვარ ყველაფერი შევწირო ამ პატარა ცხოველს, რომელსაც კარგად არც კი ვიცნობ. ბოლოს და ბოლოს, ვინ არის იგი? პაწაწა ტიკინა, თუთიყუში ტიტინა, ქმნილება, რომელიც არაფერია, მაგრამ შეიძლება ერთ დღეს იქცეს რამედ და აი, ამ რამესთვის

უნდა ვფლანგო განა ჩემი: „მე ვარ, მე ვარ მე, და ჯიგრიანადაც ვარ, დალახვროს ეშმაკმა!“ ჰე! ჰე! საქმე სწორედ ისაა, რომ ეს „შეიძლება“ ჩემი უმშვენიერესი ყვავილია, ჩემი ცხოვრების წადილია. და როდესაც ჭიები ჩემი ხორცით გატყვრებიან და სხეული გაიხრწნება მსუქან სასაფლაოში, გავცოცხლდები, უფალო, ჩემს მეორე „მეში“, რომელიც უფრო ლამაზი, ბედნიერი და მშვენიერი იქნება... არა! აბა საიდან ვიცი, რომ უკეთესი იქნება? ან რატომ უნდა იქნეს ჩემზე უკეთესი? იმიტომ, რომ მხრებზე შემდგება, ჩემს საფლავეზე გადაივლის და უფრო შორს დაინახავს... ჰეი, ჰეი, თქვენ, ვინც ჩემი წიაღიდან გამოსულხართ, ვინც სინათლეს შესვამთ, სინათლეს, რომელშიაც მისი მოტრფიალე ჩემი თვალები მეტს ველარ იბინავებენ, თქვენი თვალებით შევხედავ მომავალი დღეებისა და ღამეების რთველს, დიახ, თქვენი თვალებით დავინახავ ერთმანეთის შემცვლელ საუკუნეებსა და წლებს. მე ვტკბები იმით, რასაც წინდაწინ ვგრძნობ და იმითაც, რაც ჩემთვის უცნობია. ჩემს გარშემო ყველაფერი მიდის; მაგრამ მეც მივდივარ; მივდივარ შორს, უფრო შორს, უფრო მაღლა, საითაც თქვენ მიმაქროლებთ, არა ვარ მიჯაჭვული ჩემს პატარა მამულზე. და ჩემი ცხოვრების იქით, ჩემი მინდვრების მიღმა გაჭიმულან ორნატები და მიწასა და სივრცეს იხუტებენ გულში; ირმის ნახტომის მსგავსად თავიანთი ქსელით ფარავენ ლაჟვარდოვან

კამარას. თქვენ ხართ ჩემი იმედი, სურვილი და თესლი, რომელსაც გულუხვად ვთეს დროის უსაზღვროებაში“.

IX. დამწვარი სახლი

შუა აგვისტო.

ჩავწერთ თუ არა დღევანდელ დღეს? მეტად მწარე ლუკმაა. ჯერ კიდევ ვერ მომინელებია მთლიანად. აბა, მხნედ, ძველო! ეს საუკეთესო საშუალება იქნება მის მოსანელებლად.

ამბობენ, ზაფხულის წვიმა ბარაქის ნიშანიაო. თუ ეს ასეა, კრეზუსზე^[76] უფრო მდიდარი უნდა ვიყო, რადგან ამ ზაფხულს ჩემ ზურგს თავსხმა არ მოჰკლებია, მაგრამ ივანიკა ნათლისმცემელივით^[77] ფეხშიშველი და ტიტველი დავდივარ. როგორც კი ამ ორმაგ უბედურებას თავი დავაღწიე - ჩემი გლოდი მორჩა, მორჩა დედაბერიც, პირველი ავადმყოფობას გადარჩა, მეორე - სიცოცხლეს - სამყაროს მმართველმა ძალებმა ჩემზე შმაგი იერიში მოიტანეს (იქ, მაღლა, ცაში უთუოდ ვილაც დიაცი გადამკიდებია. ნეტავი რა დავუშავე? არც არაფერი. ვუყვარვარ, როგორც ჩანს), რის შედეგადაც დავრჩი შიშველი და ნაცემ-ნაბეგვი, მაგრამ ძვლები მაინც შემრჩა (და სწორედ ეს არის მთავარი).

გლოდი თუმცა აღარ ავადმყოფობდა, შინ დაბრუნებას არ ვჩქარობდი; ჩემი გვრიტის გამოჯანსაღება მასზე მეტად მე მახარებდა. ბავშვის გამოჯანმრთელებას რომ უცქერი, ასე გგონია, სამყაროს შექმნას უმზერ, ქვეყანა ახლად შექმნილი გეჩვენება, რძეშეუმშრალი. ასე რომ, ჩემთვის დავეხეტებოდი, ბაზარში მიმავალი ჭორიკანა დედაკაცების მოტანილ ახალ ამბებს უგულისყუროდ ვუსმენდი. და აი, ერთ დღეს ყურები ვცქვიტე იმ ბებერი ვირივით, რომელიც პატრონის სახრესა ხედავს. ამბობდნენ, კლამსიში ბოვრონის გარეუბანი ალშია გახვეული და სახლები ფიჩხებივით იწვისო. მეტი ვერაფერი გავიგე, მაგრამ ამ დღიდან მოსვენება დავკარგე, ბოვრონელებს თანავუგრძნობდი და ნაკვერჩხლებზე ვიჯექი. რამდენი არ მიმახეს:

- დამშვიდდი, შე კაი კაცო! ცუდი ამბავი მერცხალივით სწრაფია. ხელად მოგაგნებს. საქმე შენ რომ გეხებოდეს, უკვე გეცოდინებოდა. შენს სახლზე ხომ არაფერი უთქვამთ, ვინ დათვლის ბოვრონში რამდენი ვირია...

მაინც ადგილზე ვერ ვისვენებდი, გულში ვამბობდი:

- არა, ჩემი იწვის, დამწვრის სუნი მცემს...

კომბალი ავიღე და გზას გავუდექი. ვფიქრობდი:

„რა სულელი ვარ, უფალო! ეს პირველი შემთხვევაა, კლამსიდან ისე წავედი, რომ არაფერი დამიმალავს. სხვა დროს, მაგალითად მტრის მოახლოვებისას, ხიდს იქით, კედლებს უკან მიმქონდა ოჯახის მფარველი ღმერთები, ფული და ჩემი

ხელოვნების ნიმუშები, რომლითაც ვამაყოფ, ხელსაწყოები, ავეჯი, ბარგიბარხანა;
თუმცა უმწონი არიან და უხეირონი, მაინც არ გავცვლიდი მსოფლიოს

ოქროზე რადგანაც ჩვენი უბადრუკი ბედნიერების მოწმენი არიან... ამჯერად ყველაფერი სახლში დავტოვე“.

საიქიოდან მესმოდა, ამ წინდაუხედაობის გამო როგორ მლანძღავდა ჩემი დედაბერი. ვეუბნებოდი:

- შენი ბრალია, შენს გამო ვიჩქარე, შენს გამო ვისწრაფე!

დიდი აყალმაყალის შემდეგ (ამან ცოტა ხანს გამართო) შევეცადე ისიც და ჩემი თავიც დამერწმუნებინა, რომ უმიზეზოდ ვშფოთავდით. მაგრამ აბეზარი ფიქრი ბუზივით თავს დამბზუოდა, მიბრუნდებოდა, არ მასვენებდა და ცხვირზე მაჯდებოდა.

განუწყვეტლივ იმას ვხედავდი და ზურგზე სიმწრის ოფლი მასხამდა. ჩქარა მივდიოდი. ვილიე გავიარე. და ის იყო, დაბურულ აღმართს ავყევი, რომ ფერდობზე ურიკა დავინახე, ზედ მულოელი მეწისქვილე, პაპა ჟოჟო იჯდა, მიცნო, გაჩერდა, შოლტი ასწია და დამიყვირა:

- საბრალო ბიჭო!

თითქოს მუცელში მუშტი მომხვდაო, გზის პირას გავხევედი პირდაღებული. მან კი განაგრძო:

- სად მიხვალ? დაბრუნდი, კოლა. ნუ შეხვალ-მეთქი ქალაქში. გული მოგიკვდება. ყველაფერი დამწვარია, ნაცარტუტად ქცეული. არაფერი დარჩა.

ხვადაგი, ყოველ სიტყვაზე კუჭმაქს მიტრიალებდა, გადავწყვიტე მაინც არ გამეტეხა იხტიბარი, ნერწყვი გადავყლაპე, წელში გავიმართე და ვუთხარი:

- ახალი ამბავი! ყველაფერი ვიცი.

- მაშ იქ რად მიხვალ, რა გინდა ნახო? - წყენით მკითხა მოხუცმა.

- რაც დარჩა.

- გეუბნები, არაფერი დარჩა-მეთქი, არაფერი, არც კარგი, არც ავი, არც ბოლოკის თავი.

- ჟოჟო, ამლაშებ, ვერ დამაჯერებ, რომ ჩემმა ორმა შეგირდმა და კარგმა მეზობლებმა გულცივად უყურეს, როგორ იწვოდა სახლი და არ გადამირჩინეს თუნდაც ორიოდე წაბლი, ან რამე ავეჯი, როგორც ამას ძმურად აკეთებენ ხოლმე...

- მეზობლებიო? შე უბედურო! სწორედ იმათ დაგიწვეს სახლი... ამან კი ბოლო მომიღო. ჟოჟომ ნიშნის მოგებით მითხრა:

- ხომ ხედავ, არაფერი გცოდნია.

იხტიბარს არ ვიტყვდი, მაგრამ იმ წყეულმა ჟოჟომ, დარწმუნებულმა, რომ პირველი

მიამბობდა ამ გასახარელ ამბავს, კმაყოფილებითა და მწუხარებით, ხანძრის ამბის მოყოლა დაიწყო:

- ყველაფერი ჭირის ბრალია. ყველა გაგიჟდა. ერთი მითხარი, რად დაგვტოვეს მუნიციპალიტეტისა და სამთავროს ვაჟბატონებმა, მრჩეველებმა, პროკურორებმა? წავიდა მწყემსი. გაცოფდა ფარა. ბოვრონში ჭირის ახალი ნიშნები რომ აღმოჩნდა, ყვირილი მორთეს: ჭირიანი სახლები დავწვათო! თქმა და გაგება ერთი იყო. შენ იქ არ იყავი, შენი სახლით დაიწყეს. მონდომებით შრომობდნენ, ყველას თავისი წვლილი შეჰქონდა, ფიქრობდნენ, ქალაქის საკეთილდღეოდ ვმუშაობთო, ერთიმეორეს აქეზებდნენ. ნგრევას რომ იწყებენ, ხომ იცი, რა ხდება: ყველა გიჟდება, ცოფდება, თვრება, ყველაფერი იმსხვრევა, არ ჩანს საზღვარი... ცეცხლი რომ შეუნთეს, ფერხული დაუარეს. თითქოს ყველა გახელდა... „ბოვრონის ხიდზე ხალხი ცეკვავს, ხალხი ცეკვავს“ ... ნეტავი გენახა... „ნახეთ, როგორ ცეკვავს, ხალხი როგორ ცეკვავს“ ... რომ გენახა, შეიძლება მათთან ერთად შენც გეცეკვა. ვერ წარმოიდგენ, როგორ იწვოდა და როგორი ტკაცატკუცი გაჰქონდა სახელოსნოში დაწყობილ ფიცრებს... ერთი სიტყვით, ყველაფერი გადაწვეს!

- კარგი იყო, მენახა, უთუოდ ლამაზი იქნებოდა, - ვთქვი მე. მართლაც ასე ვფიქრობდი, მაგრამ თან იმასაც ვამბობდი გულში:

„მკვდარი ვარ. მომკლეს“. მაგრამ

ჟოჟოს ამას არ ვეუბნებოდი.

- როგორ, ეს არ გაშფოთებს განა? - უკმაყოფილოდ თქვა მან.

(კეთილი კაცია, ძალიან ვუყვარდი; მაგრამ ხომ იცით, - ასეთია ადამიანის წყეული ბუნება, - არ გწყინს, ზოგჯერ მეზობლის უბედურებას რომ ხედავ, თუნდაც იმისთვის, რომ ნუგეშს სცემ და ისიამოვნებ.) ვუთხარი:

- დასანანია, რომ ასეთი დიდებული კოცონისათვის ივანობის ღამეს არ დაუცადეს. - და წასვლა დავაპირე.

- მაინც მიდიხარ?

- მივდივარ. ნახვამდის ჟოჟო.

- ახირებული ვინმე ხარ! - მითხრა მოხუცმა. ცხენს შოლტი გადაუჭირა.

მივდიოდით, უკეთ რომ ვთქვა, სანამ ურიკა მოსახვევში არ მიიმალა, ვითომ მივდიოდით; მერე კი ათი ნაბიჯის გადადგმაც ვერ მოვახერხე, მუხლები მომეკვეთა. კუნძზე დავეშვი, თითქოს ღამის ქოთანზე დავჯექი.

წუთები რომელიც ამას მოჰყვა, საზიზღარი იყო. მეტი ბაქიობა აღარ მჭირდებოდა. შემემლო უბედური ვყოფილიყავი, უბედური, რამდენიც მსურდა, და ეს სიკეთე არ მოვიკელი. ვფიქრობდი:

„ყველაფერი დავკარგე, ყველაფერი: კერა, მისი ხელახლად აღდგენის იმედი! სიმწრით დანაზოგი ფული, სახლი, დღე და ღამე მოუსვენარი შრომით ნაგები. შრომა კი ჩემისთანა საწყალი კაცისათვის უდიდესი შვებაა. გაქრა ჩემი ცხოვრების კედლებში

ჩამჯდარი მოგონებანი, ჩირაღდნების მსგავსი წარსულის აჩრდილნი და კიდევ მეტიც, დავკარგე ჩემი თავისუფლება. ახლა რა მელის? ერთ-ერთ შვილთან უნდა ვიცხოვრო. აკი ჩემს თავს ფიცი მივეცი, რადაც არ უნდა დამჯდომოდა, მათ ამ უბედურებას ავაცილებდი! ცხადია, შვილები მიყვარს, მათაც ვუყვარვარ, ესეც უდაოა, მაგრამ ისეთი უჭკუო როდი ვარ, არ ვიცოდე, რომ ყველა ჩიტი თავის ბუდეში უნდა დარჩეს, რომ მოხუცები ახალგაზრდებს აწუხებენ და თვითონაც წუხდებიან. ყველა თავის მიერ დადებულ კვერცხებზე ფიქრობს, თვითონ კი საიდან გამოიჩეკა, რა ესაქმება. ბებერი, რომელსაც სიცოცხლე ჯიუტად სწყურია, თუ ახალ ნაჩეკში გარეგანს ცდილობს, დაუპატიჟებელი სტუმარია, რამდენიც არ უნდა ეცადოს შეუმჩნეველი დარჩეს. მაინც პატივისცემა ეკუთვნის. ეშმაკსაც წაუღია პატივისცემა! იგია ყველა უბედურებისა და უთანასწორობის მიზეზი; ყველაფერი გავაკეთე, რომ ჩემდამი პატივისცემას ჩემი ხუთი შვილი არ გაეგუდა და ეს არც ისე ცუდად მოვახერხე; მაგრამ რაც უნდა იღონოთ, მიუხედავად იმისა, რომ უყვარხართ, მაინც ისე გიყურებენ, როგორც უცხოს; თქვენ იმ მხარიდან მოდიხართ, სადაც ისინი არ დაბადებულან და ვერ გაიცნობთ ქვეყანას, სადაც ისინი მიდიან; მაშ, როგორ გნებავთ ერთმანეთს გაუგოთ, ერთმანეთს მიუხვდეთ? თქვენ მხოლოდ ერთმანეთს აწუხებთ და ბრაზობთ და მერე, იცით რა?

მართალია, ამის თქმა საშინელებაა, მაგრამ კაცმა, რომელიც ძალიან უყვართ, არ უნდა გამოსცადოს თავისიანების სიყვარული: ეს უფლის ცდუნება იქნება. მეტისმეტი არ უნდა მოსთხოვოთ ჩვენს ადამიანურ ბუნებას. კარგია კარგი ბავშვები; საწუწუნო არაფერი მაქვს; მაგრამ კიდევ უკეთესები არიან, თუ მათი დახმარება არ გჭირდებათ. ამაზე მეტის თქმა შეიძლებოდა, რომ მინდოდეს. ბოლოს და ბოლოს, თავმოყვარეობა არ მომცემს ამის ნებას. არ უნდა წაართვა პურის ნამცეცი, თუკი გაეცი. თითქოს ვალს ვთხოვდე: „ახლა თქვენ მარჩინეთ, უწინ მე გარჩენდით“. ლუკმა, რომელიც ჩემი შრომით არ მიმოვნი, ყელზე

მადგება. ასე მგონია, თვალთ ლუკმას მითვლიან. თავისუფალი მინდა ვიყო, მხოლოდ ჩემი შრომის მოვალე, ჩემი სახლის ბატონ-პატრონი, ჩემს ნებაზე შევიდე და გამოვიდე. გრომად არ ვღირვარ, როდესაც დამცირებულად ვგრძნობ თავს. ეჰ! რა ცუდია, იყო ბებერი, შენთანების ხელში შემყურე; ეს თანამოქალაქეების მოწყალებაზე უარესია. შენთანები ვალდებული არიან გარჩინონ და არ იცი, კეთილი გულით შვრებიან თუ არა; სჯობია ჩამაღლდე, ვიდრე ისინი შეაწუხო“.

ასე ვწუწუნებდი თავმოყვარეობაშებლალული, გრძნობაშელახული, დამოუკიდებლობაშერყეული, ყველა სიკეთეშებლალული. ვწუხდი კვამლად ქცეული წარსულის მოგონებასა და ყველაფერზე, რაც მქონდა კარგი და ცუდი. კარგად ვიცოდი, რომ რაც უნდა მეღონა, მაინც იმ ერთადერთი გზით უნდა მევლო. უნდა გამოვტყდე, რომ ფილოსოფოსობის თავი არ მქონდა. უბედური ვიყავი, იმ ხესავით უბედური, რომელიც ძირში მოჭრეს და დააპეს.

ასე, ქოთანზე მჯდარი, ირგვლივ ვიყურებოდი, ვეძებდი, რას ჩავჭიდებოდი და მახლობლად ხეივნის ხეების ქოჩრებით დაბურული კენსის ციხე-დარბაზის ხრახნილისებრი კოშკი დავინახე. და უცბად ოცდახუთი წლის მშვენიერი ნამუშევრები მომაგონდა, ნამუშევრები, რომლებითაც ის კოშკი დავამშვენიე: ავეჯი, პანელები, მოჩუქურთმებული კიბე, ყოველივე ის, რაც კეთილმა ბატონიშვილმა ფილიბერმა შემიკვეთა... ის აბეზარი! რამდენჯერ გავუმწარებივარ. ერთ დღეს მომინდომა მისი საყვარლები ევას სამოსში გამომექანდაკებინა, თვითონ კი - ადამის ტყავში, გიჟმაჟი, აშიკ-მაშიკი, გველის მობრძანების შემდეგდროინდელი ადამისა! მერე მოეპრიანა, საჭურველსაცავში იარაღების დასაკიდ ფარზე ამოქანდაკებულ ირმებს ჩვენს მხარეში ცნობილ რქადასმულთა თავები ჰქონოდათ. ამაზე ბევრი ვიცინეთ... მაგრამ უნდა გითხრათ, რომ ძნელი იყო ამ ქაჯი კაცის გულის მოგება. დაამთავრებდი თუ არა, ისევ თავიდან უნდა დაგეწყო; ფულის გადახდა კი ენანებოდა, ეს იშვიათი ხილი იყო... მაგრამ ამას რა მნიშვნელობა ჰქონდა! ბატონიშვილს ერთნაირი გატაცებით უყვარდა ყველაფერი ლამაზი, ხისა იქნებოდა თუ ხორციელი, უსულო თუ სულიერი (სწორედ ესაა კარგი. ხელოვნება უნდა გიყვარდეს, როგორც შენი საყვარელი, გულით, სულით, ხორციით, ვნებით, გატაცებით). და თუ წუწურაქმა საფასური არ მომცა, ხომ გადამარჩინა. კლამსიში თუ დავიღუპე, აქ ზედაპირზე ვტივტივებ. ჩემი წარსულის ხე თუ დაიღუპა, მისი ნაყოფი ხომ მაინც დარჩა. სამშვიდობოს არის. არ ეშინია არც ყინვის, არც ცეცხლის. ცხოვრების ეშხი რომ დამბრუნებოდა, მინდოდა ჩემი ნახელავი დაუყოვნებლივ მენახა, კბილებით ჩავფრენოდი, გემო გამესინჯა.

ციხე-დარბაზში შევედი. იქ კარგად მიცნობდნენ. ბატონი შინ არ იყო; მოვიმიზეზე, ახალი ზომა მაქვს ასაღები-მეთქი და იქით გავემართე, სადაც ჩემი შვილები მეგულეობდნენ. დიდი ხანი არ მენახა ბავშვები. სანამ ხელოვანი ძალას გრძნობს მკლავში, ქმნის და რაც შეუქმნია, იმაზე არ ფიქრობს. ერთხელ, როდესაც მათი ნახვა მოვისურვე, ბატონმა დე კენსიმ უცნაურად გაიცინა და არ შემეძვა. ვიფიქრე, ცულლუტს

უთუოდ ვიღაც ახტაჯანა, ქმრიანი ქალი ჰყავს-მეთქი დამალული და რადგანაც დარწმუნებული ვიყავი, რომ ის ჩემი ქალბატონი არ იქნებოდა, დიდად არ შევწუხებულვარ. და მერე, იცით რა, დიდი ხვადაგების ხუსტურებთან არ დაობენ; ასე უფრო გონიერია. აქაურებიც ახირებულ კაცად თვლიან და სათოფეზე არ ეკარებიან.

ასე რომ მთავარ კიბეს გაბედულად ავყევი. ათი ნაბიჯიც არ გადამიდგამს და ლოტის ცოლივით^[78] გაქვავდი. ყურძნის მტევნები, ატმის ტოტები, ჩუქურთმიან მოაჯირს შემოხვეული, აყვავებული ლიანები დანით აეკუწათ. თვალებს არ ვუჯერებდი, ხელი შევახე საბრალო დასახიჩრებულთ. თითებით ვიგრძენი მათი ჭრილობების მოხაზულობა. სუნთქვა შემეკრა, კვნესა აღმომხდა. სწრაფად ავირბინე კიბის საფეხურები: მეშინოდა, რომ უარესი არ მენახა!.. იმან, რაც დამხვდა, ყველა მოლოდინს გადააჭარბა.

სასადილოში, საჭურველსაცავში, საწოლ ოთახში, ავეჯზე და პანელებზე ამოკვეთილ ფიგურებს მოჭრილი ჰქონდათ: ზოგს ცხვირი, ზოგს მკლავი, ზოგს ფეხი, ზოგს კიდევ ვაზის ფოთოლი. ბუხრებს, სკივრების მუცლებს, მოჩუქურთმებულ სვეტებს ამკობდა

დანით ამოჭრილი წარწერები: პატრონის სახელი, რაღაც ტუტუცური აზრი, ანდა ამ ჰერკულესის საფერი სამუშაოს დღე და საათი. დიდი გალერეის სიღრმეში უხვბეწვიანი ძუ ლომის კისერზე მუხლმოყრილი ჩემი ლამაზი, ტიტველი იონელი ფერია სამიზნედ ეხმარათ და მუცელი მაჟარის ტყვიებით დაეცხრილათ. და ალაღბედზე საითაც არ მივიხედე, ყველგან დანების კვალი, ბურბუშელა, ნარანდი, მელნის ან ღვინის ლაქები, მიმატებული ულვაშები, ანდა ბინძური ხუმრობა ვიხილე, ერთი სიტყვით, ყველა ის უხამსობა, რაც მოწყენას, მარტოობას, ტაკიმასხარაობასა და სიბრიყვეს შეუძლია უკარნახოს მდიდარი იდიოტის გონებას, რომელმაც თავის მდიდრულ სასახლეში არ იცის, რა მოიგონოს და ანგრევს ყველაფერს, რადგან არაფრის მაქნისია და არაფრის გაკეთება არ შეუძლია. აქ რომ ყოფილიყო, ალბათ, მოგკლავდი. ვკვნესოდი, ვქმინავდი, დიდხანს სიტყვა ვერ დამეძრა. კისერი გამიწითლდა, შუბლის ძარღვები დამებერა, თვალები კიბოსავით გადმომცვივდა, ბოლოს, როგორც იქნა, მოვახერხე შეგინება. დროც იყო! ცოტა კიდევ და ბრაზისაგან

გავიგუდებოდი... ერთი რომ გასკდა, აი დედასა! როგორ ავიწყვიტე! მთელი ათი წუთი ყველა ღმერთს ვაგინე და ჩემი მძულვარება გადმოვანთხიე:

- ჰა, ქოფაკო! - ვყვიროდი მე, - მაშ, იმისათვის მოვიყვანე შენ ბუნაგში ჩემი მშვენიერი ბავშვები, რომ გეწამებინა, დაგესახიჩრებინა, გაგეუპატიურებინა, წაგებილწა, წაგერყვნა! ვაიმე, ვაიმე! ჩემო პაწაწინებო, სიხარულში შობილნო, ჩემს მემკვიდრედ გასახავდით, შეგქმენით ჯანსაღი, ღონიერი, ფუნჩულა, ნაკვთად სრული, არაფერი დაგაკელით, ისეთი ხისგან გამოგჭერით, რომ ათასი წელი უნდა გეცხოვრათ. ვაი ჩემს მოსწრებას. ველარ მიცვნიხართ გახეიბრებულნი, დასახიჩრებულნი ზევიდან და ქვევიდან, წინიდან და უკნიდან; ზოგს ცხვირი აკლია, ზოგს - კისერი და ომგადახდილ ბებერ მძარცველთა ხროვაზე უფრო მეტად ხართ ჭრილობებით დასერილნი. ისმინე, მაცხოვარო, ვედრება ჩემი (იქნება ვედრება არც გჭირდება), მოიღე მოწყალება, რომ სიკვდილის შემდეგ არ მოვხვდე სამოთხეში, პირდაპირ ჯოჯოხეთში მიკარ თავი, შამფურის მახლობლად, რომელზედაც ბელზებელი წაწყმედილ სულებს ბრაწავს, რათა ჩემი ხელით შევატრიალ-შემოვატრიალო შამფურზე უკანალით აცმული ჩემი ბავშვების ჯალათი.

ამ ყოფაში ვიყავი, როდესაც ჩემი ნაცნობი ლაქია, მოხუცი ანდოში შემოვიდა და მთხოვა, შემეწყვიტა ბლავილი... კარებისაკენ წამიყვანა, კეთილი კაცი შეეცადა ვენუგემებინე:

- განა შეიძლება ხის ნატეხებისათვის ამ ყოფამდე მისვლა? ნეტავი, რას იტყობდი, ჩვენსავით იძულებული რომ იყო, ასეთ გიჟთან იცხოვრო? განა არა სჯობია, ამ ფიცრებით გაერთოს, რომლებშიც ფული გადაგიხადა, ვიდრე გვაწამოს ისეთი კეთილი ქრისტიანები, როგორიც, მაგალითად, მე და შენა ვართ?..

- ეჰ! - ვუპასუხე მე, - გცემოს, რამდენიც უნდა! როგორ გგონია, უარს ვიტყობდი, რომ გავეწკვპლე ამ ხის ერთი ნატეხისათვის, რომელსაც ჩემმა თითებმა სული შთაბერეს? არარაა კაცი, ღვთიურია მისი ქმნილება, სამგზის მკვლელია ის, ვინც აზრსა კლავს!..

კიდევ ბევრ რამეს ვიტყობდი ასევე მჭევრმეტყველურად, მაგრამ შევნიშნე, რომ ჩემს მსმენელებს ვერაფერი გაეგოთ და ანდოშის თვალში ისეთივე გიჟი ვიყავი, როგორც მისი ბატონი. და როდესაც კიდევ ერთხელ შევჩერდი ზღურბლზე, რომ უკანასკნელად გადამევლო თვალი ამ ბრძოლის ველისათვის, თავში უეცრად გამიელვა აზრმა, თუ რაოდენ სასაცილონი ვიყავით ჩემი უცხვირო ღმერთები, მათი ატილა^[79], მშვიდთვალა ანდოში, რომელსაც ვებრალეობდი და მე - ბებერი

სულელი, ამდენ ნერწყვს რომ ვხარჯავდი ჩერჩეტებთან ყბედობაში... ფრრუტ...
შუმხუნასავით გამიელვა... ბრაზი და

დარდი დამიცხრა, გაოცებული ანდომის ცხვირწინ სიცილი დავიწყე და კარში
გავვარდი.

კვლავ გზაზე აღმოვჩნდი; ვამბობდი:

„ამჯერად ყველაფერი წამართვეს. მხოლოდ მიწაში ჩასადებად ვვარგივარ.
ტყავილა დამრჩა... კი მაგრამ, დალახვროს ეშმაკმა, ტყავი ხომ შემრჩა, და შემრჩა
ისიც, რაც ამ ტყავში მაქვს. იმ ალყაშემორტყმულის დარად, რომელმაც მტრის
მუქარაზე, თუ არ დამნებდები, ბავშვებს დაგიხოცავო, უპასუხა: „როგორც
გენებოს, მე თან მაქვს იარაღი, რომ სხვები გავაკეთო“, - დასწყევლოს ღმერთმა,
მეც ხომ თანა მაქვს იარაღი. ის არ წაურთმევიათ, ვერც წამართმევენ... სამყარო
ხრიოკი ველია, აქა-იქ მოდის ჯეჯილი, რომელიც ხელოვანთ დაგვითესია.
მიწიერი და ზეციერი ხვადაგები კენკავენ, ლეჭავენ და ჰქელავენ ჩვენს ყანას.
უძლურთა შემოქმედება - მკვლელობაა. ხვადაგებო! ღრღენით, გაანადგურეთ,
ფეხით გაქელეთ ჩემი ჯეჯილი, ახალს მოვიყვან. თავთავი მწიფე, თავთავი
მკვდარი, სულ არ მაწუხებს მე მოსავალი. მიწის წიაღში ღვივის მარცვალი. მე ვარ
ის, რაც იქნება, და არა ის, რაც იყო. და როდესაც დადგება ის დღე,

როცა ძალ-ღონე გამიქრება, ან თვალები ჩამიქრება, აღარ მექნება ხორცშესხმული
ნესტოები და ყანყრატო, ღვინოს რომ ვისხამ, როდესაც მოუსვენარი ენა

დამიცხრება, დავიკრეფ მკლავებს, დაუდევარ ძალას დაგვარგავ, ხელში სიმარჯვე წამერთმევა, როდესაც ძალიან დავბერდები და გავხდები უსისხლო და უგონო, იმ დღიდან აღარ ვიარსებებ, არა! შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ ბრონიონი, რომელიც არ გრძნობს? კოლა, რომელიც არ ქმნის, ბრონიონი, რომელიც არ იცინის და ოთხივე ნალით ნაპერწკლებს არ ყრის? არა და არა, ეს იმის ნიშანი იქნება, რომ კოლასაგან მხოლოდ შარვალი დარჩა, შეგიძლიათ დაწვათ. ჩემი ძონძი თქვენთვის დამილოცნია“...

კლამისაკენ გავემართე. ბაქიობით, ხელში კომბლით აღმართს ვათავებდი (მართალი გითხრათ, არ დაგიფიცავთ, თავს კარგად ვგრძნობდი), რომ ტირილით ჩემკენ მომავალი პატარა კაცუნა დავინახე, ჩემი შეგირდი რობინე, მეტსახელად პატარა ბინე. ეს ცამეტი წლის ბიჭუნა მუშაობის დროს ბუზების ფრენას უფრო მეტ ყურადღებას აქცევდა, ვიდრე გაკვეთილს, უფრო ხშირად გარეთ იყო, ვიდრე შინ; ერთობოდა წყალში კენჭების სროლით, ანდა გამვლელი გოგოების კანჭების ცქერით. დღეში ოცჯერ მივტყეპავდი ხოლმე; მაგრამ მაიმუნივით მარჯვესა და ქვეშევეშას ეშმაკი,

მარდი და კარგი მუშა თითები ჰქონდა და მიუხედავად ყველაფრისა, მიყვარდა მისი მუდამ დაფჩენილი პირი, ჩაცვნილი ლოყები, ჭკვიანი თვალები და პაჭუა ცხვირი. იცოდა ეს სალახანამ! რამდენიც უნდა მეღერა მუშტი, მექუხა, მეჭექა, ცულლუტი იუპიტერის თვალში ღიმილს ხედავდა. ასე რომ, როდესაც მივტყეპავდი, ჩოჩორივით მშვიდად შეირხეოდა და კვლავ თავისას შვრებოდა. დიდი არამზადა იყო.

მეტად გამიკვირდა, როცა დავინახე, რომ შადრევნის ტრიტონივით ცხვირიდან და თვალებიდან ცრემლები ნიაღვრად სცვიოდა. მომვარდა, ბლავილით წელზე შემომეხვია, ცრემლებით დამისველა ღიპი. ვერაფერი გამეგო. ვუთხარი:

- აბა! აბა! ვინ გაგაჯავრა! დამეხსენ, მომეშვი! დალახვროს ეშმაკმა, მითხარი, რად ტირი, ჯერ ცხვირი უნდა მოიხოცო და მერე კაცს აკოცო.

მაგრამ იმის ნაცვლად, რომ ტირილი შეეწყვიტა, უფრო მაგრად შემომეხვია და თითქოს მსხლის კენწეროდან, ჯერ ჩემს მუხლებზე ჩამოცურდა, მერე მიწაზე და ტირილს უმატა. შევშინდი.

- აბა, ერთი დადექი, ჩემო ბიჭუნა! მითხარი, რა დაგემართა?

მკლავებში ჩავავლე ხელები და ავიტაცე... და მაშინ შევნიშნე, რომ ერთი ხელი შეხვეული ჰქონდა და ჭინჭიდან სისხლი ჟონავდა, ტანსაცმელი ძონძებს დამსგავსებოდა და წარბიც გარუჯოდა. ვთქვი (უკვე დამავიწყდა ჩემი ამბავი):

- ყურუმსალო! უთუოდ კიდევ წაიცულლუტე, არა?

- ვაიმე, უსტა, მიწუხს სული, მიმდის გული! გვერდით მოვისვი და ვუთხარი:

- არ იტყვი მაინც, რა მოგივიდა?

- ყველაფერი დაიწვა!

იყვირა საბრალომ და ისევ ცრემლებად დაიღვარა... მაშინლა მივხვდი, რომ ასე ჩემს გამო, ჩემი დამწვარი სახლ-კარის გამო წუხდა. ვერ აგიწერთ, როგორ მეამა. ვუთხარი:

- საბრალო პატარა, ამის გამო ტირი განა? ის კი არ ცხრებოდა (ეგონა, ვერ მივუხვდი):

- სახელოსნო დაიწვა!

- ახალი ამბავი, ვიცი, რაც გინდა მითხრა. დღეს სულ მაგას მეუბნებიან, ყურები გამომიჭედეს. რას იზამ? უბედურება დაგვატყდა თავს.

ცოტათი დამშვიდებულმა შემომხედა. გული მაინც სტკიოდა.

- მერედა შენ რა, ჩემო პატარა ნამგალა, შენ გალია გიყვარდა განა? შენ ხომ სულ იქიდან გაფრენაზე ფიქრობდი? ალბათ, შენც სხვებივით კოცონის ირგვლივ ცეკვავდი, პატარა გაიძვერავე (რასაკვირველია, ეს აზრადაც არ მქონდა). აღშფოთებით იყვირა:

- ეგ ტყუილია, ტყუილია! მე ვიჩხუბე. ცეცხლი რომ ჩაგვექრო, რა არ ვილონეთ, მაგრამ მხოლოდ ორნი ვიყავით. ავადმყოფი, ციებისაგან ამაგაგებული კანია (ეს ჩემი მეორე

შეგირდია) ლოგინიდან წამოხტა და კარის წინ დადგა, მაგრამ აბა, მიდით და შეაჩერეთ ღორების ჯოგი! წაგვაქციეს, გაგვთელეს, გაგვქელეს, მიგვბერტყეს და მიგვაგდეს. გაცოფებულნი ტორებს ვურტყამდით, ტლინკებს ვისროდით, ვერაფერს გავხდით, რაბაწეულ მდინარესავით გადაგვიარეს; წამოდგა კანია, გამოეკიდა, კინალამ მოკლეს და მაშინ, როდესაც ისინი ჩხუბობდნენ, მე ცეცხლმოკიდებულ სახელოსნოში შევიპარე... ღმერთო, რა ბული იდგა! ცეცხლი ერთბაშად მოსდებოდა ყველაფერს, ხის მორებიც ჩირაღდნებივით ბრიალებდნენ. ცეცხლის თეთრი, წითელი, შუშხუნა ენები სახეში კვამლსა და ნაპერწკლებს მაფურთხებდნენ. ვტიროდი, ვახველებდი, უკვე ვიწვოდი, გულში ვამბობდი: „რობენ, ძეხვივით შეიწვები!“ .. მახლას, მოხდეს, რაც მოხდება! ჰოპლა! და როგორც ივანობის ღამეს, გადავხტი, შარვალი მეწვოდა, თმები გამერუჯა, აღმოდებულ ბურბუმელაზე დავეცი, ბურბუმელას ბათქაბუთქი გაჰქონდა, მეც

ბანი მივეცი: მერე წამოვხტი, წავიბორძიკე, კვლავ გავიშხლართე, თავი დაზგას მივარტყი, დავრეტიანდი, მაგრამ გონს მალე მოვეგე. ირგვლივ ცეცხლი მძვინვარებდა და გარედან ნადირების ტაშ-ფანდურას ხმა მესმოდა. შევეცადე ავმდგარიყავი, დავეცი, დავიბეგვე, მაგრამ ისევ მოვიკრიბე ძალ-ღონე, წამოვიწიე და ათ ნაბიჯზე თქვენი პატარა თმაგაშლილი მარიამ მაგდალინელი დავინახე, მორჩილ, ფუნთუშა, ტურფა და

შიშველ ტანს უკვე ცეცხლის ენა ლოკავდა. შევძახე: „შესდექ!“ გავექანე, ავიყვანე, გულში ჩავიკარ და ხელებით ჩავაქრე ცეცხლი, რომელიც მის მშვენიერ ფეხებს მოსდებოდა, მერე კი, მართალი გითხრათ, არ ვიცი, არ ვიცი, რა ვქენი; ვკოცნიდი, ვტიროდი, ვეუბნებოდი: „ჩემო საუნჯევ, ჩემთანა ხარ, ჩემთან იქნები, ნუ გეშინია, სიტყვას გაძლევ, არ დაიწვები, შენც მომეხმარე, წმინდა მაგდალინელო, და გადავრჩებით“... დრო აღარ იყო... ბუმ... ჭერი ჩამოინგრა. საიდანაც შემოვედი, იმავე გზით დაბრუნება შეუძლებელი გახდა. მრგვალ სარკმელთან სულ ახლოს ვიყავით. სარკმელი ხომ მდინარისაკენ იცქირება. მუშტით მინა გავტეხე. შიგ, როგორც სალტეში, გავძვერით ორივე. ზუსტად გავეტიეთ, გავფრინდით ჰაერში და თავით ჩავყვინთეთ ბოვრონის ტალღებში; საბედნიეროდ, ღრმა არ იყო, შლამში ჩავცვივდით და წმინდა მარიამ მაგდალინელს დაცემისას კოპი არ დასჯდომია; მე კი ბედმა არ გამიღიმა: მაგდალინელს ხელი არ ვუშვი, ცხვირით მდინარის ფსკერზე დავასკდი, ვიჭყუმპალავე; ვსვი და ვყლაპე ზომაზე მეტი; მერე, როგორც იქნა, ნაპირზე გამოვედი და, ლაყბობა რომ არ გამიგრძელდეს, აი, თქვენს წინ ვართ ორივენი! მაპატიეთ, უსტა, რომ ამის მეტი ვერაფერი შევიძელი.

ესა თქვა და მოწიწებით ფუთა გახსნა. ამოიღო ქურთუკში შეხვეული წმინდა მარიამ მაგდალინელი, რომელიც უცოდველი და კეკლუცი თვალებით ილიმებოდა და თავის მომწვარ, პაწაწინა ფეხებს აჩენდა. ისე ავღელდი, რომ (გავაკეთე ის, რაც არ გამიკეთებია ჩემი დედაბრის სიკვდილის, გლოდის ავადმყოფობის, ჩემი დაქცევისა და ჩემ ქმნილებათა განადგურების გამო) ავტირდი.

მარიამის და რობინეს კოცნაში მეორე შეგირდიც მომაგონდა და ვკითხე პატარას:

- კანზე რა იქნა?

- დარდისგან მოკვდა.

შუა გზაზე დავიჩოქე, ვეამბორე მიწას და ვთქვი:

- გმადლობთ, ბიჭიკო.

ავხედე ზეცას, მერე მზერა ბინეზე გადავიტანე, დამწვარი ხელებით გულში ქანდაკება რომ ჩაეკრა, და ვთქვი:

- აი, ჩემი ყველაზე ლამაზი ქმნილება: სულები, რომლებიც გამოვბერწე. ამათ ვერ წამართმევთ. დაწვით, რაც გამიჩენია! სული მაინც ჩემია.

X. აჯანყება

ავგისტოს მიწურული. როცა

დავწყნარდი, რობინეს ვუთხარი:

- კმარა! რაც მოხდა, მოხდა. ვნახოთ, რა დარჩა გასაკეთებელი.

მოვაცოლე ქალაქის ამბები, რაც ჩემს არყოფნაში თხუთმეტი თუ ოცი დღის მანძილზე მოხდა. მოკლედ მოვაცოლე, გარკვევით, ბევრი არ ვალაყბე, რაკი გუშინ მომხდარი - დღეს უკვე ძველი ამბავია, მთავარია, ვიცოდეთ, რა დღეში ვართ ამჟამად. გავიგე, რომ კლამსიში შიში და ჭირი მეფობდა; უფრო შიში, ვიდრე ჭირი. ეს უკანასკნელი ბედს უკვე სხვაგან ეძებდა და ასპარეზი მაწანწალებისთვის დაეთმო. მსხვერპლის სუნზე ეს ავაზაკები ყოველი მხრიდან მორბოდნენ, რომ ჭირისთვის დავლა ხელიდან გამოეგლიჯათ; ბატონ-პატრონნი იყვნენ. სენის შიშით გაცოფებული და დამშეული მეტივეები ან ხელს არ უშლიდნენ, ან მათ ბაძავდნენ. კანონები დუმდნენ. ვისაც მათი

დაცვა ევალეობდა, საკუთარი მინდვრების დასაცავად წასულიყვნენ. ჩვენი ოთხი მრჩევიდან ერთი მომკვდარა, ორი გაქცეულა, პროკურორიც აორთქლებულა. ციხე-დარბაზის მამაცი, მაგრამ ნეკრესიანი, ფეხდასიებული, ჭკუამოკლე და ცალხელა მოხუცი კაპიტანიც აეკუწათ. ერთადერთი მრჩეველი, რაკენი დარჩენილა. ამ აღვირაწყვეტილი მხეცების წინაშე მარტოდ დარჩენილს შიშის, სისუსტის თუ ვერაგობის გამო გადაუწყვეტია, რომ აჯობებდა, თავს დამტყდარ უბედურებას თუ წინააღმდეგობას არ გაუწევდა და ცეცხლს მის წილს დაუთმოდა. მაგრამ თავისი გულღრმო ბუნება რომ დაეკმაყოფილებინა, რაშიც თავის თავსაც არ უტყდებოდა (ვიცნობ მაგ არამზადას), ცეცხლის წამკიდებელ ხროვას იმათ უსევდა, ვის ბედნიერებაზეც თვალი რჩებოდა, ანდა შურს იძიებდა. ახლა კი მივხვდი, ჩემი სახლი რად აირჩიეს!..

- კი მაგრამ, სხვები, მედაბურები რაღას შვრებიან? - ვკითხე რობინეს.

- „ბე..ე..ეს“ გაიძახიან, - თქვა ბინემ; - ეჰ! ცხვრები არიან, სახლებში სხედან, ელოდებიან, ყაჩაღები როდის მივლენ და ყელს გამოლადრავენ. აღარც მწყემსები ჰყავთ და არც ძაღლები.

- კი მაგრამ, ბინე, მე ხომ აქა ვარ! ვნახოთ, ბიჭიკო, თუ კიდევ შემრჩა ეშვები. კმარა ლაპარაკი, თან საქმე, ჩემო პატარა.

- უსტა, მარტოხელა კაცი რას გააწყობს?

- ვცადოთ მაინც.

- იმ უნიფხო მათხოვრებმა ხელში რომ ჩაგიგდონ?

- არაფერი გამაჩნია; ფეხებსაც ვერ მომჭამენ. მიდი და სცადე, ქაჩალი ეშმაკი დავარცხნო. ბინემ ცეკვა დაიწყო:

- ვახ, რა დროს გავატარებთ! ფრელოფანფან, იწუწკე, იბაცაცე, გაწმინდე, გაჭვრიტე და ტირირარა, ტარირიდი, აბა გიდი, წინ იარე და წინ მიდი.

და თავისი დამწვარი ხელით ყირაზე გადავიდა, ცოტა დააკლდა, არ გაიშხლართა. მკაცრი გამომეტყველება მივიღე:

- ჰე, მაიმუნო, მითხარი, ეგ რა საქმეა ტიალი, ხის წვეროზე კუდით ტრიალი. ადექი, დინჯად იყავი. უნდა მისმინო. თვალეგაბრწყინებული სმენად გადაიქცა.

- დიდხანს აღარ იცინებ! აი რა: მე მარტო წავალ კლამსიში. ახლავე

- მეც წამიყვანე!

- შენ ღორნესიში გგზავნი ელჩად, ნახე ჩვენი მრჩეველი ბატონი ნიკოლი, კაცი ფრთხილი, კარგი გულისა და კიდევ უკეთესი ფეხების პატრონი, რომელსაც თანამოქალაქეებზე მეტად თავისი თავი უყვარს და თავზე უფრო თავისი ქონება. ასე გადაეცი, თუ ხვალ დილითვე არ დაბრუნდება, ღვინოს დაუღვევენ. იქიდან სარდიში ადი და თავის სამტრედეში ინახულე პროკურორი, მეტრ გიომ კურტინიონი, უთხარი,

თუ ამალამვე აქ არ გაჩნდება, სახლს გადაუწვავენ, გამარცვავენ და იქაურობას ნაცარტუტად აქცევენ. შენ აგრე უთხარი და მყისვე გამოქანდება. დანარჩენს შენ თვითონვე მიხვდები, რაც უნდა თქვა. ტყუილების გუდა ზურგზე გკიდია.

- საქმე ძნელი როდია, მაგრამ თქვენი დატოვება რომ არ მინდა, - მიპასუხა პატარამ, თან კეფას იფხანდა.

- ერთი მითხარი, უქნარა, როდის გკითხე, რა გინდა და რა არა! გიბრძანებ, მორჩა და გათავდა.

მაინც არ ჩამომეხსნა და კმარა-მეთქი, ვუთხარი. და

რადგანაც ჩემს ბედზე სწუხდა, ვუთხარი:

- რბენას არ გიშლი, საქმეს რომ მორჩები, ჩემთან დაბრუნდი. თუ ჩემი მოხმარება გინდა, მაშველი ძალა უნდა მომიყვანო.

- დაოთხებულებს გამოვაქცუნებ, ჭენებ-ჭენებით, ოფლში გავწურავ და ისე მოგვვრით კურტინიონსა და ნიკოლს, თუნდაც ამისთვის ნიშადურის ამოცხება დამჭირდეს! თქვა ესა და ისარივით გაქანდა, მერე შეჩერდა:

-

უსტა, ეს მაინც მითხარით, რას აპირებთ? ვნახოთ-მეთქი,
იდუმალი გამომეტყველებით ვუპასუხე.

(ჯერ თვითონაც არაფერი ვიცოდი).

* * *

საღამოს რვა საათისთვის ქალაქში შევედი. ოქროსფერ ღრუბლებზე მეწამული დისკო გაწოლილიყო. ზაფხულის მშვენიერი ღამე დგებოდა. და არავინ იყო, მისით რომ დამტკვარიყო. ბაზრის კარი ღია დარჩენოდათ, დარაჯიც არ იდგა, ყველაფერი ღვთის ანაბარა იყო მიტოვებული. დიდ ქუჩაში პურს ღრღნიდა მჭლე კატა; აიბურძგნა, რომ

დამინახა, და მერე მოუსვა. თვალდახუჭულ სახლებს გახევებული სახეები ჰქონდათ. სამარისებური სიჩუმე სუფევდა. გულში ვთქვი:

„დამგვიანებია, ყველანი დახოცილან!“

მაგრამ აი, შევამჩნიე, რომ ჩემი ნაბიჯების ხმას დაგმანული დარაბების უკნიდან ყურს უგდებდნენ. დავაბრაახუნე. გააღეთ-მეთქი, - ვიყვირე.

არავინ განძრეულა. მეორე სახლთან მივედი და კვლავ დავაბრაახუნე წიხლებითა და ჯოხით. არავინ გამიღო. შიგნიდან თაგვების ფხაკური მომესმა. ახლა კი მივხვდი:

- უბადრუკნი, სოროებში ჩამძვრალან! დამიცადეთ, დუნდულოებს აგიჭრელებთ!

წიგნის მაღაზიის ვიტრინას წიხლები და მუშტები დავუშინე და ყვირილი მოვრთე:

- ჰეი, ძმაბიჭო! სოლსუა დენი, გაგიწყრა ღმერთი, გააღე-მეთქი, თორემ ყველაფერს დავამტვრევ; გსურს ავტეხო სროლა? ყვერულო, ბრონიონი ვარ, კოლა.

რადაც სასწაულით (თითქოს ფერია ფანჯრებს ჯადოსნური ჯოხით შეხებოდეს) ყველა დარაბა გაიღო და ბაზრის ქუჩის გასწვრივ, ფანჯრების რაფებზე ხახვებივით ჩამწკრივებული, შეშინებული სახეები გამოჩნდა. მათვალთვლებდნენ, მიყურებდნენ და კიდევ მიყურებდნენ... მართალი გითხრათ, არ მეგონა, ასეთი ლამაზი თუ ვიყავი. სახეზე ხელი მოვისვი. უცბად ყველა გაიბადრა. სახეზე კმაყოფილება აღებეჭდათ.

„ამ კაი ხალხს როგორ ვუყვარვარ“, - ვთქვი გულში, თავს კი არ გამოვუტყდი, რომ მათი კმაყოფილების მიზეზი ამჟამად ჩემი აქ ყოფნა იყო. ეს ოდნავ ამშვიდებდათ.

რალა ბევრი გავაგრძელო, ბრონიონს და ხახვებს შორის გაიმართა საუბარი. სეტყვასავით დამაყარეს კითხვები და მეც ყველას სათითაოდ ვიგერიებდი.

- საიდან მოდიხარ? რას აკეთებდი? ვინ ნახე? რა გინდა? როგორ შემოხვედი? რა გზით გამოიარე?

- აბა, აბა! ნუ ღელავთ, სიამოვნებით ვხედავ, ენა რომ გამოგებათ, თუმცა გული და ფეხები დაგიკარგავთ. მანდ რას აკეთებთ? ჩამოდით, საამოა სადამოს გრილი ჰაერი. წაღები ხომ არ წაგართვეს, ოთახებში გამოკეტილნი რომ სხედხართ? პასუხის ნაცვლად მეკითხებიან:

- ბრონიონ, რომ მოდიოდი, ქუჩაში ვინ შეგხვდა?

- სულელებო, - ვუთხარი მე, - აბა ვინ შემხვდებოდა, ყველანი საკუთარ ბუდეში შეყუჟულხართ.

- ყაჩაღები არ გინახავ?

- ყაჩაღები?

- ჰო, ყველას მარცვავენ. ყველაფერს წვავენ.

-- სად?

- ბეიანში.

- წავიდეთ, დავიჭიროთ. საქათმეებში რას დამსხდარხართ?

- სახლებს ვდარაჯობთ.

- მეზობლის სახლის დაცვა შენი სახლის დარაჯობასაც ნიშნავს.

- ჯერ თავო და თავო, მერე ცოლო და შვილო.

- ვიცნობ მაგ სიმღერას: „მეზობლის სიყვარული მეტისმეტად დიდია, მაგრამ გაჭირვებისას ფეხებზედაც მკიდია“... უბედურნო, ყაჩაღების წისქვილზე ასხამთ წყალს. სხვებს რომ გაძარცვავენ, თქვენც მოგადგებიან.

- ბატონმა რაკენმა თქვა, ამ შიშიანობის ჟამს, სანამდე წესრიგს აღადგენდნენ, სჯობს ცეცხლს მისი წილი მივუზღოთო.

- მერედა, წესრიგს ვინ აღადგენს?

- ბატონიშვილი დე ნევერი.

-

- მანამ ბევრი წყალი ჩაივლის. ბატონ დე ნევერს საკუთარი საქმეები თავზესაყრელად აქვს და სანამ თქვენზე იფიქრებდეს, ყველას გადაგზავნენ. აბა, წამოდით, ბიჭებო! ვისაც გინდათ, შეგრჩეთ ტყავი, უნდა გაანძრიოთ მკლავი.

- ყაჩაღები ბევრნი და შეირაღებულნი არიან.

როგორც ჰქუხს, არც ისე წვიმს ხოლმე.

- თავკაცები არა გვყავს.

- თვითონვე ითავეთ.

აყარზე წამოსკუპებული ჩიტებივით ფანჯრებიდან განაგრძობდნენ ჭიჭყინს; ერთმანეთში დაობდნენ, განძრევა კი არავის უნდოდა. მოთმინება დაგვარგე:

- რაო, მთელი ღამე ცხვირაწეული, კისერწაგრძელებული და ქუჩაში აყუდებული უნდა დამტოვოთ? მე თქვენთან სერენადის სამღერლად კი არ მოვსულვარ, არც ის

მაინტერესებს, როგორ აკაწკაწებთ ოთახებში კბილებს. იმას, რაც სათქმელი მაქვს, არც მღერიან და არც სახურავებიდან ყვირიან. გააღეთ კარი, გააღეთ-მეთქი, თორემ, ღმერთმანი, ცეცხლს წაგიკიდებთ. კარში გამოდით, მამლებო (თუ კიდევ დარჩით), საქათმეს დედლებიც მოუვლიან.

გაეცინათ, აბუზღუნდნენ და ჯერ ერთი კარი გაიღო, მერე - მეორე. გამოჩნდა ცხვირი, მას მოჰყვა ცხვარი და როგორც კი დაინახეს, ბაკიდან ერთი ცხვარი გამოსულაო, მთელი ფარა გამოვარდა. ირგვლივ შემომიარეს, შემატრიალშემომატრიალეს, დაკვირვებით შემათვალიერეს:

- არა, მართლა მორჩი?

- კაჟივითა ვარ.

- გზად არავინ აგკიდებია?

- არავინ. მხოლოდ ერთგან ბატების გუნდი სისინით გამომეკიდა.

და როცა დარწმუნდნენ, რომ ყველა ხიფათს გადავურჩი, შვებით ამოისუნთქეს, უფრო მეტად შემიყვარეს. ვუთხარი:

- აბა, კარგად შემომხედეთ, უვნებელი ვარ. ყველაფერი ადგილზე მაქვს, არაფერი მაკლია. სათვალე ხომ არ გნებავთ? მოვრჩეთ, კმარა! ხვალ უკეთ დამინახავთ. დრო არ იცდის, ლათაიებს მოვეშვათ. სად შეგვიძლია ვიზაასოთ?

- ჩემს სამჭედლოში, - თქვა განიომ.

ცხვრის ფარასავით შევექუჩდით განიოს სამჭედლოში, სადაც რქის სუნი იდგა და მიწა ცხენების ფლოქვებით იყო დატკეპნილი. კარი მოვიხურეთ. მიწაზე დადებული ჭრაქის შუქით განათებულ გაჭვარტლულ ჭერზე ჩვენი თავწაღუნული ჩრდილები ცეკვავდნენ. ყველა დუმდა. უცებ ყველა ერთად ალაპარაკდა. განიომ გრდემლზე ჩაქუჩი დაჰკრა. ყაყანი ჩაქუჩის ხმამ დაფარა; ამით ვისარგებლე და ვთქვი:

- ბევრს ნუ გავაგრძელებთ. ყველაფერი ვიცი. ჩვენში ყაჩაღები მოკალათებულან. ჰოდა, გავყაროთ ისინი.

მიპასუხეს:

- მეტად ძლიერნი არიან. მეტივეებიც ეხმარებიან.

- მეტივეებსაც სწყურიათ და როცა ხედავენ, რომ სხვები სვამენ, არ უყვართ ცქერა. მეც არ მიყვარს ასეთი სურათის გულხელდაკრეფილი მზერა. ცდუნებაში არ უნდა შეიყვანო უფალი და მით უმეტეს, მეტივე კაცი. თუ ძარცვას ხელს არ შეუშლით, ნუ გაგიკვირდებათ, რომ პატიოსანი კაციც გაურცხვდეს და შეეცადოს ნაქურდალი მის ჯიბეში მოხვდეს და არა მეზობლისაში. ასეთია ეს ცხოვრება მრუდი, ყველგან არის კეთილი და ცუდი. მოდით და, მაცხოვარისა არ იყოს, ჩვენც „ab haedis scindere oves^[101]!“

- კი მაგრამ, მრჩეველი რაკენი რომ გვიკრძალავს, რამე ვიღონოთ. რაკი აქ არც ნაცვალია და არც პროკურორი, ქალაქში წესრიგის დაცვა მას ევალება.

- მერედა, იცავს განა?

- ამბობს, რომ...

- მე გეკითხებით, იცავს თუ არა?

- მაგას რა თქმა უნდა.

- მაშ, ჩვენ ვითავოთ ჩვენი დაცვა.

- ბატონი რაკენი გვპირდება, თუ მშვიდად ვიქნებით, აჯანყება გარეუბნებს არ გასცდება.

- საიდან იცის?

- უთუოდ ძალა დაატანეს და აიძულეს, ყაჩაღებს შეთანხმებოდა.

- ასეთი შეთანხმება ხომ ბოროტმოქმედებაა.

- ეს იმიტომ, რომ მათი ყურადღება მივაძინოთ, ამბობს.

- მათი თუ თქვენი?

-

განიომ გრდემლს ხელმეორედ დაჰკრა ურო (ასეთი ჩვევა ჰქონდა, როგორც სხვებს სჩვევიათ ხოლმე ლაპარაკის დროს ბარძაყზე ხელის დარტყმა) და დაიყვირა:

- კოლა მართალია.

ყველას დარცხვენილი, შეშინებული და გაბრაზებული სახე ჰქონდა. დენი სოლსუამ ცხვირი ჩამოუშვა და დაიწყო:

- ყველაფერი რომ ვთქვათ, რასაც ვფიქრობთ, გრძელი ამბავი გამოვა.

- და მერე რატომ არ ამბობთ? რატომ არ ამბობთ? ჩვენ ხომ ძმები ვართ. რისი გეშინიათ?

კედლებს ყურები აქვთ.

- როგორ! ასე დაეცით?.. განიო, ჩაქუჩი აილე და კართან დადექი. ვინც მოისურვებს ან გასვლას ან შემოსვლას, ერთი ისეთი მოსდე, რომ თავი მუცელში ჩაუძვრეს! კედლებს ყურები აქვთ თუ არა, არ ვიცი, მაგრამ პირობას გაძლევთ, ენას ვერ მიიტანს,

რადგანაც აქედან იმის შესასრულებლად გავალთ, რასაც დავადგენთ. ახლა ილაპარაკეთ. ვინც გაჩუმდება, მოღალატე იქნება.

ატყდა ჩოჩქოლი. მეხვიით იფეთქა გულში ჩაკლულმა შიშმა და სიძულვილმა. ყვიროდნენ და მუშტებით იმუქრობდნენ:

- გაიძვერა რაკენის ხელში ვართ! გაგვყიდა იუდამ, გაგვყიდა ჩვენც და ჩვენი ქონებაც; მაგრამ რა უნდა ვქნათ? არაფერი შეგვიძლია; მის ხელშია კანონი და ძალაუფლება. ვკითხე:

- სად ბუდობს?

- რატუმში. დღე და ღამე იქა ზის და მეტი სიფრთხილის ნიშნად არამზადებისაგან შემდგარი დაცვა გარს ახვევია, და ალბათ, უფრო თვალყურს ადევნებენ, ვიდრე იცავენ.

- მოკლედ, ტყვეა, არა? კეთილი და პატიოსანი. წავიდეთ და გავათავისუფლოთ. განიო, კარი გააღე!

ამკარა იყო, რომ კიდევ ვერ ბედავდნენ.

- რა გაყოვნებთ?

სოლსუამ თავი მოიფხანა და თქვა:

- ეს დიდი საქმეა. ჩხუბისა კი არ გვეშინია, მაგრამ, ბრონიონ, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, არა გვაქვს ამის უფლება. ის კაცი კანონია. კანონის წინააღმდეგ წასვლა კი იმას ნიშნავს, თავზე აიღო დიდი და მძიმე...

სიტყვა შევაწყვეტინე:

- პა-სუ-ხის-მგე-ბლო-ბა? კეთილი, პასუხისმგებლობას მე ვკისრულობ. შენ კი ნუ წუხხარ. ჩემო სოლსუა, როდესაც ვხედავ, თაღლითი თაღლითობს, ჯერ წავაცლი თავს და მერე ვკითხავ სახელსა და გვარს; და თუ ის პროკურორი ან რომის პაპი გამოდგა, ამინ, უფალო, იყოს ნება შენი! მეგობრებო, თქვენც მომბაძეთ. როდესაც წესრიგი უწესრიგობად იქცა, უწესრიგობამ წესრიგი უნდა დაამყაროს და კანონი გადაარჩინოს.

- მოგყვები, - მითხრა განიომ.

ჩაქუჩი გაედო მხარზე, უზარმაზარი თათებით ჩაებლუჯა (მარცხენა ხელზე ოთხი თითიღა შერჩენოდა. სალოკი თითი აკლდა). შავგვრემანია, ცალი თვალით ელამი, წელში გამართული დაიარება, გეგონებათ კოშკი მოდისო. მის ზურგს ამოფარებულნი უკან მივყევით. ყველამ თავის სახლს მიაშურა, ვინ მაჭახელას, ვინ ცულს და ვინ ურატას სტაცა ხელი. ვერ დავიფიცავ, ყველა დაბრუნდა-მეთქი, უთუოდ საჭურველს ვეღარ მიაგნეს. საბრალოები! მართალი რომ ვთქვა, დიდ მოედანზე მისვლისას საკმაოდ შეთხელებული ვიყავით. მაგრამ ვინც დარჩა, ყოჩაღები იყვნენ.

საბედნიეროდ, მუნიციპალიტეტის კარი ღია დაგვხვდა. მწყემსს ისე სჯეროდა, რომ მისი ცხვრები უყოყმანოდ გააკრეჭინებდნენ, რომ მის ნაგაზებს და თვითონ კარგი ვახშმის შემდეგ უცოდველებივით ეძინათ. ამიტომ, უნდა გამოვტყდე, რომ ჩვენს იერიშში გამირული არაფერი ყოფილა. ბუდიდან გუგულის ამოყვანის მეტი არაფერი დაგვჭირდა და კარგადაც ამოვიყვანეთ: უშარვლო, ტიტველი, როგორც გატყავებული კურდღელი. რაკენი პირმრგვალი კაცი იყო, მსუქანი, ვარდისფერი,

შემუპებელი თვალელები ჰქონდა. თაფლიკაცი, არც კეთილი, არც სულელი. და ეს კარგად გვიჩვენა. იმწამსვე მიხვდა, რისთვის მივედით, შიშმა და რისხვამ გაიელვა მის ნაცრისფერ თვალელებში. მაგრამ მალე გონს მოეგო და მბრძანებლური კილოთი გვკითხა, რა უფლებით შემოესიეთ კანონის სახლსო. მისი ტახტიდან რომ წამოგადლოთ-მეთქი, ვუთხარი. გაბრაზდა, მაგრამ სოლსუამ აღარ აცალა.

- მეტრ რაკენ, მუქარის დრო არ არის. თქვენ ბრალდებული ბრძანდებით. მოვედით, ანგარიში მოგთხოვოთ. თავი დაიცავით.

მყისვე სხვაგვარად აჭიკჭიკდა:

-

- ძვირფასო თანამოქალაქენო, ვერ გამიგია, რა გინდათ ჩემგან, ვინ მიჩივის? განა საფრთხეს მოვერიდე და თქვენს დასაცავად აქ არ დავრჩი? სხვები გაიქცნენ, თავს უშველეს და მარტო მე დავუპირისპირდი ამბოხებასა და ჭირს. რას მისაყვედურებენ? განა მე ვარ მიზეზი იმ სენისა, რომლის მორჩენასაც ვცდილობ? ვუპასუხე:

- ამბობენ, „გამოცდილი ექიმი ჭრილობას ამყრალებსო“. შენც ამას აკეთებ, ქალაქის მკურნალო რაკენ. ამბოხებას ასუქებ, ჭირს აჭმევ და მერე კი ორივეს უწველი ცურს. ქურდებთან პირი შეგიკრავს და ჩვენს სახლებს სწვავ. დალატობ მათ, ვინც უნდა დაიცვა და მეთაურობ მათ, ვინც უნდა დასაჯო. გვითხარ, მოლალატევ, მაგ ხელობას სილაჩრით მოეკიდე, თუ სიხარბით? რა წარწერა გინდათ ჩამოგვიდოთ? „აი კაცი, რომელმაც ოცდაათ ვერცხლად გაყიდა თავისი ქალაქი“ ... ოცდაათ ვერცხლად? ასე სულელი როდი ხარ, იუდა ისკარიოტელის

სიკვდილის შემდეგ ფასებმა იმატეს; ჩვენც ასე დავაწერთ: „აი, მრჩეველი, რომელმაც, რომ გადაერჩინა თავისი თავი, საჯარო ვაჭრობით გაყიდა თანამოქალაქეთა ტყავი“. გაბრაზდა და მითხრა:

- ვქენი ის, რაც უნდა მექნა, რაც ჩემი უფლება იყო. სახლები, რომელთაც ჭირი ესტუმრა, დავწვი. კანონი ასე მიბრძანებს.

- ჭირიანად აცხადებ და ჯვრით დაღავ იმათ სახლებს, ვინც შენი მომხრენი არ არიან! „ძალის დახრჩობა თუ გინდა, ცოფიანობას დასწამებო“. უთუოდ ჭირთან ბრძოლის მიზნით აძლევ ნებას ჭირიანი სახლები ძარცვონ.

- ძარცვას მე ვერ მოვსპობ. თქვენც რა გადარდებთ, თუ ძარცვის შემდეგ მძარცველები ჭირისაგან ვირთხებივით ამოწყდებიან. ერთი გასროლით ორ კურდღელსა ვკლავ, ნაღდი საქმეა.

- ცოტა ვაცალოთ და გვეტყვის: ჭირს მძარცველებით და მძარცველებს ჭირით ვებრძვიო! და ასე ღობე-ყორეზე მოდებით დარჩება ქალაქში გამარჯვებული. ხომ გაგიგონიათ, მოკვდა სნეული, მას მიჰყვა სენი; ცოცხალი დარჩა მხოლოდ მკურნალი. იცი რა, მეტრ რაკენ, დღეიდან ჩვენს თავზე ჩვენ თვითონ ვიზრუნებთ და შენზე არ დავიხარჯებით, მაგრამ რადგანაც ყოველი გარჯა მოითხოვს საფასურს...

- სასაფლაოზე გაგიშლით ღირსეულ სარეცელს. - დაუმატა განიომ.

თითქოს ძაღლების ხროვას ძვალი გადაუგდესო, ნადავლს ღმუილით მივარდნენ. ვილაცამ იყვირა:

- ახლავე ჩავაწვინოთ ყმაწვილი!

საბედნიეროდ, ნადირი საწოლში შევარდა, გონმიხდილი კედელს აეკრა და საკბენად გამზადებულ დრუნჩებს უყურებდა. შევაჩერე ძაღლები:

- ციც! მაცალეთ.

შეჩერდნენ, მაგრამ მზად იყვნენ საკბენად. საბრალო რაკენი ტიტველი და ბურვაკივით ვარდისფერი, სიცვიისა და შიშისაგან კანკალებდა. შემებრალა და ვუთხარი:

- აბა, მარდად ჩაიცვი! კმარა ამდენი მღერა, გვეყოფა, მეგობარო, შენი ღუნდულების ცქერა.

ხარხარი ატეხეს. მეც ამ დროებითი სიმშვიდით ვისარგებლე და დავუწყე ჭკუის დარიგება. ხვადაგი კი თავის ტყავში ძვრებოდა; კბილებს აკაწკაწებდა, ბოროტად იცქირებოდა, გრძნობდა, საშიშროება რომ შორდებოდა. როდესაც ჩაიცვა და

მიხვდა, რომ დღეს კურდღელს არ გაატყავებდნენ, გამხნევდა, დაგვიწყო გინება, მუამბოხენი გვიწოდა და თანამდებობრივი პირის შეურაცხყოფისათვის დასჯით დაგვემუქრა. ვუთხარი:

- თანამდებობის პირი აღარა ხარ, უკვე მოგხსენით...

მაშინ მთელი რისხვა მე დამატება თავს. შურისძიების სურვილი სძლევდა სიფრთხილეს. მითხრა, კარგად გიცნობ, დარწმუნებული ვარ, შენი რჩევით აჯანყდა ეს ჭკუათხელი ხალხი და მათ დანაშაულზე პასუხსაც შენ გაგებინებო. ბოროტმოქმედი და ავაზაკიც მიწოდა. აბლუკუნდა და ასისინდა. ბრაზით ატანილმა მაგინა და უხამსი სიტყვების ნიაღვარი ზურგზე გადმომანთხია.

- არ წავახრჩოთ? - მკითხა განიომ. ვთქვი:

- რაკენ, შენი ბედი, რომ სახლი დამიწვი. ახლა კარგად იცი, სალახანავ, რომ არ შემოიძლია ვუბრძანო ჩამოგახრჩონ, რადგან ეჭვს აიღებენ, თავის გადაბუგული სახლის გამო შურს იძიებსო და თუმცა თოკის ყელსაბამი ძალიან მოგიხდებოდა, დეე, სხვებმა

შეგამკონ, იმათთვის დამილოცნია. ლოდინში არაფერს დაკარგავ. რაც მთავარია, ხელში ჩაგიგდეთ. ახლა არარაობა ხარ. გხდით მრჩეველის მშვენიერ სამოსელს. ჩვენს ხელში ვიღებთ ნიჩაბსა და საჭეს. წაიბლუკუნა:

- იცი თუ არა, ბრონიონ, რა შეიძლება წაავო?

- ვიცი, ჩემო კარგო. შეიძლება თავი წავავო. ყაბულსა ვარ, გავითამაშოთ, თამაშში ვინც აგებს - იგებს~~!!!~~! მე თუ თავს წავავებ, ქალაქი მოიგებს.

ციხეში წავიყვანეთ. იქ თბილი ადგილი მივუჩინეთ, რომელიც მოხუცმა სერჟანტმა გადაულოცა. სერჟანტს მისი ბრძანება არ შეუსრულებია და სამი დღის წინათ დააპატიმრეს. როდესაც საქმე გათავდა, მუნიციპალიტეტის ბოქაულები და მეკარე ერთხმად ამბობდნენ, კარგი საქმე გაკეთდა, ჩვენ ყოველთვის ვფიქრობდით, რომ რაკენი მოლაღატე იყო. ადვილია იფიქრო, როცა არაფერს აკეთებ.

* * *

აქამდე ჩვენი გეგმა ისე მიდიოდა, როგორც სწორ და უნუჟრო ფიცარზე შალაშინი. მიკვირდა. ვკითხულობდი:

- სად ჯანაბაში არიან ყაჩაღები? უცბად ყვირილი მომესმა:

- ცეცხლი! ხანძარი!

ცხადი იყო, სადღაც ახლო-მახლო თარეშობდნენ. ქუჩაში ერთმა აქომინებულმა კაცმა გვამცნო, რომ მთელი ბანდა ბეთლემში, ლურდოს კომკის კარის მიღმა პიერ პულარის საწყობებს არბევდა, ამტვრევდა, წვავდა და გაუმადლრად სვამდა. მეგობრებს ვუთხარი:

- ცეკვავენ და თუ მუსიკა სჭირდებათ, ბაშუსტა, აგერ არა ვართ!

მირანდოლაში გავიქეცი. ტერასებიდან ქვედა ქალაქს გადავყურებდით. ამ ბნელ ღამეში იქიდან კუდიანთა შაბაშის დგრიალი მოისმოდა. კომკზე ქომინით უკრავდა ნაბათი.

- ძმებო, თონეში უნდა ჩავიდეთ. დაგვცხება. გაგვიჭირდება. მზად ვართ ამისთვის? მაგრამ ჯერ მეთაური გვჭირდება. ვინ ავირჩიოთ, სოლსუა, შენ ხომ არა?

- არა, არა, არა, არა, - თქვა მან და სამი ნაბიჯით უკან დაიხია. - ისიც კმარა, რომ შუალამეს ძველი დამბაჩით აქ დავეხეტები. უფროსობის გარდა, რასაც ინებებთ, რაც საჭირო იქნება, გავაკეთებ. ღმერთო, მაშორე! არასოდეს მქონია გადაწყვეტილების მიღების თავი... ვიკითხე: - მაშ, ვის უნდა?

ყველა დუმდა. კარგად ვიცნობ ამ ჩიტუნებს. ენა კარგად უჭრით, მაგრამ თუ გადაწყვეტილების მიღება საჭირო, კარგად გნახეთ. ვიცი მათი ფილისტერული ჩვეულება. ყოყმანობენ, ორმოცდაათჯერ სინჯავენ მაუდს, როდესაც სურთ მისი ყიდვა, ვაჭრობენ მანამდე, სანამ შემთხვევა, ან თვითონ მაუდი ხელიდან არ წაუვიათ. მე შემთხვევა მეძლევა და ხელსაც ვავლებ:

- თუ არავის უნდა, მაშინ მე ვიქნები.

- ასე იყოს.

- მხოლოდ ამაღამ ყველა უსიტყვოდ უნდა დამემორჩილოს, თუ არადა, დავილუპებით. დილამდე, მე, კოლა ბრონიონი, ვარ თქვენი ერთადერთი ბატონი, ხვალ განმსჯით. შევთანხმდით?

ყველამ ერთად, ყველამ ერთხმად შესძახა:

- თანახმა ვართ.

ბორცვიდან დავეშვი. წინ მივუძლოდი მე, მარცხნივ მომყვებოდა განიო, მარჯვნივ თავისი დაფდაფით ქალაქის გზირი ბარდე დავაყენე. გარეუბანში, ზღუდეების მოედანზე შევხვდით მხიარულ ბრბოს, რომელიც დედაწულიანად, თითქოს დღესასწაულზე მიდისო, მარცვის ადგილისაკენ მიემართებოდა. ზოგ

დიასახლისს, როგორც ბაზრობის დღეს, კალათა წამოეღო. ჩვენი რაზმი რომ დაინახა, ბრბო შეჩერდა,

დაგვიწყო ცქერა, ზრდილობიანად მზერა. არაფერი ესმოდათ. ჩვენს ფეხის ხმას აჰყვნენ. ერთმა მათგანმა, დალაქმა პერიუშმა, ხელში რომ ქალაქის სანათი ეჭირა, ცხვირთან მომიტანა, მიცნო და მითხრა:

- ჰა, ბრონიონ, ყოჩალო ბიჭო! დაბრუნდი, განა? ჰე, ჰე, დროზე მოგვისწარ! ერთად გადავკრათ.

- პერიუშ, - ვუპასუხე მე, - ყველაფერს თავისი დრო აქვს. ხვალ გადავკრათ.

- ბერდები, ჩემო კოლა, წყურვილმა დრო არ იცის. ხვალამდე ღვინოს დალევენ, უკვე დაიწყეს ჩამოსხმა. ვიჩქაროთ! ანდა შემთხვევით, დღეს ნუნუა ხომ არ გეზიზღება?

- ნაქურდალი ღვინო რა დასალევია. ცხადია, მეზიზღება.

- ნაქურდალი კი არა, გადარჩენილი, გადარჩენილი, ჩემო კოლა. როდესაც სახლი იწვის, განა კარგი რამეებიც ცეცხლს უნდა გააყოლო? ხელი ვკარი და ვუთხარი:

- ქურდო! გავიარე.

- ქურდო! - გაუმეორეს განიომ, ბარდემ, სოლსუამ, სხვებმაც და გაიარეს.

პერიუში გაქვავდა; შემდეგ მისი გაშმაგებული ყვირილი მომესმა. მოვიხედე, დავინახე, მორბოდა, მუშტებს გვიღერებდა. ისეთი სახე მივიღეთ, თითქოს ვერ ვხედავდით და არც არაფერი გვესმოდა; რომ დაგვეწია, გაჩუმდა, გვერდში ამოგვიდგა და ჩვენთან ერთად წამოვიდა.

იონის ნაპირას, ხიდის თავთან ხალხი ისე ბლომად შეყრილიყო, რომ გავლა შეუძლებელი გახდა. ვბრძანე დაფდაფი დაეკრათ. წინა რიგები უცბად გაიშალა, თვითონაც არ იცოდნენ რატომ. სოლივით შევიჭერი ხალხში, მაგრამ ბრბო კვლავ შეიკრა, დავრჩით გარშემორტყმულნი. ამ დროს ორი კარგი ნაცნობი მეტივე დავინახე, ძია ჟოახენი, მეტსახელად „კალაბრის მეფე“, და გადენი, იგივე გერლიუ^[82]. მითხრეს:

- ვახ, უსტა ბრონიონ, რა ეშმაკად მობრძანებულხარ ვირის ტყავში მორთული? ანდა ამ ჯაგლაგებივით თავმომწონე, უშნოდ მოკაზმულ ხალხს რა უნდა? სიცილი მოგწყურდათ, თუ საომრად მორთულხართ? ვუპასუხე:

- გამოცანა გერგება, ჩემო კალაბრ. მე, შენს წინაშე მდგომი კოლა ბრონიონი, ამაღამ კლამსის კაპიტანი ვარ და მას მტრებისგან დავიცავ.

- მტრებისაგანო? ხომ არ გაგიჟდი? მტერს სადა ხედავ?

- მტერი ის არის, ვინც იქ ცეცხლს უკიდებს.

- კი მაგრამ, შენ რა გედარდება, შენი სახლი ხომ უკვე დამწვარია (შენი სახლის დაწვას ნანობენ. შევცდითო, ამბობენ). ჩვენი ოფლით გასუქებული სათოკე პულარის ქონებას კი რას დაეძებ. რა შენი საქმეა. ეგ ცხვირიბზეკია, ჩვენს ზურგზე აკრეჭილ მატყლში დაყოფოჩობს და მას შემდეგ, რაც გაგვატყავა, სათნოებით მოსილი ქედმაღლურად გვიყურებს. მერწმუნე, მისი მძარცველი სამოთხეში სასუფეველს დაიმკვიდრებს. კოლა, პულარის გამარცვა მართლაც მაღლია. მოგვეშვი. შენ რა გენაღვლება? არ ძარცვავ? კეთილი, მაგრამ სხვას რაღად უშლი?... არავითარი ზარალი, მხოლოდ შემოსავალი.

(მართალი გითხრათ, საცემრად არ მემეტებოდნენ ეს საბრალო ბიჭები, ვიფიქრე, იქნებ ჭკუაზე მოვიყვანო-მეთქი.) ვუთხარი:

- დიდი ზარალია, კალაბრ. ჩვენი ღირსებაა გადასარჩენი.

- ჩვენი ღირსება! - თქვა გერლიუმ. - ეს რაღაა? დასაღვეია? ჩასაცეცხლია? ხვალ შეიძლება დავიხოცოთ კიდეც და, რა დარჩება ჩვენგან? არაფერი. რას იფიქრებენ ჩვენზე? არაფერს! არა, გეთაყვა, ღირსება ძვირფასი რამაა, მდიდრებისათვის, ბრიყვებისათვის განკუთვნილი, ვისაც ეპიტაფიებით ასაფლავებენ. ჩვენ კი, ვირთეზვას ნაჭრებივით ყველას ერთ ორმოში ჩაგვყრიან. წადი, ნახე, რომელი ყარს ნაგავივით და რომელი ღირსებით! პასუხი არ გავეცი და ჟოახენს ვუთხარი:

- ჩემო კალაბრის მეფევ, მართალია ცალ-ცალკე და მარტოხელა არაფერს წარმოვადგენთ, მაგრამ ყველა ერთად ბევრნი ვართ. ასი პატარა ერთ დიდს უდრის. და მაშინ, როდესაც გაქრებიან დღევანდელი მდიდრები, წარიშლება მათი ეპიტაფიები, დავიწყებას მიეცემა მათი საფლავების სიცრუე და მათი ჯილაგის დიდება, კიდეც დიდხანს ილაპარაკებენ კლამსელ მეტივეებზე: ქალაქის დიდებულებად ისინი კლამსის ისტორიას შერჩებიან თავიანთი კოჟრიანი ხელებითა და მუშტებით მაგარი თავებით და არ მინდა თქვან, რომ ისინი გარეწრები იყვნენ. გერლიუმ მითხრა:

- რაც უნდათ, ისა თქვან, ფეხებზე მკიდია. კალაბრის მეფემ გადააფურთხა და დაუყვირა:

- ფეხებზე თუ გკიდია, ვიგინდარა ბრძანდები. ბრონიონი მართალია, მეც მეწყინება, ასე რომ ილაპარაკონ. ვფიცავ წმინდა ნიკოლოზს, ამას ვერ იტყვიან. ღირსება მარტო მდიდრებისა როდია. და ჩვენც დავუმტკიცებთ, რომ არც თავადი და არც მთავარი ჩვენი ზადალი არ არის. გერლიუმ თქვა:

- მაშ, უნდა ვერიდოთ? ისინი კი გვერიდებიან? განა არის ვინმე უფრო ღორმუცელა, ვიდრე ეს პრინცები, ჰერცოგები, კონდე, ჩვენი ნევერი, სუასონი,

ანდა ღიპიანი ეპერნონი, რომელნიც მაშინაც კი, როდესაც სავსე აქვთ ღრანჭები და პალვი, მილიონებს გასკდომამდე ღორებივით ხეთქავენ და მეფე რომ მოკვდება, ხაზინას მარცვავენ! აი, მათი ღირსება და ნამუსი. ჩვენც ბრიყვები ვიქნებით, რომ არ მივბადოთ. კალაბრის მეფემ შეიგინა:

- ღორები არიან. მოვა დრო, ჩვენი ანრი საფლავიდან აღსდგება და ყველაფერს ცხვირში ამოადენს. ან ჩვენ თვითონ მათივე ოქროთი დაჩურთულებს შევბრაწავთ. დასწყევლოს ღმერთმა. თუ დიდებულნი ღორობენ, სისხლს ვადენთ, ღორობაში კი არ მივბაძავთ. მაგალითს ჩვენ ვიძლევი, ჩვენა. მეტივის ბარდაყში უფრო მეტი ნამუსია, ვიდრე მარცვის თავადის გულში.

- მაშ, მოდიხართ, ჩემო მეფევ?

- მოვდივარ. და ეს ვაჟბატონი გერლიუც წამობრძანდება.

- არავითარ შემთხვევაში.

- წამოხვალ-მეთქი... არ წამოხვალ? ამ მდინარეს ხომ ხედავ, შიგ გადაგიძახებ. მოვრჩეთ! აბა იარ! ჰეი, თქვენ, მანდ, გზა მომეცით, გზა-მეთქი, დოყლაპიებო! უნდა გავიაროთ!

დაიძახა კალაბრის მეფემ, ხალხი ტორებით მიყარ-მოყარა და ამ ორომტრიალში ისე ავედევნეთ, როგორც დიდ თევზს ქარსალა. ვისაც ვხვდებოდით, ისე იყვნენ შეჭიკჭიკებულნი, რომ მათთან ლაპარაკიც არ ღირდა. ყველაფერს თავისი დრო და ადგილი აქვს: ჯერ ენით ვუმტკიცოთ, მერე სილა ვტკიცოთ. ვცდილობდით ეს მთვრალი ხალხი ფრთხილად დაგვესვა მიწაზე ისე, რომ ძალიან არ მიგვენჯღრ-მოგვენჯღრია. რა საჭიროა უზომო შფოთი, ხომ წმინდანია ალალი ლოთი!

საწყობის კარს, როგორც იქნა, მივადწიეთ. მძარცველთა ნაყარი ისე ფუთფუთებდა მეტრ პიერ პულარის სახლში, როგორც ტილები მატყლში, ვის ფუთები მოჰქონდა, ვის სკივრები და ვის კიდევ გადაეცვა ნაპარავი ძონძები; ზოგი დარდიმანდი გასართობად

პირველი სართულის ფანჯრებიდან ვაზებსა და ქოთნებს ისროდა. ზოგიერთნი კი შუა ეზოში კასრებს მიაგორებდნენ. ერთი კაცი დაეწაფა კასრის პირს და მანამდე ხეთქა, სანამ წითელი წვიმის ქვეშ ზეცისკენ არ აღაპყრო ხელები და ფეხები. გუბებზე და მდგარ ღვინოს ბავშვები სვლეპდნენ. და ბოლოს, იქაურობა რომ გაენათებინათ, გროვებდა თავმოყრილ ავეჯს უკიდებდნენ ცეცხლს. სარდაფიდან ისმოდა ჩაქურების ხმა, ძირს აცლიდნენ კასრებსა და ლადუკებს, ყური მიჰქონდა წივილს, კივილს, ღრიალს, ხრინწიან ხველას: მიწის ქვეშ სახლი ისე ტრუხუნებდა, თითქოს მუცელში ბურვაკები უზისო. აქა-იქ სასულე თვლებიდან კვამლის ენები უკვე გამოდიოდა და ძელაკებს ლოკავდა.

ეზოში შევედით. ყურადღებას არავინ გვაქცევდა. ყველას საკუთარი საქმე აწუხებდა.

- ბარდე, დაჰკარ! - გავძახე ბარდეს.

ბარდემ დაფდაფს დაჰკრა და დამსწრეთ ამცნო ის უფლებები, რომლითაც ქალაქი მოსავდა; მერე მე ავიმალე ხმა და მძარცველებს ვუბრძანე, წასულიყვნენ. დაფდაფების ხმაზე, თითქოს სპილენძის ქვაბზე შემოჰკრესო, ბუზების ნაყარივით შეგროვდნენ

ავაზაკები. ჩვენ რომ გავჩუმდით, ბრაზით ბზუილი მორთეს და სტვენით, ღრიალით და ქვების სროლით ჩვენკენ გამოქანდნენ. შევეცადე სარდაფის კარი შემემტვრია, მაგრამ სხვენის ფანჯრებიდან კრამიტებს და თავხეებს გვაყრიდნენ. ნამირალა ხალხი მივყარ-მოვყარეთ და მაინც შევედით. განიომ კიდევ ორი თითი დაკარგა, კალაბრის მეფეს თვალი ამოთხარეს, მე კი, როდესაც კარს მივაღწიე, მიხურვისას კარში გავეჩხირე, როგორც მელია მახეში; თითი კოჭაკებში მომყვა. დასწყევლოს ეშმაკმა, ცოტა დამაკლდა, ქალივით გული არ შემიღონდა და არ ამოვარწყიე, რაც მუცელში მქონდა. საბედნიეროდ, თავახდილი კასრი შევნიშნე (ჭაჭა იყო), ჯერ მუცელში გადავუშვი, მერე თითი მოვიბანე და ამის შემდეგ, ვფიცავ, სიკვდილი აღარ მინდოდა, მეც გავგიჟდი, მდოგვი ცხვირში ამივარდა.

ახლა კიბის საფეხურებზე ვიბრძოდით. სხვა გზა არ იყო, ბოლო უნდა მოგველო, რადგან ეს რქიანი ქაჯები დამბაჩებს პირდაპირ გვესროდნენ და ისე ახლო მანძილიდან, რომ სოლსუას წვერზე ცეცხლი მოედო. გერლიუმ თავისი კოჭრიანი ხელებით ჩაუქრო. ჩვენ ბედზე მთვრალეებს დამიზნებისას საგნები ორად ეჩვენებოდათ, თორემ ვერც ერთი ჩვენთაგანი ცოცხალი ვერ დააღწევდა თავს. უკან დახევა ვიკადრეთ, შესასვლელთან

დავბანაკდით; უცბად შევნიშნე, რომ ორივე ფრთიდან, შენობის შუაგულისაკენ, იქ, სადაც სარდაფი იყო, მოიპარებოდა ვერაგი ხანძარი. ქვებისა და ნამტვრევების ჯებირით შესასვლელი გადავაკეტინე. ჯებირის ზევითა მისადგომზე დამრგვალებული ზღარბის ზურგივით აჯაგრული, შუბებისა და ბარჯების კედელი აღვმართეთ. ვიყვირე:

- ავაზაკებო! ცეცხლი გიყვართ არა? მაშ, მიირთვით, ხეთქეთ!

სარდაფში ღვინით გაღეშილებმა განსაცდელი დროზე ვერ იგრძნეს; მაგრამ როდესაც მგზნებარე აღმა კედლები ააჭრიალა და თავის ღრანჭებში ძელები აატკაცუნა, მიწის წიაღიდან ამოვარდნენ ეშმაკის ნაშიერნი. ვიგინდარათა ნიაღვარმა შუშხუნა ღვინოსავით ამოხეთქა. ჩვენს მიერ აღმართულ კედელს მოაწყდა. მათ, ვინც უკნიდან აწვებოდა, გასასვლელი გაჭექეს. ცეცხლის

ტკაცატკუცი და ცეცხლმოდებულთა განწირული ღმუილი მოისმა ჯურღმულიდან. დამერწმუნეთ, არ გვსიამოვნებდა ჩვენ ეს მუსიკა. აბა, რა სასიამოვნოა სმენა იმისა, თუ როგორ იტანჯება და ტკივილისაგან როგორ ღმუის გაწამებული ხორცი. და უბრალო კაცი რომ ვყოფილიყავი,

ჩვეულებრივი კოლა ბრონიონი, უთუოდ ვიტყვოდი: გადავარჩინოთ-მეთქი ეს ხალხი.

მაგრამ ბელადობა ბევრ რამეს გავალებს. გული და ყური უნდა დაიხშო. უნდა გქონდეს მხოლოდ თვალი და გონება. უნდა დაინახო, ინდომო და შეუდრეკელად გააკეთო მხოლოდ ის, რაც უნდა გაკეთდეს. ამ ავაზაკების გადარჩენა ქალაქის დალუპვას ნიშნავდა: თავს თუ დააღწევდნენ, ჩვენზე უფრო მრავალრიცხოვანი და ძლიერნი იქნებოდნენ და, რადგანაც სახრჩობელა ელოდათ, ადვილად როდი დაგვნებდებოდნენ. კრაზანები ბუდეში არიან; დაე, იქ ამოწყდნენ...

და დავინახე, შუა შენობასთან კვამლის ფრქვევითა და ტკაცა-ტკუცით როგორ ერთდებოდა და იკვრებოდა ალის ორი ფრთა.

კიბის ყელთან ხალხი მიჭყლეტილიყო, ვერ ინძრეოდნენ, მხოლოდ წარბებსა და თვალებს ამოდრავებდნენ და მწარედ ბლაოდნენ. მათ თავებს ზემოთ შევამჩნიე ჩემი ძველი ძმაკაცი ელუა, იგივე გამბი^[83]. ეს ვიგინდარა არც ბოროტი იყო, არც შფოთი, მაგრამ საშინელი ლოთი გახლდათ (ღმერთო ჩემო, როგორ მოხვდა ამ კრაზანის ბუდეში); იცინოდა, ტიროდა, არაფერი ესმოდა, სულ გამოთაყვანებული იყო.

არამზადა, უქნარა, რაც მოუვა, ახია. მაგრამ მოსახრუკად ასე როგორ გავწირო? ბავშვობისას ერთად გვითამაშნია, ხორცი უფლისა წმინდა მარტენის ეკლესიაში ერთად მიგვიღია: პირველი ზიარების ძმები ვართ...

შუბები მივწი-მოვწიე, ჯებირზე გადავხტი, გაცოფებულ თავებს (იკბინებოდნენ) გადავაბიჯე და ადამიანთა უკვე კვამლმოდებული ცომის ზევით ჩემს გამბიმდე მივაღწიე, ხელი ქეჩოში დავავლე. „ღმერთო, შემეწიე! როგორ გამოვგლიჯო ამ მარწუხებიდან?“ - გავიფიქრე. „ერთი ნაჭერიც რომ შემრჩეს, უნდა ამოვგლიჯო“... მაგრამ, საბედნიეროდ (უნდა ითქვას, რომ ლოთებს ღმერთი სწყალობთ, თუმცა ყველამ ერთნაირად ვერ დაიმსახურა მისი წყალობა), გამბი კიბის თავში იდგა, უკან დაქანდა, ამომსვლელებმა მხრებით ასწიეს ისე, რომ ფეხებს მიწას ვერ აკარებდა, იყო თითებში მომწყვდეულ კურკასავით ჰაერში გამოკიდებული. მხრები, რომლებიც გვერდებს უზელდნენ, ქუსლებით მივწი-მოვწიე და მოვახერხე, რომ ბრბოს კლანჭებიდან ამონთხეული კურკა ამომეღო. ეჰ! დროც იყო! ცეცხლი კიბის ხვრელიდან ქარიშხალივით ამოდიოდა. მესმოდა, როგორ

შიშხინებდნენ თონეში სხეულები; დავიხარე და ფართო ნაბიჯებით უკან გამოვწიე, არ ვუყურებდი, რაში მეფლობოდა

ფეხსაცმელები, გამოვბრუნდი და ქონიანი თმებით გამბი გამოვათრიე; როგორც იყო, უფსკრულს თავი დავაღწიე; განზე გავდექი და ცეცხლი ნებაზე მივუშვი, რომ თავისი საქმე დაეგვირგვინებინა. მღელვარება რომ დაგვეცხრო, მუჯღუგუნებით გვერდები დავუზილეთ გამბის, ჩაძაღლების პირამდე მისულ ხვადაგს, რომელსაც ორი მინანქრიანი ლანგარი და მოხატული ჯამი, ღმერთმა იცის, სად აეწაპნა, გულზე მიეკრა და ხელიდან არ უშვებდა. გამოფხიზლებული გამბი ტირილით მიდი-მოდიოდა, მოპარულ ჯამებს ყრიდა, ყოველ წამს ჩერდებოდა, შარდავდა და ყვიროდა:

- არ მინდა ნაპარავი!

* * *

გარიჟრაჟზე გამოჩნდა პროკურორი, მეტრ გიომ კურტინიონი, რომელიც დაოთხილი მოჰყავდა რობინეს. მას თან მოსდევდა ოცდაათი ჩაფარი და გლეხების ერთი რაზმი. იმავე დღეს მოვიდნენ სხვებიც, ისინი ვინც მრჩეველმა მოგვიყვანა. მეორე დღეს კი სხვებიც გვეწვივნენ. ესენი კეთილ ჰერცოგს გამოეგზავნა. ქექეს თბილი ნაცარი, აღწერეს ზარალი, შეადგინეს ანგარიში, დაუმატეს მგზავრობისა და დღიური ხარჯები და იქით გაბრუნდნენ, საიდანაც მოვიდნენ... აქედან მორალი:

„თავს უშველე და მეფეც გიშველის“.

XI. ვერ მივართვით ჰერცოგს

სექტემბრის მიწურული.

წესრიგი აღსდგა, ნაცარი გაცივდა, ავადმყოფობის ხსენებაც აღარ იყო; მაგრამ პირველ ხანებში ქალაქი ჯერ კიდევ განადგურებული ჩანდა. მედაბურნი თავიანთ შიშს ცოხნიდნენ. მიწას ფეხით სინჯავდნენ; არ იყვნენ დარწმუნებულნი, რომ მიწის ზევით იყვნენ და არა ქვევით. უფრო ხშირად იმალებოდნენ, ანდა ქუჩაში ყურებჩამოყრილნი და კუდამოდულებულნი კედელკედელ მიიძურწებოდნენ. საამაყო არაფერი გვექონდა, ერთმანეთის შეხედვასაც კი ძლივს ვბედავდით. სარკეში საკუთარი თავის დანახვაც გვეზარებოდა. ძალიან კარგად ვნახეთ ერთიმეორე, ძალიან კარგად გავიცანით ერთმანეთი; ადამიანის ბუნებას დედიშობილა წაასწრეს: არ იყო ლამაზი! გვრცხვენოდა, ერთმანეთს არ ვენდობოდით. არც მე ვიყავი არხეინად: ხოცვა-

ჟლეტა და მოხრაკული ხორცის სუნი, და რაც მთავარია, ახლობელთა სახეებზე ამოკითხული სილაჩრე და გულქვაობა არ მასვენებდა. მათ ეს იცოდნენ და ფარულად ბრაზობდნენ ჩემზე. მესმის მათი, მათზე მეტად მე ვიყავი შეწუხებული; რომ შემძლებოდა, ვეტყოდი

კიდევ: „მაპატიეთ, მეგობრებო, არაფერი მინახავს“... სექტემბრის მცხუნვარე მზე მძიმედ აწვა დატანჯულ ქალაქს. ზაფხულის პაპანაქება და მოთენთილობა იწურებოდა.

ჩვენი რაკენი შეირაღებული ამალით ნევერში გაემგზავრა, სადაც მეფე და ჰერცოგი ერთმანეთს ეცილებოდნენ მისი გასამართლების უფლებას; რაკენს უნდოდა ამ უთანხმოებით ესარგებლა და ხელიდან დასძრომოდა ორივეს. ბედი ჩემი, რომ ჩვენი სათავადოს ბატონებმა მოწყალება მოიღეს და ჩემს საქმიანობაზე თვალი დახუჭეს. თურმე ნუ იტყვით და, კლამისის გადარჩენის დროს ორი თუ სამი მძიმე დანაშაული ჩამიდენია, რომელიც, სულ ცოტა, შეიძლებოდა კატორღად დამჯდომოდა, მაგრამ რადგანაც საბოლოო ჯამში ეს დანაშაულობანი არ მოხდებოდა, გამურწვის ნაცვლად ქალაქში რომ დარჩენილიყვნენ და ჩვენთვის ეხელმძღვანელათ, გაჩუმდნენ, გავჩუმდი მეც. ჩემი მატყლის ჩეჩვა და ისიც სასამართლოში, არ მიყვარს. რაც უნდა უდანაშაულოდ ვგრძნობდე თავს, ეშმაკმა იცის სამართალი ცისა და მიწის. თუ წყეულ მანქანაში მოჰყვა თითი, მშვიდობით, მკლავო! მოჭერით, უყოყმანოდ მოჭერით-მეთქი, თუ არ გასურთ მას მიჰყვეს მთელი სხეული... და ასე, უსიტყვოდ შევთანხმდით, რომ მე არაფერი მიქნია, მათ არაფერი უნახავთ და ყველაფერი, რაც იმ ღამეს ჩემი

მეთაურობით გაკეთდა, იმათ გააკეთეს; მაგრამ ბევრიც რომ ეცადო, ერთი ხელის მოსმით ვერ წაშლი ყველაფერს, რაც მოხდა. ხალხი არ ივიწყებს და ეს უხერხულია. ყველას თვალეებში ვამჩნევდი: ჩემი ეშინოდათ, მეც მეშინოდა ჩემი თავისა, ჩემი საგმირო საქმეებისა, გუშინდელი ჩერჩეტის, უცნობი კოლა ბრონიონისა, ეშმაკსაც წაუღია ეს კეისარი^[84], ესატილა და ეს ომის მეხი. მეხი, კი, ბატონო, ოღონდ ღვინის, მაგრამ ომისა კი - აპა, პა, პა, არა, ჩემი საქმე არ არის!.. ერთი სიტყვით, დაქანცულნი ვიყავით, წუხდა გული და სტომაქი.

მუშაობას გაშმაგებით მივუბრუნდით. შრომა ღრუბელივით იწოვს სირცხვილსა და წუხილს, აახლებს სულის სამოსელს და სისხლს. სამუშაო არ გვაკლდა; ირგვლივ უამრავი ნანგრევი იყო! მაგრამ ყველაზე უფრო მიწამ გვიშველა. არასოდეს ენახათ ხილისა და მარცვლეულის ასეთი უხვი მოსავალი; მაგრამ ყველაფერი რთველმა დააგვირგვინა, გეგონებოდათ, ამ კეთილ დედას სურდა მის მიერ დაღეული სისხლი ღვინით ეზლო. რატომაც არა? არაფერი იკარგება და არც უნდა დაიკარგოს, სისხლი რომ იკარგებოდეს, ნეტავ სად უნდა წავიდეს? წყალი ციდან მოდის და უკანვე ბრუნდება. რატომ არ უნდა გააკეთოს იგივე ღვინომ, ესე იგი, ისეირნოს მიწასა და ჩვენს სისხლს

შორის? ისიც ხომ იგივე წვენია. მე ვაზი ვარ, ან ვიყავი, ანდა ვიქნები. მინდა ასე ვიფიქრო. მსურს ასე იყოს. სხვა უკვდავებას მირჩევნია ვენახი ან ხეხილის ბაღი გავხდე, მსურს ვიგრძნო, როგორ ვიქცევი მშვენიერ, მრგვალ და სავსე ყურძნის მარცვლად, შავ და ღინღლიან მტევნებად, ვიგრძნო ზაფხულის მზის ქვეშ კანი გასკდომამდე როგორ იჭიმება და, რაც ყველაზე უკეთესია, როგორ შემჭამენ. ასე თუ ისე, ამ წელს ნიაღვრად წამოვიდა ყურძნის წვენი, მიწამ ყველა ფორიდან ასხა სისხლი. საქმე იქამდე მივიდა, რომ კასრები არ გვეყო; და ჭურჭლის უქონლობის გამო ყურძენი საწნახელებში და სარეცხ გობებში დაუწურავი დატოვეს! კიდევ უკეთესი, მოხდა ასეთი გასაოცარი ამბავი: ანდრიესელმა მოხუცმა მამა კულმარმა ოცდაათ სუდ კასრი ყურძნის გაყიდვა დაიწყო, მხოლოდ იმ პირობით, რომ მყიდველებს თვითონვე მოეკრიფათ ყურძენი. წარმოიდგინეთ ჩვენი აღელვება. კარგი ღვთიური სისხლი იკარგებოდა და განა შეიძლებოდა გულგრილად გვეცქირა! დაკარგვას დალევა ვარჩიეთ, თავი გადავდეთ, კარგად გვესმოდა მოვალეობა, მაგრამ ეს ჰერკულესის სამუშაო იყო და ანთეოსზე¹⁸⁵ უფრო ხშირად ჰერკულესი ეხებოდა მიწას. ამ ამბავს თავის კარგი მხარე ჰქონდა, ფიქრებმა სამოსელი იცვალეს; შუბლი გაგვეხსნა, სახე გაგვინათდა.

მიუხედავად ამისა, სასმისის ძირზე მაინც რაღაც დარჩა, ვერ გეტყვით თხლე იყო თუ არა, რაღაცნაირი ლამის გემო დაჰკრავდა. ერთმანეთისაგან შორს გვეჭირა თავი; ერთმანეთს ვუთვალთვალავდით. მართალია, სიმხნევე კი გვიბრუნდებოდა (თუმცა ბაჯბაჯით), მაგრამ მეზობელთან დაახლოვებას ვერიდებოდით, მარტონი ვსვამდით, მარტონი ვიცინოდით: ეს კი ცუდი ნიშანი იყო. შეიძლება ასე დიდხანს გაგრძელებულიყო, რადგან არ ვიცოდით, გამოსავალი რა გზით გვეპოვა. მაგრამ შემთხვევა დიდი ეშმაკი ვინმეა, იცნობს ერთადერთ და ჭეშმარიტ საშუალებას, რომელიც ადამიანებს რაზმავს და აკავშირებს: ეს არის მათი დარაზმვა ვინმეს წინააღმდეგ; სიყვარულიც აახლოვებს ადამიანებს, მაგრამ, ის რაც ყველას აერთიანებს, საერთო მტერია. მტერი კი ჩვენი ბატონია.

და აი, ამ შემოდგომაზე ასეთი რამ მოხდა: ჰერცოგმა შარლმა განიზრახა, ჩვენთვის ფერხული აეკრძალა. ეს კი მეტისმეტია! ჰაი დედასა! არ დარჩენილა არც ერთი ნეკრესიანი, კოჭლი თუ უფეხო, რომელსაც კანჭების კუნთები არ აჰქავებოდეს. როგორც ყოველთვის, დავის საგანი საგრაფო ველი გახდა. ერთი ჩახლართული საქმეა, ეშმაკიც ვერ გაართმევს თავს. ეს ლამაზი ველი ქალაქის კარებთან, კროკ პენსონის მთის ძირას

მდებარეობს; ველს კლაკნია ბოვრონი ნამგალივით აკრავს. უკვე სამი საუკუნეა, რაც ამ ველისთვის კბილები დაუსვიათ და თავისკენ ეწევიან ბატონი დე ნევერის დიდი ღრანჭი და ჩვენი, რომელიც თუმცა ნევერისაზე ნაკლებია, მაგრამ რასაც

ჩაიდებს, მორჩა, გათავდა, კარგად გნახეთ. განა ერთმანეთი გვძულს? როგორ გეკადრებათ. ვართ ზრდილობიანად, ერთმანეთს ვუცინით, ვეუბნებით: „მეგობარო, საყვარელო, ჩემო ბატონიშვილო“ ... მაგრამ ჩვენს ქეიფზე დავდივართ, ერთმანეთს გოჯსაც არ ვუთმობთ. მართალი რომ გითხრათ, დავაში ყოველთვის ჩვენ ვაგებდით. სასამართლოებმა, სამეფო პალატამ, სასახლის მარმარილოს მაგიდამ¹⁸¹ განაჩენი განაჩენზე გამოიტანეს, დაადგინეს, რომ ჩვენი ველი არ იყო ჩვენი; მაგრამ, რადგანაც საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მართლმსაჯულება არის ხელოვნება, რომელიც ფულისთვის თეთრს შავად ხედავს, ეს ამბავი ზომაზე მეტად არ გვალელებს. მისჯა არაფერია, მთავარია გქონდეს რამე. შავია ძროხა თუ თეთრი, ჩემო ძმაო, ძროხას შენ მოუარე. არ გაბრიყვდე, სხვას ნუ მისცემ, ჩვენც არავის ვაძლევთ და ჩვენს ველზე ვრჩებით. საქმე ხელსაყრელია, წარმოიდგინეთ, მთელ კლამსიში ეს ერთადერთი ველია, რომელიც არც ერთ ჩვენთაგანს არ ეკუთვნის. ეკუთვნის ჰერცოგს, ეკუთვნის ყველას. ამიტომაც სინდისი არ გვაწუხებს, ველი გავაფუჭოთ. ყველაფერს, რისი გაკეთებაც სახლში არ ხერხდება, აქ

აკეთებენ; აქ მუშაობენ, წმენდენ, ჩეჩავენ ლეიბების მატყლს, ბერტყავენ ძველ ხალიჩებს, ყრიან ნაგავს, თამაშობენ, სეირნობენ, აძოვებენ თხებს, ჩონგურის ხმაზე ცეკვავენ, ვარჯიშობენ მაჭახელას სროლაში, დოლის დაკვრაში და ღამით, აჭრელებულ მდელოზე, სიყვარულს ეძლევიან ბოვრონის პირას, რომელსაც არაფერი აოცებს (განა ცოტა უნახავს სალახანას!).

ჰერცოგ ლუის სიცოცხლეში ყველაფერი რიგზე იყო: ის თითქოს ვერაფერს ამჩნევდა. ჭკვიანმა კაცმა იცოდა, რომ კარგმა მხედარმა ზოგჯერ აღვირიც უნდა მიუშვას ხოლმე. რა ენაღვლებოდა, ჩვენ რომ გვეფიქრა, თითქოს თავისუფალნი ვართ და ვაჟკაცობაში თავი გამოგვედო, თუ სინამდვილეში ბატონ-პატრონი თვითონ იქნებოდა? მაგრამ მისი შვილი დიდი ბაქია ვინმეა, ურჩევნია კარგი ჩანდეს, ვიდრე იყოს (ეს გასაგებიცაა, რადგან თვითონ არაკაცია). ყოველ ყიყლიყოს დამახებაზე მამლაყინწასავით აიქოჩრება და ბაქიბუქობს. ფრანგმა უნდა იმღეროს, ბატონები მასხრად აიგდოს, თუ არ მასხრობს, ჯანყდება, არ უყვარს ისეთი ვინმეს მორჩილება, ვინც ყოველთვის სერიოზულადაა. ჩვენ მხოლოდ ის გვიყვარს, რაზედაც შეგვიძლია ვიცინოთ, რადგან სიცილი ყველას გვათანაბრებს. და ამ ჭუკს მოეპრიანა აეკრძალა ჩვენთვის საგრაფო ველის გაფუჭება, იქ

დაკვრა, ცეკვა და მინდვრის ტკეპნა. დრო მონახა რაღა? იმის ნაცვლად, რომ ყველა ამ უბედურებათა შემდეგ გადასახადები მოეხსნა!.. არა უშავს რა, ჩვენ მას ვუჩვენებთ, რომ კლამსელები ისეთი ხისგან კი არ ვართ გამოთლილნი, რომელთაც ფიჩხად ხმარობენ, არამედ მაგარი მუხისაგან, რომელშიც ნაჯახს შელწევა უჭირს და თუ შეაღწია, ადვილად ვერ დაიძვრენს თავს. არ დაგვჭირდა

წინასწარი შეთანხმება. ერთსულოვნება სანიმუშო იყო. როგორ! ჩვენი ველი წაგვართვან! ვაიმე, ვაიმე! წაიღონ, რაც გვაჩუქეს, ანდა რაც მივითვისეთ? (ეს ერთი და იგივეა: მოპარულ ქონებას, თუ სამ საუკუნეს შეინახავ, სამგზის წმინდა საკუთრებად გექცევა). ეს ველიც მით უფრო ძვირფასია, რომ ჩვენი არ იყო და მტკაველ-მტკაველ დავისაკუთრეთ, ჩვენი სიმტკიცით, ყოველდღიური თანმიმდევრული დაუფლებით. ეს ხომ ერთადერთი სიმდიდრეა, რომლის დაუფლებაც ჯაფად დაგვიჯდა! არა, რომ წაგვართვან, კაცს ყველაფრის მითვისების ხალისი დაეკარგება, მაშ, რისთვის ვცხოვრობთ? რომ დავთმობთ, ჩვენი მიცვალებულები საფლავებიდან აღსდგებიან! ქალაქის ღირსებამ ყველა შეგვათანხმა.

იმავე საღამოს, როდესაც ქალაქის მეზუკემ საზარელი ხმით (თითქოს სამბერის სახრჩობელაზე მსჯავრდებული მიჰყავდათ) გვამცნო
საბედისწერო ბრძანებულება,

ბაზრის თაღებთან შეიკრიბა ყველა თანამდებობის პირი, სამმოთა და საამქროების თავკაცები, მეზაირახტრეები. მეც იქ ვიყავი: თავისთავად ცხადია, მე ჩემს მფარველ ბატონ იოაქიმეს¹⁸⁷¹ მეუღლეს, წმინდა ბებია ანას¹⁸⁸¹ წარმოვადგენდი. თუ რა უნდა გვექნა, ერთბაშად ვერ შევთანხმდით, მაგრამ ყველა თანახმა იყო, რომ რაღაც უნდა გვეღონა. განიო წმინდა ელუას და კალაბრი წმინდა ნიკოლოზის სახელით გადამწყვეტ მოქმედებას მოითხოვდნენ: მოითხოვდნენ მყისვე ცეცხლი წაგვეკიდებინა ქალაქის კარებისათვის, დაგვემტვრია საგუმაგოები და გუმაგების თავები, ველი კი სულ ერთიანად მოგვესუფთავებინა. მაგრამ ხაბაზ ფლორიმონს, წმინდა ონორეს¹⁸⁹¹ და მეზალე მაკლიუს, წმინდა ფიაკრის¹⁹⁰¹ სახელით, მათი წმინდანებივით მშვიდსა და გულკეთილ ხალხს, პერგამენტების ომი სურდათ: უნდოდათ პლატონური სურვილებითა და ხვეწნა-მუდარით მიგვემართა ჰერცოგის მეუღლისათვის (თან ნამცხვრებიცა და ხილიც მიგვეერთმია, მუქთად კი არა, ჩვენ უნდა გადაგვეხადა). საბედნიეროდ, ჩვენ სამი: მე, ჟან ბოზენი - წმინდა კრეპინის¹⁹¹¹ სახელითა და ედმონ პუაფუ - წმინდა ვენსენის¹⁹²¹ სახელით სულაც არ ვაპირებდით ჰერცოგისათვის ჭკუა გვესწავლებინა, გველოკა, ანდა, აგვეწვა მისი უკანალი. ვაჟკაცობა in medio stat¹⁹³¹. როდესაც ვინმეს დაცინვა უნდა, ჭეშმარიტი გალი ამას ჩაიდენს მტრის ცხვირწინ ისე,

რომ მას არ შეეხოს და თვითონაც არაფერი დაუჯდეს. მარტო შურისძიება რა ბედენაა. უნდა გაერთო კიდეც. და აი, რა მოვისაზრეთ... მაგრამ არა, კარგი ოინი, რომელიცმოვიგონე, სანამ პიესა დაიდგმებოდა, უნდა გიამბოთ განა? არა და არა. არ უნდა გახმაურდეს. ყველა ჩვენთაგანის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ჩვენი დიდი საიდუმლოება თოთხმეტი დღის განმავლობაში მთელმა ქალაქმა იცოდა

და საიდუმლოდ შეინახა. და თუ თავდაპირველად ეს ჩემი იდეა იყო (მე ამით ვამაყოფ), შემდეგში ყველამ თავისი წვლილი შეიტანა, ერთმა შეალამაზა, მეორემ ცხვირი შეუსწორა, მესამემ კულულები დაუმატა, მეოთხემ ბაფთა. ასე რომ, საბოლოო ჯამში ყმაწვილი კობტად მორთული აღმოჩნდა, მამები ბლომად ჰყავდა. მრჩევლები, ქალაქის თავი მალულად და მორიდებით ყოველდღე კითხულობდნენ, როგორ იზრდებოდა ბაღლი; ღამღამობით კი მოსასხამში ცხვირდამალული მეტრ დელავო მოდიოდა, რომ ამ საქმეზე ემსჯელა, გვასწავლიდა ერთსა და იმავე დროს კანონის პატივისცემისა და მისი დარღვევის ილეთს, ჯიბიდან გამარჯვებული სახით ამოჰქონდა რომელიმე ემმაკური ლათინური წარწერა, რომელიც ადიდებდა ჰერცოგსა და ჩვენს მორჩილებას და თანაც, შეიძლება, სულ საწინააღმდეგო აზრიც ჰქონდა.

* * *

დადგა საზეიმო დღე. და აი, ჩვენც, ოსტატები და ამქრები, სუფთად გაპარსულნი, კობტად მორთულნი წმინდა მარტენის მოედანზე ბაირაღების ირგვლივ მშვიდად გამწკრივებულნი ველოდით მრჩევლებს. ზუსტად ათ საათზე კომპის ზარებმა დარეკეს და მყისვე მოედნის ორივე მხარეს ფართოდ გაიღო ორი კარი, - მუნიციპალიტეტისა და წმინდა მარტენისა, და ორივეს პარმალზე (თითქოს კომპის საათის ფიგურებიაო) გამოჩნდნენ, ერთი მხრივ, მღვდლების თეთრი კვართები და მეორე მხრივ, კომშებივით ყვითელი და მწვანე მრჩევლები. ჩვენი თავების ზემოდან ერთმანეთს მოწიწებით მიესალმნენ და მოედანზე ჩამობრძანდნენ. პირველთ მოუძლოდათ სახეგაბრწყინებული, წითელანაფორიანი და წითელცხვირა მნათენი, ხოლო მეორეთ - ქალაქის ბოქაულები, კისერზე ჩამოკიდებული ძეწკვების ჟღარუნითა და გრძელი დაშნების ქვაფენილზე ბრახუნით მოდიოდნენ. სახლების გასწვრივ, მოედნის ირგვლივ გამწკრივებულნი ვქმნიდით წრეს, რომლის ჭიპს შუაში მოქცეული უფროსობა წარმოადგენდა. ირგვლივ ირეოდა კალმისა და ოყნის წმინდა გვარდია. არავის დაგვიანებია, ყველა აქ იყო: ვეპილები, გადამწერნი და ნოტარიუსი, მამა უფლის მოურავის წმინდა ივის¹⁹⁴¹ ბაირაღით ხელში; აფთიაქრები, მკურნალები, შარდის დიდი ოსტატები (ყველას თავისი ვაზი აქვს საწუწნი), იქვე იყვნენ მეოყნეები, სამოთხის

ნაწლავების გამგრილებელ წმინდა კოზმას sub invocatine¹⁹⁵¹... საპატიო მოქალაქეებიდან, მოწამეა ღმერთი, აკლდა მხოლოდ ერთი: ბატონი პროკურორი - კეთილი კლამსელი და ჩვენებური მემამულე. მართალია, ჰერცოგის წარმომადგენელია, მაგრამ მრჩველ მესტრას სიძე გახლავთ. გაიგო თუ არა, რას ვაპირებდით, იმის შიშით, რომ ვისიმე მხარი არ დაეჭირა, გაცლა ამჯობინა.

ცოტა ხანს ადგილზე ვიფუხფუხეთ, როგორც როფში ყურძნის წვენმა. ისმოდა მხიარული ჟრიაბული, ლაპარაკი, სიცილი, ჭიანურების ხმა, ძაღლების ყეფა.

უცდიდნენ... რას? ცოტაც მოითმინეთ და გაიგებთ... აი, ისიც მოდის! სანამ გამოჩნდებოდა, მისი მოსვლა ხმების გუგუნმა გვამცნო. როგორც აფქომ ქარის დაბერვაზე, ყველამ ერთბაშად თავი იქით მიაბრუნა. ბაზრის ქუჩიდან მოედანზე გამოჩნდა რვა ვაჟკაცის მხრებზე და ბრბოს თავზე მოქანავე პირამიდისებური ნაგებობა. ერთიმეორეზე დადგმული სამი სხვადასხვა ზომის მაგიდა, ბაფთებით ფეხებშემკული, სირიფებიანი ღია ფერის აბრეშუმით მორთული, რომელთა თავზეც, სულ მაღლა, სამკაულებით მორთული ბალდახინის ქვეშ, საიდანაც ფერადფერადი ბაფთების ნიაღვარი ეშვებოდა, რიდეაკრული ქანდაკება აღმართულიყო. არავის გაჰკვირვებია;

საიდუმლოება ყველამ იცოდა, ყველამ ზრდილობიანად ქუდი მოუხადა; ჩვენ კი, ბებერი ცულლუტები, ჩუმ-ჩუმად ვიცინოდით.

როგორც კი ეს მანქანა ზუსტად მოედნის შუაგულში, მერსა და მღვდელს შორის გამოიტანეს, მუსიკით დაიძრნენ საამქროები, ჯერ უძრავ ღერძს ირგვლივ შემოუარეს, შემდეგ ეკლესიიდან ბოვრონის კარებისაკენ მიმავალ ქუჩას გაჰყვნენ.

პირველი, წესისამებრ, წმინდა ნიკოლოზი მოდიოდა. კალაბრის მეფეს საეკლესიო მანტია ემოსა და ზურგზე ხოჭოსნაირი ოქროს მზე ჰქონდა ამოქარგული, თავის შავსა და კოჟრიან ხელებში მდინარის წმინდანთა ნავის ფორმის ბაირალი ეჭირა, რომელზედაც წმინდა ნიკოლოზი თავისი კვერთხით გეჯაში მჯდარ სამ პატარა ბავშვს ლოცავს. კალაბრს თან ახლდა ოთხი ჭარმაგი მენავე, რომელთაც ბარკლებით სქელი და კომბალივით მაგარი ოთხი ყვითელი სანთელი მოჰქონდათ; ეტყობოდათ, მზად იყვნენ პირველი საჭიროებისთანავე დაეტრიალებინათ ეს კომბლები. კოპებშეკრული კალაბრი, რომელსაც თავისი ერთადერთი თვალი წმინდანისათვის მიეპყრო, მუცელგამობერილი და ფეხებგაჩაჩხული მოდიოდა.

მას მისდევდნენ კალის ტოლჩის ამქრები, წმინდა ელუას შვილები, მედანეები, ზეინკლები, მეფორნეები და მჭედლები, რომელთაც წინ მიუძღოდათ ხელდასახიჩრებული განიო და თავისი ორთითა ტორით გრდემლითა და უროთი მოხატული ჯვარი მიჰქონდა. ჰობოები უკრავდნენ: „ჰერი, ჰერი, ჰერიო, შარვალშებრუნებული მეფე დაგობერიო“.

შემდეგ მოდიოდნენ მევენახეები, მეკასრეები, მღეროდნენ ჰიმნს ღვინისა და მისი წმინდანის ვენსენის სადიდებლად, რომელიც ერთ ხელში კათხით და მეორეში მტევნით ბაირალის ტარზე წამოსკუპებულიყო. ჩვენ, ხუროები, დურგლები, წმინდა იოსები და წმინდა ანა, სიძე და სიდედრი, ყოჩალი ლოთები, სამიკიტნოების მფარველს მივდევდით, პირს ვაწვლაპუნებდით და ნოეს სითხეზე თვალი გვრჩებოდა. წმინდა ონორეს გაფუთქუნებულსა და

გაფქვილულ მრევლს კი ნაცრისფერი გვირგვინით შემკული მრგვალი პური ბარჯზე წამოეცვა, თითქოს რომაული ალაფიაო. გათეთრებულებს გაშავებულები მოსდევდნენ, გათხუპნული მეჯღანეები სამუხლე ტყავის ტკაცუნით მორთული წმინდა კრეპენის ირგვლივ ცეკვავდნენ. და ბოლოს, ყვავილებით მორთული, ყველაფრის დამგვირგვინებელი წმინდა ფიაკრი მობრძანდებოდა. მებაღე ქალებსა და კაცებს ვარდების გვირგვინებით შეემკოთ თავსაბურები, ბარები და ფოცხები და ჯალამბარით მიჰქონდათ მიხაკები და მათიოლები; შემოდგომის ქარი აფრიალებდა წითელ აბრეშუმის ალამს, რომელზეც ბარზე ფეხდაბჯენილი, დუნდულებამდე შარვალაკაპიწებული ფიაკრი იყო გამოსახული.

დაიძრა რიდეაფარებული მანქანაც. წინ თეთრებში გამოწყობილი გოგონები მიცუნცულებდნენ და სადიდებელ ჰიმნებს კნაოდნენ. ორივე მხარეს ბალდახინიდან გადმოშვებული ბაფთების ფოჩებით ხელში მოდიოდნენ მერი და სამი მრჩეველი. მათ წმინდა ივი და წმინდა კოზმა გარშემო უვლიდნენ. უკან, დეზებზე შემდგარი მამალივით, თავის ჩიჩახვს მოაბრძანებდა მნათე. შემდეგ მობრძანდებოდა მღვდელი თავისი ორი აბატის თანხლებით, ერთი ისე გრძელი იყო, როგორც დღე მშვიერისათვის. მეორე კი - უსაფუარო პურივით სქელი და ბრტყელი. იგი ყოველ ათ ნაბიჯზე დაბალი ბანით ლიტანიის ნაწყვეტებს წამოიწყებდა ხოლმე, მაგრამ მაინცდამაინც თავს არ იწუხებდა, სხვებს ამღერებდა, თვითონ კი მსუქან ტუჩებს აცმაცუნებდა და მუცელზე ხელებდაკრეფილი ზეზეულად თვლემდა. ბოლოს მოგორავდა დანარჩენი ხალხი,

ერთიანად, როგორც მკვრივი სალაფავი, როგორც ლაფის ნიაღვარი. ჩვენ კი რაბი ვიყავით.

ქალაქიდან გავედით და პირდაპირ ველისაკენ გავემართეთ. ჭადრების ფოთლებს ქარი დააფრიალებდა. მზით განათებულ გზაზე მათი მსუბუქი რაზმი ჭენებით დაჰქროდა. ზანტ მდინარეს მათი ოქროსფერი აბჯრები მიჰქონდა. სადარაჯოსთან სამი სერჟანტი და ციხე-დარბაზის ახალი კაპიტანი ვითომ შეეცადნენ ჩვენს შეკავებას, მაგრამ გარდა ჩვენს ქალაქში ახალმოსულ, ახალბედა კაპიტნისა, რომელიც ყველაფერს ხალას ჭემმარიტებად იღებდა (საბრალო დოყლაპია აქომინებული მოვარდა და ბრაზმორეული თვალეხს კარკლავდა), ყველანი ბაზრის ბაცაცებივით შეკრულნი ვიყავით; მიუხედავად ამისა, ბევრი ვილანძღეთ, ვიგინეთ, ერთმანეთი მივტყიპეთ. ესეც წინასწარ იყო განზრახული და ჩვენც კეთილსინდისიერად ვასრულებდით როლებს; მაგრამ სიცილის შეკავება ძალიან გვიჭირდა; კომედიის გაგრძელებაც არ შეიძლებოდა, რადგან კალაბრი და მისი ძმა-ბიჭები როლში შედიოდნენ; ბაირადის ტარზე ნიკოლოზის

თავს მრისხანება დაეტყო, ხოლო სანთლებმა სერჟანტების ზურგზე იწყეს ტრიალი. და აი, წინ გავიდა მერი, ქუდი მოიხადა და იყვირა:

- ქუდები მოიხადეთ!

იმავე წამს დაეშვა რიდე, რომელიც ბალდახინის ქვეშ ქანდაკებას ფარავდა; ქალაქის ბოქაულებმა დაიძახეს: „გზა მიეცით ჰერცოგს“.

იმწამსვე შეწყდა აყალმაყალი. ორივე მხრით გამწკრივებულნი: წმინდა ნიკოლოზი, წმინდა ელუა¹⁹⁶, წმინდა ვენსენი, წმინდა იოსები, წმინდა ანა, წმინდა ონორე და წმინდა ფიაკრი მხედრულად მიესალმნენ; პოლიციის სერჟანტებმა და გზაკვალაბნეულმა, თავშიშველა და ჩასუქებულმა კაპიტანმა გზა უტიეს და თავებს ზევით რხევით მომავალი, დაფნის გვირგვინით შემკული, გვერდზე ქუდმოგდებული, ხმლით წელდამშვენებული ჰერცოგის ქანდაკება გამოჩნდა. ყოველ შემთხვევაში, ამას აუწყებდა urbi et orbi¹⁹⁷ მეტრ დელავოს წარწერა; მაგრამ, მართალი რომ გითხრათ და ამ ამბის მარტივ სწორედ ეს არის, რაკი არც დრო გვქონდა და არც საშუალება მიმსგავსებული პორტრეტი გაგვეკეთებინა, ჩვენ არც ვაცხელეთ, არც ვაციეთ და მუნიციპალიტეტის სხვენიდან ერთი ძველი ქანდაკება ჩამოვიღეთ (არავინ იცოდა, ვისი იყო ეს ქანდაკება, ან ვის მიერ იყო შესრულებული; მხოლოდ კვარცხლბეკზე თუ

წაიკითხავდით ნახევრად წაშლილ სახელს ბალთაზარისა¹⁹⁸, რომელსაც შემდეგ ბალდიუკი შევარქვით). განა სულ ერთი არ არის? მთავარი რწმენაა. ელუას, წმინდა ნიკოლოზის¹⁹⁹ ანდა იესო ქრისტეს სურათები უფრო ჭეშმარიტნი არიან? ოღონდ გწამდეს და ყველგან მას ხედავ, ვინც გინდა. ღმერთია საჭირო? თუ მემამება, კუნძიც მეყოფა, რომ დავაბინაო უფალიცა და ჩემი რწმენაც. იმ დღეს ჰერცოგი გვინდოდა და ვიპოვეთ კიდეც.

ჰერცოგმა დახრილი ბაირაღების წინ გაიარა და, რადგანაც ველი მისი იყო, იქ შებრძანდა. ჩვენც, პატივი რომ გვეცა, გაშლილი ბაირაღებით, წმინდა ნაწილებით, ბუკითა და ნალარით, მას შევყევით. აბა, ვის შეეძლო ამაში ცუდი რამ ენახა? მხოლოდ გონებაჩლუნგ ადამიანს, ჰერცოგის ცუდ ყმას. ნებსით თუ უნებლიეთ კაპიტანმაც მოიხარა ქედი. არჩევანი არ ჰქონდა. ან უნდა დაეპატიმრებინა ჰერცოგი, ან მოგვეყოლოდა და მოყოლა ამჯობინა.

ყველაფერი რიგზე მიდიოდა, მაგრამ ზედ ველთან კინალამ უბედურება შეგვემთხვა. შესასვლელთან წმინდა ელუა დაეტაკა წმინდა ნიკოლოზს, წმინდა იოსები თმებში

სწვდა თავის სიდედრს წმინდა ანას. ყოველ მათგანს უნდოდა პირველი შესულიყო და ანგარიშს არ უწევდნენ არც ასაკს, არც პატივისცემას

მანდილოსნისადმი და არც თავაზიანობას. და რადგანაც ამ დღეს საბრძოლო განწყობით შევიყარეთ, ყველას ხელები გვექავებოდა. საბედნიეროდ, მე ჩემი სახელით წმინდა ნიკოლოზს ვეკუთვნი, ხელობით კი - წმინდა იოსებს და წმინდა ანას, რომ არაფერი ვთქვა ჩემს ბიძაშვილ ყურძნის მწუწნავ ვენსენზე; ყველა წმინდანებს პატივს ვცემ იმ პირობით, რომ მეც მცენ პატივი. და აი, რთველის ურიკა შევნიშნე. ურიკის გვერდით მობაჯბაჯებდა ჩემი ძმაკაცი გამბი, მყისვე ვიყვირე:

- მეგობრებო! ჩვენ შორის არ არიან პირველნი. გადავებვიოთ ერთმანეთს! აი, ჩვენი ერთადერთი ბატონი (ჰერცოგის შემდეგ, რაღა თქმა უნდა), რომელიც ყველას შეგვარიგებს. ის მობრძანდა. მოვესალმეთ მას. დიდება ბახუსს!..

ჩემს გამბის დუნდულოებზე ხელი დავადე, ურიკაზე ავაგდე. გასრიალდა და დაჭყლეტილი ყურძნით სავსე როფში ჩაგორდა. მყისვე აღვირს ვწვდი და საგრაფო ველში პირველნი შევედით. ეზოს ფოთლებით თავშემკული ბახუსი ყურძნის წვენიტ

უკანალს იბანდა, ფეხებს იქნევდა და ხარხარებდა. ბახუსის უკანალის უკან ხელიხელგაყრილი წმინდანები ცეკვით მოგვდევენ. საამო იყო ბალახზე მოლხენა. მთელი დღე კეთილი ჰერცოგის ირგვლივ ვიცეკვეთ, ვიმღერეთ, ვითამაშეთ და გავერთეთ... მეორე დილით კი ველი საღორე გეგონებოდათ. ბალახის ნატამალიც კი არსად ჩანდა. ნაზ ნიადაგზე ჩვენი ლანჩების ანაბეჭდები მოწმობდნენ, თუ რა გულმოდგინებით სცა პატივი ქალაქმა ბატონ ჰერცოგს. ვფიქრობ, ის მეტად კმაყოფილი დარჩა. ჩვენ მითუმეტეს... მაგრამ მართალი გითხრათ, მეორე დღეს დაბრუნებულმა პროკურორმა საჭიროდ მიიჩნია აღშფოთებულიყო, პროტესტი განეცხადებინა, დაგვმუქრებოდა, თუმცა არაფერი უქნია. მოერიდა. მართალია, ძიება გახსნა, მაგრამ არ დაუხურავს: არავის სურდა რამე ეძია ან ეპოვნა. არავის უდარდია, ჯანმრთელობისათვის ღია კარი მუდამ კარგია.

* * *

აი, ასე დავამტკიცეთ, რომ კლამსელებს შეგვიძლია ერთსა და იმავე დროს ვიყოთ ჰერცოგისა და მეფის ერთგული ყმები და გავაკეთოთ ის, რაც თავში მოგვივა: თავი კი

ხისა გვაქვს. და ამ დამტკიცების შემდეგ ჭირნახულ ქალაქს მხიარულება დაუბრუნდა. გამოვცოცხლდით, ერთმანეთს თვალის ჩაკვრით ვხვდებოდით, სიცილით ვეხვეოდით მეზობლებს და ვფიქრობდით:

- ჯერ კიდევ არ დაგვიცლია ოინებით სავსე ჩვენი ქიშელა, არ წაულიათ საუკეთესო. ღმერთმა გვიშველა, ყველაფერი რიგზეა.

და ჩვენი ჭირ-ვარამის ხსენებაც გაქრა.

XII. სხვისი სახლი

ოქტომბერი.

დადგა დრო, ბინაზეც მეფიქრა. ფეხი ვითრე, სანამ შემეძლო, მაგრამ რაც უნდა უკან დაიხიო, ბოლოს მაინც უნდა გადახტე. მას შემდეგ, რაც კერიის ნაცვლად ნაცარილა დამრჩა, ერთ დღეს აქ ვალამებდი, მეორეს იქ, ხან ერთ მეგობართან, ხან მეორესთან. არ მაკლდა ხალხი, ვინც დროებით, ერთ ან ორი ღამით შემიხიზნებდა. სანამ ერთმანეთის უბედურებათა მოგონება ყველას მხრებზე გვაწვა, ჯოგით ვცხოვრობდით და სხვის ბინაში თავს ისე ვგრძნობდით, როგორც საკუთარ სახლში; მაგრამ ასე დიდხანს ვერ გაგრძელდებოდა. საშიშროება გვშორდებოდა და ყველა თავის სხეულს საკუთარ ნაჭუჭში აბინავებდა. გარდა იმათი, ვისაც სხეული არ ჰქონდა, და ჩემი, რადგან ნაჭუჭი არ გამაჩნდა. სასტუმროში დაბინავება არ შემეძლო. მყავს ორი ვაჟი და ერთი ასული, ქალაქ კლამისის მოქალაქენი. ისინი ამის ნებას არ მომცემდნენ. იმიტომ კი არა, რომ ჩემს ორივე ვაჟს მამაშვილური სიყვარული შეაწუხებდა! თავი ხალხის ყბაში რად უნდა ჩაეგდოთ!.. მიუხედავად ამისა, არ ჩქარობდნენ ჩემს მიპატიჟებას. არც მე

მეჩქარებოდა. ჩემი მოურიდელები და პირდაპირი ლაპარაკი მათ ფარისევლობას ვერ ეგუება. აბა, ვნახოთ, რომელი გადადებს თავს? საბრალო ბიჭები! ჩემზე ნაკლები გაჭირვება როდი ადგათ. მათდა საბედნიეროდ, მარტინას, ჩემს ყოჩად გოგოს, მგონი, ნამდვილად ვუყვარვარ. ჯიუტად მოითხოვდა, მასთან წავსულიყავი... მაგრამ იქ ხომ ჩემი სიძეც არის. კარგად მესმის, რომ ფლორიმონს არავითარი საბუთი არა აქვს, თავის ოჯახში ჩემი ყოფნა ისურვოს. და აი, დაუწყეს ერთმანეთს გაბრაზებით ცქერა და თან მე მითვალთვალეზდნენ. მე კი ყველას გავურბოდი. ასე მეგონა, ჩემს ბებერ სხეულს საჯარო ვაჭრობით ყიდდენ.

დროებით ბომონის ფერდობზე, ჩემს ქოხში მოვეწყვე. სწორედ იქ, სადაც ივლისში ბებერი ცულლუტი ჭირს მოვუწექი. სასერიო სწორედ ის იყო, რომ იმ გამოთავყვანებულებმა ჯანმრთელობის დასაცავად ჯანსაღი სახლი დამიწვეს და დატოვეს ქოხი, სადაც სიკვდილი მესტუმრა. და მე, ვისაც უცხვირო ვაჟბატონისა არ მეშინია, ჩემს მიწურში, სადაც სამგლოვიარო აღაპის დოქები ეყარა, თავს მეტად კარგად ვგრძნობდი. მართალი გითხრათ, კარგად ვიცოდი, რომ არ ჯურღმულში ვერ დავიზამთრებდი. კარი ჩამოწოლილიყო, მინები დამსხვრეულიყო,

სახურავიდან, როგორც ჭყინტი ყველის ქიშელიდან, უხვად მოედინება ღრუბლების წვენი. კი მაგრამ, დღეს ხომ არ წვიმდა; ხვალ კი... ხვალისა დაე ხვალემ იფიქროს. არ მიყვარს ხვალინდელ დღეზე თავის მტვრევა. და თუ სიძნელეს ისე ვერ გადავლახავ, როგორც მე მინდა, არც ამისათვის ვიკლავ თავს, ავიღებ და მომავალი კვირისათვის გადავდებ. მეუბნებიან: „გადადება რას გარგებს. ცუდია თუ კარგი, მაინც უნდა გადაყლაპო აბი“. „ვინ იცის, - ვეუბნები მე, - აბა ვინ მეტყვის, რომ რვა დღის შემდეგაც ეს ქვეყანა აქვე იქნება? და როგორი გულნატკენი დავრჩები, რომ ვიჩქარე აბის გადაყლაპვა, თუ რვა დღის შემდეგ მამა-ღმერთის საყვირებმა გვაუწყეს, რომ ბოლო მოელო ამ ლამაზ ქვეყანას. მეგობარო, ერთი საათითაც ნუ გადადებ ბედნიერებას. ბედნიერება ჩაციებული უნდა დალიო. უსიამოვნებას კი შეუძლია დაიცადოს. თუ ბოთლი ამოშრება, მით უკეთესი“.

ასე რომ, დაველოდე, ან უკეთ რომ ვთქვა, ვალოდინე ის არასასიამოვნო გადაწყვეტილება, ადრე თუ გვიან რომ უნდა მიმელო. და ამ ხნის განმავლობაში ჩემი მყუდროება რომ არაფერს დაერღვია, სახლში ჩავიკეტე. ფიქრით თავს არ ვიკლავდი. ვბარავდი ბაღს, ვასუფთავებდი ბილიკებს, ვფოცხავდი ჩამოცვენილი ფოთლებით

დაფარულ ნათესებს, ვსხლავდი ხეჭეჭურებს, ვმკურნალობდი ბებერი ხეების ფუფუას და იარებს; ერთი სიტყვით, ზამთრის ბუმბულის ქვეშ დასაძინებლად გამზადებულ ქალბატონ მიწას ვრთავდი. და მერე გასამრჯელოდ მსხლის ტოტზე მივიწყებულ თავლა ან მოყვითალო ბარბარა მსხალს გვერდებზე ხელს მოვუთათუნებდი... ღმერთო, რა საამოა სურნელოვანი წვენიტ პირის გასველება და მთელი ხორხის სიგრძეზე ამ წვენის შეგრძნება... ქალაქში მხოლოდ სანოვაგისათვის მივდიოდი (ვიმარაგებდი სასმელ-საჭმელსაც და ახალ ამბებსაც). ჩემს შთამომავლობას ვერიდებოდი. შევუთვალე, რომ სამოგზაუროდ წავედი. ვერ დავიფიცავ, დამიჯერეს-მეთქი, მაგრამ როგორც მორჩილ შვილებს, ჩემი მხილება არ სურდათ. თვალხუჭობანას მოთამაშე ბიჭუნებს ვგავდით, ერთმანეთს რომ ეძახიან: „მგელო, მანდა ხარ?“ და თამაში რომ გაგვებანგრძლივებინა, შეგვეძლო გვეპასუხა: „მგელი აქ არ არის, არა“... მაგრამ მარტინა გამოგვრჩა ანგარიშში. ქალი რომ თამაშობს, მუდამ ყალთაბანდობს. მარტინა ეჭვობდა, მარტინა მიცნობს და მალე მიხვდა ჩემს თვალთმაქცობას. არ უყვარს ხუმრობა, როცა საქმე მამაშვილურ, დაძმურ და სხვადასხვა მოვალეობებს ეხება.

ერთ საღამოს, როდესაც ქოხიდან გამოვდიოდი, გზაზე ჩემკენ მომავალი მარტინა დავინახე. მყისვე დავბრუნდი, კარი ჩავკეტე, კედელთან ჩავცუცქდი და გავინახე. მოვიდა, კარზე აკაკუნა, მიძახა, მიყვირა. მე სუნთქვას ვიკრავდი (სწორედ ამ დროს ხველა მომინდა), ის კი განუწყვეტლივ ყვიროდა:

- გააღე-მეთქი! ვიცი, აქა ხარ.

მუშტით და ქოშით კარზე იერიში მოჰქონდა. ვფიქრობდი. „ვახ, რა დედაკაცია! კარმა რომ ვერ გაუძლოს, ჩემი საქმე წასულია!“ ვიფიქრე, კარს გავაღებ და გადავებხვევი-მეთქი, მაგრამ ასე ხომ თამაში აღარ გამოვიდოდა. მე კი, როდესაც ვთამაშობ, ყოველთვის მინდა მოვიგო. გავჯიუტდი. მარტინამ კიდევ კარგა ხანს იყვირა და მერე მოეშვა. მესმოდა, გაუბედავი ნაბიჯით რომ მიდიოდა. დავტოვე ჩემი სამალავი და სიცილი მოვრთე. სიცილი და ხველა... სიცილი მახრჩობდა. სიცილით გავძეხი და ის იყო თვალეხს ვიწმენდდი, როდესაც უკან, მალლა კედლიდან მომესმა ხმა: - ერთი მითხარი, არა გრცხვენია?

კინალამ დავეცი. შევხტი, თავი მოვაბრუნე და კედელს ჩაბლაუჭებული მარტინა დავინახე. მკაცრი თვალეხით მიყურებდა და მითხრა:

- ბებერო ოინბაზო, ხომ გამოგიჭირე?

- გავები. - ვუპასუხე გაოცებულმა.

და ორივემ ხარხარი მოვრთეთ. დარცხვენილი კარის გასაღებად წავედი. კეისარივით შემობრძანდა, მედიდურად ჩემ წინ დადგა, წვერში მწვდა და მითხრა:

- პატიება ითხოვე.

- Mea culpa, - ვუთხარი მე.

(თქმით კი ვუთხარი, მაგრამ როგორც აღსარებაზე, გულში ვფიქრობდი: ხვალ ისევ თავიდან დავიწყებ-მეთქი). სალახანა ჩემს წვერს არ ეშვებოდა, ექაჩებოდა და ბუზღუნებდა:

- გრცხვენოდეს! გრცხვენოდეს. ბებრუხანა პაპა, წვერი გაგთეთრებია, ჭკუა კი ბავშვისა გაქვს.

ერთი-ორჯერ ზარის ენასავით მარჯვნივ და მარცხნივ, მალლა და დაბლა მოქაჩა წვერი, მერე ხელი ლოყაზე მომითათუნა და მაკოცა.

- სამაგელო, რატომ არ მოდიოდი? - თქვა მან, - ხომ იცოდი, ცუდო, რომ გელოდი!

- ჩემო გოგონა, - ვუპასუხე მე, - ყველაფერს აგიხსნი...

- შინ ამიხსენი. აბა, აიბარგე, წავიდეთ!

- კი მაგრამ, მზად არა ვარ. დამაცადე, ჩემი ბარგი-ბარხანა შევკრა.

- რა ბარგი-ბარხანა? ღმერთო ჩემო, მოგეხმარები შეკვრაში.

ზურგზე ძველი სამოსი მომასხა, თავზე გაცვეთილი ფეტრის ქუდი ჩამომაფხატა, შემოსა, მიმანჯღრ-მომანჯღრია და მითხრა:

- აი, მოვრჩით! ეხლა კი, ნაბიჯით იარ! ერთი წუთით მაცალე-მეთქი და საფეხურზე წამოვჯექი.

- როგორ! - წამოიძახა აღშფოთებულმა. - მეურჩები? ჩემთან წამოსვლა არ გინდა?
- არ გეურჩები, - ვუთხარი მე, - რა გაეწყობა, რადგან სხვა გზა არ მაქვს, უნდა წამოვიდე.

- რა თავაზიანი ბრძანდებით! - თქვა მან, - აი, შენი სიყვარული!

- ძალიან მიყვარხარ, ჩემო გოგონა, ძალიან, მაგრამ მერჩია ჩემთან მყოლოდი, ვიდრე სხვის სახლში გამოგყოლოდი.

- მაშ, მე სხვა ვარ?

- სხვისი ნახევარი ხარ.

- აპა, პა, პა! არა, - თქვა მან, - არც ნახევარი, არც მეოთხედი. მე მე ვარ. მე, მთლიანად, თავიდან ფეხებამდე. მისი ცოლი ვარ, ეგ მართალია, მაგრამ ის ჩემი ქმარია. მე ის მსურს, რაც მას უნდა, თუ იმასაც იგივე სურს, რაც მე მინდა. დამშვიდდი, სიხარულით ცას ეწევა, ჩემთან რომ დაბინავდე. პა! პა! აბა, ბიჭია და, ნუ გაუხარდება.

- მჯერა-მეთქი, - ვუთხარი: - როგორ არ მჯერა! ისევე გაუხარდება, როგორც ჩვენ გვიხარია, როდესაც ბატონ დე ნევერი თავის გარნიზონს ჩვენთან აბინავებს; მე ისინი ბევრჯერ დამიბინავებია, მაგრამ თვითონ არ მჩვევია სხვასთან დაბინავება.

- შეეჩვევი, - მითხრა მან, - მორჩი დავას! წავედით!

- კეთილი, მაგრამ ერთი პირობით.

- რაო, უკვე პირობებს მიდებ? ძალიან მალე შეეჩვიე.

- ჩემი სურვილისამებრ დამაბინავებ.

- გსურს, მტარვალი გახდე? კეთილი, იყოს ნება შენი.

- ფიცავ?

- ვფიცავ!

- და მერე...

- აბა, კმარა, ლაზღანდარა! იარე-მეთქი!

მკლავში ხელი ჩამავლო, ვუი, ვუი, რა მარწუხი მომიჭირა, ღმერთო ჩემო! რას გავაწყობდი, გზას მორჩილად გავუდექი.

სახლში მისვლისთანავე ჩემთვის გამზადებული ოთახი მიჩვენა. ძალიან თბილი ოთახი იყო: დუქნის უკან, მისი ფრთის ქვეშ; ყოჩაღი გოგო ისე მექცეოდა, როგორც ძუძუმწოვარა ბავშვს. ლოგინი მზად იყო: სუფთა ზეწრები და რბილი ბუმბული; მაგიდაზე ჭიქაში მანანების თაიგული იდო. მხიარული და აღელვებული გულში ვიციინოდი. მადლობა რომ გადამეხადა, გავიფიქრე: საყვარელ მარტინას გავაბრაზებ-მეთქი და მტკიცედ განვაცხადე:

-მე ეს არ მომწონს.

განაწყენებულმა ქვედა სართულის ოთახები მაჩვენა. ყველაზე უარი ვთქვი და სხვენზე ერთი პატარა საკუქნაო ავირჩიე. კვილი მორთო, მაგრამ ვუთხარი:

- ჩემო ლამაზო, როგორც გენებოს; ან აქ მოვეწყობი, ანდა ჩემს ქოხში ვბრუნდები.

რას გააწყობდა, დათანხმდა, მაგრამ ყოველდღე დილიდან საღამომდე იერიშები მოჰქონდა:

- აქ დარჩენა არ შეიძლება: დაბლა უკეთ იქნები, აბა, მითხარი, რა არ მოგწონს? მითხარი, კერპო, რატომ ჯიუტობ? დაცინვით ვუპასუხებდი:

- იმიტომ, რომ არ მინდა!

- წაწყმედამდე მიმიყვან, - ყვიროდა მარტინა, - მაგრამ კარგად ვიცი, ამას რატომ სჩადიხარ. დიდგულა და ამაყი ბრძანდები. არ გსურს დავალებული იყო შვილებისაგან. ჩემგან! ჩემგან! მზად ვარ მიგტყიპო.

- ამ გზით, - ვუთხარი მე, - მაიძულებდი მუჯლუგუნები გამომეტყუა შენთვის.

-უგულო! - მითხრა მან.

- ჩემო გოგონა!

-დიახ, დიახ, დატკბი, რაღა, კარგი ვარო! შორს თათები, საზიზღარო!

-ჩემო დიდო, თვალის ჩინო, ჩემო ტკბილო, საყვარელო!

- რაო? ოქროპირო, არშიეობას მიპირებ განა? შე ლაქუცა, ლაქლაქა და მატყუარა! მორჩები თუ არა დაღრანჯული პირით დაცინვას?

- ერთი შემომხედე. შენც იცინი.

- არა.

- იცინი.

- არა, არა, არა!

- მე კარგად ვხედავ... აი აქ.

თითი დავადე შეკავებული სიცილისაგან გამობერილ ლოყაზე; ვერ შეიკავა ხარხარი.

- არა, ეს მეტისმეტია, - თქვა მან, - შენზე გულმოსული ვარ, მძულხარ და იმის უფლება კი არა მაქვს, რომ გაგიბრაზდე. მინდა, არ მინდა, ამ ბებერმა მაიმუნმა თავისი მანჭიობით უნდა მაცინოს!.. მაგრამ იცოდე, მეჯავრები, ბოროტო, ღვთის გლახა და დაქცეული; თავი მაინც არტაბანად მოაქვს და შვილებთან ზვიადობს! არა, არა გაქვს ამის უფლება.

- ეგ ერთადერთი უფლებაა, რომელიც დამრჩა.

კიდევ ბევრი მწარე სიტყვა მაკადრა. მეც მივართვი არანაკლებ მწარე. ორივეს ენა გვაქვს გალესილი, სიტყვებს სალეს ქვაზე ვლესავთ; მაგრამ ჩვენდა საბედნიეროდ, როდესაც ზომას გადავდივართ, ან ის, ან მე ისეთ ხუმრობას დავაკვესებთ, რომ სიცილი წაგვსკდება და არ შეგვიძლია თავის შეკავება და ყველაფერი თავიდან დასაწყებია.

და როდესაც კარგა ხანს აქანავა თავისი პირის სარეკელა (დიდი ხანი იყო, რაც აღარ ვუსმენდი), ვუთხარი:

- ახლა, მორჩი, გეყოს, კმარა, დაუკარი გასაყარი ნალარა, ხვალ დავიწყოთ თავიდან. მიპასუხა:

- ღამე მშვიდობისა. მაშ, არ გინდა, არა?

ხმა აღარ გავეცი.

- ამაყო! ამაყო! - ორჯერ გაიმეორა.

- ცოტა ნელა. მომისმინე, ჩემო ცუგრუმელა, მართალია, ვარ ზვიადი, არტაბანი, ფარშავანგი და, რაც გნებავს, ყველაფერი, მაგრამ გულახდილად მითხარ ერთი, თუ გწამს ღმერთი, ჩემს ადგილას შენ რომ იყო, თავს როგორღა გაართმევდი?

ჩაფიქრდა და მერე მითხრა:

- რასაც შენ შვრები, იმასვე გავაკეთებდი.

-აი, ხომ ხედავ! აბა, მაკოცე და ღამე ნებისა. უკმაყოფილოდ

მაკოცა და ბუზღუნით წავიდა:

-ასეთი უბედურება გაგონილა განა, რომ ზეცისაგან მიეღოთ გოგრა ჩვენისთანა.

- ეგრე, ჩემო ლამაზო, პატარა, - ვუთხარი მე, - ჭკუა ზეცას ასწავლე, მე კი არა.

- კი ბატონო, გავირჯები, - თქვა მან, - მაგრამ, თუ გგონია, შენ შეგეშვები, ძალიან ცდები.

მართლაც არ მომეშვა. მეორე დილითვე თავიდან დაიწყო. ვერ გეტყვით, რამდენი მიეზლო ზეცას, მაგრამ არაფერი დაკლებია ჩემს თავს.

* * *

პირველ დღეებში თითქოს ქერის ორმოში ვიჯექი. თავს მევლებოდნენ. თვით ფლორიდონი განსაკუთრებული მზრუნველობით მივლიდა და უფრო მეტ პატივისცემას იჩენდა ჩემდამი, ვიდრე მჭირდებოდა. მარტინა ქმარს უთვალთვალეზდა და ჩემს გამო ჩემზე მეტად ეჭვიანობდა. გლოდი თავის საამური კაკანით მატკობდა. საუკეთესო სავარძელს მიდგამდა. მაგიდას რომ მივუსხდებოდით, პირველად კერძი მე მომდიოდა. მისმენდნენ, როდესაც ლაპარაკი მსურდა. ძალიან კარგად ვიყავი, ძალიან კარგად... უფ! მეტი არ შემეძლო! თავს ცუდად ვგრძნობდი. ადგილზე ვერ ვჩერდებოდი. სხვენის კიბეზე საათში ოცჯერ ჩამოვდიოდი, ავდიოდი და ისევ ჩამოვდიოდი. ყველას გული გავუწყალე. მარტინა დიდი მომთმენი ისედაც არ არის, და ყოველი ჩემი ნაბიჯის ხმაზე დამუნჯებული და მოკუნტული კრთოდა. ზაფხული რომ ყოფილიყო, გარეთ მაინც ვიყიალეზდი. აქ კი მხოლოდ კედლებს ვაწყებოდი. სუსხიანი შემოდგომა იდგა; მინდორ-ველს სქელი ნისლი ფარავდა, წვიმა დღე და ღამე ასხამდა და ასხამდა. ერთ ადგილზე მიჯაჭვული ვიყავი და ადგილიც ჩემი არ იყო. დასწყევლოს ღმერთმა! მაგ საბრალო ფლორიდონსაც ბრიყვული და ზვიადი გემოვნება ჰქონდა. მარტინას ეს არ აწუხებდა; მე კი ამ სახლში ავეჯი, საგნები, ერთი სიტყვით, ყველაფერი მტანჯავდა, გულს მირევდა, მეჩოთირებოდა. მინდოდა ყველაფრისათვის

შემეცვალა ან ადგილი, ან ფორმა; ხელები მექავებოდა, მაგრამ პატრონი ფხიზლობდა; თითის წვერიც რომ შემეხო რომელიმე მისი საკუთრებისათვის, ერთ ბასტი-ბუბუს ატეხდა. განსაკუთრებით მეჯავრებოდა სასადილოში ორი მოლულუნე მტრედითა და უშნო შეყვარებულთან მანჭია ქალიშვილით შემკული დოქი. მის შეხედვაზე გული მერეოდა; ფლორიდონს ვთხოვე, ეს დოქი მაგიდიდან მაშინ მაინც აეღოთ, როდესაც მე ვსადილობდი; ლუკმა ყელზე მადგებოდა, ვიხრჩობოდი. მაგრამ ხვადაგი (და ეს მისი ნება იყო) უარს მეუბნებოდა. ამ უხეირო ნაცოდვილარით ამყობდა. ხელოვნების ყველაზე დიდი ნიმუში მისთვის სხვადასხვა ნამცხვრის ხუხულაა. ასე რომ, ჩემი ტანჯვა და ღრანჯვა მხოლოდ ამხიარულებდა ოჯახს.

რა უნდა მექნა? ჩემს თავზე მეცინა? უდაოა, სულელი ვიყავი; მაგრამ ღამით ლოგინში მწვადივით ვტრიალებდი. ხოლო ტაფაზე, ე.ი. სახურავზე, წვიმა შეუჩერებლივ აკაკუნებდა. სხვენზე სეირნობას ვერ ვბედავდი, რადგან ჩემი მძიმე ნაბიჯები არყევდა მას. და აი, ერთხელ, როდესაც ლოგინზე ფეხშიშველა, ჩაფიქრებული ვიჯექი, ჩემს თავს ვუთხარი: „ჩემო ბრონიონ, არ ვიცი როდის, არ ვიცი როგორ, მაგრამ გავაოცებ ხალხს, კვლავ წამოვჭიმავ სახლს“. ესა ვთქვი და გავმხიარულდი: ზრახვას ვმაღავდი.

შვილებს, რა თქმა უნდა, არაფერი ვუთხარი; რომ მეთქვა, მეტყოდნენ, შენი შესაფერისი სახლი საგიჟეთიაო. კეთილი, მაგრამ ფული სად ვიშოვო? ორფეოსისა და ამფიონის შემდეგ ქვები ფერხულში არ ებმებიან, ერთმანეთს თავზე არ ასხდებიან და კედლებს და სახლებს მხოლოდ ქისების სიმღერის ხმაზე აშენებენ. ჩემს ქისას კი ხმა ჩაუწყდა, და ასე მგონია, საამური ხმა არც არასოდეს ჰქონია.

უყოყმანოდ მეგობარ პაიარის ქისას მივმართე. გამოგიტყდებით, ამ კეთილ კაცს არაფერი შემოუთავაზებია. მაგრამ თუ მე მსიამოვნებს რომელიმე მეგობარს დახმარება ვთხოვო, ვფიქრობ, იმასაც გაუხარდება დამეხმაროს. როგორც კი გამოიდარა, დორნესისკენ გავსწიე. ცაზე ლეგა ღრუბლები ჩამოწოლილიყო. ნესტიანი, დაქანცული ქარი დიდი დასველებული ფრინველივით დაჰქროდა. ფეხებზე მიწა მეკვროდა, კაკლის ყვითელი ფოთლები მინდვრებზე ცვიოდნენ. შემკრთალმა პაიარმა ორიოდე სიტყვის თქმაც არ მაცალა. შემომჩვილა, საქმე ცოტა მაქვსო და მცირე შემოსავალზე, უფულობასა და ცუდ მუშტრებზე მოჰყვა წუწუნს. ასე რომ, ვუთხარი:

- პაიარ, პაიარ, ხომ არ გინდა, ერთი გროში გასესხო!

ნაწყენი ვიყავი. ჩემზე მეტად პაიარი იყო განაწყენებული. გაბუტულებმა ცივად განვაგრძეთ ბაასი. ვლაპარაკობდით ამაზე და იმაზე, მე გაბრაზებული, ის დარცხვენილი. ნანობდა თავის წუწურაქობას. საბრალო, ცუდი ბიჭი როდია; ვიცი, ვუყვარვარ; ფულსაც სიამოვნებით მომცემდა, თუ არაფერი დაუჯდებოდა; რომ დამეჩინებინა, მივიღებდი, რაც მინდოდა. აბა რა მისი ბრალია, თუ ტყავში ძუნწი მევახშეების სამი საუკუნე უზის. მაგრამ შეიძლება ფილისტერიც იყოს და ხელგაშლილიც, დროდადრო უთუოდ ასე ხდება, ანდა ამბობენ, რომ მომხდარა ასე. ყველა კეთილი ფილისტერის პირველი სიტყვა, როდესაც მის ქისას შეეხებიან, არის: „არა“. მეგობარი პაიარი ახლა რას არ მისცემდა, ოღონდ „კი“ ეთქვა, მაგრამ საჭირო საბაზი მიმეცა; ამაზე კი მე ვამბობდი „არას“. მეც თავმოყვარეობა მაქვს; მეგობარს რამეს რომ თხოვ, ასე მგონია, დიდ სიამოვნებას ვანიჭებ-მეთქი და თუ ყოყმანობს, მისი აღარაფერი მინდა; მით უარესი მისთვის! ასე რომ, გულდამძიმებულმა, ბრაზით სხვა რამეზე გადავიტანე ლაპარაკი. საუზმეზე უარი ვუთხარი (ამით მეტად შევაწუხე). ავდექი. თავჩაღუნული

ზღურბლამდე მომყვა; მაგრამ კარის გაღების დროს ვერ მოვითმინე, ბებერ კისერზე ხელი მოვხვიე და გადავკოცნე. გულწრფელი კოცნითვე მიპასუხა და მორიდებით მითხრა:

- კოლა, კოლაჯან, რამდენი გინდა?..

ვუპასუხე:

- ლაპარაკი ზედმეტია ამაზე.

(ჯიუტი ვარ).

- კოლა, - განაგრძო დარცხვენილმა, - გესაუზმა მაინც.

- ჰო, ეგ სხვა საქმეა, - ვუთხარი მე, - კეთილი და პატიოსანი, ვისაუზმოთ.

და დავსხედით ორნი, ვჭამეთ როგორც ოთხმა. მაგრამ გავჯიქდი, არა და არ გავახარე, რაც ერთხელ ვთქვი, აღარ გადავთქვი. მართალია, ჩემს თავს ვავნე, მაგრამ ისიც ხომ დავსაჯე.

დავბრუნდი კლამსიში. ჩემი ბინა უმუშებოდ და უფულოდ უნდა ამეშენებინა. ეს ვერ

შემაჩერებდა; რაც გოგრაში ჩამიდვია, ის უნდა გავაკეთო. გულმოდგინედ ნახანძრალის თვალიერება დავიწყე, გადავარჩიე ყველაფერი, რაც გამოდგებოდა. შემომწვარი ძელები, გაშავებული აგურები, ძველი რკინეულობა და ბუხრის მწმენდელის ჩაჩვიტ გაშავებული ოთხი ჩამოქცეული კედელი, მერე ჩუმჩუმად შევროშის ქვის სამტეხლოებს შევეჩვიე. ვჩიჩქნიდი, ვფხეკდი და ვღრღნიდი მიწის ძვალს, სისხლიან და ლამაზ ქვას, რომელიც ათბობს თვალს, ქვას, რომლის მარღვებში თითქოს შედედებული სისხლი მიედინება. შესაძლოა, რომ ზოგჯერ, ტყეზე გავლისას, რომელიმე დრომოჭმულ მუხას სამუდამო სიმშვიდის მოპოვებაში დავეხმარე. იქნებ ეს აკრძალულიც იყო: ესეც შეიძლება, მაგრამ თუ მხოლოდ ის გავაკეთე, რაც ნებადართულია და შეიძლება, ცხოვრება გაჭირდება. ტყე იმიტომდა ქალაქის, რომ მოვიხმაროთ და, რა თქმა უნდა, ყველანი ვხმარობთ. მალულად, რასაკვირველია. ზომაც ვიცით, რადგანაც ვფიქრობთ: „ჩემს გარდა სხვაც არის“. მაგრამ, რამდენადაც ადვილია აღება, იმდენად ძნელია წალება. მეზობლების წყალობით ამასაც თავი გავართვი: ერთმა ურიკა მათხოვა, მეორემ - ხარება, ვინ - ხელსაწყოები, ზოგი თვითონ დამეხმარა, რადგან დახმარება ფული არა ღირს. მოყვასს ყველაფერი შეგიძლია სთხოვო, თუნდაც ცოლი, მხოლოდ ფულს ნუ სთხოვ. რა გასაკვირია; ფული არის ის, რაც შეიძლება იმით შეიძინო, რაც გექნება, რაც

შეიძლება მისი წყალობით გექნეს, ყველაფერი ის, რაზედაც ოცნებობ; დანარჩენი გაქვს, ანდა ვითომც არა გქონია.

იმ დღიდან, როდესაც მე და ჩემმა რობინემ, იმავე ბინემ, პირველი ხარაჩოების აგება შევიძელით, სიცივეები დაიჭირა. გიჟს მეძახდნენ. ჩემი ბავშვები ყოველდღე მეჩხუბებოდნენ! უფრო მოწყალენი გაზაფხულამდე დაცდას მირჩევდნენ. არაფერს ვისმენდი, ყურს არავის ვუგდებდი; არაფერი მსიამოვნებდა ისე, როგორც ადამიანებისა და მმართველების გაბრაზება. ეჰ! ძალიან კარგად ვიცოდი, რომ მარტოხელა და ისიც ზამთარში სახლს ვერ ავიგებდი! მაგრამ მე მეყოფოდა კარავი, ან მარტო სახურავი, თუნდაც კურდღლის გალია. მართალი არის, ვარ გულზიარი, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, თუკი ეს მსურს და მესიამოვნება. არა, ლაზღანდარაც ვარ, მიყვარს სხვებთან ბაასი; მაგრამ, ზოგჯერ ჩემს თავთანაც უნდა შემეძლოს საუბარი. ეს ყველა ჩემს მეგობართან საუბარს მირჩევნია. თავს ძალიან ვუფრთხილდები და მას რომ შევეყარო, მზად ვარ სუსხიან ქარში შიშველ-ტიტველმა ვიარო. დიახ, ჩემს თავთან თავისუფლად რომ მებაასა, ასე ჯიუტად ვცდილობდი სახლი ამეშენებინა, არ დაგიდევდით, ხალხი რას იტყოდა და შვილების ჭკუის დარიგებაზე მეცინებოდა.

ვაიმე! ბოლოს სასაცილო თვითონ შევიქენ. ოქტომბრის მიწურულის ერთ დილას, როდესაც ქალაქი ჟინჟლში ეხვეოდა და ქუჩებზე მოყინული მიწის დუჟი ვერცხლისფრად ბრწყინავდა, ხარაჩოზე ასვლისას ერთ ძელზე ფეხი დამიცდა და ტყლამ!.. ძირს ბზრიალ-ტრიალით წამოვედი. ბინე აყვირდა:

- კოლა მოკვდა! წამოსაყენებლად მოზვავდა ხალხი!

შემრცხვა და ვთქვი: ეჰ! განზრახ გავაკეთე-მეთქი.

მინდოდა თვითონვე ავმდგარიყავი, ვაიმე! ვაიმე! კოჭი, კოჭი! კვლავ დავეცი ხეიბარი... კოჭი მქონდა გადამტყდარი. საკაცით წამიღეს. გვერდით ცისკენ ხელემაპრობილი მარტინა მომყვებოდა; გარს მეზობლის ქალები შემოხვეოდნენ და წუწუნებდნენ, მომხდარ ამბავზე ჭორობდნენ; ეს პროცესია უფლის ძის იესოს დასაფლავების წმინდა სურათს მოგაგონებდათ. და მარიამები არ იღლებოდნენ ხელების ქნევით, ფეხების ბაკუნით, წივილითა და კივილით. ისეთი ბასტი-ბუბუ გაჰქონდათ, რომ მკვდარსაც

გააღვიძებდნენ. მკვდარი არ ვიყავი, მაგრამ თავს ვიმკვდარუნებდი, რომ მთელი ეს თავდასხმა ზურგზე არ მომხვედროდა. ვიწეე მშვიდად, უძრავი, თავგადაგდებული. ცისკენ მქონდა მიშვერილი წვერი; ბრაზით ვსკდებოდი, მაგრამ იხტიბარს არ ვიტეხდი.

XIII. პლუტარქეს კითხვა

ოქტომბრის ბოლო.

და აი, ახლა თათით ვარ მიბმული... თათით! მოწყალეო უფალო, თუ გართობა გასურდა, არ შეგეძლო განა ხელი, ან გვერდი მოგეტება ჩემთვის და დაგეტოვებინა საყრდენი ბოძები? რა თქმა უნდა, ნაკლებს არ ვიოხრებდი, მაგრამ ძირს დამხობილი მაინც არ ვიწუწუნებდი. აჰ! ბოროტი, წყეული (იკურთხოს მისი წმინდა სახელი!), თითქოს მხოლოდ ჩვენს გაწამებას ფიქრობს. კარგად იცის, ყველა სხვა მიწიერ ბედნიერებას: გარჯას, ქეიფს, სიყვარულსა და მეგობრობას, ღმერთების კი არა, ადამიანთა ასული - თავისუფლება მირჩევნია და ხელშიც მიპყრია. უთუოდ ამიტომ ჩემს ხუხულას (ნაღდად იცინის, არამზადა!) ფეხით მიმაბა. და მეც ახლა ხოჭოსავით ზურგზე გაწოლილი ვუმზერ ობობას ქსელებს და ჩემი სხვენის ძელებს. აი, ჩემი თავისუფლება!.. მაგრამ არა, საყვარელო, ჯერ კიდევ ვერ დამიჭირე. გათოკე ჩემი ჩონჩხი, შებოჭე, კიდევ ერთხელ შემოაკარი, როგორც შამფურზე წამოცმულ ვარიებს უშვრებიან. და მერე რაო, ვითომ გამომიჭირე? მერწმუნე - ვერა. სული? სულს რაღას უშვრები? აჰა,

ჩემს ფანტაზიასთან ერთად ისიც გაფრინდა. აბა მიდი, ეცადე და დაიჭირე! ამისთვის მაგარი მუხლები დაგჭირდება. ჩემს ნათლიდედა ფანტაზიას ფეხი მოტეხილი როდი აქვს. მიდი, მიდი, გაიქეცი, მეგობარო!..

უნდა გამოვტყდე, რომ პირველ ხანებში ცუდ ხასიათზე ვიყავი. ენაღა შემრჩა და მეც ვსარგებლობდი, რომ მეგინა და მეღრინა. იმ დღეებში კაცი ვერ გამეკარებოდა. თუმცა კარგად ვიცოდი, რომ ყველაფერი ჩემივე თავით დამემართა. ეჰ! ეს ძალიან კარგად ვიცოდი. ყველა, ვინც სანახავად მოდიოდა, ამით ყურებს მიჭედდა:

- აკი გითხარით! რაში გჭირდებოდა ხარაჩოებზე კატასავით ცოცვა შენი ხნის ბებრუცანას! რამდენჯერ გაგაფრთხილეს, მაგრამ კაცი ვერაფერს შეგასმენს. სულ უნდა იცუნცულო, ჰოდა, ზოგი ეხლაც იცუნცულე! რაც მოგივიდა, ყველაფერი შენივე თავს დააბრალე.

კარგი ნუგეშია! არ კმარა, რომ უბედური ხარ, გიმტკიცებენ, ბრიყვიცა ხარო! მარტინამ, სიძე ფლორიმონმა, გულცივმა მეგობრებმა, ყველამ, ვინც ჩემს სანახავად მოვიდა, თითქოს პირი შეკრეს. მე კი, თათით მახეში გაბმულს და ბრაზით აღსავსეს, მათი

საყვედურები უნდა მესმინა. წრუწუნა გლოდიმაც კი მითხრა: ჰაჰა, ჭკუით არ ყოფილხარ და რაც მოგივიდა, ახია შენზეო.

ჩაჩი ვესროლე და დავუყვირე:

- მოუსვი აქედან!

მარტო დავრჩი. ვერც ამან მომიყვანა გუნებაზე. ჩემმა კეთილმა მარტინამ დაიჟინა, ჩემი ლოგინი დუქნის უკანა ოთახში გადაეტანათ (გამოგიტყდებით, ეს ძალიან გამეხარდებოდა), მაგრამ თუ ერთხელ ვთქვი უარი, დასწყევლოს ეშმაკმა, ველარავინ გადამათქმევინებს. არც ისე მეამებოდა ხალხს ვენახე ხეივარი. მარტინა კი, ის აბეზარი, როგორც საერთოდ ბუზი და ქალი, ჯიუტად თავის აზრს უბრუნდებოდა; იმდენი რომ არ ელაპარაკა, შეიძლება დამეთმო კიდეც; მაგრამ მეტად ჯიუტობდა და თანხმობა რომ მეთქვა, დილიდან საღამომდე გამარჯვების ბუკსა და ნაღარას დაჰკრავდა; ამიტომ ვთხოვე, ცოტა მოშორებით ესეირნა. რა თქმა უნდა, ყველა სეირნობდა ჩემს გარდა; მე სხვენზე დამტოვეს მარტოკა. ნუ წუწუნებ, კოლაჯან, ასე უნდა მოგსვლოდა და ნურავის უჩივი. ეს შენ თვითონ გინდოდა!..

მაგრამ მიზეზს, ნამდვილ მიზეზს, რომლის გამოც ვჯიუტობდი, არ ვამბობდი. იცით რა, როდესაც შინ კი არა, სხვასთან ხარ, გემინია, არ შეაწუხო და არც მოვალედ გასურს დარჩე. რა თქმა უნდა, ეს ცუდი ანგარიშია, თუ გასურს ხალხს უყვარდე, თავი არ უნდა დაავიწყო. მეც ადვილად მივიწყებდნენ. რაკი არსად მხედავდნენ, არც ჩემს სანახავად მოდიოდნენ. თვით გლოდიმაც მიმატოვა. დაბლიდან მისი ტიტინი და სიცილი მესმოდა და გულში მეც ვიცინოდი. ვობრავდი თანაც, რადგან მინდოდა მისი სიცილის მიზეზი გამეგო... უმადური ხარ-მეთქი, ბრალს ვდებდი, მაგრამ ვიცოდი, რომ მის ადგილას მეც ასე მოვიქცეოდი... „გაიხარე, ჩემო ლამაზო!“ ... კაცს რომ განძრევა არ შეუძლია, რამეთი ხომ უნდა გაერთოს, თუნდაც ნეხვზე მჯდარ იობივით¹⁰⁰¹ იწყევლოს.

ერთ დღეს, როდესაც ჩემს ნეხვზე ვეგდე დაღონებული, პაიარი მეწვია. მართალი გითხრათ, თავაზიანად არ მიმიღია. ჩემს წინ, საწოლის ფეხთან ჩამოჯდა. ხელში დიდის მზრუნველობით შეხვეული წიგნი ეკავა. ცდილობდა საუბარი გაება, ხან ცისას მოჰყვა, ხან ბარისას. მაგრამ ამაოდ, გამეხებული სახით პირველსავე სიტყვაზე ვაწყვეტინებდი. არ იცოდა, რა ექნა, რა ეთქვა, ახველებდა, თითებს საწოლზე აკაკუნებდა. კმარა-მეთქი ვუთხარი. დადუმდა. განძრევასაც ვერ ბედავდა. ულვაშებში ვიცინოდი და ვფიქრობდი:

„ჩემო კარგო, ახლა ნანობ, არა? ფული რომ გესესხებინა, კალატოზობას არ დავიწყებდი; აი, ფეხიც მოვიტეხე. აჰა! მიირთვი, დაიჭი! ძალიან კარგია! მოგეხსენება, ამ ყოფაში სწორედ შენმა წუწურაქობამ ჩამაგდო“.

იჯდა საბრალო და ვერ ბედავდა ჩემთვის სიტყვა ეთქვა. მეც ვცდილობდი ენაზე კბილი დამეჭირა, მაგრამ ენა მეტად მექავებოდა და თავი ვერ შევიკავე. ვუყვირე:

- ამოიღე ეგ ხმა. თავი მომაკვდავის საწოლთან ხომ არ გგონია? დასწყევლოს ღმერთმა, კაცთან გასაჩუმებლად როდი მოდიან! ილაპარაკე, ანდა მოშორდი

აქედან! თვალებს ნუ აბრიალებ. მაგ წიგნს მოეშვი. რა წიგნია? საბრალო კაცი წამოდგა:

- ვხედავ, გაბრაზებ, კოლა, და ამიტომ მივდივარ; ეს წიგნი მოგიტანე... პლუტარქია^[101]

„გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრება“, ოქსერის ეპისკოპოსის ბატონ ჟაკ ამიოს მიერ გადმოფრანგულებული. ვიფიქრე...

(ჩანდა, საბოლოოდ კიდევ ვერ გადაეწყვიტა)...

- ...ეგებ მასში ჰპოვოს-მეთქი...

(ღმერთო! როგორ ეძნელებოდა!)

- ...სიამოვნება და ნუგეში...

და მე, ვინც კარგად ვიცოდი, რომ მწერლობის ამ მოტრფიალეს ოქროზე მეტად თავისი წიგნები უყვარდა (როდესაც მის ბიბლიოთეკაში წიგნს ხელს შეახებდი, გაწამებული შეყვარებული კაცის ისეთ სიფათს მიიღებდა, რომ გეგონებოდათ უცქერის, თუ როგორ ჯგვლემს ვიღაც ბრიყვი ბატონი მისი ლამაზის გულმკერდსაო), მსხვერპლის სიდიადემ ამაღელვა.

- ძმაკაცო, ჩემზე უკეთესი ხარ, მე კი ხვადაგი ვარ; ცუდად მოგექეცი. მოდი, მაკოცე.

მოვეხვიე, წიგნი გამოვართვი. აშკარად ეტყობოდა, რომ ბედნიერი იქნებოდა, წიგნი უკანვე წაეღო.

- ხომ გაუფრთხილდები?

- არხეინად იყავი, სასთუმალთან მექნება.

სინანულით წავიდა. ეტყობოდა, გული საგულეს მაინც არ ჰქონდა.

* * *

ჰერონელ პლუტარქესთან ერთად დავრჩი. პატარა, ღიპიანი ტომი იყო, ათას სამას გვერდიანი, სიმაღლეზე მეტი სისქე ჰქონდა. მჭიდროდ მიჯრილი და შეკრული სიტყვებით ისე იყო გატენილი, როგორც ხორბლით სავსე ტომარა.

აქ იმდენი სარჩოა, რომ სამმა ვირმა სამ წელს შეუწყვეტლივ რომ ჭამოს, მაინც ეყოფა-მეთქი, გავიფიქრე.

ჯერ ყოველი თავის დასაწყისში მრგვალ მედალიონებში ჩასმულ გამოჩენილ პირთა ცქერით გავერთე: საუცხოო რამ იყო მოკვეთილი და დაფნის ფოთლებში გახვეული თავები; ოხრახუმის პატარა ღეროდა აკლდათ ცხვირში. ვფიქრობდი:

„რისი მაქნისი არიან ეს ბერძნები და ეს რომაელები? ისინი ხომ მკვდრები არიან, მკვდრები, ჩვენ კი ცოცხლები ვართ. აბა, რა უნდა მითხრან ისეთი, რაც მათზე უკეთ არ მეცოდინება? ისა, რომ კაცი მეტად ბოროტი, მაგრამ საინტერესო ცხოველია? ისა, რომ რაც უფრო ბერდება, მით უკეთესია ღვინო ანკარა, ქალი კი - არა. ისა, რომ ყველა მხარეში ბატონობს ძლიერის სუსტზე თარეში, და, რომ სუსტსაც ეცინება, როცა ძლიერი გაეზმება მახეში? ყველა ეს რომაელი ბაქია ლაზღანდარა გრძელსა და ბრტყელ სიტყვებს გეუბნება. მართალია, მჭევრმეტყველი ხალხი ძალიან მიყვარს, მაგრამ წინდაწინვე ვაფრთხილებ, რომ მართლ არ ვალაპარაკებ, როგორმე მოვუკეტავ ჩარბს“...

მოწყალეა მოვიღე და წიგნს ფურცვლა დავუწყე. ხან აქ, ხან კიდევ იქ მივაპყრობდი მოწყენილ თვალს, თითქოს მდინარეში ანკესს ვაგდები. და აი, მეგობრებო, იმწამსვე გავები... როგორი ნადავლი ვიგდე ხელში, როგორი თევზი. წყლის

ზედაპირზე მიკარებისთანავე ლივლივა ყვინთავდა და ამოჰყავდა თუ საუცხოო ჭანარი, თუ ქარიყლაპია! უცნობი თევზი, ოქროსი, ვერცხლისა, ნაირფერადი, ძვირფასი ქვებით მორთული, რომელნიც შუქს ისხლეტდნენ და ცეკვავდნენ, ხტოდნენ, იჭიმებოდნენ, ლაყუჩებს არხევდნენ, კუდებს იქნევდნენ!.. ღმერთო! მე მკვდრები მეგონა!.. ახლა, ქვეყანა რომ დაქცეულიყო, ვერაფერს შევამჩნევდი, ვერაფერს დავინახავდი, მე მხოლოდ ჩემს ანკესს მივმტერებოდი: იძირებოდა ლივლივა, ყვინთავდა ლივლივა! ნეტავ ამჯერად რომელი ურჩხული ამოვა წყლიდან? და აი, თხლამ! ნემსკავს მოდებული მშვენიერი თევზი ჰაერში აფართხალდა. მზეზე ბრწყინავდა თეთრმუცლიანი, ჯავშანში ჩამჯდარი, მწვანე, ვითარცა თავთავი, ან ლურჯი, ვითარცა ქლიავი. დღეები, ამ წიგნის კითხვას რომ მოვანდომე (დღეები თუ კვირეები?), ჩემი ცხოვრების სამკაულია. იკურთხოს ჩემი ავადმყოფობა!

იკურთხოს ჩემი თვალეები, რომელთა წყალობითაც ჩემში აღწევენ წიგნებში დატყვევებული აჩრდილები. დიახ, იკურთხოს ჩემი ჯადოქრული თვალეები, რომლებიც შავ ჯოგად მოხეტიალე მჭიდრო და მსუქანი ნიშნების გვირისტებში, გვერდების ორ არშიათა შორის აცოცხლებენ გამქრალ ჯარებს, დაქცეულ ქალაქს, რომაელ მჭევრმეტყველებს, პირქუმ რაინდებს, გმირებს და ლამაზმანებს, რომელთაც ეს გმირები თავის ნებაზე დაჰყავთ, ველად მოთარეშე ქარიშხალს, მზიურ და გამლილ ზღვას, აღმოსავლეთის ცას და წარსულის თოვლიან მთას.

აი, ტახტრევანზე წამოწოლილი, ბებერი და ბუზღუნა მეომრებით გარშემორტყმული, გაფითრებული, ტანმორჩილი და სუსტი კეისარი, ღორმუცელა ანტონიუსიც^[102], დიდძალი ხორაგით, ჭურჭლითა და კახპებით მინდვრებს რომ სერავს და ჩასახეთქად რომელიმე მწვანე ჭალისაკენ მიემართება, სვამს, არწყევს და ისევ სვამს, სადილად რვა ტახს ჭამს და ანკესით მარილიან თევზს იჭერს. აი, ქედმაღალი პომპეუსიც^[103], რომელსაც ფლორა ვნებიანად კბენს; ესეც პოლიორკეტე^[104], თავისი ფართო თავსაბურავით და ოქროს მანტიით, რომელზეც დედამიწა და ციური ბაკმებია გამოსახული; აი, დიდი არტაქსერქსეც^[105], რომელიც თავისი ოთხასი ცოლის შავ-თეთრ ჯოგზე ბუღასავით მეფობს; აი ბახუსის ტანსაცმელში გამოწყობილი მშვენიერი ალექსანდრე^[106] მწვანე ტოტებითა და წითელი ხალიჩით მორთული რვაცხენიანი საომარი ეტლით ინდოეთიდან ბრუნდება ვიოლინოების, სტვირებისა და ჰობოების საამურ ხმაზე, ყვავილებით ქუდშემკვულ სარდლებთან სვამს და ნადიმობს. მათ უკან

მოდის ჯარი თასებით ხელში და თიკნებივით ხტუნია ქალები... და განა ეს არ არის საოცრება? თუ მესიამოვნება, ანტონიუსის, ალექსის თუ არტაქსერქსის ცხვირწინ დედოფალ კლეოპატრას^[107], მეფლეიტე ლამიას და ლამაზ სტატირას^[108], ისე ლამაზს, რომ თვალს გიჭრის, როდესაც უცქერი, აქვე ვეუფლები, მათთან ვნეტარებ და ვტკბები. ეკბატანში^[109] გამარჯვებული შევდივარ, თაისთან^[110] ერთად ვსვამ, როქსანესთან^[111] ვწვები და ზურგზე მოკიდებული მიმყავს ძონძებში შეფუთული კლეოპატრა; ანტიოქიუსთან ერთად, სტრატონიკეს^[112] სიყვარულით გული რომ ელევა, მეც ჩემი დედინაცვლისადმი ვნებით ვდნები (საოცარია პირდაპირ), ვარბევ გალების ქვეყანას, მივდივარ, ვხედავ, ვიმარჯვებ^[113] და (რაც ყველაზე მეტად მსიამოვნებს) ყოველივე ამას ისე ვაკეთებ, რომ წვეთ სისხლსაც არ ვღვრი.

მდიდარი ვარ. ყოველი ამბავი კარაველაა, კარაველა^[114], რომელსაც ჩემთვის ინდოეთიდან, ანდა ბერბერების ქვეყნიდან მოაქვს ძვირფასი ლითონები, ტიკებით ძველი ღვინო, საოცარი ცხოველები, ტყვეები... მშვენიერი ახალგაზრდები არიან! რა დიდებული მკერდები აქვთ! როგორი გავა! ყველაფერი ეს ჩემია, ჩემი, იმპერიები ჩემს გასართობად დაბადებულან, გაზრდილან და დახოცილან...

ერთი ნახეთ, ეს რაღა კარნავალია? თითქოს რიგრიგობით ყველა ეს ნიღაბი მე ვიყო. ვძვრები მათ ტყავში, მათი სხეულის ნაწილებით ვიმოსები, მათი ვნებებით ვინთები და ფერხულს ვუვლი. ერთსა და იმავე დროს ვარ მოცეკვავე, დირიჟორი და კეთილი პლუტარქე; და, რა თქმა უნდა, ყველა ეს იგავი მე დაწვერე (უთუოდ იმ დღეს ზემთაგონებული ვიყავი)... რა ნეტარებაა, იგრძნო, რომ სიტყვების

მუსიკა და ფრაზების ფერხული მიგაფრენს ტანჯვის, სხეულის ბორკილებისა და სიბერისაგან თავისუფალ სივრცეში... სულს, ეს ხომ უფალი ღმერთია! დიდება სულიწმინდას!..

ზოგჯერ შუა კითხვაში ვჩერდები და გაგრძელებას თვითონვე ვთხზავ, მერე კი ჩემი ფანტაზიის ნაყოფს ვადარებ იმას, რაც ხელოვნებას ან ცხოვრებას გამოუძერწავს და ხელოვნების ქმნილების ქარაგმას ხშირად სწორად ვხსნი. ბებერი ძველი ვარ, ყველა ოინს ვიცნობ და როდესაც მივაგნებ, უღვაშებში ვიციანი; მაგრამ, თუ მიძერწავი ცხოვრება არის, უმეტეს შემთხვევაში ვცდები. ცხოვრება ჩვენს მზაკვრობას იცნობს და მას გვერდს უვლის. მისი ოინები კი ჩვენსაზე უფრო ოსტატურია. ვახ! გიჟმაჟი ნათლიდედა!.. მხოლოდ ერთ რამეზე თავს არ იწუხებს, ამბის ბოლო მუდამ ერთნაირია: ომები, სიყვარული, სიანცე, ყველაფერი მთავრდება კარგად ცნობილი ნახტომით ორმოში. და როდესაც აღწერს ასეთ სიავს, იმეორებს ერთსადიამავს, როგორც ჭირვეული ბავშვი, რომელიც ამტვრევს უკვე მობეზრებულ სათამაშოებს. ვბრაზდები. ვყვირი: „უხეშო, საზიზღარო! ვაიმე! მე მომეცი, მე!“ ხელიდან ვართმევ... გვიანდაა! სათამაშო უკვე დამსხვრეულია და გლოდით ვნეტარებ ჩემი დედოფალას ნამსხვრევების რწევით. და ეს სიკვდილი, როგორც საათის რეკვა ისრის ყოველ შემოვლაზე, ტკბილი მისამღერივით ჟღერს. დარეკეთ, ზარებო, დიდნო და პატარავ, იგუგუნეთ: დინგ, დინგ, დონ!

„მე ვარ კვიროსი^[115], აზიის დამპყრობი, სპარსელების ბატონი და გევედრები, მეგობარო, ნუ შეგმურდება ეს მუჭა მიწა, რომელიც საბრალო სხეულს მიფარავს“...

ამ ეპიტაფიას ალექსანდრეს გვერდით მდგომი ვკითხულობ; სხეული უძრწის მაკედონელს, სხეული, რომელიც მზადაა დატოვოს იგი, რადგან ჰგონია, რომ მიწიდან საკუთარი ხმა ესმის. ჰოი, კვიროს, ალექსანდრე! რა ახლობლები ხართ, როდესაც მკვდრებს გხედავთ!...

ვხედავ, თუ მესიზმრება?... ვიჩქმიტე და თავს ვუთხარი: „ჰეი, კოლა! გძინავს, განა?“

ლოგინთან ახლო მდგარი პატარა მაგიდიდან ორ მედალს ვიღებ (შარშან ვენახში ამოვთხარე). ამ მედალებზე გამოსახულნი არიან ჰერკულესად მორთული ბანჯგვლიანი კომოდი და ავგუსტა კრისპინა^[116], რომელსაც მსუქანი ნიკაპი და მტაცებელი ფრინველის ცხვირი აქვს. ვამბობ: „არა, სიზმარში როდი ვარ, თვალები გახელილი მაქვს და რომი ხელის გულზე მყავს“...

რა სასიამოვნოა გუნებაში მორალზე ფიქრი, საკუთარ თავთან კამათი, მსოფლიო პრობლემების გადასინჯვა, პრობლემებისა, რომლებიც უხეშმა ძალამ უკვე გადაჭრა, რუბიკონზე გადასვლა. არა, ნაპირზე შეჩერება... გადავალთ თუ არა? საამო არის ებრძოლო ბრუტუსს^[117], ან თვით კეისარს, მისი აზრისა იყო, მერე

დიდის მჭევრმეტყველებით საწინააღმდეგო ამტკიცო და ბოლოს ისე დაიბნე, რომ არ იცოდე, ვისი მომხრე ხარ! ამას რა სჯობია. აზრებით სავსე გაქვს თავი, ამბობ გრძელ სიტყვებს, ამტკიცებ, ცდილობ დაამტკიცო, უპასუხებ, ესიტყვები, ხელჩართული ბრძოლა გაგიმართავს, აბა, თუ ბიჭი ხარ, აიცდინე ეს მოქნევა!.. საბოლოო ჯამში, დაქანცული ხმალზე რჩები წამოცმული... შენ თავს თვითონვე ამარცხებ! გაოცებული ვარ... პლუტარქეა ყველაფერში დამნაშავე. ისეთი ოქროპირია და ისე გულთბილად გეტყვით

ხოლმე: „ჩემო მეგობარო“, რომ ყოველთვის მისი აზრისა ხართ, აზრი კი იმდენი აქვს, რამდენიც მოთხრობა. მოკლედ, მისი გმირებიდან ყველაზე მეტად უთუოდ ის მომწონს, ვისი ამბავიც უკანასკნელად წავიკითხე. ერთი სიტყვით, ისინიც ჩვენსავით ერთ ქალგმირს ემორჩილებიან, მის ეტლში არიან გაბმულნი... პომპეუსის გამარჯვებანი რანი არიან მის გვერდით?.. ისტორიას სწორედ ის ქალგმირი წარმართავს. მე ფორტუნაზე მოგახსენებთ. მისი ბორბალი ბრუნავს, ტრიალებს და ვერასოდეს ვერ ნახავთ „მთვარესავით ერთსა და იმავე მდგომარეობაში“, როგორც ამას ამბობს სოფოკლესთან რქოსანი მენელაოსი^[118]. და ეს კიდევ მეტად სანუგეშოა სწორედ იმათთვის, ვისაც თავი არ დაუღწევია ახალი მთვარისათვის.

ხან ჩემს თავს ვეუბნები: „მეგობარო ბრონიონ, რა ჩემ ცოდვად გაინტერესებს ყოველივე ეს? ერთი მითხარი, გეთაყვა, რომის დიდებასთან რა გესაქმება? და მით უფრო, რა ხელი გაქვს მაგ დიდი ყაჩაღების სიგიჟესთან? შენ შენიც გეყოფა, შენზე გამოუჭრიათ. საქმე შემოგელია, რომ ზურგზე იკიდებ თვრამეტი საუკუნის წინ გარდაცვლილ ადამიანთა მანკსა და უბედურებას? გამოტყდი, ბიჭო (ამას ქადაგებს ბატონი ბრონიონი, დარბაისელი და წესიერი კლამსელი ფილისტერი), რომ შენი კეისარი, ანტონიუსი და

მათი კახპა კლეო^[119], შენი სპარსელი ხანები, რომელნიც საკუთარ ასულებს ცოლად ირთავენ, ძეებს ყელს სჭრიან, საზიზღარი არამზადები არიან. დიდი ხანია, რაც დაიხოცნენ და ამქვეყნად ამაზე უკეთესი არაფერი უქნიათ. მოასვენე მათი მტვერი. არ მესმის, რა სიამოვნება უნდა ჰპოვოს ხნიერმა კაცმა ასეთ სისულელებში? ერთი შენს ალექსანდრეს შეხედე, არ გაბრაზებს განა, თავის რჩეულ ლამაზ ჰეფესტიონეს^[120] დასაკრძალავად ერის საუნჯეს რომ ხარჯავს? ხოცვა-ჟლეტას კიდევ არა უშავს რა. ადამიანთა ჯილაგი მრუდი, თესლია ცუდი. მაგრამ ფულის ფლანგვა როგორ იქნება? აშკარაა, რომ სალახანებს მის საშოვნელად ოფლი არ დაუღვრიათ. შენ რა, გგონია ვხუმრობ? თვალებს აბრიალებ და ისე იბღინძები, თითქოს ეგ ფული შენ დაგერიგებინოს! რომ დაგერიგებინა, დიდი გიჟი იქნებოდი. ისე კი, ორმაგადა ხარ გიჟი, რაკი გახარებს სიგიჟე სხვისი“.

ვუპასუხებ: „ჩემო ბრონიონ, ოქრო ამოგდის პირიდან, მუდამ მართალი ხარ. მაგრამ თანახმა ვიქნებოდი, გავეწკვპლე ასეთი სისულელეებისათვის. ორი ათასი წლის წინათ გარდაცვლილთა აჩრდილების ძარღვებში უფრო მეტი სისხლი სჩქევს, ვიდრე ცოცხლებისაში. ვიცნობ და მიყვარს ისინი. სიხარულით დავთანხმდებოდი

ალექსანდრეს, მოვეკალი, თუ მერე კლიტუსივით^[121] დამიტირებდა. სუნთქვა მეკვრის, როდესაც ვხედავ სენატში კეისარს, რომელიც მოღერებულ ხანჯლებს შორის ისე ბორგავს, როგორც ბაზიერებითა და ძაღლებით შემოხვეული ნადირი. პირდაფჩენილი ვუყურებ, როდესაც თავის ოქროს კარჭაპის გემსართავზე მიყრდნობილი, ნერეიდებითა^[122] და ამურებივით ტიტველი, ლამაზი და პატარა პაჟებით გარშემორტყმული კლეოპატრა მიცურავს; ნესტოებს ვბერავ, რათა უკეთ ჩავისუნთქო სურნელოვანი ნიავი. ბოჩოლასავით ვბღავი, როდესაც გასისხლიანებულ, მომაკვდავ და გათოკილ ანტონიუსს კომკის სარკმლიდან გადმოხრილი მისი ტურფა მთელის ძალით ძალა ეზიდება (ოღონდაც... მეტად მძიმეა!... ოღონდაც ხელიდან არ გაუვარდეს). საბრალოს მისკენ აღუპყრია ხელები“...

ნეტავ რა მადლეებს, ან რა მაკავშირებს მათთან, ჩემიანებად რად მიმაჩნია? ისინი ჩემი ოჯახის წევრები არიან, ისინი მე ვარ, ისინი ადამიანები არიან. როგორ მეცოდებიან გაუბედურებულნი, საბრალონი, რომელთაც წიგნის ყადრი არ იციან! არიან ისეთებიც, რომლებიც ქედმაღლურად ამაგებენ წარსულს და აწმყოთი

კმაყოფილდებიან. სულელი ბჟიტები! ცხვირს იქით ვერას ხედავენ... დიახ, ბატონო, კარგია აწმყო; მაგრამ ჯანაბა და დოზანა, ყველაფერი კარგია, ორივე ხელით ვწვდები ყველაფერს და გაშლილ სუფრას არ ვერიდები. თქვენც რომ გასინჯოთ, დაგიწუნებთ გგონიათ? და თუ დაიწუნებთ, მეგობრებო, ცუდი კუჭი გქონიათ. მესმის, რაც ჩაიხუტე, გყავდეს ჩახუტებული. მაგრამ თქვენ ჩახუტებაც არ იცით, ამიტომ არის თქვენი ტურფა დამჭლევებული. ცოტა და ტკბილი რას მეყოფა. მირჩევნია ბევრი და ტკბილი... აწმყოზე ჩამოკიდება, მეგობრებო, შეიძლებოდა ბებერი ადამის დროს, რომელიც ტიტველი იმიტომ დადიოდა, რომ ტანსაცმელი არ ჰქონდა და რაკი არაფერი ენახა მეტი, შეეძლო ჰყვარებოდა მხოლოდ თავისი დედალი ფერდი, მაგრამ, ჩვენ, ვისაც წილად გვხვდა მის შემდეგ მოვსულიყავით დოვლათით სავსე სახლში, სადაც ჩვენმა მამებმა, პაპებმა და პაპის პაპებმა დააგროვეს, თავი მოუყარეს ყოველივე იმას, რაც იშოვეს და გააკეთეს, განა გიჟები არ ვიქნებოდით, დაგვეწვა ჩვენი ბედლები იმიტომ, რომ მინდვრები კიდევ გვაძლევენ ხორბალს!.. ჩვენი წინაპარი ადამი^[123] ყმაწვილი იყო, მოხუცი ადამი - ეს მე ვარ: რადგან მეც იგივე ადამიანი ვარ და მის შემდეგ გავიზარდე. ჩვენ ერთი და იგივე ხე ვართ, მხოლოდ მე უფრო ძალაღვივებული ვარ

და რომელიმე ტოტის ჭრილობას მთელი ფოთლეული გრძნობს. მსოფლიოს სევდა და

სიხარული ჩემი სევდა-სიხარულია. თუ ვინმე იტანჯება, გული მტკივა, თუ ბედნიერია, ვიცი. წიგნებში უფრო ნათლად ვგრძნობ, ვიდრე ცხოვრებაში იმ ძმობას, რომელიც ყველას გვაკავშირებს, კურტნოსნებსაც და გვირგვინოსნებსაც, რადგან ერთისაგანაც და მეორესაგანაც რჩება მხოლოდ ნაცარი და ალი, ალი, რომელსაც ჩვენი სულის ნაღები უწოვია და ასე ერთი და მრავალსახიერი, ზეცისაკენ მიჰქრის და თავისი სისხლიანი პირის ათასი ენით მღერის დიდებას ყოვლისა შემძლებელისა...

* * *

ასე ვოცნებობ ჩემს სხვენზე. ქარი დგება. სინათლე ქრება. თოვლი ფრთების წვერით ფანჯარას ეხახუნება. სიბნელე მოიპარება. თვალები მემღვრევა. ჩემს წიგნზე ვიხრები, თხრობას მივყვები, თხრობას, რომელიც გარბის ღამეში. ქაღალდს ცხვირს ვადებ: და როგორც ნადირის ნაკვალევზე მეძებარს, ადამიანის სუნი მცემს. ღამდება. ღამე ჩამოწვა. თოვს. ჩემი ნადირი გამირბის შორს. მეც მივდეგ. შუა ტყეში ვჩერდები და სირბილისაგან გულამოვარდნილი ვუსმენ გაქცეულს. სიბნელეში კარგად რომ დავინახო, თვალებს ვხუჭავ და ჩემს ლოგინზე უძრავად გაწოლილი ვოცნებობ. არ მძინავს, ფიქრებში ვიქექები და დროდადრო სარკმლიდან ზეცას ვუყურებ. მკლავი თუ გავშალე, მინას ვეხები; ვხედავ აბანოზის გუმბათს, კუდიანი ვარსკვლავის სისხლიანი წვეთი რომ ჰკვეთს... და ვინ იცის, კიდევ რაღას არ ვხედავ. ცეცხლის წვიმა მოდის ნოემბრის ღამეში და მაგონდება კეისრის ვარსკვლავმორბედი. შეიძლება, ეს სწორედ კეისრის სისხლია, ცაზე ჩუხჩუხით რომ მოედინება...

ისევ გათენდა. ისევ ვოცნებობ. კვირა დღეა. ზარები მღერიან. მათი გუგუნო ათრობს ჩემს ფანტაზიას. პირამდე ავსებს მთელ სახლს და წიგნი (ვაი! საბრალო პაიარი!) ჩემი წარწერებით ჭრელდება. ოთახში გაისმის ეტლების ბორბალთა გრუხუნო, ჯარების ხმაური, საყვირის ხმა და ცხენების ჭიხვინი. ზანზარებს მინები, მიწივის ყურები, გული მისკდება და საცაა შევძახებ: Ave, Caesar imperator!^[124]

ჩემს სანახავად ამოსული სიძე ფლორიმონი ფანჯარაში იყურება. ხმაურით ამთქნარებს და ამბობს:

- დღეს კატასაც ვერ შეხვდები ქუჩაში.

XIV. მეფე ქეიფობს

წმინდა მარტენის დღესასწაული (11 ნოემბერი).

დღეს დილიდან რაღაც საოცარი ნეტარება იგრძნობა. იგი ფაფუკი კანის ალერსივით დაგოგავდა ჰაერში, მოსიყვარულე კატასავით გელაქუცებოდა და ოქროსფერი მუსკატივით ფანჯრიდან მოკამკამებდა. ცას თავისი ღრუბლიანი ქუთუთოები აეწია და მშვიდი და ბაცი ლურჯი თვალებით მიცქეროდა; სახურავიდან მზის ქერა სხივი მიცინოდა.

ბებერი ჩურჩუტი თავს მოთენთილად ვგრძნობდი, ჭაბუკივით მეოცნებე ვიყავი (დაბერებაზე უარი ვთქვი, წლებს უკან დავბრუნდი და თუ ასე გაგრძელდებოდა, მალე ბალლი გავხდები), გული სავსე მქონდა ქიმერული მოლოდინით ისევე, როგორც კეთილ როჟეს^[125], თვალი ალსინაზე^[126] რომ უჭირავს. ყველაფერს გულაჩუყებული ვუცქეროდი. დღეს ბუზსაც არ ვატკენდი გულს. იონების ქიშელაც დამეცალა.

და აი, ამ დროს, როდესაც თავი მარტო მეგონა, კუთხეში მიმჯდარი მარტინა დავინახე. მისი მოსვლა არ შემიმჩნევია. ჩვეულების მიუხედავად, არაფერი უთქვამს; თავისთვის მოწყობილა და ხელსაქმეთი გართული არც მიყურებდა. მომინდა სხვებისთვის გამეზიარებინა ჩემი ნეტარი განწყობილება და ალაღბედზე ვიკითხე (ბაასი რომ გააბა, ყველა თემა კარგია):

- ამ დილით რატომ დარეკა დიდმა ზარმა?

მარტინამ მხრები აიჩეჩა და მიპასუხა: -

დღეს წმინდა მარტენის დღესასწაულია.

ციდან ჩამოვვარდი. ოცნებაში წასულს ჩემი ქალაქის მფარველი დამვიწყებია! ვთქვი:

- წმინდა მარტენის დღესასწაულია განა?

მყისვე თვალწინ დამიდგა პლუტარქეს ვაჟბატონებისა და ქალბატონების დასში, ჩემს

ახალ მეგობართა შორის, ძველი ძმაკაცი (ის მათი ტოლია), თვალწინ დამიდგა მხედარი, ხმლით საკუთარი სამოსის მკვეთავი^[127].

- ჰეი! ძმაკაცო, მარტენ, როგორ ამებნა გზა-კვალი, რამ დამავიწყა, რომ დღეს შენი დღეობაა!

- გიკვირს განა? - მეუბნება მარტინა, - დიდი ხანია, რაც ყველაფერი დაგავიწყდა; დაივიწყე მოწყალე უფალი, ოჯახი, ავი სულელები და წმინდანები, მარტენიცა და

მარტინაც. ყველაფერი დავიწყებას მიეც, შენი წყეული წიგნების გარდა. გამეცინა, დიდი ხანია შევნიშნე მისი გაბოროტებული მზერა, როდესაც დილდილაობით პლუტარქთან მძინარეს მნახავდა. ქალს უანგარო სიყვარულით წიგნი არასოდეს ჰყვარებია. წიგნში ის ან მტრებს, ან საყვარლებს ხედავს. ქალიშვილები თუ ქალები კითხვისას ავხორცობენ, მამაკაცს ღალატობენ. და ამიტომ, როდესაც ხედავენ, რომ წიგნებს ვკითხულობთ, ღალატს გვწამებენ. ასე ვუთხარი:

- მარტენის ბრალია; ალბათ სადღაც იმალება, ლაზადის დარჩენილ ნახევარს უფრთხილდება; არ არის ლამაზი. იცი რა , ჩემო გოგონა, ხალხს ცხოვრებაში თავი არ უნდა დაავიწყო. ივიწყებენ მას, ვინც ივიწყებს თავს. ეს გაკვეთილი კარგად დაიხსომე.

- ეს გაკვეთილი მე არ მჭირდება, - მითხრა მარტინამ, - სადაც უნდა ვიყო, ყველას ვახსოვარ.

- მართალია, ყოველთვის გხედავენ; უფრო კი შენი ხმა ესმით, დღეს კი რამ დაგიდუმა მაგ ენა. დღესაც, ჩვეულებრივ, ჩხუბს ველოდი; რად მომაკელი სიამოვნება, მოდი, მეჩხუბე. მაგრამ მარტინას თავიც არ აუწევია, ისე მითხრა:

- შენზე არაფერი ჭრის და მეც ჩუმადა ვარ.

მის ჯიუტ სახეს ვუყურებდი, დავინახე, საკერავის ნაწიბურის შემოტეხვის დროს როგორ წაიკვნიტა ტუჩი. ნაღვლიანი და დაჩაგრული ჩანდა. ჩემმა გამარჯვებამ გული მატკინა. ვუთხარი:

- მაკოცე მაინც. თუ მარტენი დამავიწყდა, მარტინა არ დამვიწყებია; შენი დღეობაა და საჩუქარიც მოგიმზადე. მოდი, წაილე.

კოპები შეიკრა და მითხრა:

- საზიზღარო ხუმარავ!

- არა ვხუმრობ, - ვუთხარი მე, - მოდი და ნახავ.

- არა მცალია.

- უგულო შვილო, მამის საკოცნელად არა გცალია? უხალისოდ წამოდგა. უნდოდ მომიახლოვდა:

- ვიონის რომელ კვანტსა და ოინს¹²⁸ მიმზადებ კიდევ? მკლავები გავშალე. ვუთხარი:

- აბა, მაკოცე.

- საჩუქარი? - მკითხა ქალმა.
- აი ისიც, მიიღე, საჩუქარი მე ვარ.
- კარგი საჩუქარი კია ეს ლამაზი ჩიტუნია!
- გონჯია თუ ლამაზია, რაც გამაჩნია, შენთვის მიჩუქნია! ხელები ამიწევია. უსიტყვოდ ვეთანხმები შენს ნება-სურვილს. რაცა გსურს, მიყავი.
- მაშ, თანახმა ხარ, ქვევით ჩამოხვიდე?
- ხელფეხშეკრული გნებდები.
- და თანახმა ხარ, დამემორჩილო, გვიყვარდე, დაგიჩოქოთ, გაგიწყრეთ, განებივროთ, მოგიაროთ და დაგამციროთ?
- ყველაფერზე თანახმა ვარ.
- ოჰ! ღმერთო ჩემო, როგორ ვიყრი ჯავრს! ოჰ! საყვარელო ბებრუცანა! ბოროტო ბიჭო! რა კარგი ხარ, რა კარგი! ბებერო ჯიუტო! რამდენი მამბრაზე! მკოცნიდა. მანჯღრევდა ფუთასავით, ჩვილი ბავშვივით მკერდზე მიკრავდა.

ერთი საათიც არ დაიცადა. მყისვე შემფუთეს და თეთრი ჩაჩით თავმოსილმა ფლორიმონმა და მისმა ქარგლებმა ვიწრო კიბით დაბლა, ნათელ ოთახში ჩამიყვანეს და ფართო ლოგინზე დამაკრეს. მარტინამ და გლოდიმ აქეთ-იქით საბანი ამომიკეცეს, მასხრად ამიგდეს და ოცჯერ გამიმეორეს:

- ახლა ხომ გაები, გაები, არა? მოკაკვე თითი, ბებერო მასხარა.

რა საამურია, როგორ გამოიდარა!

ამ დღიდან მოსვენება დავკარგე. სიამაყე ნაგავში გადავადე და ბებერი ბაჯაჯლანა მარტინას დავემორჩილე. ისე კი, შეუმჩნევლად ოჯახს მე ვმართავ.

* * *

ახლა მარტინა ხშირად ჩემს გვერდით მოიკალათებს და ვსაუბრობთ, ვიგონებთ, ერთხელ, დიდი ხნის წინათ, ასე ერთმანეთის გვერდით როგორ ვისხედით ხოლმე, ოღონდ ფეხგაკრული ის იყო, რადგან ერთ ღამეს (აჰ! შეყვარებული ფისუნია!) შეყვარებულთან პაემანზე მიეჩქარებოდა და ფანჯრიდან გადახტომისას ფეხი იღრძო. მის მტკივან ფეხს არ მოვერიდე და ზურგი ავუჭრელე. ამ მოგონებაზე ახლაც იცინის, მეუბნება, რომ საკმაოდ არ მიტყეპია; მაგრამ მაშინ რამდენი არ ვბეგვე, რამდენი არ ვუდარაჯე, თუმცა გარწმუნებთ, კარგი გაქნილი ვინმე ვარ, ათჯერ ჩემზე გაქნილი აღმოჩნდა და ეს კუდიანი ხელიდან მიძვრებოდა. ოღონდ არც ისე სულელი გამოდგა, როგორც მეგონა. თავი

არ დაუკარგავს, დანარჩენზე ვერაფერს გეტყვით, არაფერი ვიცი, მხოლოდ ეს კია, რომ თავი უდაოდ მისმა შეყვარებულმა დაკარგა, რადგან მისი ქმარი გახდა.

ჩემთან ერთად თავის ოინებზე იცინის და ოხვრით ამბობს, რომ გათავდა სიცილი, ტყეში დაფნა მოიჭრა და იქ ველარ წავალთ. ვლაპარაკობთ მის ქმარზე. როგორც გონიერი ქალი, ქმარს პატიოსან კაცად თვლის. რიგიანი კაცია, მუყაითი, ცოტა უხასიათობა კი სჭირს, მაგრამ რა ვუყოთ. ბოლოს და ბოლოს, ქორწინება გართობა ხომ არაა.

- ეჰ, ყველამ იცის, - ამბობს ის, - და ყველაზე უკეთ შენ მოგეხსენება, რომ ეგ აგრეა და რას იზამ, უნდა შეურიგდე. ისეთივე სისულელეა სიყვარულის ძებნა ქმარში, როგორც საცერით ჩამჩვა წყალში. გიჟი როდი ვარ; რაც არ გამაჩნია, იმას არ ვტირი, რაცა მაქვს, იმითაც კმაყოფილი ვარ. მომწონს რაც მაბადია, თავს არ ვიტანჯავ... ახლა კი ვხედავ, რა შორსაა ის, რაც გვინდა, იმისაგან, რაც შეგვიძლია, რაზედაც სიჭაბუკეში გვიოცნებია, რითაც ბედნიერი ვიქნებოდით სიბერეში. და სასაცილოა, თუ ამადელვებელი, ზუსტად ვერ გეტყვით, რომელი. ეს იმედები, სასოწარკვეთა, მგზნებარება, მოთენთილობა, სურვილები და ეს ბუხრის მშვენიერი ცეცხლი, რათა ავაჩუხჩუხოთ კერძი ქოთანში და ჩავატანოთ გემო ჭამაში!.. მართლაც რა გემრიელია, მეტის ღირსი არა ვართ... მაგრამ წინათ ჩემთვის რომ ეთქვათ!.. თუმც საჭმლის შესანელებლად ბოლოს მაინც გვრჩება ჩვენივე სიცილი; ეს საუცხოო სანელია, ქვასაც შეგაჭმევს; კიდევ კარგი, რომ სიცილს არასოდეს უღალატნია ჩემთვის, ისევე როგორც შენთვის, მამილო.

და, რა თქმა უნდა, სიცილს არ ვიკლებთ, დავცინით ჩვენს თავს, მოყვასს კი მით უმეტეს. ხანდახან გავჩუმდებით, მე ჩემს წიგნში ჩავყოფ ცხვირს, მარტინა თავის ხელსაქმეში და ვოცნებობთ. მაგრამ ჩვენი ენები მიწისქვეშა ნაკადულებივით განაგრძობენ დუდუნს და უცბად მზის სინათლეზე ხტუნვით ამოჩქეფენ... შუა დუმილში მარტინა ატეხს მხიარულ სიცილს და ჩვენი ენები კვლავ როკვას იწყებენ.

შევეცადე ჩვენს მარაქაში პლუტარქეც გამერია. მსურდა მისი მშვენიერი მოთხრობები მარტინასაც მოესმინა და თან რა კარგად ვკითხულობდი, ისიც გაეგონა. თქვენც არ მომიკვდეთ... მას ისე აინტერესებდა საბერძნეთი და რომი, როგორც შარშანდელი თოვლი. მაშინაც კი, როდესაც ზრდილობისათვის მოსმენას ცდილობდა, ერთი წუთის შემდეგ მისი აზრი სადღაც შორს მიქროდა, თუმცა, რაღა შორს, ბინაში ოჯახურ საფიქრალს დასტრიალებდა. და ზუსტად იმ დროს, როდესაც წარმტაც ადგილს მივადგებოდი, რომლისთვისაც მღელვარება საგანგებოდ მქონდა შემონახული და

ვემზადებოდი ხმის კანკალით წამეკითხა დასასრული, უცბად შემაწყვეტინებდა და სახლის მეორე კუთხეში რაღაცას გასძახებდა გლოდის ან ფლორიმონს. მწყინდა და ბოლოს კითხვას მოვეშვი. განა შეიძლება მოსთხოვო ქალს გაინაწილოს ჩვენი ფუჭი ოცნებანი. ქალი მამაკაცის ნახევარია. კი მაგრამ, რომელი? ზედა თუ ქვედა? არ ვიცი, ერთი კი ცხადია, ტვინი საერთო არ უნდა გვქონდეს. ჭკუა ყოველ ჩვენთაგანს საკუთარი აქვს, საკუთარი სისულელეების ყულაბა. ისევე როგორც შტამბის ორი ნაყარი, ერთმანეთს გულეებით ვეზიარებით.

ასეთი ზიარება ძალიან მიყვარს და თუმცა ბებრუცუნა ვარ, დამჭკნარი, ხეიბარი და ვალაუვალი, ისეთი ეშმაკის თავი გახლავართ, რომ თითქმის ყოველდღე მეზობელი ლამაზმანების ახალგაზრდული გვარდია გარს მახვევია; ჩემს ლოგინს შემოუსხდებიან და ჭუკჭუკობენ. თითქოს იმისთვის მოდიან, რომ მითხრან ახალი ამბავი, დახმარება ან რომელიმე ხელსაწყო მთხოვონ. მოსასვლელად ყოველი საბაზი კარგია, მხოლოდ იმ პირობით, რომ მოსვლისთანავე დაივიწყონ. და, აი, თვალციმციმა გიემა, ლამაზცხვირიანი ჰუგეტა, ნაზი ჟაკოტა, მარგერონა, ალიზონა, ჟილეტა და მასეტა ბოჩოლას თბილი საწოლის ირგვლივ მოკალათდებიან და

თარიალალე, სარეკელასავით ვარაკუნებთ. ვიცინით, ნათლიდედავ, ან რატომ არ უნდა ვიცინოთ? ღმერთო ჩემო, როგორი ზარების რეკვავა! და რა თქმა უნდა, დიდი ზარი მე გახლავართ, ჩემს ქიშელაში კიდევ მაქვს შემონახული კვიმატიანი ამბები, ზუსტად საჭირო ადგილს რომ უღიტინებენ: მერედა, რა კარგია მზერა იმისა, თუ როგორ ელევათ ნეტარებისაგან გული. მათი სიცილი ქუჩაში ისმის, ჩემი წარმატებით გულნატკენი ფლორიმონი მთხოვს, ერთი მითხარი, რითი ხიბლავ ამ ქალებსო. ვეუბნები: - რითი ვხიბლავ? სიჭაბუკით, ძველო. გულნაწყენი ამბობს:

- და კიდევ შენი ცუდი სახელით. ბებერ მექალთანეებს დედლები მუდამ გარს ეხვევიან.

- რაღა თქმა უნდა, - ვეუბნები მე, - განა ჭარმაგ მეომარს პატივს არ სცემენ? ყველა ჩქარობს მის ნახვას; ამბობენ, მან დიდების ქვეყანაში იომაო. ეს ლამაზები კი გულში ფიქრობენ: „კოლამ სიყვარულის მხარეში იომა, იცნობს სიყვარულს, ჩვენც გვიცნობს... და ვინ იცის, კოლა არის კოლა, იქნებ კიდევ მოახერხოს ბრძოლა“.

- ბებერო ოინბაზო! - ყვირის მარტინა, - ერთი ამას დამიხედეთ, სალახანავ, სიყვარულზე ფიქრობ განა?

- რატომაც არა! კარგი აზრია, მე და ჩემმა ღმერთმა! და რომ გაგაბრაზოთ, ავდგები და ცოლს მოვიყვან.

- ძალიან კარგი. მოიყვანე, ბიჭო! ხომ უნდა დაღვინდეს მაჭარი!..

წმინდა ნიკოლოზის დღეობა (6 დეკემბერი).

წმინდა ნიკოლოზის დღეობაზე ლოგინიდან ამაყენეს, სავარძელში ჩამსვეს და მაგიდის ახლოს ფანჯარასთან დამაბრძანეს. ფეხქვეშ სათბურა დამიდეს, წინ კი სანთლისათვის ნახვრეტის მერხი დამიდგეს. ათ საათზე მენავეთა საძმომ, „მეტივეებმა“ და მუშებმა, „მდინარის ქარგლებმა“, ხელი-ხელ გაყრილებმა, ბაირალით ხელში, ვიოლინოთი და ცეკვით ჩვენი სახლის წინ ჩაიარეს. ეკლესიაში მისვლამდე სამიკიტნოში შეველოთ. რომ დამინახეს, ტაშის გრიალით მომესალმნენ. ავდექი, ჩემს მფარველს თაყვანი ვეცი. სალმით მიპასუხა. ფანჯრიდან ხელი გავუწოდე მათ გაშავებულ თათებს და დაფჩენილი ხორხების ძაბრში არაყი ვასხი (თითქოს მინდორზე წვეთი დავასხი).

შუადღეს მოსალოცად ჩემი ოთხი ვაჟიც მოვიდა. რა ცუდ გუნებაზეც არ უნდა იყო, წელიწადში ერთხელ მაინც უნდა დაივიწყო; მამის დღეობა წმიდათაწმინდაა: ეს არის ღერძი, რომელზედაც ფუტკრის ნაყარივით ჰკიდია ოჯახი; ამ დღის აღნიშვნით ოჯახი მჭიდროვდება, მტკიცდება, ოჯახი სიმტკიცეს მოითხოვს, ეგ მეც საჭიროდ მიმაჩნია.

ასე რომ, ამ დღეს ჩემთან შეიკრიბა ჩემი ოთხი მამაცი ვაჟკაცი. მართალია, ეს დიდად არ ახარებდათ. ერთმანეთი არ უყვარდათ; ვფიქრობ, მათი ერთადერთი შემაკავშირებელი მე ვარ. ჩვენს დროში ყველაფერი ის, რაც ოდესღაც ადამიანებს აკავშირებდა, ირღვევა: სახლი, ოჯახი, სარწმუნოება; ყველას ჰგონია, რომ მართალი მხოლოდ თვითონაა და ყველა თავისთვის ცხოვრობს. არასოდეს არ დავემსგავსები იმ მოხუცს, ვისაც ყველაფერი აშფოთებს, ყველაფერზე ბუზღუნებს, ლობე-ყორეს ედება და ფიქრობს, რომ ქვეყანა მასთან ერთად დაილუპება. ქვეყანა მოახერხებს გაჭირვებისაგან თავის დაღწევას და ახალგაზრდებმაც ბებრებზე უკეთ იციან, თუ რა სჭირდებათ. ბებრის ხვედრი უმადურია. მის ირგვლივ ქვეყანა იცვლება და თუ თვითონაც არ შეიცვალა, უადგილოდ დარჩება! მაგრამ მე ასე არ მესმის. ჩემს სავარძელში ვზივარ და ჰაი! ჰაი! აქედან არსად მივდივარ. და თუ აქ დასარჩენად აზრის გამოცვლა იქნა საჭირო,

გამოვიცვლი, მაგრამ ამას მოვახერხებ ისე, რომ დავრჩები იგივე, რაც ვიყავ, მანამდე კი სავარძლიდან ვუყურებ, როგორ იცვლება კაცობრიობა და როგორ დაობს ახალგაზრდობა; აღფრთოვანებული მალულად ვუცქერი, ვით სულიწმინდა, და, დროს ვიხელთებ თუ არა, იქით წავიყვან, საითაც მინდა...

ჩემი ვაჟკაცები ჩემ წინ მაგიდას შემოუსხდნენ: მარჯვნივ - ღვთისმოსავი მუზმუხელა ჟან-ფრანსუა, მარცხნივ - ლიონს გადახვეწილი ჰუგენოტი ანტუანი.

უმწო საყელოებში კისრები გაშეშებით, კუდუსუნებით სკამებს მიჰკვრიან, სხედან და ერთმანეთს არ უყურებენ. სიცოცხლით სავსე, ლოყაფუნჩულა და თვალეცქრიალა ჟან-ფრანსუა ღიმილით სულ თავის საქმეებზე ლაპარაკობდა, თავის სიმდიდრით ტრაბახობდა, მიღწევებით ბაქიობდა, ადიდებდა თავის ქსოვილებს და ღმერთს, რომელიც ქსოვილების გაყიდვას შველოდა. უღვაშებგაპარსული, ვაცივით წვერქიცინა, დაღვრემილი, ცივი და სარივით სწორი ანტუანი თითქოს თავისთვის ლაპარაკობდა წიგნებით ვაჭრობაზე, ჟენევაში მოგზაურობაზე, საქმიან და რელიგიურ კავშირებზე და ისიც ადიდებდა ღმერთს, მაგრამ მეორეს, რომელიც არ იყო ჟან-ფრანსუასი. ბაასობდნენ რიგრიგობით, ერთმანეთს არ უსმენდნენ და ორივე თავის გალობას ამბობდა. ბოლოს

განაწყენებულებმა ისეთ თემაზე დაიწყეს ბაასი, რომელსაც შეეძლო მოთმინებიდან გამოეყვანა თანამოსაუბრე; ერთმა ჭემმარიტი რელიგიის წინსვლაზე ჩამოაგდო სიტყვა, მეორემ - ნამდვილი რელიგიის გამარჯვებაზე; და თანაც ერთმანეთს ყურადღებას არ აქცევდნენ; უძრავად, თითქოს კისერი გაშეშებით, გაბრაზებულები მჭახე ხმით ყიყინებდნენ, მოწინააღმდეგის ღმერთს აგინებდნენ.

მათ შორის იდგა ჩემი მესამე ვაჟი, სასერმორის ათასეულის სერჟანტი, დიდი არამზადა ემონ-მიშელი - (ცუდი ბიჭი როდია). ძმებს რომ უყურებდა, ხარხარებდა, მხრებს იჩეჩდა, ადგილზე ვერ ჩერდებოდა, გალიაში გამომწყვდეული მგელივით ტრიალებდა, მინებზე აკაკუნებდა ან ღიღინებდა: „ოჰო-ჰო, ჰო-ჰო“, მერე გაჩუმდებოდა, ორივე ძმას შეათვალიერებდა, პირში დასცინოდა, ანდა უხეშად სიტყვას ართმევდა და ეუბნებოდა: „ცხვარი, დადაღული იქნება თუ წითელი ან ლურჯი ჯვრით, თუ მსუქანია, ძალიან კარგია და ჩვენც როგორმე დაგიმტკიცებთ ამას. განა ასეთები შეგვიჭამია!“ ჩემი უმცროსი ვაჟი ანისი შეძრწუნებული უყურებდა მათ. საყვარელ ანისზე მისი სახელი ზედგამოჭრილია და თუ ვინმემ გითხრათ, თოფის წამალი მან გამოიგონაო, არ

დაიჯეროთ. დავის ემინია და ქვეყნად არაფერი აინტერესებს. მხოლოდ მაშინ არის ბედნიერი, როდესაც შეუძლია დილიდან საღამომდე უზრუნველად მოიწყინოს და ამთქნაროს. მისი აზრით, პოლიტიკა და რელიგია ჯოჯოხეთური მანქანებია და იმისთვისაა მოგონილი, რომ დაუფრთხოს გონიერ ადამიანებს ძილი, ანდა მძინარე ადამიანებს აურიოს ტვინი... „ყველაფერი ის, რაც გამაჩნია, ავია თუ კარგია, ჩემი ხვედრია და რად უნდა შევცვალო? ეს ლოგინი, ბუდედ რომ გაგვიშლია, ჩვენი მოწყობილია, ჩვენთვისაა გაწყობილი, ახალი ზეწრები რაში მჭირდება?... მაგრამ უნდოდა თუ არა, არავინ ჰკითხავდა და ლეიბს უბოდიშოდ უბერტყავდნენ. და რომ თავისი სიმშვიდე უზრუნველყო, ეს მშვიდი ადამიანი მზად იყო შფოთისთავები ჯალათისათვის გადაეცა. ახლა კი დაბნეული სხვების

ლაპარაკს უსმენდა და როგორც კი კამათის ტონი აიწვედა, ანისი კისერს მხრებში ჩაიძვრენდა.

მე, სმენად ქცეული, თვალეზდაჭყეტილი ვუცქეროდი მათ, ვერთობოდი და მინდოდა გამეგო, რითი მგავდნენ, ან ჩემი რა ჰქონდათ ამ ჩემს წინაშე მდგომ ვაჟბატონებს. ბოლოს და ბოლოს, ჩემი შვილები არიან. თავს დავდე მისაჭრელად, რომ ეს ასეა. და თუ ჩემგან წარმოიშვნენ, მაშასადამე, ჩემგან გამოვიდნენ, მაგრამ, ჯანაბა და დოზანა, იქ

საიდან შეძვრენ? ვსინჯავ ჩემს თავს: ნეტავ როგორ შევძელი, მუცლით მეტარებინა ეს მოქადაგე, ეს რომის პაპის ბალღინჯო, ანდა ეს ცოფიანი ერკემალი? (ავანტიურისტი სერჟანტი კიდევ ჰა, არა უშავს რა...) ჰოი, ვერაგო ბუნებავ! მაშ, ესენი ჩემში ყოფილან? დიახ, დიახ, მე მიტარებია ეს თესლი; ვცნობ ზოგიერთ ჟესტს, ლაპარაკის ყაიდას, აზრებსაც, ვპოულობ მათში ჩემს თავს, მართალია, შენიღბულს და ნიღაბი მაოცებს, მაგრამ მის ქვეშ მაინც ადამიანია - ერთი და მრავალგვარი. ყოველ ადამიანში ოცი სხვადასხვა კაცი ზის, ვინ მოცინარი, ვინ მოტირალი; არის ისეთიც, ვისთვისაც, როგორც ჯირკისთვის, სულ ერთია დარი თუ ავდარი, მგელი, ძაღლი, შაქი, სალახანა, კარგი ბიჭი; მაგრამ ოციდან ერთი ყველაზე ღონიერია, მარტო ის იჩემებს ლაპარაკის უფლებას და პირს უმუწავს დანარჩენ ცხრამეტს. ამიტომ არის, რომ ცხრამეტივე გაიძურწება, როგორც კი გაღებულ კარს დაინახავს. ჩემი ოთხი ვაჟიც გაიქცა. საბრალო ბიჭები! Mea culpa! ასე შორეულები, ასე ახლობლები არიან!.. მაშ, როგორ, ჩემი ბავშვები არიან. როდესაც სისულელეებს ამბობენ, მინდა პატიება ვთხოვო, რომ ასეთი ჩერჩეტები გავაჩინე. კიდევ კარგი, კმაყოფილები არიან და თავიც ლამაზი ჰგონიათ!.. მიხარია, თავი რომ მოსწონთ, მაგრამ ვერ ვიტან, რომ არ მოსწონთ, თუ სხვას ეპრიანება მახინჯი იყოს.

აქოჩრილები, თვალით და ჩარბით ემუქრებოდნენ ერთმანეთს და ოთხივე საჩხუბრად შემართულ მამალს ჰგავდა. ჯერ მშვიდად ვადევნე თვალი და მერე ვუთხარი:

- ყოჩად, ყოჩად, ჩემო ბატკნებო, ვხედავ ზურგზე მატყლს არავინ აგაკრეჭთ. ჩინებული სისხლი გაქვთ (ოღონდაც, ჩემი სისხლია), ხმაც კარგი გქონიათ. ეხლა კი, თქვენ უკვე მოგისმინეთ, ჩემი რიგია! ენა მექავება და თქვენ დაისვენეთ.

მაგრამ მყისვე როდი დამმორჩილდნენ, ერთმა სიტყვამ ჭექა-ქუხილი გამოიწვია. ჟან-ფრანსუა წამოხტა და სკამს დაავლო ხელი, ემონ-მიშელმა თავისი გრძელი ხმალი იშიშვლა, ანტუანმაც იძრო დანა, ანისმა კი (რა ვქნა, ხბოსავით ბლავილი ეხერხება!) ყვირილი მორთო: „ხანძარი! ცეცხლი! ვიხრჩობით!“ დამერწმუნეთ, რომ ეს ოთხი ხვადაგი ერთმანეთს გამოშიგნავდა. პირველი, რაც ხელში მომხვდა,

ჩემთვის საძულველი და ფლორიმონის სიამაყე ორმტრედიანი დოქი აღმოჩნდა; დაუფიქრებლად მაგიდაზე დავანარცხე და დავამსხვრიე. ხელში მდულარე ქვაბით მარტინა შემოვარდა და ძმებს დაემუქრა, ჩხუბს თუ არ დაიშლით, ახლავე დაგფუფქავთო. ოთხი ვაჟკაცი ჩოჩრების ჯოგით ბლაოდა; მაგრამ მე თუ ყროყინი მოვრთე, ვერც ერთი დიდყურა ვერ მაჯობებს. ვთქვი:

- აქ მე ვარ ბატონი და მე ვბრძანებ: გაჩუმდით! რა გემართებათ? ხომ არ გაგიჟდით. იმისთვის შევიკრიბეთ განა, რომ ნიკეას კრედოზე^[129] ვიდავოთ? კამათი ძალიან მიყვარს. ჰაი, ჰაი, რომ მიყვარს, მაგრამ გეთაყვათ, მეგობრებო, სხვა თემა აირჩიეთ, უფრო ახალი. ასეთებმა კი დამქანცეს, დამაოსეს. დალახვროს ემძაკმა, თუ ჯანმრთელობისათვის დავა გამოგიწერეს, იდავეთ ამ ბურგუნდულ ღვინოზე, ან ამ ძეხვზე, ანდა ისეთ რამეზე, რისი დანახვა, დალევა, შეხება ან ჰამა შეიძლება: შევჭამთ, დავლევთ, გავსინჯავთ, გვეამება. მაგრამ დავა ღმერთზე, ანდა სულიწმინდაზე, ეს იმას ნიშნავს, მეგობრებო, მამასა აქვს ცხონება, არ გქონიათ გონება!.. ცუდს არაფერს ვამბობ იმათზე, ვისაც სწამს: მე მწამს, ჩვენ გვწამს, თქვენ გწამთ... ყველაფერი, რაც გესიამოვნებათ; მაგრამ იცით რა, მოდით და სხვა რამეზე ვიბაასოთ: განა სხვა არაფერია ამქვეყნად? ყოველ თქვენგანს სჯერა, რომ პირდაპირ სამოთხეში შევა. კეთილი და პატიოსანი, მეტად მოხარული ვარ. მაღლა გიცდიან. რჩეულთა ადგილი გამზადებულია, სხვები კი, რა თქმა უნდა, გარეთ დარჩებიან. მაშ, მიიღეთ წყალობა, ნება მიეცით უფალს, როგორც მას სურდეს, ისე დააბინავოს სტუმრები. ეს მისი საქმეა და ნუ ერევით უფლის მმართველობაში. ყველას თავისი სამეფო აქვს. უფალს - ზეცა, ჩვენ კი - მიწა. ჩვენი საქმეა, ეს მიწა საცხოვრებლად უფრო საამური გავხადოთ. ამ საქმისათვის ზედმეტი არავინაა. როგორ ფიქრობთ, შეიძლება ეს უთქვენოდაც გაკეთდეს? ოთხივე სასარგებლო ხართ ქვეყნისათვის. ქვეყანას ისევე სჭირდება ჟან-ფრანსუა, შენი რწმენა იმისა, რაც იყო, როგორც შენი, ანტუან, იმისა, რაც უნდა ყოფილიყო, ისევე როგორც შენი მოუსვენრობა, ემონ-მიშელ, და ანისის უმოქმედობა. ოთხი ბოძი ხართ, ერთიც რომ შეირყეს, სახლი დაიქცევა და უსარგებლო ნანგრევები გახდებით. ეს გინდათ განა? კარგად მოგიფიქრებიათ, მე და ჩემმა ღმერთმა! ერთი მითხარით, რას იტყოდით იმ ოთხ მენავეზე, რომელნიც თავსხმასა და ავდარში ნიჩბების მოსმის ნაცვლად დავას იწყებენ? მაგონდება ერთი საუბარი მეფე ანრისა და ნევერის ჰერცოგს შორის. მეფე და ჰერცოგი წუწუნებდნენ, ფრანგებს ერთმანეთის ხოცვა-ჟლეტა უყვართო. მეფე ამბობდა: „Ventre-saint-gris!^[130] ეს ცოფიანი ბერები და მძინარე მოქადაგე მახარობლები რომ დავამშვიდო, მინდა შემეძლოს მათი წყვილ-წყვილად ტომრებში ჩაყრა და კატის კნუტებით ლუარაში გადაყრა“ ... ნევერის ჰერცოგი სიცილით დასძენდა: „მე კი დავკმაყოფილდებოდი მაგ ტომრების იმ კუნძულზე გაგზავნით, სადაც ბერნის ბატონები, როგორც ამბობენ, ანჩხლ ცოლ-ქმარს გზავნიან და ტოვებენ. ერთი თვის შემდეგ კი, როდესაც გემი მათ წამოსაყვანად

ბრუნდება, ისინი მტრედებივით ალერსიანად ღულუნებენ“. როგორც ვხედავ, ასეთი

მკურნალობა თქვენც გჭირდებათ!.. იღრინებით პირნასებო? ერთმანეთისთვის ზურგი შეგიქცევიათ?.. აბა, მობრუნდით და ერთმანეთს შეხედეთ! რამდენიც არ უნდა იფიქროთ, რომ სხვა ცომისაგან ხართ მოზელილი და ძმებს სჯობიხართ, მაინც ejusdem farinae^[131]-ს ოთხი ნაფქვავე ბრძანდებით, პირწავარდნილი ბრონიონები, ზედგამოჭრილი ბურგუნდელები. ერთი დამიხედეთ მთელს სახეზე გადაჭიმულ თქვენს უტიფარ ცხვირს, ანდა ფართოდ ამოჭრილ პირს, ღვინის ჩასასხმელ ძაბრს, ან მაგ ბანჯგვლიან თვალებს, თითქოს მრისხანეს, მაგრამ სიცილს რომ ვერ იკავებენ. გეუბნებით, დადალულნი ხართ! განა ვერ ხედავთ, თუ ერთმანეთს ვნებთ, თქვენს თავსვე ანადგურებთ? უკეთესი იქნება, ერთმანეთს ხელი გაუწოდოთ. ერთგვარად არ აზროვნებთ? დიდი ამბავი! მით უკეთესი. როგორ, ყველას ერთი და იგივე მინდვრის დამუშავება გასურთ? რაც მეტი მინდვრები და აზრები ექნება ოჯახს, მით უფრო ბედნიერი და ძლიერი ვიქნებით. გაფართოვდით, გამრავლდით და, რაც შეიძლება, მეტი მიწა და აზრი ჩაიხუტეთ გულში. ყველამ თავისი და ყველამ ერთად (აბა, შვილებო, გადავეხვიოთ ერთმანეთს), რათა დიდმა ბრონიონისებურმა ცხვირმა თავისი ჩრდილი გადააფაროს მინდვრებს და ჩაიყნოსოს ქვეყნის სურნელი!

დუმდნენ სახემოღუმულები, ტუჩებმოკუმულები, მაგრამ სიცილს ძლივს იკავებდნენ. უცბად ემონ-მიშელმა გადაიხარხარა, ხელი გაუწოდა ჟან-ფრანსუას და უთხრა: „აბა, უფროსო ცხვირო, მოდი, შევრიგდეთ“ და გადაკოცნეს ერთმანეთი.

- ჰეი, მარტინა! ჩვენი სადღეგრძელო იყოს!

ამ დროს შევნიშნე, რომ, როცა გაბრაზებულმა დოქი გავტეხე, ხელი გამჭრია, მაგიდას სისხლის პატარა ლაქა აჯდა. ანტუანმა დიდის ამბით ამიწია ხელი, შეუშვირა თავისი ჭიქა, დააგროვა ჩემი ვენის წითელი წვენი და მაღალფარდოვნად თქვა:

- ჩვენი კავშირის განსამტკიცებლად ამ სასმისიდან ოთხივემ შევსვათ!

- ვაიმე, ვაიმე! - ვიყვირე მე, - ანტუან, ღვთიურ ღვინოს აფუჭებ, მითხარ, ამას რას შვრები. ფუ! მეზიზღები. გადაღვარე ეგ მიქსტურა. ვისაც უნდა ჩემი წმინდა სისხლი დალიოს, აი ეს ანკარა ღვინით სავსე სასმისი ბოლომდე დაცალოს.

დავასხით და გადავკარით, ღვინოს გემო ჩავატანეთ. შვილები წავიდნენ, მარტინა დაჭრილ ხელს მიხვევდა და მეუბნებოდა:

- ბებერო ავაზაკო, მიაღწიე შენს გულისწადილს? რომელ გულისწადილზე ამბობ? ამათ შერიგებაზე?

- მე სხვა რამეზე მოგახსენებ.

- მაინც რაზე?

დამსხვრეული დოქი მიჩვენა და მითხრა:

- აბა, აბა, კარგად გესმის, თუ რაზე. თავს ნუ იკატუნებ... გამოტყდი... ხომ გამოტყდი... ყურში ჩუმად მითხარ. ის ვერაფერს გაიგებს.

გავიკვირვე, აღვშფოთდი, თავი მოვისულელე, უარი ვთქვი; მაგრამ სიცილი ვერ შევიკავე... ფხუკ... ცოტა დამაკლდა, არ გავიგუდე. მარტინამ გამიმეორა:

- ავაზაკო! ავაზაკო!

ვუთხარი:

- იცი რა, საყვარელო გოგონა, მეტად უშნო რამ იყო, ჩვენ ორში ერთი უნდა გამქრალიყო. მიპასუხა:

- დარჩენილი გამქრალს როდი სჯობია.

- ამ ჩიტუნias კი შეუძლია იყოს უშნო, ფეხებზედაც მკიდია, მისი სიფათი თვალწინ ხომ არ მიდგია.

საშობაო ღამისთევა.

წელიწადი გაზეთილ ანჯამებზე ტრიალებს. კარი იკეტება, ისევ იღება. დღეები, დაკეცილი ქსოვილივით, ღამეების რბილ სკივრში ცვივიან. ერთი მხრიდან შედიან, მეორიდან გამოდიან და წმინდა ლიუსის დღეობისათვის რწყილის ნახტომის ოდენა ხდებიან. ახალი წლის მბრწყინავ თვალეებს არალულში ვხედავ.

შობის ღამეს თბილ ბუხართან მიმჯდარი თითქოს ჭის სიღრმიდან ვუმზერ ვარსკვლავებით მოჭედილ ცას, მის მოხამხამე ქუთუთოებს, მთრთოლვარე გულებს, მესმის გუგუნი ზარებისა, რომელნიც გლუვ ჰაერში დაქრიან და შუაღამის წირვას რეკენ. და მიხარია, რომ ის იშვა, იშვა ბავშვი ღამის ამ ყველაზე უბნელეს წამს, როდესაც სამყაროს დასასრული გგონიათ. მისი წკრიალა ხმა გალობს: ჰოი, დღეო, შენ დაბრუნდები! უკვე მოდიხარ. აი, ახალი წელიც დაგვიდგა. და იმედი თავისი თბილი ფრთებით ფარავს და ანაზებს სუსხიან ზამთრის ღამეს.

მარტო ვარ სახლში. ეკლესიაში წავიდნენ ბავშვები. ეს პირველია ჩემ სიცოცხლეში, რომ იქ არა ვარ. სახლში დავრჩით მე, ჩემი ძალლი სიტრონი და

ნაცრისფერი კნუტი პატაპონი. ჩვენ ვოცნებობთ და ვუყურებთ, როგორ ლოკავს ცეცხლი ბუხარს. მაგონდება საღამო. ცოტა ხნის წინ მთელი ნაჩევი გარს მეხვია. თვალეზდაჭყეტილ გლოდის მოვუთხრობდი ზღაპრებს ფერიებზე, იხვის ჭუკზე, გაქცეულ წიწილაზე და ერთ ბიჭზე, რომელიც იმით გამდიდრდა, რომ თავისი მამალი მიჰყიდა მეურმეებს, ურმებით დღეების გადმოსაზიდად რომ მიდიოდნენ. მეტად გავერთე. სხვები უსმენდნენ, იცინოდნენ და დროდადრო სიტყვასაც შემაწევდნენ. მერე კი

გავჩუმდებოდით, ვუსმენდით წყლის დუღილს, ბუხარში შეშის ტკაცუნს, ფანჯრის მინაზე თეთრი ფანტელის ცახცახს და ნაცარში ჭრიჭინას ჭრიჭინს. აჰ! საამურია ზამთრის ღამეები, მყუდროება, შექუჩებული ჯოგის სითბო, ოცნებები უძილო ღამისა, როდესაც სულს უყვარს ბოდვა, მაგრამ კარგად იცის, თუ რას ბოდავს და თუ ბოდავს, არა სცოდავს.

აი, ახლა მთელი წლის ანგარიშს ვადგენ. ვხედავ, რომ ექვს თვეში ყველაფერი დამიკარგავს: ცოლი, სახლი, ფული და ფეხები; მაგრამ სეირი სწორედ ის არის, რომ საბოლოო ჯამში ისეთივე მდიდარი ვარ, როგორც წინათ ვიყავი! ამბობენ, რომ არაფერი მაქვს. დიახ, არაფერი მაქვს წასაღები. ეჰ! მართალია, განტვირთული ვარ, მაგრამ არასოდეს მიგრძენია თავი უფრო ჭაბუკად, ვიდრე ახლა; ჩემი ფანტაზიის ტალღებში არასოდეს მიცურავია ასე ლაღად... აბა, ვინ მეტყოდა შარშან, რომ ასე მხიარულად შევურიგდებოდი ყოველივე ამას. აკი დავიფიცე, რომ ბატონი დავრჩებოდი ჩემს სახლში, ბატონი ჩემი თავისა, თავისუფალი და ვალად არ დამედებოდა, რასაც შევჭამდი და რასაც შევსვამდი, არავის ჩავაბარებდი ჩემი სიანცისა და ოინების ანგარიშს! კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდა. ბოლოს საქმე სულ სხვანაირად ტრიალებს...

მაგრამ ტრიალებს ზუსტად ისე, როგორც საჭიროა. მართალი რომ ვთქვა, კაცი ყოჩაღი ხვადაგია. მისთვის ყველაფერი კარგია. ყველაფერს ეგუება, ერთნაირად ურიგდება მწუხარებას, ქეიფსა და შიმშილს. გინდ ოთხი ფეხი მიეცით ან ორთავე წაართვით, დააყრუეთ, გინდ დააბრმავეთ, დაამუნჯეთ, მაინც მოახერხებს შეეწიოს და რაღაცნაირად დაინახოს, გაიგონოს და ილაპარაკოს. ცვილივითაა, გინდა გაჭიმავ, გინდა შეკუმშავ; მას სული თავის ცეცხლზე ადნობს. საამურია იგრძნო, რომ გაქვს სულისა და წვივების ისეთი მოქნილობა, რომ შეგიძლია წყალში თევზივით იყო, ჰაერში - ჩიტისვით, ცეცხლში - სალამანდრასავით და მიწაზე სტიქიონებს შეებრძოლო. ამრიგად, რაც უფრო უპოვარი ხარ, მით უფრო მდიდარი ხდები. რადგან სული იმას ქმნის, რაც მას აკლია: დაბურული ხე, რომელსაც გასხლავ, უფრო მაღალი გაიზრდება. რაც უფრო ნაკლები მაქვს, მით უფრო დიდი ვარ... შუაღამეა. ზარი რეკს... იშვა ღვთიური ყრმა... ვმღერი ალილოს...

დაუკარით სალამური, ჰანგი ტკბილი, საამური. ვთვლემ, ძილი მერევა.
კერიაში რომ არ ჩავვარდე, სავარძელში კარგად ვეწყობი...

დაუკარით, დაუკარით სალამური, იშვა პატარა მესია... რაც ნაკლები
მაქვს, უკეთესია...

ნათლისღება.

კარგი ოინბაზი ვარ! რაც უფრო ნაკლები გამაჩნია, მით უფრო მეტის პატრონი ვარ.
საშუალება გამოვნახე, არაფერი მქონდეს და მაინც მდიდარი ვიყო, მდიდარი
სხვისი ავლადიდებით. ჩემს ხელშია ძალაუფლება და არავითარი
პასუხისმგებლობა არ მაკისრია. ერთი მითხარით, გეთაყვა, რაო, რას ამბობენ იმ
მოხუც მამებზე, რომელნიც გატყავდნენ, თავიანთ უმადურ შვილებს ყველაფერი
მისცეს, აჩუქეს პერანგი და მისი

ამხანაგიც კი და მერე შვილებმა მიაგდეს, დაივიწყეს და თვალებით
საფლავისაკენ მიუთითეს? უგუნურები ყოფილან. მე კი არასოდეს ვყვარებივარ,
არასოდეს ვუნებივრებივარ ისე, როგორც სიღარიბეში. და ეს იმიტომ, რომ არც
ისე სულელი ვარ, რომ ყველაფერი მივცე და ჩემთვის არაფერი შემოვიინახო. განა
მარტო ქისას აძლევენ! მე რომ ყველაფერი გავეცი, საუკეთესო მაინც ჩემთვის
შემოვიინახე. შემოვიინახე ჩემი მხიარულება, ის რაც ცხოვრების სიგრძე-სიგანეზე
ორმოცდაათი წლის ხეტიალის განმავლობაში შევაგროვე; მხიარული ხასიათი,
სიანცე, გიჟური სიბრძნე და ბრძნული სიგიჟე. მარაგი არ გამოლუულა. კარი
ყველასათვის ღიაა: მოვიდნენ და მიირთვან! განა ეს არაფერია? თუ ჩემს შვილებს
ვართმევ, მეც ხომ ვაძლევ; ბარიბარსა ვართ. თუ ასე მოხდა, რომ ერთმა უფრო
მეტი მომცა, ვიდრე მეორემ, მერე რა ვუყოთ, დანარჩენს სიყვარული შეავსებს
ხოლმე და საერთო ანგარიშს არავინ ემდურის.

ვისაც უნდა ნახოს უქვეყნო მეფე, უმიწაწყლო იოანე^[132], ვისაც უნდა ნახოს
გალელი ბრონიონი, მოვიდეს ამ სალამოს და მიხილოს ჩემს ტახტზე, თუ როგორ
ვთამადაობ მხიარულ ქეიფს! დღეს ნათლისღებაა. ნაშუადამევს ჩვენს ქუჩაზე
გაიარა სამმა მოგვმა-მეფემ თავისი ამალით, თეთრმა ჯოგმა, ექვსმა ჭაბუკმა და
ექვსმა მწყემსმა გოგონამ,

რომელნიც გაბმით მღეროდნენ; უბნის ძაღლები ბანს ეუბნებოდნენ. და ამ
სალამოს სუფრას ვუზივართ მე, ჩემი შვილები და ჩემი შვილიშვილები. ჩემიანად
სულ ოცდაათი კაცი. ოცდაათივე ერთად ვყვირით:

- მეფე ქეიფობს!

მეფე მე გახლავართ. გვირგვინად თავზე ცომის ყალიბი მახურავს. დედოფალი
მარტინაა; როგორც საღმრთო წიგნებში, ჩემი ასული შევირთე ცოლად; როგორც
კი სასმისს პირთან მივიტან, ტაშს მიკრავენ, ვიცინი, სიცილის გამო უხერხულად

ვსვამ, მაგრამ უხერხულად თუ მოხერხებულად, წვეთსაც არ ვკარგავ. ჩემი დედოფალიც სვამს, მკერდი გადაუხსნია და წითელი კერტიდან ასმევს თავის წითელ ძუმუმწოვარს, ჩემს უკანასკნელ შვილიშვილს, რომელიც ღრიალებს, სვამს, ნერწყვი სდის და ურცხვად საჯაროდ აჩენს უკანალს. მაგიდის ქვეშ ძალი წკავწკავებს და ჯამიდან თქვლევს. ზურგაბურმუნული კატა ქშუტუნებს და ძვლით პირში გარბის.

მე ვფიქრობ (რა თქმა უნდა ხმამაღლა, არ მიყვარს ჩუმად ფიქრი):

- საამოა ცხოვრება, მეგობრებო! მისი ერთადერთი ნაკლი ის არის, რომ ხანმოკლეა: ანგარიშში რაღაც გვაკლია. უთუოდ მეტყვიით: „ბედს ნუ ემდური, შენი ხვედრი კარგია, არაფერი გაკლია“. ეს მართალია, მაგრამ სჯობია, მგონი, რომ მქონდეს ორი. და მერე ვინ იცის? თუ ცოტა ვიბუზდუნე, იქნებ მივიღო კიდევ ნამცხვრის მეორე ნაჭერი... მაგრამ სამწუხარო ის არის, რომ მეც კი ისევ აქა ვარ, მაგრამ სადღა არიან იმდენი კარგი ბიჭები, რომელთაც ოდესღაც ვიცნობდი? უფალო, როგორ მიდიან დრონი და ადამიანები! სადღაა მეფე ანრი და კეთილი ჰერცოგი ლუი?..

და აი, გავემგზავრე წარსულ დროებათა შარაგზებზე, რომ მოგონებათა დამჭკნარი ყვავილები დავკრიფო; ვყვები ჩემს ამბავს, ვყვები და არ ვილლები; ვიმეორებ ათასჯერ ნათქვამს. ხელს არ მიშლიან ბავშვები და, როდესაც სიტყვა დამაკლდება, ან დავიბნევი, თვითონვე მკარნახობენ დაბოლოებას. როდესაც ოცნებებს თავს ვაღწევ, მათ ეშმაკ თვალებს ვხედავ. ღიმილით მეუბნებიან:

- ჰე! ჰაჰა, ხომ კარგი იყო ცხოვრება, ოცი წლის რომ იყავი! იმ დროს ქალებს მკერდი

უფრო მშვენიერი და ფუნჩულა ჰქონდათ, ხოლო მამაკაცებს - გული საგულეს და დანარჩენიც თავის ადგილას. უნდა გენახათ მეფე ანრი და მისი ძმაკაცი ლუი. ამჟამად ასეთი ხისგან უკვე არ თლიან ადამიანებს... ვეუბნები:

- ცუდლუტებო, იცინით? კარგსა შვრებით. სიცილი კარგია. თქმა არ უნდა, ისეთი გიჟი როდი ვარ, ვიფიქრო, რომ ყურძნის მოუსავლიანობაა, ან მის მოსაკრევად ვაჟკაცები გვაკლია. კარგად ვიცი, ერთი წარსულის ნაცვლად სამი მოვა და ტყე, რომლისგანაც თლიან გალების ქვეყნის ვაჟკაცებს, ისევ იზრდება - სწორი, დაბურული და ხშირი. მაგრამ იმავე ბიჭებს ვერ თლიან ამ ხეებიდან. ათასი და ათასი წყრთაც რომ გამოჭრან, მაინც ვერ გამოთლით ჩვენს მეფე ანრის და ვერც ჩემს ლუის. მე კი სწორედ ისინი მიყვარდა... აბა, აბა, ჩემო კოლა, გული ნუ აგიჩუყდება! თვალზე ცრემლი მოგადგა? ეჰე, დიდო ჩერჩეტო. ნანობ განა, რომ მთელი შენი სიცოცხლე ერთი და იმავე ლუკმის ცოხნა არ შეგიძლია? ღვინო არ

არის იგივე? მაგრამ არც ცუდია. მაშ, დავლიოთ და გაუმარჯოს ღვინის მსმელ მეფეს! გაუმარჯოს მის ღვინისმსმელ ერს!

ესეც არ იყოს, ბავშვებო, გულახდილად რომ გითხრათ, კარგი მეფე მეტად კარგია; მაგრამ ყველაზე უკეთესი მე ვარ. მაშ, თავისუფალი ვიყოთ, კეთილშობილო ფრანგებო, ჩვენი ბატონები კი ეშმაკებთან იალაღზე გავგზავნოთ! მე და ჩემს მიწას ერთმანეთი გვიყვარს, ერთმანეთს ვყოფნით. რა ეშმაკად მინდა ცის, ან მიწის მეუფე? არ მჭირდება ტახტი არც მალა, არც დაბლა. მზის ქვეშ ყველას თავისი ადგილი და თავისი ჩრდილი აქვს. ყველას თავისი მიწა და მისი დამმუშავებელი ხელები თუ ექნა, მეტი არაფერი გვინდა. მეფე ჩემთან თუ მოვა, ვეტყვი:

„ჩემი სტუმარი ბრძანდები. შენი სადღეგრძელო იყოს! დაჯექი! აი აქ, ბიძაშვილო. მეფე მეფეზე ნაკლები მგელმა შეჭამოს. ყოველი ფრანგი მეფეა. ეს ჩემი სახლია და აქ ბატონი თქვენი მონა-მორჩილი გახლავართ!

„როგორ, - თქვა ძმა ჟანმა, - თქვენც ლექსებსა თხზავთ? იცოდეს უფალმა, მეც სხვებივით გავრითმავ, ამას კარგად ვგრძნობ, დამაცადეთ და გთხოვთ მაპატიოთ, თუ ლამაზად ვერ ვრითმავ...“ პანტაგრუელი **V. 46**

^[11] ქალწული - იგულისხმება ჟანა დ'არკი.

^[12] მიდასი - ფრიგიის მითიური მეფე იყო, რომელმაც აპოლონის ლირას ჰანის ფლეიტა არჩია. გაბრაზებულმა ხელოვნების ღვთაებამ ვირის ყურებით შეამკო საბრალო მიდასი. მიდასი თავის ყურებს ბეჯითად მალავდა, მაგრამ ერთხელ მისმა დალაქმა შენიშნა მეფის ყურები და, რადგან საიდუმლოების შენახვა არ შეეძლო, პატარა ორმო ამოთხარა და საიდუმლოება მიწას გაანდო, მერე კი ორმო ამოავსო. ლეგენდა გადმოგვცემს, იმ ადგილას ლერწმები აღმოცენდნენ და ყოველ ნიავის დაქროლებაზე გამომვლელთ ამცნობდნენ: „მიდასს, მეფე მიდასს, ვირის ყურები აქვსო“.

^[13] რომი - კლამსის ზემო ნაწილი, ზემო ქალაქი. ეს სახელწოდება ქალაქის ამ ნაწილმა ძველი რომაული კიბეების გამო მიიღო. კიბეები წმინდა მარტენის მოედნიდან ბეიანის გარეუბნისაკენ მიემართება.

^[14] ჰუგენოტი - პროტესტანტი.

^[15] დიანა - რომაული მითოლოგიის მიხედვით, იუპიტერის ასული, აპოლონის და. ტყეებისა და ნადირობის ღვთაება, ბერძნული არტემიდა.

- [16] ჰიუგ სამბენი - XVI საუკუნის ფრანგი არქიტექტორი.
- [17] აქატი - ვირგილიუსის „ენეიდას“ გმირი. ერთგული მეგობრისა და განუყრელი თანამგზავრის განსახიერება.
- [18] არტაბანი - ლა-კალპრენედის (1614–1663) რომანის „კლეოპატრას“ პერსონაჟი. მისი სიამაყე საანდაზო გახდა. „არტაბანივით ამაყიო“, იტყვიან ხოლმე.
- [19] ოდისევსი - იტაკის მითიური მეფე. ჰომეროსის „ოდისეას“ გმირი.
- [19] ბეიანი, ანუ ბეთლემი - კლამსის გარეუბანია.
- [111] მატამორი - (ესპანური სიტყვაა, ნიშნავს მავრების მკვლელს). ესპანური კომედიის პერსონაჟი, რომელიც წარამარა ტრაბახობს თავისი ვითომდაც გმირული საქმეებით მავრებთან ბრძოლაში.
- [121] იუდეა - ბეთლემის გარეუბანი, სადაც კლამსელი მეტივეები ცხოვრობდნენ.
- [131] გარგანტუა - რაბლეს რომანის გმირი. დიდი ღორმუცელა ვინმე.
- [141] სილენი - ფრიგიელთა ღვთაება, იუპიტერის შვილის ბახუსას აღმზრდელი. ვირგილიუსის ერთ პასტორალურ პოემაში სილენი გალემილი მთვრალია გამოყვანილი.
- [151] აიაქსი - ჰომეროსის „ილიადას“ გმირი, ტროადის ომის მონაწილე.
- [161] ჰექტორ ტროელი - „ილიადას“ მთავარი გმირი. ყველაზე სახელმოხვეჭილი ტროადელი მხედართმთავარი, ტროადის მეფის პრიამოსის შვილი. მოკლა ბერძნების მხედართმთავარმა აქილევსმა.
- [171] კომიუსი - ქეიფისა და პურ-მარილის ღვთაება (ბერძ. მით.)
- [181] მომიუსი - ავციობის ღვთაება (ბერძნ. მით.)
- [191] **Ibi ceciderunt** - დაე იქვე დაეცნენ (ლათ.)
- [201] **Atque expulsi sunt** - აგრეთვე გაძევებულ იქნენ (ლათ.)
- [211] **Stare** - დგომა (ლათ.)
- [221] **Ibi cecidit** - იქვე დაეცა (ლათ.)
- [231] ნოეს კიდობანი - ბიბლიის გადმოცემით, უფალმა გადაწყვიტა ცოდვების გამო წარღვნით მოესპო ადამიანთა მოდგმა, მაგრამ უცოდველი და სამართლიანი

პატრიარქი ნოე თავისი ოჯახით გადაერჩინა; ამიტომ უბრძანა მას აემუნებინა კიდობანი თავისთვის და თავისი ოჯახისათვის და შიგ ჩაესვა ყოველი ცხოველისა და ფრინველის

წყვილი. ლეგენდა გვარწმუნებს, რომ ამით გადარჩა ადამიანთა და ცხოველთა მოდგმა.

[24] გი კოკი - ფრანგი სამართლისმცოდნე. ნევერის ზნე-ჩვეულებათა კრებულის ავტორი.

[25] სამ სულელს ერთში ან ერთს სამში - ქრისტიანული რელიგიის მიხედვით ღმერთია ერთი და სამპირიანი - მამა ღმერთი, შვილი იესო ქრისტე და სულიწმინდა. პაიარი სწორედ ამ რწმენას გადაკრავს.

[26] პირონელი - პირონის მიმდევარი. პირონი ანტიური იდეალისტი ფილოსოფოსი იყო.

[27] ბერნი -შვეიცარიის დედაქალაქი.

[28] კანტონი - შვეიცარიის რესპუბლიკაში შემავალი ფედერალური სახელმწიფოებრივი ერთეული.

[29] კონჩინი - ლუი XIII-ის მინისტრი, ეროვნებით იტალიელი.

[30] დიდი ანრი - იგულისხმება მეფე ანრი IV.~

[31] დე სიული - ანრი IV-ის მინისტრი და მეგობარი.

[32] „**Ora pro nobis**“ - „უფალო, შეგვიწყალო“ [33] **In petto** - ჩვენთვის, გუნებაში (იტალ.).

[34] **Absolvo te** - მომიტევებია შენთვის (ლათ.)

[35] ბეზლა - ისევე გამოითქმის, როგორც „baise-la“, რაც ნიშნავს „აკოცე მას“. („მას“ მდებდრობით სქესშია.)

[36]

ლიგა - ჰერცოგ ანრი გიზის მიერ 1576 წელს პროტესტანტებთან საბრძოლველად დაარსებული კათოლიკეების კავშირი.

[37] რომს თუ ჟენევას - იგულისხმება: რომს, ესე იგი კათოლიკეებს, ჟენევას, ესე იგი, პროტესტანტებს.

[38] წმინდა ბართლომეს ღამე - იგულისხმება 1572 წლის 24 აგვისტოს ღამე, როდესაც კათოლიკურმა ლიგამ ჰერცოგ გიზის მეთაურობით პროტესტანტების ხოცვა-ჟლეტა მოაწყო.

- [39] პანტენორი - საავადმყოფო.
- [40] ტიტუსი - რომის იმპერატორი ტიტუს-ფლავიუს ვესპასიანუსი. ამ მეტად კეთილ იმპერატორს, როდესაც მთელი დღის განმავლობაში შემთხვევა არ ექნებოდა კეთილი საქმე გაეკეთებინა, ჩვეულებად ჰქონდა ეთქვა: „Diem perdidit“, რაც ნიშნავს: „მე დღე დავკარგე“.
- [41] დანაე - არგოსის მეფის ასული. ღმერთების მამისა და მბრძანებელი იუპიტერისგან შეეძინა შვილი.
- [42] იუპიტერი - (ბერძენთა ზევსი). რომაული მითოლოგიის მიხედვით, ღმერთების მამა და მბრძანებელი.
- [43] ანტიოპე - ფივანელი მეფის ასული, რომელსაც ძილის დროს ღმერთების მამა ზევსი დაეუფლა (ბერძნ. მითოლ.).
- [44] ორესტი და პილადე - ანტიკური საბერძნეთის გმირები, განთქმული თავიანთი მეგობრობით.
- [45] ჰერაკლიტე და დემოკრიტე - ანტიკური საბერძნეთის ფილოსოფოსები.
- [46] ამადისი და გალაორი - XI საუკუნის ესპანური რაინდული რომანების გმირები. სიყვარულისა და ერთგულების განსახიერებანი.
- [47] სოლი - ძველი ფრანგული ფულის ერთეული.
- [48] პანდორი - ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, პირველი ქალის სახელი. ცნობისმოყვარეობის განსახიერება. პანდორი ბიბლიის ევას ეთანაბრება.
- [49] მიუდი - წონის ერთეული.
- [50] ფორტუნა - ბერძნული და რომაული ღვთაება. შემთხვევითობისა და მოულოდნელობის განსახიერება. წარმოსახულია ბორბალზე ან გლობუსზე მჯდარი, თვალახვეული რომ მიიწევს წინ.
- [51] წმინდა კოზმა - ბერი მკურნალი (287 წ.), არაბი. ექიმებისა და დოსტაქრების მფარველი. აწამეს დიოკლეტეიანეს დროს.
- [52] აპოფთეგმები - ზნეობრივ-დამრიგებლობითი ხასიათის წარმონათქვამები (სენტენციები).
- [53] ჟილ კოროზე - XVI საუკუნის ფრანგი პოეტი და ისტორიკოსი.
- [54] „კატონის ოქროს სიტყვები“ - რომაელ პოეტ დიონისე კატონის მიმბაძველი XVI საუკუნის ფრანგი პოეტის პიერ გრონეს ნაწარმოები.

- [55] გიომ ბუმე - XVI საუკუნის ფრანგი პოეტი.
- [56] კუტა - ვენახი დაბალი ბორცვის ფერდობზე.
- [57] რეგულუსი - მარკუს-ატილიუს რეგულუსი. რომის კონსული (III საუკ. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [58] აქ ჩვენ თავს ნებას მივცემთ რამდენიმე სტრიქონი გამოვტოვოთ. მთხრობელი თავის საათის მექანიზმს დაწვრილებით აგვიწერს, არაფერს მალავს და ინტერესები, რომელსაც იჩენს, აიძულებს ვრცლად ილაპარაკოს ისეთ ნივთიერებებზე, რომლებსაც არც ისე კარგი სუნი უდით. ამას ისიც უნდა დავურთოთ, რომ მისი ფიზიოლოგიური ცოდნა, თუმცა ამით დიდად ამაყოფს, არც ისე სახარბიელოა (რ. რ.).
- [59] **Confiteor** -კათოლიკური ლოცვა, ითქმის აღსარების წინ და ამ სიტყვით იწყება. სიტყვა კი ნიშნავს: „ვაღიარებ“.
- [60] **Consummatum est** - აღსრულდა. ყველაფერი გათავდა (ლათ.). ჯვარცმული ქრისტეს უკანასკნელი სიტყვა.
- [61] იესოს ხე - იესო ქრისტეს გენეალოგიური ხე. შუა საუკუნეების ნახატებში ბიბლიური პატრიარქი ესაია გამოხატული იყო მიწაზე გაწოლილი, მისი მუცლიდან იზრდებოდა ხე, რომლის წვეროზეც იდგა ღვთისმშობელი მარიამი ხელში ყრმა იესოთი.
- [62] **De profundis** - სიღრმიდან (ლათ.). სულთათანას პირველი სიტყვა.
- [63] ეპითალამი - ძველი ბერძნებისა და რომაელების საქორწინო სიმღერა.
- [64] ნოელი - ფრანგული საეკლესიო-სახალხო სიმღერა.
- [65] **Laudate** - გალობა: „ადიდეთ სახელი უფლისა“ (ლათ.).
- [66] ფანფარი - საზეიმო ან სამხედრო მუსიკალური ნაწარმოები ლითონის ჩასაბერი საკრავისათვის. საზეიმო ან სამხედრო სიმღერა.
- [67] ვიელი - ძველი სიმებიანი საკრავი.
- [68] **Mea culpa, mea culpa** - ცოდვილი ვარ, ჩემი ბრალია (ლათ.).
- [69] წმინდა ლაზარე - ბიბლიური ლეგენდის გადმოცემით, ქრისტეს მიერ გაცოცხლებული.
- [70] სამსონის იარაღი - ყბა. ებრაელთა მსაჯული სამსონი განთქმული იყო თავისი ღონით. ბიბლიური ლეგენდის გადმოცემით, სამსონმა ვირის ყბით დახოცა ფილისტიმელები.

- [71] მქლე ძროხები - ეგვიპტის ფარაონს შვიდი მსუქანი და შვიდი მქლე ძროხა დაესიზმრა. ებრაელთა პატრიარქმა იოსებმა სიზმარი ასე ახსნა: 7 წელი უხვი მოსავალი იქნება, შვიდ შემდეგ წელს მოუსავლიანობა და შიმშილი (ბიბლიიდან).
- [72] „განისვენოს“ (ლათ.), სულთათანა.
- [73] ლიარდი - ძველი ფრანგული ფულის ერთეული.
- [74] იანუსი - რომაულ მითოლოგიაში დროის (დასაწყისის და დასასრულის) ღვთაება. გამოისახებოდა ორი პირისახით, რომელთაგან ერთი წინ ჰქონდა, მეორე კი - უკან.
- [75] „**Nunc dimittis**“ – „აწ განუტევე“ (ლათ.)
- [76] კრეზუსი - ლიდის უკანასკნელი მეფე. განთქმული თავისი სიმდიდრით.
- [77] ივანიკა ნათლისმცემელი - იოანე ნათლისმცემელი. ქრისტეს მომნათველი (ბიბლ.).
- [78] ლოტის ცოლი - ლოტი - ბიბლიური პატრიარქი, რომელსაც უფალმა ამცნო თავისი განაჩენი სოდომის დანგრევის შესახებ და უბრძანა თავისი ოჯახით ქალაქიდან წასულიყო. მისი ცოლი არ დაემორჩილა ანგელოზების ბრძანებას, უკან არავის მოეხედა და ანგელოზებმა ის მარილის ქანდაკებად აქციეს.
- [79] ატილა - ჰუნების მეფე. დაამარცხა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის იმპერიები. დაარბია გალების ქვეყანა.
- [80] **Ab haedis scindere oves** - გამოვყოთ თხები ცხვრებისაგან (ლათ.).
- [81] „ვინც აგებს - იგებს“ - ფრანგული თამაში, რომელშიც უნდა წააგო, რომ მოგებული დარჩე.
- [82] გერლიუ (Gueurlu) - არამზადა. უქნარა.
- [83] გამბი (Gambi) - კოჭლი.
- [84] კეისარი - გაიუს იულიუს კეისარი. რომის კონსული (100 - 44 ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [85] ანთეოსი - ზღვებისა და ნაოსნობის ღვთაების ნეპტუნისა დამიწის გოლიათი შვილი. ანთეოსთან ბრძოლის დროს ჰერკულესმა შენიშნა, რომ როგორც კი ანთეოსი მის დედას - მიწას ფეხებს მიაკარებდა, ახალი ძალა ემატებოდა, მაშინ ჰერკულესმა გოლიათი ჰაერში აიტაცა და ისე დაახრჩო.

- [86] მარმარილოს მაგიდა - მიწის საქმეების სააპელაციო სასამართლო.
- [87] წმინდა იოაქიმე - ქრისტეს პაპა. ღვთისმშობელ მარიამის მამა.
- [88] წმინდა ანა - ქრისტეს ბებია. ღვთისმშობელ მარიამის დედა.
- [89] წმინდა ონორე - ამიენის ეპისკოპოსი. მეფურნეების მფარველი.
- [90] წმინდა ფიაკრი - მწირი. წარმოშობით ირლანდიელი. მეზღვეებისა და მებოსტნეების მფარველი.
- [91] წმინდა კრეპინი - გალების ქვეყანაში წამებული წმინდანი (287 წ.). ხელობით მეწაღე იყო. მეწაღეების მფარველი.
- [92] წმინდა ვენსენი - წარმოშობით სარაგოსიდან იყო. დიოკლეტიანეს მეფობის დროს აწამეს ვალანსში (304 წ.). მევენახეების მფარველი.
- [93] **In medio stat** - შუაში დგას. (ლათ.).
- [94] წმინდა ივი - მოსამართლე. თავი გაანება თავის თანამდებობას და ღარიბების ვექილი გახდა. მოსამართლეთა და ვექილთა მფარველი.
- [95] **Sub invocatine** - მფარველობის ქვეშ (ლათ.).
- [96] წმინდა ელუა - მეფე კლოტერ VI-ისა და მეფე დაგობერის მეჭურჭლეთუხუცესი. ნუაიონის ეპისკოპოსი. ოქრომჭედლებისა და მჭედლების მფარველი.
- [97] **Urbi et orbi** - მთელს სამყაროს (ლათ.).
- [98] ბალთაზარი - სამთაგან ერთ-ერთი მეფე მოგვთაგანი, რომელნიც ურიასტანში მოვიდნენ, რათა თაყვანი ეცათ ახლადშობილი ქრისტესათვის.
- [99] წმინდა ნიკოლოზი - მეტივეების მფარველი.
- [100] იობი - ბიბლიური ლეგენდის მიხედვით, ცნობილი ებრაელი პატრიარქი, კაცი მდიდარი, რომელსაც ღმერთმა მისი ღვთისმოსაობის გამოსაცდელად ყველაფერი წაართვა და ბოლოს ნებვზე მჯდარს დასცინოდნენ მისივე ცოლი და მეგობრები.
- [101] პლუტარქე - ბერძენი მორალისტი და ისტორიკოსი (45-125 წწ.), „გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრების“ ავტორი.
- [102] ანტონიუსი - მარკუს-ანტონიუსი, კეისრის დისწული და მისი ერთ-ერთი მხნე სარდალი, მეორე ტრიუმვირატის წევრი.

- [103] პომპეუსი - ჯერ ესპანეთის პროკონსული, შემდეგ კონსული. პირველი ტრიუმვირატის წევრი. კეისრის სიძე, შემდეგ კეისარს ბრძოლა დაუწყო. დამარცხდა. მოკლეს ეგვიპტეში, სადაც თავშესაფარს ეძებდა.
- [104] პოლიორკეტე - მაკედონიის მეფის - დემეტრიოსის მეტსახელი („პოლიორკეტე“ ნიშნავს ქალაქების ამღებს).
- [105] არტაქსერქსე - სპარსეთის მეფე (465 – 425 ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [106] ალექსანდრე მშვენიერი - ალექსანდრე მაკედონელი.
- [107] კლეოპატრა - ეგვიპტის დედოფალი, კეისრისა და ანტონიუსის საყვარელი, განთქმული თავისი სილამაზითა და გონებამახვილობით.
- [108] სტატირა - სპარსელი პრინცესა, დარიოს III-ის მეუღლე; ტყვედ ჩაუვარდა ალექსანდრე მაკედონელს, რომელიც მას პატივისცემით მოეპყრო. ალექსანდრემ ცოლად შეირთო სტატირას ასული, ახალგაზრდა სტატირა.
- [109] ეკატანი - მიდიის სატახტო ქალაქი, ამჟამად ქ. ჰამადანი სპარსეთში.
- [110] თაისი - ათინელი მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი, რომელიც ალექსანდრე მაკედონელმა აზიის ლაშქრობაში წაიყვანა. შემდეგ თაისი ეგვიპტის მეფე პტოლემეუსმა შეირთო.
- [111] როქსანე - ალექსანდრე მაკედონელის ცოლი. მოკლეს მაკედონელის სიძის კასანდრის ბრძანებით.
- [112] სტრატონიკე - ბერძენი პრინცესა, ასული დემეტრიოს პოლიორკეტესი, სირიის მეფის ნიკატორეს მეუღლე. ნიკატორემ სტრატონიკე თავის გერს ანტიოქიუსს დაუთმო, ამ უკანასკნელს თავდავიწყებით უყვარდა თავისი ლამაზი დედინაცვალი.
- [113] მივდივარ, ვხედავ, ვიმარჯვებ! - კოლა იმეორებს კეისრის სიტყვებს: მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე.
- [114] კარაველა - ესპანური და პორტუგალიური სამანძიანი ხომალდი.
- [115] კომოდი - რომის იმპერატორი, განთქმული გარყვნილებით, უღმობლობითა და სისასტიკით. მოწინააღმდეგეებმა, რომელთა მოკვლასაც აპირებდა, მოწამლეს და აბაზანაში მოუღეს ბოლო.
- [116] კრისპინა - რომის დედოფალი.
- [117] ბრუტუსი - ფიქრობენ, თითქოს ის კეისრის უკანონო შვილი იყო. კეისარი დიდ

ყურადღებასა და სიყვარულს იჩენდა მის მიმართ; მიუხედავად ამისა, ბრუტუსმა მონაწილეობა მიიღო შეთქმულებაში და კეისრის მკვლელობაში. კეისრის მომხრეები დევნიდნენ და თავი მოიკლა.

[118] მენელაოსი - სპარტის მეფე. მშვენიერი ელენეს ქმარი. ტროას მეფისწულმა პარისმა მოიტაცა მენელაოსის მეუღლე, ამან გამოიწვია ტროას ომი.

[119] კახპა კლეო - იგულისხმება ეგვიპტის დედოფალი კლეოპატრა.

[120] ჰეფესტიონე - ალექსანდრე მაკედონელის უახლოესი მეგობარი, რომელსაც მაკედონელმა მეტად მდიდრული დაკრძალვა მოუწყო.

[121] კლიტუსი - მაკედონელის ერთ-ერთი სარდალი, რომელიც მოკლა ალექსანდრე მაკედონელმა იმის გამო, რომ მან გაზედა გადაკვრით გაეკიცხა მაკედონელის ხელგამლილი ცხოვრება, შემდეგ კი დამპყრობელმა დიდის გულისტკივილით ინანა თავისი საქციელი.

[122] ნერეიდები - ზღვის ნიმფები, ზღვის ღმერთის - ნერეოსის ქალიშვილები (მითოლ.).

[123] ადამი - ბიბლიური გადმოცემით პირველი ადამიანის სახელი.

[124] **Ave, Caesar imperator!** - სალამი შენდა, კეისარო! - სასიკვდილოდ განწირული გლადიატორები ასე ესალმებოდნენ კეისარს ბრძოლის დაწყების წინ.

[125] კეთილი როჟე - იტალიური რენესანსის პოეტის, არიოსტოს ნაწარმოების „მძვინვარე როლანდის“ გმირი.

[126] ალსინა - გრძნეული ქალი, რომლის გამო როჟე ივიწყებს თავის მეუღლე ბრადამანტას.

[127] ხმლით სამოსის მკვეთავი - ლეგენდის გადმოცემით, ტურის ეპისკოპოსმა წმინდა მარტენმა, რომელიც განთქმული იყო გულუხვობითა და მოწყალებით, ერთ მეტად სუსხიან ზამთარში თავისი მოსასხამი ხმლით ორად გაჭრა და ნახევარი ერთ საბრალო

კაცს მისცა.

[128] ვიიონის კვანტი, ოინი - ლაპარაკია XV საუკუნის პოეტ ვიიონზე, რომელმაც სახელი გაითქვა დაუდეგარი ბოჰემური ცხოვრებითა და თავზეხელაღებული ოინებით.

[129] ნიკეას კრედო - ლაპარაკია ნიკეას საეკლესიო კრების გაუთავებელ დავაკამათზე (325 წ.)

[130] **Ventre-saint-gris** - დაახლოებით: „დალახვროს ეშმაკმა“, ანრი IV-ის საყვარელი გამოთქმა გულისწყრომის, სიხარულის ანგაკვირვების გამოსახატავად.

[131] **Ejusdem farinae** - „ერთი და იმავე ფქვილისაგან“ (ლათ.). იხმარება მუდამ უარყოფითი მნიშვნელობით ისეთი პირების შესადარებლად, რომელთაც ერთი და იგივე ნაკლი ან მანკი ახასიათებთ.

[132]

უმიწაწყო იოანე - ინგლისის მეფე ანრი II-ის მეოთხე ძე. ეს მეტსახელი იმიტომ შეარქვეს, რომ ანრი II-მ მთელი მამული თავის სამ უფროს შვილს გაუნაწილა და იოანე უმიწაწყოდ დატოვა.

[1] ქალწული - იგულისხმება ჟანა დ'არკი.

[2] მიდასი - ფრიგიის მითიური მეფე იყო, რომელმაც აპოლონის ღირას პანის ფლეიტა არჩია. გაბრაზებულმა ხელოვნების ღვთაებამ ვირის ყურებით შეამკო საბრალო მიდასი. მიდასი თავის ყურებს ბეჯითად მალავდა, მაგრამ ერთხელ მისმა დალაქმა შენიშნა მეფის ყურები და, რადგან საიდუმლოების შენახვა არ შეეძლო, პატარა ორმო ამოთხარა და საიდუმლოება მიწას გაანდო, მერე კი ორმო ამოავსო. ლეგენდა გადმოგვცემს, იმ ადგილას ლერწმები აღმოცენდნენ და ყოველ წიავის დაქროლებზე გამომვლელთ ამცნობდნენ: „მიდასს, მეფე მიდასს, ვირის ყურები აქვსო“.

[3] რომი - კლამსის ზემო ნაწილი, ზემო ქალაქი. ეს სახელწოდება ქალაქის ამ ნაწილმა ძველი რომაული კიბეების გამო მიიღო. კიბეები წმინდა მარტენის მოედნიდან ბეიანის გარეუბნისაკენ მიემართება.

[4] ჰუგენოტი - პროტესტანტი.

[5] დიანა - რომაული მითოლოგიის მიხედვით, იუპიტერის ასული, აპოლონის და. ტყეებისა და ნადირობის ღვთაება, ბერძნული არტემიდა.

[6] ჰიუგ სამბენი - XVI საუკუნის ფრანგი არქიტექტორი.

[7] აქატი - ვირგილიუსის „ენეიდას“ გმირი. ერთგული მეგობრისა და განუყრელი თანამგზავრის განსახიერება.

[8] არტაბანი - ლა-კალპრენედის (1614–1663) რომანის „კლეოპატრას“ პერსონაჟი. მისი სიამაყე საანდაზო გახდა. „არტაბანივით ამაყიო“, იტყვიან ხოლმე.

[9] ოდისევსი - იტაკის მითიური მეფე. ჰომეროსის „ოდისეას“ გმირი.

- [10] ბეიანი, ანუ ბეთლემი - კლამსის გარეუბანია.
- [11] მატამორი - (ესპანური სიტყვაა, ნიშნავს მავრების მკვლელს). ესპანური კომედიის პერსონაჟი, რომელიც წარამარა ტრაბახობს თავისი ვითომდაც გამირული საქმეებით მავრებთან ბრძოლაში.
- [12] იუდეა - ბეთლემის გარეუბანი, სადაც კლამსელი მეტივეები ცხოვრობდნენ.
- [13] გარგანტუა - რაბლეს რომანის გმირი. დიდი ღორმუცელა ვინმე.
- [14] სილენი - ფრიგიელთა ღვთაება, იუპიტერის შვილის ბახუსას აღმზრდელი. ვირგილიუსის ერთ პასტორალურ პოემაში სილენი გალემილი მთვრალია გამოყვანილი.
- [15] აიაქსი - ჰომეროსის „ილიადას“ გმირი, ტროადის ომის მონაწილე.
- [16] ჰექტორ ტროელი - „ილიადას“ მთავარი გმირი. ყველაზე სახელმოხვეჭილი ტროადელი მხედართმთავარი, ტროადის მეფის პრიამოსის შვილი. მოკლა ბერძნების მხედართმთავარმა აქილევსმა.
- [17] კომიუსი - ქეიფისა და პურ-მარილის ღვთაება (ბერძ. მით.)
- [18] მომიუსი - ავციობის ღვთაება (ბერძნ. მით.)
- [19] **Ibi ceciderunt** - დაე იქვე დაეცნენ (ლათ.)
- [20] **Atque expulsi sunt** - აგრეთვე გაძევებულ იქნენ (ლათ.)
- [21] **Stare** - დგომა (ლათ.)
- [22] **Ibi cecidit** - იქვე დაეცა (ლათ.)
- [23] ნოეს კიდობანი - ბიბლიის გადმოცემით, უფალმა გადაწყვიტა ცოდვების გამო წარღვნიტ მოესპო ადამიანთა მოდგმა, მაგრამ უცოდველი და სამართლიანი პატრიარქი ნოე თავისი ოჯახით გადაერჩინა; ამიტომ უბრძანა მას აეშენებინა კიდობანი თავისთვის და თავისი ოჯახისათვის და შიგ ჩაესვა ყოველი ცხოველისა და ფრინველის წყვილი. ლეგენდა გვარწმუნებს, რომ ამით გადარჩა ადამიანთა და ცხოველთა მოდგმა.
- [24] გი კოკი - ფრანგი სამართლისმცოდნე. ნევერის ზნე-ჩვეულებათა კრებულის ავტორი.
- [25] სამ სულელს ერთში ან ერთს სამში - ქრისტიანული რელიგიის მიხედვით ღმერთია ერთი და სამპირიანი - მამა ღმერთი, შვილი იესო ქრისტე და სულიწმინდა. პაიარი სწორედ ამ რწმენას გადაკრავს.

- [26] პირონელი - პირონის მიმდევარი. პირონი ანტიური იდეალისტი ფილოსოფოსი იყო.
- [27] ბერნი - შვეიცარიის დედაქალაქი.
- [28] კანტონი - შვეიცარიის რესპუბლიკაში შემავალი ფედერალური სახელმწიფოებრივი ერთეული.
- [29] კონჩინი - ლუი XIII-ის მინისტრი, ეროვნებით იტალიელი.
- [30] დიდი ანრი - იგულისხმება მეფე ანრი IV.~
- [31] დე სიული - ანრი IV-ის მინისტრი და მეგობარი.
- [32] „**Ora pro nobis**“ - „უფალო, შეგვიწყალო“ [33] **In petto** - ჩვენთვის, გუნებაში (იტალ.).
- [34] **Absolvo te** - მომიტევებია შენთვის (ლათ.)
- [35] ბეზლა - ისევე გამოითქმის, როგორც „baise-la“, რაც ნიშნავს „აკოცე მას“. („მას“ მდედრობით სქესშია.)
- [36] ლიგა - ჰერცოგ ანრი გიზის მიერ 1576 წელს პროტესტანტებთან საბრძოლველად დაარსებული კათოლიკეების კავშირი.
- [37] რომს თუ ჟენევას - იგულისხმება: რომს, ესე იგი კათოლიკეებს, ჟენევას, ესე იგი, პროტესტანტებს.
- [38] წმინდა ბართლომეს ღამე - იგულისხმება 1572 წლის 24 აგვისტოს ღამე, როდესაც კათოლიკურმა ლიგამ ჰერცოგ გიზის მეთაურობით პროტესტანტების ხოცვა-ჟლეტა მოაწყო.
- [39] პანტენორი - საავადმყოფო.
- [40] ტიტუსი - რომის იმპერატორი ტიტუს-ფლავიუს ვესპასიანუსი. ამ მეტად კეთილ იმპერატორს, როდესაც მთელი დღის განმავლობაში შემთხვევა არ ექნებოდა კეთილი საქმე გაეკეთებინა, ჩვეულებად ჰქონდა ეთქვა: „Diem perdidit“, რაც ნიშნავს: „მე დღე დავკარგე“.
- [41] დანაე - არგოსის მეფის ასული. ღმერთების მამისა და მბრძანებელი იუპიტერისგან შეეძინა შვილი.
- [42] იუპიტერი - (ბერძენთა ზევსი). რომაული მითოლოგიის მიხედვით, ღმერთების მამა და მბრძანებელი.

- [43] ანტიოპე - ფივანელი მეფის ასული, რომელსაც ძილის დროს ღმერთების მამა ზევსი დაეუფლა (ბერძნ. მითოლ.).
- [44] ორესტი და პილადე - ანტიკური საბერძნეთის გმირები, განთქმული თავიანთი მეგობრობით.
- [45] ჰერაკლიტე და დემოკრიტე - ანტიკური საბერძნეთის ფილოსოფოსები.
- [46] ამადისი და გალაორი - XI საუკუნის ესპანური რაინდული რომანების გმირები. სიყვარულისა და ერთგულების განსახიერებანი.
- [47] სოლი - ძველი ფრანგული ფულის ერთეული.
- [48] პანდორი - ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, პირველი ქალის სახელი. ცნობისმოყვარეობის განსახიერება. პანდორი ბიბლიის ევას ეთანაბრება.
- [49] მიუდი - წონის ერთეული.
- [50] ფორტუნა - ბერძნული და რომაული ღვთაება. შემთხვევითობისა და მოულოდნელობის განსახიერება. წარმოსახულია ბორბალზე ან გლობუსზე მჯდარი, თვალახვეული რომ მიიწევს წინ.
- [51] წმინდა კოზმა - ბერი მკურნალი (287 წ.), არაბი. ექიმებისა და დოსტაქრების მფარველი. აწამეს დიოკლეტიანეს დროს.
- [52] აპოფთეგმები - ზნეობრივ-დამრიგებლობითი ხასიათის წარმონათქვამები (სენტენციები).
- [53] ჟილ კოროზე - XVI საუკუნის ფრანგი პოეტი და ისტორიკოსი.
- [54] „კატონის ოქროს სიტყვები“ - რომაელ პოეტ დიონისე კატონის მიმზადველი XVI საუკუნის ფრანგი პოეტის პიერ გრონეს ნაწარმოები.
- [55] გიომ ბუმე - XVI საუკუნის ფრანგი პოეტი.
- [56] კუტა - ვენახი დაბალი ბორცვის ფერდობზე.
- [57] რეგულუსი - მარკუს-ატილიუს რეგულუსი. რომის კონსული (III საუკ. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [58] აქ ჩვენ თავს ნებას მივცემთ რამდენიმე სტრიქონი გამოვტოვოთ. მთხრობელი თავის საათის მექანიზმს დაწვრილებით აგვიწერს, არაფერს მალავს და ინტერესები, რომელსაც იჩენს, აიძულებს ვრცლად ილაპარაკოს ისეთ ნივთიერებებზე, რომლებსაც არც ისე კარგი სუნი უდით. ამას ისიც უნდა დავურთოთ, რომ მისი ფიზიოლოგიური ცოდნა, თუმცა ამით დიდად ამაცობს, არც ისე სახარბიელოა (რ. რ.).

- [59] **Confiteor** - კათოლიკური ლოცვა, ითქმის აღსარების წინ და ამ სიტყვით იწყება. სიტყვა კი ნიშნავს: „ვაღიარებ“.
- [60] **Consummatum est** - აღსრულდა. ყველაფერი გათავდა (ლათ.). ჯვარცმული ქრისტეს უკანასკნელი სიტყვა.
- [61] იესოს ხე - იესო ქრისტეს გენეალოგიური ხე. შუა საუკუნეების ნახატებში ბიბლიური პატრიარქი ესაია გამოხატული იყო მიწაზე გაწოლილი, მისი მუცლიდან იზრდებოდა ხე, რომლის წვეროზეც იდგა ღვთისმშობელი მარიამი ხელში ყრმა იესოთი.
- [62] **De profundis** - სიღრმიდან (ლათ.). სულთათანას პირველი სიტყვა.
- [63] ეპითალამი - ძველი ბერძნებისა და რომაელების საქორწინო სიმღერა.
- [64] ნოელი - ფრანგული საეკლესიო-სახალხო სიმღერა.
- [65] **Laudate** - გალობა: „ადიდეთ სახელი უფლისა“ (ლათ.).
- [66] ფანფარი - საზეიმო ან სამხედრო მუსიკალური ნაწარმოები ლითონის ჩასაბერი საკრავისათვის. საზეიმო ან სამხედრო სიმღერა.
- [67] ვიელი - ძველი სიმებიანი საკრავი.
- [68] **Mea culpa, mea culpa** - ცოდვილი ვარ, ჩემი ბრალია (ლათ.).
- [69] წმინდა ლაზარე - ბიბლიური ლეგენდის გადმოცემით, ქრისტეს მიერ გაცოცხლებული.
- [70] სამსონის იარაღი - ყბა. ებრაელთა მსაჯული სამსონი განთქმული იყო თავისი ღონით. ბიბლიური ლეგენდის გადმოცემით, სამსონმა ვირის ყბით დახოცა ფილისტიმელები.
- [71] მჭლე ძროხები - ეგვიპტის ფარაონს შვიდი მსუქანი და შვიდი მჭლე ძროხა დაესიზმრა. ებრაელთა პატრიარქმა იოსებმა სიზმარი ასე ახსნა: 7 წელი უხვი მოსავალი იქნება, შვიდ შემდეგ წელს მოუსავლიანობა და შიმშილი (ბიბლიიდან).
- [72] „განისვენოს“ (ლათ.), სულთათანა.
- [73] ლიარდი - ძველი ფრანგული ფულის ერთეული.
- [74] იანუსი - რომაულ მითოლოგიაში დროის (დასაწყისის და დასასრულის) ღვთაება. გამოისახებოდა ორი პირისახით, რომელთაგან ერთი წინ ჰქონდა, მეორე კი - უკან.

- [75] „Nunc dimittis“ - „აწ განუტევე“ (ლათ.)
- [76] კრეზუსი - ლიდის უკანასკნელი მეფე. განთქმული თავისი სიმდიდრით.
- [77] ივანიკა ნათლისმცემელი - იოანე ნათლისმცემელი. ქრისტეს მომნათველი (ბიბლ.).
- [78] ლოტის ცოლი - ლოტი - ბიბლიური პატრიარქი, რომელსაც უფალმა ამცნო თავისი განაჩენი სოდომის დანგრევის შესახებ და უბრძანა თავისი ოჯახით ქალაქიდან წასულიყო. მისი ცოლი არ დაემორჩილა ანგელოზების ბრძანებას, უკან არავის მოეხედა და ანგელოზებმა ის მარილის ქანდაკებად აქციეს.
- [79] ატილა - ჰუნების მეფე. დაამარცხა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის იმპერიები. დაარბია გალების ქვეყანა.
- [80] **Ab haedis scindere oves** - გამოვყოთ თხები ცხვრებისაგან (ლათ.).
- [81] „ვინც აგებს - იგებს“ - ფრანგული თამაში, რომელშიც უნდა წააგო, რომ მოგებული დარჩე.
- [82] გერლიუ (Gueurlu) - არამზადა. უქნარა.
- [83] გამბი (Gambi) - კოჭლი.
- [84] კეისარი - გაიუს იულიუს კეისარი. რომის კონსული (100 - 44 ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [85] ანთეოსი - ზღვებისა და ნაოსნობის ღვთაების ნეპტუნისა და მიწის გოლიათი შვილი. ანთეოსთან ბრძოლის დროს ჰერკულესმა შენიშნა, რომ როგორც კი ანთეოსი მის დედას - მიწას ფეხებს მიაკარებდა, ახალი ძალა ემატებოდა, მაშინ ჰერკულესმა გოლიათი ჰაერში აიტაცა და ისე დაახრჩო.
- [86] მარმარილოს მაგიდა - მიწის საქმეების სააპელაციო სასამართლო.
- [87] წმინდა იოაქიმე - ქრისტეს პაპა. ღვთისმშობელ მარიამის მამა.
- [88] წმინდა ანა - ქრისტეს ბებია. ღვთისმშობელ მარიამის დედა.
- [89] წმინდა ონორე - ამიენის ეპისკოპოსი. მეფურნეების მფარველი.
- [90] წმინდა ფიაკრი - მწირი. წარმოშობით ირლანდიელი. მებაღეებისა და მებოსტნეების მფარველი.
- [91] წმინდა კრეპინი - გალების ქვეყანაში წამებული წმინდანი (287 წ.). ხელობით მეწაღე იყო. მეწაღეების მფარველი.

- [92] წმინდა ვენსენი - წარმოშობით სარაგოსიდან იყო. დიოკლეტიანეს მეფობის დროს აწამეს ვალანსში (304 წ.). მევენახეების მფარველი.
- [93] **In medio stat** - შუაში დგას. (ლათ.).
- [94] წმინდა ივი - მოსამართლე. თავი გაანება თავის თანამდებობას და ღარიბების ვეჭილი გახდა. მოსამართლეთა და ვეჭილთა მფარველი.
- [95] **Sub invocatine** - მფარველობის ქვეშ (ლათ.).
- [96] წმინდა ელუა - მეფე კლოტერ VI-ისა და მეფე დაგობერის მეჭურჭლეთუხუცესი. ნუაიონის ეპისკოპოსი. ოქრომჭედლებისა და მჭედლების მფარველი.
- [97] **Urbi et orbi** - მთელს სამყაროს (ლათ.).
- [98] ბალთაზარი - სამთაგან ერთ-ერთი მეფე მოგვთაგანი, რომელნიც ურიასტანში მოვიდნენ, რათა თავყვანი ეცათ ახლადშობილი ქრისტესათვის.
- [99] წმინდა ნიკოლოზი - მეტივეების მფარველი.
- [100] იობი - ბიბლიური ლეგენდის მიხედვით, ცნობილი ებრაელი პატრიარქი, კაცი მდიდარი, რომელსაც ღმერთმა მისი ღვთისმოსაობის გამოსაცდელად ყველაფერი წაართვა და ბოლოს ნებვზე მჯდარს დასცინოდნენ მისივე ცოლი და მეგობრები.
- [101] პლუტარქე - ბერძენი მორალისტი და ისტორიკოსი (45-125 წწ.), „გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრების“ ავტორი.
- [102] ანტონიუსი - მარკუს-ანტონიუსი, კეისრის დისწული და მისი ერთ-ერთი მხნე სარდალი, მეორე ტრიუმვირატის წევრი.
- [103] პომპეუსი - ჯერ ესპანეთის პროკონსული, შემდეგ კონსული. პირველი ტრიუმვირატის წევრი. კეისრის სიძე, შემდეგ კეისარს ბრძოლა დაუწყო. დამარცხდა. მოკლეს ეგვიპტეში, სადაც თავშესაფარს ეძებდა.
- [104] პოლიორკეტე - მაკედონიის მეფის - დემეტრიოსის მეტსახელი („პოლიორკეტე“ ნიშნავს ქალაქების ამღებს).
- [105] არტაქსერქსე - სპარსეთის მეფე (465 – 425 ჩვენს წელთაღრიცხვამდე).
- [106] ალექსანდრე მშვენიერი - ალექსანდრე მაკედონელი.
- [107] კლეოპატრა - ეგვიპტის დედოფალი, კეისრისა და ანტონიუსის საყვარელი, განთქმული თავისი სილამაზითა და გონებამახვილობით.

- [108] სტატირა - სპარსელი პრინცესა, დარიოს III-ის მეუღლე; ტყვედ ჩაუვარდა ალექსანდრე მაკედონელს, რომელიც მას პატივისცემით მოეპყრო. ალექსანდრემ ცოლად შეირთო სტატირას ასული, ახალგაზრდა სტატირა.
- [109] ეკბატანი - მიდიის სატახტო ქალაქი, ამჟამად ქ. ჰამადანი სპარსეთში.
- [110] თაისი - ათინელი მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი, რომელიც ალექსანდრე მაკედონელმა აზიის ლაშქრობაში წაიყვანა. შემდეგ თაისი ეგვიპტის მეფე პტოლემეუსმა შეირთო.
- [111] როქსანე - ალექსანდრე მაკედონელის ცოლი. მოკლეს მაკედონელის სიძის კასანდრის ბრძანებით.
- [112] სტრატონიკე - ბერძენი პრინცესა, ასული დემეტრიოს პოლიორკეტესი, სირიის მეფის ნიკატორეს მეუღლე. ნიკატორემ სტრატონიკე თავის გერს ანტიოქიუსს დაუთმო, ამ უკანასკნელს თავდავიწყებით უყვარდა თავისი ლამაზი დედინაცვალი.
- [113] მივდივარ, ვხედავ, ვიმარჯვებ! - კოლა იმეორებს კეისრის სიტყვებს: მივედი, ვნახე, გავიმარჯვე.
- [114] კარაველა - ესპანური და პორტუგალიური სამანძიანი ხომალდი. [115] კომოდი - რომის იმპერატორი, განთქმული გარყვნილებით, უღმობლობითა და სისასტიკით. მოწინააღმდეგეებმა, რომელთა მოკვლასაც აპირებდა, მოწამლეს და აბაზანაში მოუღეს ბოლო.
- [116] კრისპინა - რომის დედოფალი.
- [117] ბრუტუსი - ფიქრობენ, თითქოს ის კეისრის უკანონო შვილი იყო. კეისარი დიდ ყურადღებასა და სიყვარულს იჩენდა მის მიმართ; მიუხედავად ამისა, ბრუტუსმა მონაწილეობა მიიღო შეთქმულებაში და კეისრის მკვლელობაში. კეისრის მომხრეები დევნიდნენ და თავი მოიკლა.
- [118] მენელაოსი - სპარტის მეფე. მშვენიერი ელენეს ქმარი. ტროას მეფისწულმა პარისმა მოიტაცა მენელაოსის მეუღლე, ამან გამოიწვია ტროას ომი.
- [119] კახპა კლეო - იგულისხმება ეგვიპტის დედოფალი კლეოპატრა.
- [120] ჰეფესტიონე - ალექსანდრე მაკედონელის უახლოესი მეგობარი, რომელსაც მაკედონელმა მეტად მდიდრული დაკრძალვა მოუწყო.
- [121] კლიტუსი - მაკედონელის ერთ-ერთი სარდალი, რომელიც მოკლა ალექსანდრე მაკედონელმა იმის გამო, რომ მან გაზედა გადაკვრით გაეკიცხა მაკედონელის ხელგამლილი ცხოვრება, შემდეგ კი დამპყრობელმა დიდის გულისტკივილით ინანა თავისი საქციელი.

- [122] ნერეიდები - ზღვის ნიმფები, ზღვის ღმერთის - ნერეოსის ქალიშვილები (მითოლ.).
- [123] ადამი - ბიბლიური გადმოცემით პირველი ადამიანის სახელი.
- [124] **Ave, Caesar imperator!** - სალამი შენდა, კეისარო! - სასიკვდილოდ განწირული გლადიატორები ასე ესალმებოდნენ კეისარს ბრძოლის დაწყების წინ.
- [125] კეთილი როჟე - იტალიური რენესანსის პოეტის, არიოსტოს ნაწარმოების „მძვინვარე როლანდის“ გმირი.
- [126] ალსინა - გრძნეული ქალი, რომლის გამო როჟე ივიწყებს თავის მეუღლე ბრადამანტას.
- [127] ხმლით სამოსის მკვეთავი - ლეგენდის გადმოცემით, ტურის ეპისკოპოსმა წმინდა მარტენმა, რომელიც განთქმული იყო გულუხვობითა და მოწყალებით, ერთ მეტად სუსხიან ზამთარში თავისი მოსასხამი ხმლით ორად გაჭრა და ნახევარი ერთ საბრალო კაცს მისცა.
- [128] ვიიონის კვანტი, ოინი - ლაპარაკია XV საუკუნის პოეტ ვიიონზე, რომელმაც სახელი გაითქვა დაუდევარი ბოჰემური ცხოვრებითა და თავზეხელაღებული ოინებით.
- [129] ნიკეას კრედო - ლაპარაკია ნიკეას საეკლესიო კრების გაუთავებელ დავაკამათზე (325 წ.)
- [130] **Ventre-saint-gris** - დაახლოებით: „დალახვროს ეშმაკმა“, ანრი IV-ის საყვარელი გამოთქმა გულისწყრომის, სიხარულის ანგაკვირვების გამოსახატავად.
- [131] **Ejusdem farinae** - „ერთი და იმავე ფქვილისაგან“ (ლათ.). იხმარება მუდამ უარყოფითი მნიშვნელობით ისეთი პირების შესადარებლად, რომელთაც ერთი და იგივე ნაკლი ან მანკი ახასიათებთ.
- [132] უმიწაწყლო იოანე - ინგლისის მეფე ანრი II-ის მეოთხე ძე. ეს მეტსახელი იმიტომ შეარქვეს, რომ ანრი II-მ მთელი მამული თავის სამ უფროს შვილს გაუნაწილა და იოანე უმიწაწყლოდ დატოვა.